

AZ ÓVODAI NEVELÉS PROGRAMJA

210. o.

Közlekedés

Országos Pedagógiai Intézet, 1989

Jóváhagyta és bevezetését elrendelte a Művelődési Minisztérium

Érvényes: 1990. szeptember 1-től

Felelős kiadó: az Országos Pedagógiai Intézet főigazgatója

HIBAJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

(a négyzetekben szereplő számok a program oldalszámait jelölik)

Az óvodai nevelés programjának fejezetei	Helye a nevelés folyamatban	Feladatok	A fejlesztés tartalma			A fejlődés jellemzői		
			3→4 éves korban	4→5 éves korban	5→6→7 éves korban	3→4 éves korban	4→5 éves korban	5→6→7 éves korban
I. Az óvodai nevelés célja, rendszere és általános elvei	5							
II. A nevelés alapvető keretei	13							
Gondozás, és egészséges életmódra nevelés	16	18	22	—	—	32	33	34
Közösségi nevelés, egyéni bánásmód	38	40	50	—	—	57	58	59
III. A gyermek tevékenységformái	73							
A játék	76	78	85	—	—			
A munka	100	101	104	—	—			
A tanulás	116	117						
IV. A fejlesztés tartalmi eszközei	129							
Anyanyelvi nevelés	132	133	140	—	—	149	149	150
Irodalmi nevelés	152	153	158	159	160	161	161	162
Zenei nevelés	164	165	167	171	174	178	180	182
Vizuális nevelés	186	187	189	193	197	203	204	205
A környezet megismerésére nevelés	208	209	210	212	215	220	220	221
Matematikai nevelés	224	225	226	226	229	—	236	236
Testnevelés	240	241	243	249	255	262	263	263
V. Kapcsolatok más nevelési színterekkel	265							
Az óvoda és a család	269							
Az óvoda és a bölcsőde	276							
Az óvoda és az iskola	278							
Az óvoda és a közművelődési intézmények	280							

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER I. THE HISTORY OF THE

CHAPTER I. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER II. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER III. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER IV. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER V. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER VI. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER VII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER VIII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER IX. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER X. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XI. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XIII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XIV. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XV. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XVI. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XVII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XVIII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XIX. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XX. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXI. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXIII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXIV. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXV. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXVI. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXVII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXVIII. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXIX. THE HISTORY OF THE	1
CHAPTER XXX. THE HISTORY OF THE	1

I. AZ ÓVODAI NEVELÉS CÉLJA,
FELADATA, RENDSZERE
ÉS ÁLTALÁNOS ELVEI

IN OMNIBUS REBUS
SICUTI IN REBUS
SICUTI IN REBUS

1. Az óvodai nevelés célja

Az óvoda nevelési rendszerünk szerves része.

Célja a 3 → 6 → 7 éves gyerekek sokoldalú, harmonikus fejlődésének elősegítése.

A nevelés az óvodában családi, derűs légkörben folyik, biztosítva a gyerekek fejlődéséhez szükséges sokféle, változatos tevékenységet.

Az óvoda egyrészt folytatja a család, a bölcsőde nevelőmunkáját, másrészt új módon kiegészíti azt. A gyermek óvodába lépése pillanatától kezdve a családdal együtt felelős azért, hogy személyiségük alakulása megfeleljen társadalmunk követelményeinek és az együtt elért eredmények megalapozzák az iskolai nevelést.

A sokoldalú nevelőmunkának át kell fognia a gyermeki személyiség egészét, és az érzelmi (emocionális) biztonság burokrendszerében biztosítani kell mind a testi (szomatikus), mind az értelmi (mentális), mind a közösségi (szociális) fejlődést.

2. Az óvodai nevelés feladatai

A nevelési célok megvalósulása érdekében az óvodai nevelőmunkának az alábbi feladatokat kell megvalósítania:

A testi fejlődés biztosítására az óvodai nevelés segítse elő, hogy a gyerekek

- egészségesek, edzettek, alkalmazkodóképesek legyenek;
- mozgásuk váljék összerendezetté;
- sajátítsák el a megfelelő egészségügyi szokásokat;

— ismerjék fel a legalapvetőbb testi szükségleteiket, és maguk is járuljanak hozzá kielégítésükhöz;

— szívesen tartózkodjanak, tevékenykedjenek a szabadban.

A mentális-értelmi fejlődés terén a gyerekek legyenek képesek

— érzékszerveik útján (látás, hallás, tapintás) az őket körülvevő valóságot tapasztalati síkon megismerni, az így szerzett ismeretek között az egyszerű összefüggéseket az óvónő irányításával észrevenni;

— kialakult észlelési képességeiket: látás, hallás, tapintás területén, valamint a finommotoros képességek: a szem-, kéz- és mozgás-koordináció területén összerendezetten használni;

— az egyszerű gondolkodási műveletek alkalmazására;

— a tapasztalat útján szerzett ismeretek emlékezetben tartására;

— ismereteik alapján életkoruknak, egyéni fejlettségüknek megfelelő feladatok irányított, majd önálló megoldására;

— gondolataik, érzéseik kifejezésére.

Érdeklődéssel, aktívan törekedjenek környezetük megismerésére, alkotóképességük kibontakoztatására.

A közösségi, szociális fejlődésük eredményeképpen az óvodai nevelés

— tegye vonzóvá az óvodai közösséget;

— segítse elő, hogy kialakuljanak a derűs, nyugodt, tevékeny óvodai élethez szükséges szokások;

— járuljon hozzá az érzelmekre épülő kapcsolatteremtő képesség igényének kialakulásához (barátkozás, figyelmesség, segítőkészség, együttérzés stb.);

— alapozza meg a feladattudat, feladattartás, az önállóság és a szociálisan elfogadható önérvényesítés képességét.

A feladatok mindhárom területen történő megvalósulása biztosítja azt,

hogy az óvodás kor végére minden testileg, szellemileg (értelmileg) ép gyermek megfeleljen az iskolai alkalmasság igényének. Az óvodai nevelés tartalma ennél tágabb, a gyerek teljes személyiségét fejleszti, melynek az iskolai alkalmasság csak részét képezi. Kapcsolatuk a rész és egész viszonyában rendkívül szoros, dialektikus, amelyben a tanulásához szükséges képességek kialakulása alapvetően meghatározza a teljes óvodai nevelés eredményességét.

3. Az óvodai nevelés rendszere

Az óvodai nevelés feladatai szerteágazó, egymásra épülő és egymással összefüggő, komplex módon érvényesülő tevékenységek, melyek átszövik az óvodai nevelés teljes rendszerét. Az óvodai nevelés rendszerében megvalósuló feladatok biztosítják az óvodai nevelés céljának kiteljesedését.

A rendszer elemei a következők:

a) A nevelés *alapotvető keretei*: a gondozás, az egészséges életmódra nevelés, a közösségi nevelés és az egyéni bánásmód érvényesülése.

b) Az egyes kereteken belül a *gyerekek tevékenységei*: a játék, a munka, a tanulás. Közülük elsődleges és alapvető a játék, mely áthatja a gyerekek egyéb tevékenységeit is. E tevékenységi formák az óvodai nevelés eszközei.

c) A nevelőmunka egyes kereteiben végzett *gyermeki tevékenység tartalmát az egyes nevelési területek szolgálják*.

Közülük a legfontosabb, legkiemelkedőbb nevelési terület az anyanyelvi nevelés, mely a beszéddel, a kommunikációval mintegy közvetítőként segíti az irodalmi-, zenei-, vizuális-, a környezet megismerésére nevelést, valamint a matematika- és testnevelést.

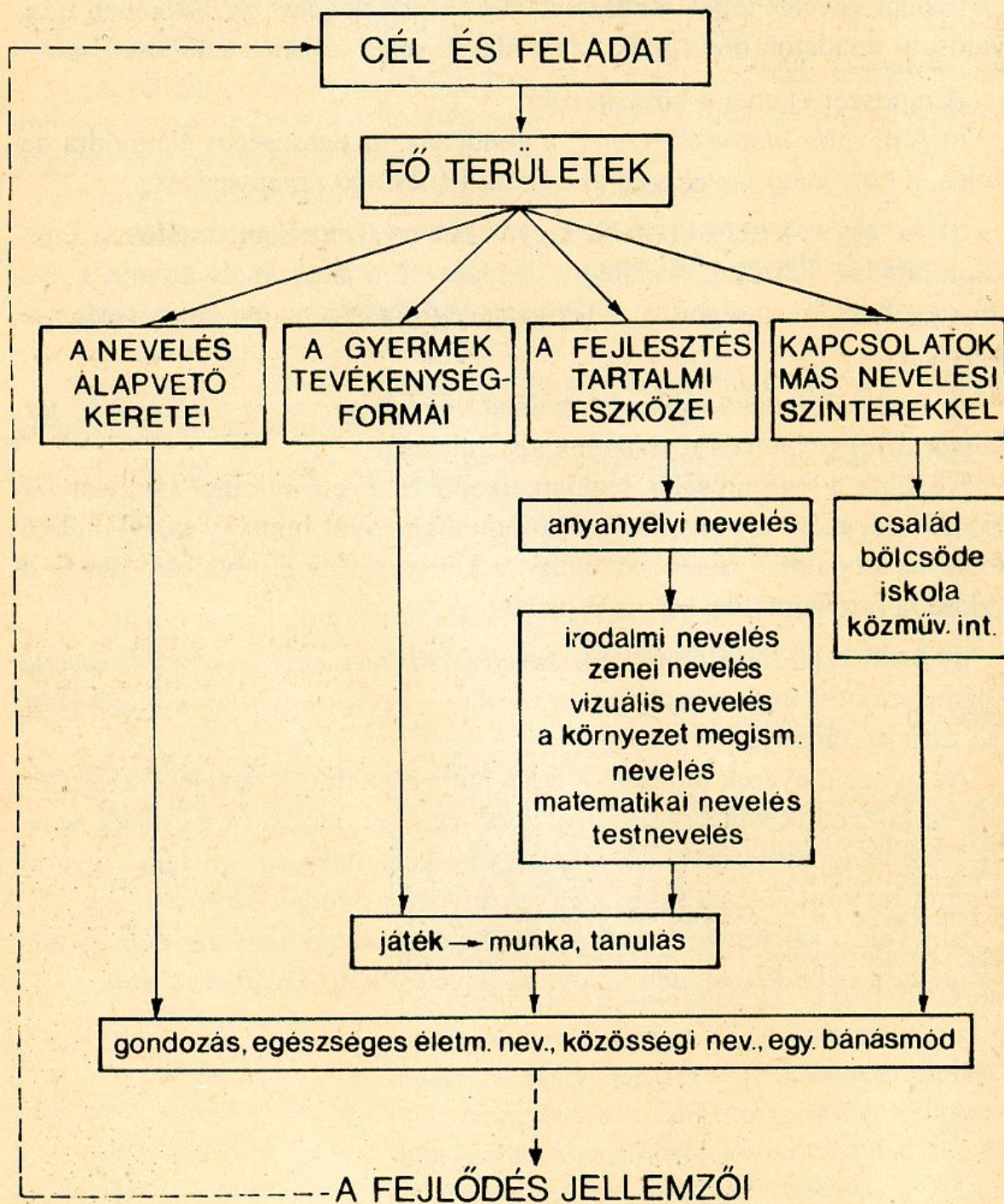
d) Az óvodai nevelőmunka *a nevelés színtereinek* — család, bölcsőde, közművelődési intézmények és az iskola — szoros együttműködésével lehet csak eredményes.

Az óvoda a gyerek fejlesztése útján hat a családra. A nevelési célok, feladatok közvetítésével kezdeményezi és segíti az óvodai és a családi nevelés összehangolását, melynek alapja és nélkülözhetetlen feltétele a gyerek érzelmi biztonsága és a szülő kiegyensúlyozott óvodai közérzete.

E nevelési színtereken érvényesülő hatások dialektikus egysége és kölcsönhatása nélkülözhetetlen az óvoda nevelési céljainak elérésében.

Az óvodai nevelés ekként értelmezett rendszerét az alábbi ábra foglalja össze:

AZ ÓVODAI NEVELÉS RENDSZERE

Az óvodai nevelés fejlesztő hatását a gyerekek *fejlődési jellemzői* mutatják. A gyerekek fejlődésében beálló változás a tágran értelmezett *érés és tanulás* együttes következménye.

A fejlődési jellemzők az óvodai nevelés rendszerében *tendenciák*, melyek rugalmasan értelmezendők. Ezek ismerete — összevetve az egyes gyerekek eltérő sajátosságaival és fejlődési ütemével — támpontot nyújt az óvónő nevelőmunkájához (tervezés, szervezés).

4. A pedagógiai tevékenység általános elvei

Az óvodáskorú gyerek életkori sajátosságaiból fakadóan *kiszolgáltatót*. Alapvető követelmény a kisgyerek *emberi méltóságának, jogainak* biztosítása az óvodai nevelés teljes eszközrendszerével.

Az óvónő nevelőmunkája során szoros kapcsolatba kerül a családdal. A kölcsönös bizalom eredményeképpen a családi élet legbensőbb dolgairól is lehetnek információi. Ezért biztosítsa a szülőt titoktartásáról, s tartsa tiszteltben a családok belső szokásait, ügyeit. E követelmények megsértése vétségnek minősül a *pedagógiai etika* ellen.

A 3 → 6 → 7 éves gyerek alapvető szociális tanulási formája az utánzás, ezért az *óvónő modell* szerepe kiemelkedő jelentőségű. A modell átvételben az érzelemnek és a beszédnek fontos szerepe van. Az óvónő ezért biztosítsa a gazdag érzelmi légkört, és nyelvi kommunikációs kifejezőkészsége, kulturáltsága legyen állandó minta minden *gyerek számára*. Nevelői magatartása, beállítódása nyújtsa modellt a *családi nevelés számára* is.

Az *óvónő* egész nevelőmunkáját hassa át a gyerekek egyéni különbségének tiszteltben tartása, a szereteten, őszinte érdeklődésen és elfogadásra alapuló *magatartás*, a nagyfokú tolerancia.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

A Psychological Investigation of the Effects of

Main body of faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

II. A NEVELÉS ALAPVETŐ KERETEI

IL MARCHIOSE ALPINO
KERTZEL

GONDOZÁS ÉS EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK:

1. Az egészséges környezet biztosítása
2. Betegségek, az egészség kisebb eltéréseinek megelőzése, korrekciója

A FEJLESZTÉS TARTALMA:

1. A helyes életritmus
2. Táplálkozás
3. Testápolás
4. Öltözködés
5. Mozgás
6. Edzés
7. Pihenés — alvás

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI:

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A GONDOZÁS ÉS AZ EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

A gondozás az óvodai nevelés egyik alapvető tevékenysége. A kisgyerekek olyan szükségleteit elégíti ki, amely elősegíti növekedését, fejlődését, hozzájárul egészségének megőrzéséhez, jó közérzetéhez, egészséges életmódjának kialakulásához, és megteremti a nevelési hatások kedvező érvényesülésének feltételeit. Ezzel a gyerekek testi nevelésén kívül hozzájárul az egész személyiség alakulásához. A gondozás a gyerekek fejlődése során egyre több egészségnevelési elemet tartalmaz.

A gyerekek növekedése testméreteiben is kifejezhető mennyiségi gyarapodás, fejlődésük új életfolyamatok megindulása és tökéletesedése. Mindkét folyamat biológiailag nagymértékben meghatározott, a környezeti tényezők azonban segíthetik, vagy lassíthatják az öröklött adottságok kibontakozását. A környezet a gyerekeket érő külső hatások összességét jelenti, amelyhez egyéni fejlettségük és egészségi állapotuk szerint eltérő módon és mértékben képesek alkalmazkodni.

A növekedés és a fejlődés üteme, jellemzői egyéni sajátosságokat mutatnak, amelyeket a gondozás során nagyon fontos figyelembe venni. Ezért a testméretek és a fejlettség viszonyítása ne csak az átlagértékekhez történjék, hanem az egyes gyerek egyéni fejlettségéhez is. Folyamatos megfigyeléssel, orvosi ellenőrzéssel így egyes rendellenességek időben felismerhetők, s korai korrekciójuk lehetővé válik.

Az egészség — óvodás korban is — szomatikus, pszichikus és szociális elégedettséget, harmóniát jelent. Az egészség megőrzésére irányuló gondozás a személyi- és környezethigiénét, valamint a pszichohigiénét is magában foglalja.

A családból vagy a bölcsődéből érkező gyerek számára az új környezetben nemcsak a tárgyi feltételek, hanem az életritmus is szokatlan. Mindez az új benyomások, ingerek gyarapodását, felerősödését jelenti. Az új környezetben a gyerekek gyakrabban betegszenek meg, fáradékonná, étvágytalanná.

válhatnak, esetleg idegenkednek az alvástól. A beilleszkedés, az alkalmazkodás nehézségeit az óvoda minden dolgozója tartsa természetesnek. Az átmenetet jelentősen megkönnyíti a fokozatos beszoktatás, a nevelő törődő, segítőkész, tapintatos, türelmes magatartása, a gyermek személyes tárgyainak, egy-egy otthoni szokásának elfogadása.

Az egészséges személyiségfejlődés egyik legfontosabb feltétele az óvónő és a gyermek közötti jó kapcsolat. A nevelő megkülönböztetett figyelemmel, keresztnéven szólítással, gondoskodással vegye körül a gyereket. Szavai, tekintete, hangsúlya, mozdulatai, gesztusai gondozás közben is figyelmet, elfogadást közvetítsenek. Szabadítsa meg a gyerekeket a kellemetlen érzésektől (pl. szomjúság, fázás, izzadás, fájdalom stb.). Ezért ismerje igényeiket, egyéni jelzéseiket, otthonról hozott szokásaikat. Ne sűrgesse, de ösztönözze, segítse a gyerekeket abban, hogy szükségleteik körüli teendőiket közösen, a nevelővel együttműködve, de egyre önállóbban elégítsék ki.

A kisgyerekek jó közérzetéhez a felnőtt testközelségére is szükség van. Ez a testi kontaktus a kapcsolatnak az a formája, amikor a felnőtt nemcsak délgeti, ölbe veszi, simogatja a gyereket, hanem befűzi a cipőjét, megköti a sapkáját, segíti a WC-papír és zsebkendő használatában is. Eközben a gyermek ismeretekhez is jut; megismerkedik testrészeivel, a testápolást szolgáló eszközökkel, azok használatával stb. Ha a gyereket érintő kéz mozdulata tapintatos, együttérzést közvetítő, nem kapkodó, akkor a gyermek átéli a testi kontaktus örömét.

A gyerekek szükségleteik önálló kielégítésére fokozatosan válnak képesek. Az önálló testápolás, öltözködés, étkezés, azaz az önkiszolgálás kezdetben komoly feladatot jelent számukra. Az ennek keretében végzett tevékenységek gyakorlás következtében válnak szokássá. Az önkiszolgálás tehát magában foglalja a gyermek mindennapi szükségleteinek önálló kielégítését.

Az óvodába lépéskor a gyerekek az önkiszolgálásban különböző fejlettségi fokon vannak, és e téren is eltérő ütemben fejlődnek. A cél az, hogy a gyermek saját cselekvőképességéhez viszonyítva eljuthasson az optimális szintre. Eközben a nevelő támogassa, bátorítsa a gyerekeket, ismerje el elért eredményeiket, teremtse meg önállóságuk feltételeit.

Az óvónő a gyermek eredményes gondozása érdekében működik együtt a családdal. (Lásd: Óvoda és család együttműködésének alapelvei). Fontos, hogy a szülők is segítsék a gyermek érzelmi feloldódását, óvodai beilleszkedését.

FELADATOK

1. Az egészséges környezet biztosítása

Az óvodai környezet feltételei jelentősen befolyásolják a gondozás színvonalát, hatékonyságát. Ezért az óvónő — a lehetőségeket figyelembe véve — gondoskodik a megfelelő *tárgyi környezetről* azzal, hogy számba veszi az adott feltételeket, kezdeményezi a hiányok pótlását, s ellenőrzi a felszerelés megfelelő állapotát, folyamatos karbantartását. A felszerelések megóvásában, a környezet ápolásában, védelmében a gyerekekkel együtt tevékenyen részt vesz.

Az óvoda udvara

Az óvoda udvara az egészséges életmódra nevelés egyik színtere. Kialakítása, felszerelése az óvodások sokféle tevékenységét szolgálja minden évszakban és a különböző napszakokban. Az óvoda dolgozói formálják ezt olyanná, hogy a gyerekek óvodai életük minél nagyobb részét a szabadban tölthessék.

Az udvar különböző jellegű *talajfelületei* más-más célt szolgálnak, ezért burkolt és füvesített területre, virágos- és veteményeskertre egyaránt szükség van. Legyen az udvarnak *napos és árnyékos* része is. Az utóbbit fedett teraszok, lugasok, ernyők is pótolhatják.

Az udvar egy részét célszerű enyhén *lejtős, dombos* tereppé alakítani, hogy változatos mozgásokra és sportjátékokra is alkalmassá váljék.

Az udvaron feltétlenül legyen *víznyerő hely* (ivókút vagy vízcsap), és ha lehetséges, zuhanyzóval ellátott lubickoló medence is. A mosdó és a WC az udvarról is megközelíthető legyen.

A gyerekek szabad mozgását, edzését, változatos tevékenységét megfelelő *felszerelési tárgyak*, eszközök szolgálják. A mozgásfejlesztő eszközök, játékok, kerti szerszámok, bútorok célszerűek, esztétikusak legyenek, feleljenek meg a gyerekek életkori igényeinek és testméreteinek, illeszkedjenek harmonikusan az óvoda környezetébe. Az udvaron gondosan rendben tartott *homokozókra, agyagozó asztalokra* is szükség van. A kerti szerszámok, húzókocsik, talicskák, kerékpárok, labdák, kötelek, a szerepjáté-

kok különböző kellékei növelik a gyerekek játékkedvét, és változatos tevékenységekre készítetik őket.

A gyerekek jó közérzetének egyik feltétele az is, hogy az udvaron *együtt* játszassanak óvodás *testvéreikkel*, más csoportba járó *barátaikkal* és szabad tevékenységük közben is érezzék az óvónő személyes törődését. Ezt ajánlatos érvényesíteni vegyes életkorú csoportok szervezésénél is.

Az óvoda helyiségei

Az óvoda építészeti adottságait, a rendelkezésre álló helyiségeket az óvónő ésszerűen, a pedagógiai feladatok megvalósítása érdekében használja fel.

A *bejárathoz* vezető utak burkolása, a sártisztító lábrács, a bejárati ajtó elé szerelt szélfogó egyaránt védi a gyerekek egészségét és a helyiségek tisztaságát.

Az *öltözők* kialakítása, berendezése és világítása a gyerekek kényelmes vetkőzését-öltözését szolgálja. Minden gyerek számára külön fogas, megfelelő nagyságú tárolóhely álljon rendelkezésre. Ez egyrészt higiénés szempontból szükséges, másrészt azért, mert a zsúfoltság rendetlenséget okoz, és nyugtalanítóan hat a gyerekekre.

A *csoportszoba* hideg időben a játék és a foglalkozások színtere, egyúttal az étkezés és az alvás helye is. Ezért fontos, hogy elegendő hely és kellemes *felszerelés* álljon rendelkezésre; különösen akkor, ha nincs óvodaudvar. Otthonossá teszi a csoportszobát, ha falainak színe világos, meleg árnyalatú vagy meszelt, a mennyezet pedig mindenképpen fehér.

A természetes megvilágítás érdekében az ablakok felső harmadát ne fedje el függöny, alsó részét ne árnyékolják be az ablakpárkányokra helyezett magas cserepes növények; ezek a szellőztetést is akadályozzák. Az erős napsugárzás, a túlzott felmelegedés ellen a csoportszobát redőnyök, vagy világos színű, elhúzható függönyök védjék. Fontos, hogy a mesterséges világítás az előírt fényerősségnek és színhatásnak megfelelő legyen, s a lámpatestek célszerűek és esztétikusak legyenek.

Naponta többször van szükség 5–10 percig tartó *szellőztetésre*. Különösen fontos az étkezés utáni, a lefekvés előtti alapos és az alvás alatti folyamatos szellőztetés. A sok mozgással járó tevékenységeket a csoportszobában mindig nyitott ablaknál tanácsos végezni úgy, hogy a gyerekeket a hideg levegő közvetlenül ne érje.

Az *átlagos hőmérséklet* a gyerekek testmagasságában 22–24 °C körüli legyen. Az ennél magasabb vagy alacsonyabb hőmérséklet egyaránt kedvezőtlen. A belső hőmérséklet napi ingadozása ne haladja meg a 2-3 °C-ot. Mindezt az óvónő fali hőmérővel ellenőrizze, hogy megfelelő szellőztetéssel a hőmérsékleti viszonyokat szabályozhassa. Valamennyi fűtési mód mellett elengedhetetlen a *párologtatás*.

A *berendezési tárgyak* megfelelő méretűek, könnyen tisztán tarthatók, könnyen mozgathatók legyenek. Az ülőbútorok, az asztalok és a fektetők feleljenek meg a gyerekek testméretének. A fektetők mérete, alakja legyen alkalmas a nyugodt pihenésre. A gyerekek jeleivel ellátott ágyneműt, pizsamát az óvónő elkülönítve tárolja. A játékok, foglalkozási eszközök és dísz-tárgyak célszerűek, szépek, könnyen tisztíthatók legyenek.

A *mosdóban* a szerelvények magassága és méretei szintén feleljenek meg a gyerekek méreteinek. Minden gyereknek legyen jellel ellátott törülközője, fésűje, fogmosó pohara, fogkeféje. A törülközőket és a fésűket az óvónő külön-külön tárolja. Tisztántartásukról rendszeresen gondoskodik.

A *tornaterem* felszerelése, hőmérséklete, tisztasága, szellőzöttsége is legyen kifogástalan.

Az egészséges és tiszta környezet fenntartásának legfontosabb feltétele a korszerű eszközökkel végzett rendszeres és alapos *takarítás*. Az óvoda helyiségeit, udvarát és a kertjét olyan állapotban kell tartani, hogy azt összes létesítményeivel együtt a gyerekek állandóan használhassák.

A balesetek megelőzése az óvoda minden dolgozójának fontos feladata. Ezért az óvónő tartsa távol, illetve távolítsa el mindazt, ami *balesetet* okozhat. A nevelő fokozottan figyeljen a gyerek cipőjére, ruházatára, fülbevaló, lánc, gyűrű használatára, mint baleseti forrásokra. Az óvoda tárgyai önmagukban is jelenthetnek baleseti veszélyt a játszó gyerekek számára. Ezek egy része kiiktatható „védő felszerelésekkel” (pl.: fűtőtestek védőrácsai), más része fokozott felügyeletet igényel a felnőttektől (pl.: udvari mászó-kák, csúszdák stb.)

Ha a baleset mégis bekövetkezik a gyereket a saját nevelője vigye orvoshoz, illetve ápolja a mentők megérkezéséig. Az orvosi ellátás után a szülőt értesíteni kell a történetéről. A további intézkedések a vonatkozó jogszabályok kötelezettségeinek megfelelően történnek, amelyekért az óvoda vezetője felel.

2. Betegségek, az egészség kisebb eltéréseinek megelőzése és korrekciója

A napközben *megbetegedett* gyereket az óvónő ideiglenesen az elkülönítőben fektesse le. Állandóan legyen vele felnőtt, aki fokozott gondoskodással, megkülönböztetett gyengédséggel, türelemmel vegye körül. A társaitól elkülönített gyerek szüleit minél előbb értesítse az óvónő.

A napközben megbetegedett gyerek elkülönítése érdekében fontos, hogy az óvónő a betegség kezdeti jeleit észrevegye. Ilyen *tünetek* lehetnek: láz, fájdalom, bágyadtság, gyulladt nyálkahártya, bőrpír, kiütés, hányás, hasmenés, fejfájás, szapora szívverés, erős köhögés, légzészavar, hirtelen nehéz légzés, félrenyelés, rosszullét, görcsös állapot. Ilyenkor az óvónő különítse el a gyereket, értesítse a szülőket, súlyosabb esetben azonnal hívjon orvost.

A gyerekcsoportokban a *fertőző betegségek* gyors terjedése szellőztetéssel, megfelelő fűtéssel, párologtatással, a szabadban folyó tevékenységgel, az edzéssel, helyes öltözködéssel, higiénikus eszközkezeléssel gátolható, megelőzhető. Gyakoriak a felső légúti hurutok, a szájnyálkahártya-, kötőhártya- és bőrgyulladás, valamint a fertőző bőrbetegségek.

Bélfertőzések halmozottan jelentkező tünetei a hasmenés, hányás, rossz közérzet.

Egyetlen gyerek bélférgessége esetén az egész csoport szűrővizsgálatát el kell rendelni.

A fertőzések megelőzésének feltétele, hogy a gyerekek külön törülközőt használjanak, ne vegyék fel egymás holmiját, naponta cseréljenek fehérneműt, zoknit.

A *veleszületett rendellenesség* (nagyothallás, fénytörési hiba stb.) korai felismerése lehetővé teszi a mielőbbi korrekciót.

A *neurotikus tünetek* nevelési hibák, kedvezőtlen családi légkör, súlyos lelki megrázkódtatás hatására alakulhatnak ki. Gyakran több ok kölcsönhatásaként jelentkeznek. A leggyakoribb tünetek: a gyerek ingerlékeny, kapkodó, nem tudja figyelmét összpontosítani, visszahúzódó, félénk, síró, passzív, esetleg agresszív. Előfordulhat önkéntelen izommozgás (tik) is. Az ilyen gyerekek fokozott törődést, gondoskodást igényelnek.

A gyerekcsoportban *bevizelő, beszélő, nemi szervével játszó* (maszturbáló) gyereket az óvónő védje meg a megszügyenüléstől. Tartózkodjék a

különböző leszoktató módszerektől, a fenyegetéstől, ijesztgetéstől, mert az esetek többségében nem szervi megbetegedés áll fenn, hanem pszichés ártalom. A tapintatos, elfogadó magatartás, a szülőkkel való együttműködés, a szakember bevonása segíthet az okok és a tünetek megszüntetésében.

A *gerincoszlop* és a *mozgásszervek* elváltozásainak megelőzése érdekében ügyelni kell arra, hogy a gyerekek megszokják a helyes testtartást. A hanyag tartás a mozgásszegény életmód következménye is lehet.

Fejlesztő mozgással, egyenes fekvőhely biztosításával a testtartás javítható.

A lúdtalp a lábboltozatot erősítő speciális, játékos gyakorlatokkal, megfelelő lábbelivel, mezítláb járással megelőzhető, korrigálható.

Az óvónő a *balkezességet* tekintse természetesnek, s ha szükségesnek látja, beszéljen a szülővel a jobbkézre szoktatás káros következményeiről.

A beszédhibák megelőzésére nyújtson az óvónő kifogástalan beszédmodellt, az élettani beszédhibák javítása logopédus, pszichológus feladata.

Az óvónő figyeljen fel a jelenségek tüneteire, s a szülő segítségével keresse az okokat a mielőbbi gyógyulás érdekében. Gondoljon arra, hogy a testi (szomatikus) panaszok hátterében pszichikus tényezők is meghúzódnak.

Javasolja, kérje, igényelje speciális szakemberek (pl. pszichológus, orvos) közreműködését.

A FEJLESZTÉS TARTALMA

Az egészséges életmód kialakítása

Az emberek egészségi állapotát jelentősen befolyásolja életmódjuk.

Az óvodában az életritmus, a táplálkozás, a testápolás, öltözködés, mozgás, edzés, pihenés és alvás megszervezésével, az ehhez kapcsolódó gyermeki tevékenységekkel, és az ezen alapuló szokások kialakításával biztosítja a nevelő a megfelelő életmódot. Ezek általános elvei mellett mindenkor figyelembe kell venni a gyerekek egyéni sajátosságait.

A helyes életritmus

Az életkornak megfelelő helyes életritmus kialakítása az egészséges testi és szellemi fejlődés alapfeltétele, ezért ez a *gondozás központi kérdése*.

A napi életritmus, a rendszeresen, megszokott időben végzett tevékenységek visszahatnak az életfolyamatokra, így az egészséges testi és szellemi fejlődésnek is feltételei. Az óvónő a gyerekek óvodában eltöltött idejét tudatosan és élettani szükségleteik figyelembevételével tervezze. A nyugodt, kiegyensúlyozott élettempó érdekében a gyerekek óvodában eltöltött idejét ésszerűen, a szükségleteknek megfelelően kell beosztani. (Lásd: Közösségi nevelés, egyéni bánásmód c. f.). A helyes életritmust fokozatosan, az életkori és egyéni sajátosságoknak megfelelően a családdal együttműködve alakítsa ki.

A gyerekek az oldott, kellemes légkörben szívesen végzett tevékenységeket nem érzik fárasztónak. A különböző tevékenységek váltakozása pihentet.

Táplálkozás

A növekedés és fejlődés egyik legfontosabb *feltétele* a táplálkozás. Gyerekkorban ugyanis a tápanyagok nemcsak a játék, a mozgás vagy más tevékenység során elfogyasztott energiát pótolják, hanem a növekedéssel és fejlődéssel járó testépítést is biztosítják.

A gyerekek az óvodában a napi háromszori étkezéssel — *kellő összetételben és elosztásban* — napi tápanyagszükségletük 65—70 %-át kapják meg. Ebben megfelelő mennyiségben és arányban szerepeljenek a fehérjék, a szénhidrátok, a növényi zsiradékok, vitaminok, ásványi sók és rostos anyagok. A kisgyerek napi étrendjéből nem hiányozhat a fehérjét és a csontfejlődés szempontjából fontos kalciumot tartalmazó tej és tejtermék, az évszaktól függetlenül a sok gyümölcs, zöldségféle és kellő mennyiségű folyadék.

Az óvónő az *étrend* összeállításában (ha az óvoda saját főző- vagy befejezőkonyhával rendelkezik) a vezető óvónő közvetítésével vehet részt. Ha az óvoda az ételt készen kapja, az ételt előállító intézményhez eljuttatott vélemények segítenek abban, hogy az étrend és az ételek minősége a gyerekek szükségleteinek megfelelő legyen. Ételszállítás esetén fontos az ételek újraforrallása, melegítése, mert a szállítás elhúzódnása fokozza az ételfertőzés veszélyét.

Az élelmezés legyen változatos.

A tápanyagszükséglet kielégítése és az étkezés változatossága érdekében helyes az otthoni és az óvodai étrend összeegyeztetése. Ezért az óvónő tegye lehetővé, hogy a szülők időben tájékozódhassanak a gyerekek óvodai étrendjéről.

Az *étkezés megszervezése* és kulturált lebonyolítása fontos gondozási feladat. Az ízlésesen terített asztal látványa fokozza az étvágyat, egyúttal igényességre, kulturált viselkedésre készítet. Az óvónő az étkezéshez mindig ép és tiszta edényeket használjon. Gondoljon arra is, hogy a gyerek csak a kézméretének megfelelő evőeszközöket és edényeket képes sikeresen használni. Az önálló étkezés, az önkiszolgálás szokásainak kialakítását fokozatosan, tapintattal végezze, hagyjon megfelelő időt a gyerekeknek a tevékenységekre.

Folyadék (víz) egész nap álljon a szomjas gyerekek rendelkezésére.

Az étkezésekre *azonos időpontban* kerüljön sor, mert így alakulnak ki és erősödnek meg a táplálkozás feltételes reflexei. A folyamatos reggeli és délutáni étkezés esetén is szükség van az étkezések között mintegy 2 1/2 — 3 órás időközre, hogy a gyerekek gyomra a következő étkezés időpontjáig kiürülhessen. Az étkezés előtti várakozás idejét az óvónő a lehető legrovidebbre csökkentse. A gyerekek csak akkor üljenek asztalhoz, ha az étel már a csoportszobában van. Az étvágyra, az emésztésre az étkezés előtti és alatti érzelmi állapot is hat, ezért a gyerekek — a kulturált étkezés szokásait megtartva —, derűs légkörben étkezzenek. Étkezés közben az óvónő ne akadályozza a beszélgetést.

A tálalásnál vegye figyelembe a gyerek egyéni igényeit. Kedveltesen meg új ízeket velük. Ha egy-egy gyerek az új ételt először elutasítja, egy idő után kínálja újra. A második fogásból akkor se kínálja többször a gyereket, ha az előzőből nem evett. Folyadékkal és gyümölcssel bőven lássa el őket.

A gyerek csak annyi ételt kapjon, illetve szedjen a tálból, amennyit jó étvágygal el tud fogyasztani. Azokat a 3 — 4 éveseket, akik még nem esznek önállóan, velük szemben ülve egy másik kanállal segítse az óvónő. A nehezen rágó gyereket megfelelő ételekkel szoktassa rágásra. A lassabban evőket ne sűrgesse, hagyja, hogy megegyék azt a mennyiséget, amire szükségük van. Étkezés közben vagy azon kívül a gyerekek annyi folyadékot ihassanak, amennyit kívánnak.

A gyerekek ízlésében, étvágyában, táplálkozási szokásaiban nagy *egyéni különbségek vannak*. A kisétkű gyerek nem étvágytalan. Egy falattal se egyék többet, mint amennyit kíván. Az óvónő ösztönözze, de ne kényszerítse az étel elfogyasztására. Az étvágytalan gyereket se erőltesse, ne beszélje rá az evésre, hanem derítse ki étvágytalanságának okait. Ismerje meg a kövér gyerek étkezési szokásait. Kísérje figyelemmel társas helyzetét, és törekedjék arra, hogy külső megjelenése, testalkata miatt ne érje hátrányos megkülönböztetés. Mind az étvágytalanság, mind a falánkság háttérében az egészségi okokon kívül lelki okok is meghúzódhatnak. Előfordulhat, hogy valamelyik gyerek hány. Meg kell őt mosdatni, száját ki kell öblíteni. Ha a gyerek többször hány, feltétlenül meg kell mutatni őt orvosnak. A betegség után visszatérő, leromlott gyerekre különös gonddal ügyeljen az óvónő.

Testápolás

A testápolás a gyerekek egészségének védelmét, testük, ruházatuk gondozását, rendszeres, szükség szerinti tisztálkodásukat és *tisztaságigényük kialakulását szolgálja*.

A testápolási műveletek az óvónő és a gyerekek közötti *bensőséges kapcsolat* elmélyítését is elősegítik. A kellemes vagy kellemetlen közérzet a gondozás egyik következménye lehet. A testi szükségletek kielégítésében az óvónő bizonyos mértékig az anyát helyettesíti. A gondozási műveletek közben az óvónő és a gyerek beszélgessenek egymással.

Az óvónő készítse a gyereket szükségleteinek, kívánságainak jelzésére, szóbeli kifejezésére. Törekedjék a *családi és az óvodai gondozási szokások összehangolására*.

Minél fiatalabbak a gyerekek, annál nagyobb szükségük van a testápolásban a felnőttek közreműködésére. A kisgyerek szívesen veszi a neki nyújtott *segítséget*. A szeretett óvónővel együttműködve alakul ki igénye az önálló testápolásra. Elsajátítja a műveletek technikáját, (fésüli, keféli a haját, szappanozza a kezét).

A *bőr ápolása* elsősorban a gyerek rendszeres és megfelelő tisztálkodását jelenti. Ha az óvónő szükségesnek látja, beszélgessen a szülővel a napenkénti fürdés jelentőségéről. Az óvodában a gyerekek szappannal folyóvízben mossanak kezet WC-használat után, étkezés előtt és minden olyan

esetben, amikor szükséges. Néha egy-egy gyerek teljes mosdatására is szükség lehet. Helyes, ha az udvari testnevelés, a játék és a homokozás után kezet és lábat is mosnak a gyerekek. Erre a célra külön törülközőt használjanak. Nyáron egészséges az ebéd előtti zuhanyzás.

A gyerekek *haját* az óvodában szükség szerint naponta többször is fésüljék, keféljék át. A gyerek haja ne lógjon a szemébe. Ha szükségesnek látja az óvónő, hívja fel a szülők figyelmét a hetenkénti hajmosás fontosságára, az egészségtelen hajviselet megváltoztatására.

A gyerekek *körmei* legyenek ápoltak. A körmüket rendszeresen körömkefével tisztítsák, ezzel egyes bélférges terjedése is megelőzhető.

A *fogmosás* korábban szokássá válik, ha a gyerekek az óvodában is gyakorolhatják. Kezdetben ebéd után öblítsék ki szájukat, később fogkefével is mossák meg a fogukat. A gyerek fogainak romlását elsősorban az édeségek túlzott fogyasztása, az intenzív rágás hiánya és a fogápolás mellőzése okozza. Erre hívja fel az óvónő a szülők figyelmét. A rágógumi használata óvodáskorban nem kívánatos.

Az *orr*, a *fülkagyló*, a *hallójárat* és a *dobhártya* védelme megkívánja, hogy a gyerekek ne dugjanak azokba különböző tárgyakat és ne piszkálják azokat.

A helyes orrfúvás és a zsebkendőhasználat kialakulását az óvónő is segítse elő. Óvodában papírzsebkendő használatát akkor javasolja, ha az a csoportszobában a gyerekek számára elérhető, s a gyerekek egyszeri használat után fedett szeméttartóba dobhatják. Az óvónő az orrlégzésben gátolt gyereket irányítsa orvoshoz.

Az óvodában kialakult szokásrend tegye lehetővé, hogy a gyerek akkor *mehessen ki a WC-re, amikor akar*, és szükségleteit társaitól elválasztva, nyugodt körülmények között végezhesse el. Az óvónő ezért lehetőleg kerülje a gyerekek csoportos kivezetését. A gyerekek ne töltsenek feleslegesen sok időt a WC-ben. Helytelen, ha a nyitott ajtón keresztül egymást figyelik. Ezért a WC-kagylókat fallal vagy függönnyel válasszák, illetve takarják el egymástól. Szokják meg, hogy ez intim helyzet. Előfordulhat, hogy néhány gyerek csak az óvodában ismeri meg a papír és az öblítőberendezés rendszeres használatát. Ezeket a gyerekeket a kezdeti nehézségen az óvónő türelmes magatartásával, közreműködésével hamar átsegítheti. Helyes, ha a WC-papír szétdarabolva a WC-helyiségekben a gyerekek

számára elérhető helyen található. Az egészséges életmódra nevelés egyik feladata a gyerekek rendszeres székletürítésre, vizeletürítésre szoktatása. Helyes, ha a szülők azt a szokást alakítják ki, hogy erre rendszeresen reggel, otthon is sor kerülhessen.

A gyerek fokozatosan jut el odáig, hogy önmagával, ruházatával, használati tárgyaival kapcsolatban is igényli a rendet, tisztaságot. Az óvónő feladata, hogy a rendetlenséget észrevétesse és megszüntetésébe bevonja a gyerekeket. Ehhez az is szükséges, hogy maga is ügyeljen a tisztaságra, a rendre és személyes gondozottságára.

Öltözködés

Az öltözködés védekezés az időjárás változásai ellen, de egyúttal *fejlesztheti a gyerek ízlését, önállóságát* is.

Az óvónő kérje a *szülőket*, hogy a gyerekek öltözéke célszerű, önállóságukkal és az óvodai élettel összhangban legyen. Irányítsa figyelmüket arra, hogy megfelelő ruházatban a gyerek nem fázik, nem izzad meg, szabadon mozog, a ruha nem gátolja vérkeringését. Ha szükséges, a helyes otthoni öltözködési szokások kialakításában is nyújtson segítséget. Érje el, hogy a gyerekek naponta váltsanak fehérneműt és harisnyát.

Kérje a *szülőket*, különösen a kiscsoportban, hogy az óvodai szekrényben tartalék fehérneműt, nadrágot, pulóvert, sapkát is tartsanak.

A hőmérsékleti változások ellensúlyozására ajánlatos a *többrétegű öltözködés*. A rétegek száma mindig csak annyi legyen, hogy a ruha súlya, hossza ne terhelje a gyerekeket, ne nehezítse mozgásukat. Ne legyenek túlöltözködve, ruházatuk a szobában és a szabadban egyaránt egészségi állapotukhoz, edzettségükhöz igazodjék. Jó, ha a gyerekek nyáron csak kispadrágban, napozóban, mezítláb játszanak az udvaron.

A túlöltöztetésből adódó átizzadás veszélyére különösen azokban az óvodákban ügyeljen az óvónő, ahol a csoportszoba és a külső helyiségek között nagy a hőmérsékleti különbség. Helyes, ha ezeket a csoportszobákat kevésbé fűtik, a gyerekeket pedig valamivel melegebben öltöztetik.

Ahol a gyerekek *cipőt váltanak*, ott a szobában se viseljenek tartósan sarok nélküli papucsot vagy cipőt, mert ez a viselet a lúdtalpat idézheti elő.

bent ruhá - hokinya
cipő rövidnadrág
szandál és ne papucs legyen!

Mozgás

A gyerekek mozgásigényének kielégítését és fejlesztését a testnevelési foglalkozások és a szabadban végezhető különböző *mozgásos tevékenységek* szolgálják, melyeket részben a gyerekek szabadon választanak, részben a nevelő kezdeményezi, szervezi.

A gyerekek az *udvaron* annyit mozognak, amennyire egyénileg igényük van. Helyes, ha a *változatos mozgásformákat* egyénileg gyakorolják mind a teremben, mind a szabadban. Új mozgásformákat próbálhassanak ki, ezeket kedvükre változtathassák. Így szereznek tapasztalatokat arról, mire képesek. Mindez segíti őket önmaguk megismerésében, növeli önbizalmukat. Az önállóan kezdeményezett játékok olyan mozgásformák elvégzésére is készítetik a gyerekeket, amelyektől egyébként idegenkednének. Az óvónő ehhez adjon ötleteket, biztassa, segítse a gyerekeket.

A 3 → 4 évesek számára rövidebb, néhány perces mozgásos játékot a nap folyamán többször is kezdeményezzen az óvónő. A nagyobbaknak bonyolultabb, önálló kezdeményezésre készítő játékokat szervezzen. Ügyeljen arra is, hogy a mozgásos játék ne zavarja meg más gyerekek már kialakult játékát.

A jól szervezett *séták, kirándulások* a mozgásigény kielégítésén kívül együttes élményt is jelentenek a csoport számára. Az óvónő hagyjon időt nézelődésre. A megtett út hossza, a séta, a kirándulás időtartama igazodjék a gyerekek életkorához. Párosával csak addig járjanak, amíg azt a biztonságos közlekedés megkívánja. A séta legyen oldott és beszélgetésre ösztönző, a mozgásos játékot egészítse ki, de ne helyettesítse. A séta előtti öltözködésnél ügyelni kell arra, hogy a gyerekek ne vározzanak kabátban a fűtött helyiségben.

A kirándulás helyét, biztonságos megközelítési módját az óvónő előre állapítsa meg. Tájékozódjék arról, van-e megfelelő ivóvíz, árnyékos pászit, milyen lehetőség adódik a testi szükségletek, az étkezés, ivás, hulladékok eltakarításának higiénikus kielégítésére. A kísérők mindvégig legyenek a gyerekek között, de feleslegesen ne korlátozzák őket. Minden alkalommal ügyeljenek a természeti környezet védelmére.

Edzés

Az egészség megőrzéséhez fontos, hogy a gyerekek szervezete képes legyen alkalmazkodni az időjárás változásaihoz. A szabad levegőn való rendszeres tartózkodás növeli az ellenálló képességet. A *kerttel*, udvarral *nem rendelkező* óvodákból a könnyen elérhető terekre, parkokba, rétre vigye az óvónő játszani a gyerekeket. Tavasszal, nyáron és ősszel, — kedvező időjárás esetén — a játék, a foglalkozások, sőt az alvás és az étkezés idejét is töltsék a szabadban. Hidegebb időben a szabadban töltött időt ajánlatos két részre, délelőttre és délutánra osztani, esetenként csökkenteni. Törekedjék a nevelő arra, hogy télen ne csak sétáljanak, hanem játsszanak is kint a gyerekek.

Esős, szeles időben — ha lehet — a fedett teraszon levegőzzenek. Ha erre nincs mód, akkor az óvónő a csoportszobában nyitott ablakok mellett szervezzen mozgásos játékot. A kevésbé mozgékony gyerekek aktivizálására külön figyeljen. A betegségből felgyógyulókat fokozatosan szoktassa a szabad levegőhöz, az erőteljesebb mozgáshoz.

A légfürdőzés az edzés legkönnyebben megoldható, legáltalánosabb formája. Legcélszerűbb nyáron elkezdni, mert a levegő hőmérséklete lehetővé teszi, hogy minél nagyobb szabad testfelületet tegyenek ki a levegő hatásának.

A szabad levegőn való tartózkodás télen sem maradhat el. A hideg levegő önmagában nem ártalmas, főleg ha a szabadban tartózkodás megfelelő mozgással párosul (séta, játék). A derűs, napfényes időben való levegőzésnek télen különösen nagy jelentősége van.

Légfürdőzést jelent a szabadban, tornaruhában végzett testnevelés, az alvás, a játék és a séta is.

A víz edző hatása intenzívebb a légfürdőnél.

A gyerekek akkor fürödjenek a szabadban, ha nem fúj a szél, a levegő hőmérséklete legalább 25 °C, a vízé 25–27 °C. Az első fürdés testhőmérsékletű, 36 °C-os vízben 2–3 percig tartson. A rendszeres vizes edzés után a víz hőmérséklete 25 °C-ra is csökkenhet, a fürdés időtartama pedig 2–3 percről 10–15 percesre növekedhet. Az óvónő vegye figyelembe a gyerekek egyéni edzettségét és érzékenységét, a gyerekek önkéntes részvételét, s tartsa tiszteletben azt.

Permetező zuhanyozással, lábfürdővel a vizes edzés mindenütt megoldható.

A medencék és a víz tisztasága, a zuhanyozó talajborítása az előírásoknak megfelelő legyen.

Az 5 → 7 éves gyerekek edzését, mozgáskoordinációjának fejlesztését sok *tevékenység* szolgálhatja: kerékpározás, szánkózás, csúszkálás a jégen, az úszás (vízhez szoktatás), a korcsolyázás és a sielés elemeinek elsajátítása. Ha az uszoda, a jégpálya, a sielésre alkalmas hely az óvodától kis távolságra, jól megközelíthető helyen van, vagy az óvodaudvaron kialakítható, ha a biztonságos gyakorláshoz szükséges védettség biztosítható, a higiénés körülmények adottak, akkor az óvónő irányításával a csoport minden tagja megismerheti és megszeretheti ezeket a mozgásformákat.

Télen délelőtt heti egy alkalommal korcsolyázást, sízést, nyáron úszást szervezhet az óvónő. Ezek a tevékenységek különösen az udvarral nem rendelkező óvodák számára kiemelkedő jelentőségűek.

A szánkózás, jégen csúszkálás, labdázás, rollerezés, kerékpározás feltételei minden óvodában vagy az óvoda közelében megtalálhatók. Eszköz hiánya miatt az óvónő a csoport egyetlen tagját se zárja ki ezekből a lehetőségekből. A tevékenységeket úgy szervezze, hogy a gyerekek óvodai napi-rendjét ne zavarja meg, hanem reggelizés vagy alvás után kerüljön rá sor.

A program 30–35 percnél hosszabb időt ne vegyen igénybe. A kondicionáló, edző tevékenység célja a testmozgás megkedveltetése, a szabadban tartózkodás igényének felkeltése.

Pihenés, alvás

2 → 4 éves korban az egész napi *alvásigény* általában 12–14 óra, 4 → 6 év között ez 10–12 órára csökken.

A gyerek akkor aludt eleget, ha felkeltés nélkül ébred fel. Ezért rendkívüli jelentősége van a gyerek otthoni, éjszakai alvásbiztosításának. Erre a szülő figyelmét feltétlenül fel kell hívni. Ha az óvónő azt tapasztalja, hogy egy-egy gyerek kialvatlan, fáradt, tájékozódjék a szülőktől az éjszakai alvás időtartamáról, az alvási szokásokról. Igyekezzen meggyőzni őket, hogy az esti tv-nézés, a késői lefektetés ne rövidítse a gyerek éjszakai alvásának időtartamát. Ha a szülő teheti, hagyja magától ébredni a gyereket, reggeliztesse meg, intézze el egyéb szükségleteit (WC), s csak azután jöjjön a gyerek óvodába.

A gyerek alvásszükséglete kielégítésének egy része az óvodára hárul. Az óvónő a csoportszobát fektetés előtt jól *szellőztesse* ki. A levegőcserét

alvás alatt — kisebb-nagyobb ablakréssel — télen is biztosítsa. Mivel a fektetők magasságában, a padlóközeli rétegekben a légmozgás gyorsabb, és a levegő-hőmérséklet alacsonyabb, helyes ha a gyerekek alá is tesz takarót, hogy minden oldalról meleg réteg vegye körül őket. A felesleges ruhaneműt, a cipőt a gyerekek vessék le, a csoportszobában lehetőleg pizsamában aludjanak. A kicsiket az óvónő fektesse le.

A pihenés, alvás alatti nyugalmat tartsa fenn, de ne erőszakolja a mozgatlanságot, a csendet, az alvást. A nyugalom, a kellemes közérzet a nehezen elalvó gyerekekre is jó hatással van. Ha a gyerekek mégsem tudnak elaludni, pihenésüket segítheti az is, ha maguk mellé vehetik kedvenc játékokat, személyes tárgyukat.

A nyugodt pihenés, alvás egyik feltétele a zavaró belső és külső *ingerek megszüntetése*. Erős belső inger (feszült érzelmi állapot, telt gyomor-, hólyag-, végbél), vagy erős külső inger (zsúfoltság, zaj, levegőtlenység, kényelmetlen ruhanemű) zavarja az elalvást, pihenést. Ezért fontos, hogy ahol a gyerekek pihennek, ott csend, nyugalom legyen. Az elalvás előtti halk dúdolgatásnak, zenének, rövid mesének nyugtató hatása lehet.

Az általános alvásiigényen belül a gyerekeknek egyéenként más-más lehet az alvásiigénye. Az óvónő a nagyobb alvásiigényű gyerekeket igyekezzék előbb lefektetni, és hagyja, hogy tovább aludjanak. Ügyeljen arra, hogy a korábban felébredők ne zavarják a még alvókat. Akik felébredtek, öltözzenek fel, és csendben játsszanak.

Fekvés közben ne kényszerítse őket meghatározott testtartásra. Ne kelljen a szemüket becsukni, vagy társuknak hátat fordítani. Pihenés alatt az óvónő tartózkodjék a gyerekek között, ha kitakaróznak, takarja be őket. Ha igénylik, üljön le melléjük. Igyekezzék a pihenéshez szükséges kedvező körülményeket minden gyerek számára megteremteni és fenntartani.

A pihenés, alvás fontos feltétele a megfelelő nagyságú egyenes *fektetőágy*, amelyen a gyerekek alvás közben is változtatni tudják testhelyzetüket. A fektetők közötti távolság 20—30 cm legyen. Ez egészségvédelmi szempontból is előnyös, és így az óvónő pihenés közben is törődhet a gyerekekkel.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

Testápolás

A gyerekek *kis segítséggel* szappannal kezet, arcot mosnak anélkül, hogy a mosdóvizet szétfröcskölnék. A szappant használat után a helyére teszik. Segítséggel használják a körömkefét. Ruhájuk ujját *kis segítséggel* felhúzzák, mosdás után megigazítják. Használják jellel ellátott törülközőjüket, *kis segítséggel* szárazra törlik kezüket, arcukat. Használat után törülközőjüket a helyére teszik.

WC-használat után *megpróbálják* használni a WC-papírt. A WC-t lehúzzák. Ismerkednek a zsebkendő használatával. Szájukat ebéd után kiöblítik.

Ha rövid a hajuk, *segítséggel* megfésülik. A hajkefét is használják. A fésűt, a kefét visszateszik a helyére.

Önkiszolgálás

A gyerek felnőtt segítségével *ismerkedik* az egyes használati tárgyak alkalmazásával, az önkiszolgálás különböző műveleteivel, azok sorrendjével. Az edényeket önállóan kiválasztják, megfogják s ízlésesen elhelyezik.

Étkezés

Az étkezéskor az edényekkel, evőeszközökkel *önállóan* kiszolgálják magukat. Étkezés után *visszaviszik* az eszközöket a helyükre. Önállóan esznek és isznak. A nem kívánt ételt a tányérjukon hagyják. Enni, inni kérnek.

Az evőeszközöket, kanalat, villát, szalvétát *megfelelően* használják. Az elhasznált papírszalvétát a szokott helyre teszik.

Öltözködés

Ruhájukat *segítséggel* ki- és begombolják, önállóan levetik és segítséggel felveszik. Cipőjüket le- és felhúzzák, jó cipőfűzővel segítséggel ki- és befűzik. A sál, a kötény, a szalag egyszerű kötésével próbálkoznak. Saját holmijukra vigyáznak.

Környezet rendben tartása

A különféle eszközöket, a székeket önállóan elveszik, és használat után a helyükre teszik.

4 → 5 éves korban

Testápolás

Önállóan tisztálkodnak. Segítség és felszólítás nélkül (időnként ellenőrzéssel) kezet mosnak WC-használat után, étkezés előtt, a kezüket szennyező tevékenységek után. Körömkefét használnak. Kezüket szárazra törlik, használat után törülközőjüket felszólítás nélkül a helyére teszik. Ruhájuk ujját fel- és letűrik.

Ha rövid a hajuk, fésülködnek. A fésűt a helyére teszik.

Önállóan mossák a fogukat. A fogápoló szereket tisztán tartják, a helyére teszik.

Használják a zsebkendőjüket, fújják az orrukat. Köhögéskor, tüsszentéskor a zsebkendőt szájuk elé tartják.

Önkiszolgálás

Az önkiszolgálás készségei gyakorlás útján megszilárdulnak. Az önálló munkavégzés szokásai kialakulnak.

Étkezés

Étkezéskor önállóan szednek maguknak a tálból. Gondolnak az étel mennyiségének helyes megítélésére. Segítséggel töltenek a kancsóból. A kanalat, a villát megfelelően használják. Csukott szájjal rágnak, tisztán étkeznek. A szalvétát felszólítás nélkül használják. Étkezés közben ügyelnek az asztal és a környezet rendjére. Az asztal mellett természetes testtartással ülnek.

Öltözködés

Kis segítséggel le- és felveszik felsőruhájukat. Próbálkoznak fehérneműik le- és felvételével. Ki- és begombolják a hozzáférhető helyen lévő gombokat, bekötik a szalagokat. Cipőjüket befűzik és megkötik.

márc. ápr. - május

Környezet rendben tartása

Holmijukat rendben a megfelelő helyre teszik. Ügyelnek saját holmijuk tisztaságára. Játékaikat, foglalkozási eszközeiket rendben tartják. Segítséggel összehajtják takarójukat. Rendet tartanak maguk körül.

A lábtörlőt használják.

Az ajtókat önállóan nyitják és csendesen csukják.

5 → 6 → 7 éves korban

Testápolás

Önállóan mosakodnak, törülköznek; figyelmeztetés nélkül kezet mosnak, amikor csak szükséges. Körömkefével tisztítják a körmüket. Ruhájuk ujját fel- és letűrik, begombolják, kikapcsolják.

Használják a WC-t. Vigyáznak a WC, a mosdó rendjére, a tisztálkodási eszközöket a helyére teszik.

Fogat mosnak, a fogápoló szereket tisztán, rendben tartják.

Hajukat rendben tartják.

Zsebkendőjüket *használják*, helyesen fűjják az orrukat. Tüsszentéskor, köhögéskor a zsebkendőt szájuk elé tartják.

Önkiszolgálás

Az önkiszolgálást teljes önállósággal, biztonsággal, természetes teendőként látják el.

Az épületbe belépve a ruha-, cipőtisztító kefét, sárkaparót *megfelelően* használnak.

Segítkeznek az ágyak berakásában, a foglalkoztató átrendezésében.

Önállóan tevékenykednek, észreveszik elvégezhető feladataikat és segítséget nyújtanak társaiknak, valamint a felnőtteknek.

Iskolába lépés előtt a gyerekek önmaguk is képesek mindennapi szükségleteik életkoruknak megfelelő önálló kielégítésére.

Étkezés

Étkezés közben *kulturáltan viselkednek. Igénylik az asztal esztétikus rendjét. Helyesen használják az evőeszközöket. (Kanalat, villát, kést.)*

Öltözködés

Önállóan, a megfelelő sorrendben öltöznek, vetkőznek. Holmijukat, ágyneműjüket hajtogatva helyre teszik. Ruhaneműjükkel gondosan bánnak, cipőfűzőjüket megkötik. Ha fáznak vagy melegük van, segítenek magukon. Csizmájukat, hócipőjüket szükség esetén letisztítják. Fürdés, zuhanyozás után fürdőnadrágjukat kiöblítik, kiterítik száradni.

A környezet rendben tartása

Ügyelnek saját személyük és környezetük rendjére, gondozottságára. Az ajtókat csendesen nyitják, csukják, az eszközökkel óvatosan bánnak. Észreveszik, ha valami hiányzik vagy rendetlen, a rendetlenséget megszüntetik.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE

BOARD OF PHYSICS

FOR THE YEAR 1900

CHICAGO, ILL., 1901

PRINTED BY THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

CHICAGO, ILL., 1901

KÖZÖSSÉGI NEVELÉS, EGYÉNI BÁNÁSMÓD

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK:

1. A közösségi élet kerete: a napirend
2. Az otthonos életkörülmények, barátságos légkör kialakítása
3. Az óvónő helye és kapcsolatai a csoportban
4. A gyerek helye és kapcsolatai a csoportban

A FEJLESZTÉS TARTALMA:

1. A beszoktatás
2. A gyerek tevékenységének megszervezése
3. Távlatok és hagyományok alakítása, ünnepek
4. A közösségi élet szokásai és a közösségi magatartás

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI:

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A KÖZÖSSÉGI NEVELÉS ALAPVETŐ MÓDSZEREI:

1. Egyéni bánásmód a közösségben
2. Az értékelés

KÖZÖSSÉGI NEVELÉS, EGYÉNI BÁNÁSMÓD

Helye a nevelési folyamatban

A közösségi nevelés az óvodai nevelési folyamat alapvető, átfogó kerete, gyakorlati módszere, eljárásrendszere, amely lehetővé teszi a társadalom szempontjából értékes tulajdonságok alakítását. A közösségi nevelés által biztosíthatók a gyerekek fejlődéséhez szükséges tevékenységi formák és társas kapcsolatok. Ezért fontos, hogy az óvónő valamennyi nevelési feladat megoldásában a közösségi nevelés elvi megfontolásait, gyakorlati módszereit érvényesítse.

A közösségi nevelés segíti, serkenti a *szocializációt*, amelyet — a családi és a bölcsődei szocializációra építve — az óvoda folytat, s ezzel tovább szélesíti a gyerek bevezetését társadalmi környezetébe.

Az óvónő vegye figyelembe, hogy a *szociális tanulás* a gyerek születésekor kezdődik abban a környezetben, amelybe születik, amely őt körülveszi, s amelynek tudatos és spontán hatásrendszere mind pozitív, mind negatív irányban befolyásolja személyiségének alakulását. Óvodás korban ez a hatás felerősödik azáltal, hogy a gyerek a mások cselekvésének eredményét — sikerét vagy kudarcát, jutalmazását vagy büntetését — megfigyelve tanul, és utánzás, illetve minta- és modellkövetés útján sajátít el magatartásmódokat, tevékenységi formákat, meghatározott értékeket. Ezért a gyereket érő hatások közül kiemelkedő jelentőségű a közösségi nevelés céltudatossága, folyamatossága, intenzitása és szervezettsége. A közösségi élet tevékenységi és kapcsolatrendszerében alakul a gyerek közösségi érzelmeinek, beállítódásának, magatartásának, ezen belül szokásainak formálódása.

Az óvodában új kapcsolatok várnak minden gyerekre. Ha ezt a váltást az óvónő megkönnyíti, akkor az új környezet, az új emberi kapcsolatok olykor szorongást keltő hatása oldódik, elmúlik. Az új környezet elfogadásához az új örömforrások átélése vezethet el legtermészetesebben. Ilyenek többek között az *érzelmi biztonság és a tevékenységsszükséglet* kielégítése.

A szociális tanulás tudatosan szervezett és spontán pedagógiai hatásai juttatják el a gyerekeket a társakkal való pusztán együttléttől az együvé tartozásig és az együttműködésig, az „én”-től a „mi” tudatának kialakulásáig.

A csoport életében kezdettől fogva jelentős közösségformáló szerepe van az állandó személyes érintkezésnek, a kommunikációnak. Ez az eszköze a gyermeki tapasztalatok és élmények megbeszélésének, miközben a gyerekek megértik, és egyre jobban alkalmazzák a metakommunikációs jelzések beszédet kísérő vagy helyettesítő üzenetét is.

Az óvodai nevelés folyamatában az *egyén* és a *közösség* nevelése szervesen *összefonódik*, a csoport az egyént, az egyén a csoportot gazdagítja.

A közösségi nevelés eredményeként a gyerekek szívesen kapcsolódnak az óvodához, óvónőjükhöz, a hozzájuk érzelmileg közel álló társakhoz. Csoportjukkal azonosulnak, örömet szerez nekik a közös tevékenység, az együttes élmények magas érzelmi hőfoka. Szívesen teszik magukévá a közösségi szokásokat, szívesen segítenek egymásnak. Egyre jobban eligazodnak abban is, melyik társuknak mire van szüksége, és megkísérlik a segítségnyújtást. Konkrét helyzetekben fokozatosan képessé válnak a közösségi érdekek érvényesítésére. Pozitív közösségi-érzelmi beállítódásukat elsősorban cselekedeteik fejezik ki, de olykor képesek ezeket szóban is indokolni.

A csoport hatása annál jelentősebb, minél gazdagabb lehetőséget biztosít az egyénnek a sokszínű tevékenységre, a társas együttműködésre, szerepvállalásra, élményszerzésre. A gyerekek alkalmazkodnak egymáshoz, és maguk is alakítják a közösségi szokásokat. Az együttes tevékenység, a másokra figyelés biztosítja a közösségi magatartás fejlődését. Fokozódik a gyerekek aktivitása, önállósága, az együttműködés érdekében kölcsönös engedményekre is készek. Nyitottak és képesek az adott tevékenység elvégzéséhez szükséges fegyelemre.

A közösségi nevelés hatására alakul ki a tettek mind objektívebb értékelése, a gyerekek véleménye másokról és önmagukról. Kialakul az az igényük, hogy az egyéni teljesítményeket, a közösen végrehajtott feladatokat a közösség szempontjából is mérlegeteljék. Kezdeti formában már a helyes „többségi vélemény” is jelentkezik.

A vegyes életkorú (részben osztott, osztatlan) csoportban a szociális tanulásra gazdagabb lehetőség van, mint az egykorúak csoportjában. Ezért

— ha a vezető és a nevelőtestület jónak látja — azokban az óvodákban is célszerű vegyes életkorú csoportokat kialakítani, amelyekben a létszámok osztott csoportok szervezését is lehetővé teszik. Általa eredményesebben végezheti az óvónő a fejlettség szerinti beiskolázást megelőző differenciált fejlesztést azzal is, hogy a gyerek nem „kényszerül” korcsoportjának megisméltésére, tehát az ebből származó kedvezőtlen pedagógiai hatások így kiküszöbölhetők.

A csoporton belüli közösségi nevelés mellett jelentős az óvoda egésze is: a *csoportok közötti kapcsolatok* stílusa és hagyományai, az óvoda kapcsolata társadalmi környezetével. (Lásd: *Kapcsolatok a nevelés szinterei alapján* c. f.)

Az óvodai és a családi nevelés együttes eredményeként a gyerekek többsége hatéves korára elsajátítja az életkorának megfelelő, és a zavartalan iskolai beilleszkedést biztosító közösségi beállítódást, magatartást.

FELADATOK

1. A közösségi élet kerete: a napirend

A közösségi nevelés a gyerekek életének céltudatos megszervezését igényli. Ezt szolgálja a gyerekek életrendjét, időbeosztását tartalmazó napirend.

A *napirend* járuljon hozzá a gyerekek egészséges fejlődéséhez szükséges biológiai és pszichológiai *feltételek megteremtéséhez*. Biztosítsa a gyerekek gazdag, változatos tevékenységét, az aktív és passzív pihenés életkornak és egyéni szükségleteknek megfelelő váltakozását.

A napirendben a legtöbb időt a gyerekek legfőbb tevékenysége, a *játék* kapja. A napi gondozási és egyéb teendők — munka, a szervezett tanulás — a játék folyamatának csupán egy bizonyos idejű felfüggesztését jelenthetik.

Kellő gonddal ügyeljen az óvónő arra, hogy a gyerekek szabad idejükben tevékenységeiket valóban szabadon választhassák meg. Ha néhány gyerek nem talál magának megfelelő elfoglaltságot, az óvónő ezt az időt használja fel személyes beszélgetésre.

Minden gyerek esetében és minden tevékenységre vonatkozóan az egész nap során érvényesüljön a *folyamatosság*. Küszöbölje ki az óvónő a felesleges, indokolatlan várakozási időt, a szükségtelen sorakoztatást, de az elkerülhetetlen várakozáshoz a gyerekek fokozatosan szokjanak hozzá.

A napirend kialakításakor figyelembe kell venni, hogy van-e az óvodának udvara, szabadlevegős játszótere. Ha nincs, akkor azt, hogy a játszótér az óvodától milyen távolságra van. Az egyes tevékenységi formákra szánt időtartamokat a nyitvatartási időnek megfelelően kell elosztani. A gyerekek zömének érkezési időpontja módosítja a reggeli időbeosztást. Az óvónő ugyanakkor a napirendre való hivatkozással ne zavarja a családok életét. Segítse elő, hogy a szülő — ha teheti — minél több időt töltsön el a gyerekekével.

Ahol az összes személyi és tárgyi feltételek adva vannak, folyamatosan is reggelizhetnek és uzsonnázhatnak a gyerekek. (Lásd: Gondozás és egészséges életmódra nevelés c. f.) A *folyamatos étkezés* megkönnyíti a beilleszkedést az óvodai élet szokásrendszerébe. Feltételein elsősorban a nyugodt étkezés körülményeit, a higiénés feltételeket, a kulturált étkezésre való szoktatás érvényesítését, a felnőtt (óvónő, dajka) segítő magatartását, folyamatos jelenlétét (mosdóban, csoportszobában), az étkezésről elterelő ingerek kikapcsolását és az ételek folyamatos elérhetőségét kell érteni. Ezért a folyamatos étkezés fokozatos bevezetése nagy körültekintést igényel.

A *napirend rugalmassága* tegye lehetővé az előre nem tervezett, de a gyerek személyiségfejlődését szolgáló események beillesztését, vegye figyelembe a gyerek önállóságának, ügyességének fejlődését. Főbb kereteit azonban mindig helyes megtartani a gyerekek biztonságérzete, tájékozódása és a szokások alakulása érdekében.

A napirend alkalmazkodjék az *évszakokhoz*. Télen tehát az ebéd idejét a déli napsütéses órák kihasználása kedvéért célszerű későbbre tenni.

A különböző csoportok napirendjét úgy célszerű koordinálni, hogy lehetővé tegye a csoportok közös tevékenységét, a csoportok közötti kölcsönös segítségnyújtást.

TEVÉKENYSÉGEK ÉS IDŐTARTAMUK A NAPIRENDBEN

	3→4 évesek számára	4→5 évesek számára	5→6→7 évesek számára
TEVÉKENYSÉGEK	A foglalkozások időnyáron szakában	A foglalkozások időnyáron szakában	A foglalkozások időnyáron szakában
Játék, egyéb szabadon választott tevékenység	4 óra 4 3/4 óra	5 óra 6 óra	5 1/2 óra 6 3/4 óra
Előkészület az étkezéshez, étkezés	2 óra 1 3/4 óra	1 1/2 óra 1 1/4 óra	1 óra 1 óra
Öltözés, egyéb testápolási teendők	1 3/4 óra 1 1/2 óra	1 1/4 óra 1 óra	1 óra 1 óra
Pihenés (alvás)	2 1/2 óra 2 1/2 óra	2 óra 2 óra	1 1/2 óra 1 1/2 óra
Mindennapi testnevelés	15 perc 15 perc	20 perc 20 perc	20 perc 20 perc

A nyitva tartásból adódó többletidőt a játékra kell fordítani.
A tanulás napirendi tervezését lásd A tanulás c. fejezetben

A kötetlen foglalkozások időpontját nem lehet, nem kell meghatározni a napirendben.

Az óvoda napirendje tartalmazzon órabeosztást a kezdő- és végpontok megjelölésével. A *napirendi táblázat* az azonos tevékenységek délelőtti, délutáni összidőtartamát adja meg. A napirendbe illesztésük fontos elve, hogy a tevékenységek ne aprózódjanak szét, a gyerekek játékidéje minél hosszabb maradjon.

A *szombaton* is nyitva tartó óvodában olyan időbeosztást ajánlatos készíteni, amely az étkezésen kívül elsősorban játékot, kötetlen beszélgetést, kisebb kirándulásokat tartalmaz. A különböző óvodákból érkező gyerekek között sajátos kapcsolat alakulhat ki. Az óvónő segítse az eligazodást, az ismeretlen helyzetben az egymás felé fordulást, a laza szálon kötődő kapcsolatok erősödését.

Az óvónő törekedjék arra, hogy a gyerek napirendje a családban lehetőség szerint az óvodáéval összhangban legyen, és harmonikusan egészítse ki egymást. A település, az óvoda környezeti lehetőségeinek, a pedagógusok újításra kész kedvének, szándékának és a gyerekek igényeinek megfelelően alakulhat ki az elvekben egységes, de a megvalósításban a különféle helyi lehetőségeket figyelembe vevő nevelési gyakorlat.

2. Az otthonos életkörülmények, a barátságos légkör kialakítása

Minden óvónő minden csoportban törekedjék a barátságos, derűs légkör kialakítására, mert ez ad a gyerekeknek biztonságérzetet. A derűs alaphangulat tevékenységre serkent. Ez a légkör alapozza meg a gyerekek érzelmi kötődését óvónőjükhöz, ez ösztönzi társas kapcsolataik alakulását. Erre természetesen az óvónő beállítódása, magatartása ad indítékot a csoport tagjainak. A derűs légkörben kezdheti bontogatni az óvónő a barátságot fejlesztő érzelmek, a részvét, az együttérzés kifejezését is. A barátságos légkörben ne gátolja, inkább segítse elő, hogy a szokásostól eltérő esemény következtében olykor kirobbanó jó hangulat uralkodjék.

A gyerekek közösségi életének színtereit, a csoportszobát és mindazokat a helyiségeket, ahol életük lezajlik: az előteret, az öltözőt, a mosdóhelyiséget az óvónő tegye otthonossá, barátságossá. Bár a berendezés és a díszítés az óvónő egyéni ízlését is tükrözi, legyen összhangban az óvoda közvetlen környezetével. A csoportszoba külső képe az óvodai élet során a gyerekek ötleteinek, igényeinek megfelelően is formálódjék. Legyenek az egyes csoportoknak hagyományai, legyen sajátos légkörük, ennek kialakításában és megőrzésében a gyerekek is vegyenek részt.

A legkorszerűbb beépített bútorokkal rendelkező óvodákban is érdemes arra törekedni, hogy apróbb elmozdítható polcok, térelválasztó elemek bontsák meg a csoportszobában rendelkezésre álló teret. Mindenütt legyenek kuckók, bensőséges zugok, leválasztott sarkok, amelyek a csoportszoba családi jellegét, intimitását növelik. Funkciójuk, hogy ha néhány, vagy akár egy-egy gyerek is igényli, kis időre „elbújhasson”, egyedül lehessen. Adjon lehetőséget az óvónő arra, hogy ezeket a gyerekek maguk is kialakíthassák. Engedje, hogy erre a célra használhassák mindazokat a berendezési tárgyakat, eszközöket, amelyekre szükségük van. Várja el a gyerekektől a rend helyreállítását, de ne az öncélú kínos rendet.

A 3 → 4 évesek csoportszobája legyen tágas, ne zsúfolt, hogy a gyerekek szabadon mozoghassanak benne. A gondosan megválasztott játékszerekből se legyen túl sok. Ha egy gyereknek otthon kevés a játékszere, akkor az óvónő gondoskodik arról, hogy az óvodában kedve szerint magánál tarthassa a számára különösen vonzó játékszereket.

Az udvarnak a kicsik számára kijelölt része legyen a legvédettebb, legbarátságosabb.

A 4 → 5 éveseknél fokozza az otthonosság érzését, ha a gyerekek maguk is részt vesznek a csoportszoba berendezésében, rendben tartásában, a játéksarkok kialakításában. Helyes, ha az óvónő nemcsak egy-egy tárgy elhelyezéséről, hanem időközönkénti változtatásáról is gondoskodik.

A 5 → 6 → 7 éveseknél az óvónő törekedjék arra, hogy a gyerekek már tudatosan élvezzék a csoportszoba szépségét, maguk is járuljanak hozzá, hogy szebb, otthonosabb legyen. Együttesen döntsék el, hogy mivel díszítsék, esetleg hogyan rendezzék át. Ha szokatlan esemény kelti fel a csoport vagy akár csak egy-egy gyerek érdeklődését, az erre utaló tárgyakat is tegye a gyerekek elé. (Ilyen esemény lehet például, ha egy gyereknek kis-

testvére született, vagy lakodalomban vett részt stb.) Az élősarok gazdagításához a gyerekek is járuljanak hozzá. Tudatosodjék bennük, hogy ez a „mi élősarkunk”. Már a tél folyamán tervezgethetik, mivel bővítsék majd udvari játékaikat, saját kiskertjüket. Ahol az óvodának saját konyhája van, ott a gyerekek az egészségügyi előírások betartása mellett ismerkedhetnek az ott folyó munkával.

Ha mód van rá, mindhárom korcsoportban legyen a gyerekeknek saját fiókjuk, vagy szekrényrészük, esetleg dobozuk, zsákjuk, zacskójuk, amit önállóan kezelhetnek, ahova elrakhatják különféle holmijukat. Az otthonosság érzését elősegíti, ha megfelelő biztonság mellett a gyerekek meghatározott céllal, de önállóan mozoghatnak az óvodában a csoportszobákban, a mellékhelyiségekben, az udvaron.

A csoport légkörét a teljes és kölcsönös bizalom hassa át. Az óvónő éreztesse, hogy maga is bízik minden gyerekben, és hogy a jót tételezi fel róluk. Ez a gyerekek egymás iránti jóindulatának és bizalmának alapja. A gyerek akkor is érezze ezt a bizalmat, ha valamely helytelen tettét az óvónő elmarasztalja. Az óvónő—gyerek kapcsolat az sem gyengíti, ha az óvónő belátja esetleges tévedését és ezt jelzi a gyerekeknek.

3. Az óvónő helye és kapcsolatai a csoportban

Az óvónő a gyerekek közösségi életének *irányítója*. A közte és a gyerekek között létrejött érzelmi kötődés a csoport egészére gyakorolt befolyás leghatékonyabb eszköze. Az óvónő személyiségének *modell* értékével hat a csoportszerveződés folyamatára; serkentője a gyerekek egyéni fejlődésének, miközben maga is a *közösség tagja*.

A gyerekek érzékenyen reagálnak az óvónő érzelmeire. *Viszonya* egy-egy gyerekhez szándéka ellenére is hat a csoporton belüli kapcsolatokra, a gyerekek egymás iránti érzelmeire és magatartására. Ezért törekedjék önmérsékletre a különösen kedvelt gyerekek esetében. A kevésbé rokonszenves gyerekekben kísérelje meg felfedezni azt a képességet, megnyerő tulajdonságot, amelyre a gyerekek iránti valóságos rokonszenve épülhet. Ez a tudatos magatartás képezi minden gyerek fejleszthetőségének az alapját.

Közösségalkító munkájában lényeges, hogy viszonya a közösségi értékekhez egyértelmű legyen. A gyerekek érezzék, majd értsék meg, mit és miért tart helyesnek, mit miért utasít el, mi áll távol tőle. Mindezt fejezze ki cselekedeteiben, szavaiban. Így a gyerek kezdetben érzelmileg, később belátás alapján azonosul azzal az értékrenddel, amelyet számára óvónője közvetít. Az azonosulás elősegíti a csoport közösséggé formálódását.

Az óvónő *magatartása* legyen határozott, ugyanakkor barátságos, szeretetteljes, őszinte. Nagyon fontos, hogy mindig megértésre és toleranciára törekedjék, mert csak ennek alapján értékelheti helyesen a gyereket, csak ez adhat ösztönzést a gyerekek egymás iránti tűrőképességének alakulásához is. Törekedjék arra, hogy a gyerekekkel igazságosan és differenciáltan, egyéni sajátosságaikhoz igazodva bánják. Követeléseiben vegye figyelembe a gyerek fejlettségét, jószándékát, törekvéseit, ugyanakkor tartsa szem előtt fejlesztésének feladatait.

Lehetőség szerint érje el, hogy az óvoda dolgozóinak közössége azonos pedagógiai nézeteket valljon, a gyerekek iránt támasztott igények, követelmények — bárkitől származzanak is — azonos elvek szerint valósuljanak meg. Az egységes szemlélet, beállítódás az óvoda dolgozóinak személyiségén keresztül a pedagógiai önállóságra épült sokszínű nevelési eljárásban jut kifejezésre. Az óvoda nevelőtestületének ez a mindig másként jelentkező összhangja lehet az alapja a színes, sajátos arculattal rendelkező óvodai gyerekközösség alakulásának is.

4. A gyerek helye és kapcsolatai a csoportban

Az óvodai gyerekközösség alakulásában az első eredmény, ha minden gyerek jól érzi magát a csoportban, ha a gyerekeknek stabil, de nem mindig azonos a helye társai között, s szoros meghitt kapcsolat fűzi őket egymáshoz. Így valósítható meg, hogy a gyerekek önállóan, kezdeményezően vegyenek részt az óvoda sokféle tevékenységében. Ehhez feltétlenül szükséges, hogy az óvónő bensőséges kapcsolatot alakítson ki. Ahhoz, hogy a gyerek a csoport tagjának érezze magát, tapasztalnia kell, hogy őt — ugyanúgy, mint a többieket — számon tartják, hogy szükség van rá.

Az óvónő reggelenként üdvözlje az érkezőt. Névsorolvasás nélkül naponta a gyerekekkel együtt állapítsa meg, hogy ki van jelen, és tartsa számon, hogy ki miért hiányzik. Huzamosabb hiányzás esetén a csoport tagjai valamilyen módon tudassák a távollevő gyerekekkel, hogy gondolnak rá, visszavárják.

A közösségi nevelés folyamatában, különösen annak kezdetén, az óvónő ügyeljen arra, hogy a gyerek *én-tudata* megerősödjék, *én-képe* a különböző tevékenységek során és a kapcsolatokban differenciálódjék. Ennek érdekében időnként emelje ki egy-egy gyerek egyéni külső sajátosságait, az ebben bekövetkezett változást, vagy a gyerek jellemző magatartását, teljesítményét. Fogadja el, hogy a gyerek különösen ragaszkodik azokhoz a tárgyakkhoz, amelyekkel otthon nem rendelkezik, amelyeket „sajátjaként” kezel.

Egyetlen gyerek se tűnjön el észrevétlenül a csoportban. Az óvónő mindinkább igyekezzék elérni, hogy a csoport tagjai vegyék tudomásul egymást, figyeljenek egymásra, legyenek képesek beleélni magukat más gyerekek helyzetébe. Ez elősegíti, hogy minden gyerek önálló, aktív személyként élje meg önmagát, hogy az „*én és a másik*” elkülönüljön. Így érhető el az a távolabbi jövő szempontjából igen lényeges eredmény, hogy a gyerek a csoportnak nem névtelen, hanem egyéni színekkel, tulajdonságokkal rendelkező tagja lesz, aki számára öröm, ha képességeit a közösség érdekében is felhasználhatja. Ez a társas tapasztalat hozzájárul ahhoz, hogy a gyerek tetteinek közvetlen következményeit „bemérje”.

A gyerekek közötti kapcsolatokat életkoruk, korábbi környezetük, egyéni sajátosságaik nagymértékben befolyásolják. Ébresztgesse és fejlessze az óvónő a gyerekek egymás iránti érdeklődését. Segítse, támogassa az egymáshoz közeledő gyerekek tevékenységét, mindenekelőtt játékukat. A visszahúzó vagy az óvodától jelentősen eltérő körülmények között élő gyerekeket is igyekezzék közelebb hozni néhány barátkozó, nyugodt, csendes társukhoz. Gondoskodják olyan együttes tapasztalatokról, élményekről, amelyek a kezdetben csak hozzá kapcsolódó gyerekekben az egymás iránti rokonszenvet is felébresztik. A kapcsolatok alakulását azonban ne erőltesse.

A gyerekek között jelentkező pillanatnyi feszültség elhárítására, megoldására csak akkor vállalkozzék, ha sérelem vagy fizikai fájdalom veszé-

lyezetteti a gyereket, és azt önmaga nem képes elhárítani. Törekedjék arra, hogy egy-egy gyerek — hozzá hasonlóan — megvigasztalja síró, bánatos társát, s ha szükséges segítsenek egymásnak.

Az óvónó igyekezzék olyan légkört teremteni, amelyben a barátok kölcsönös egymásra hatása optimális. Segítse, hogy pozitív tulajdonságok hassanak az egyes baráti párokra, csoportulásokra. Tegye lehetővé, hogy a barátok — ha kívánják — a nap nagy részében együtt játszhassanak, együtt ülhessenek, egymás mellett alhassanak, és támogassa — a szülők segítségével — óvodán kívüli találkozósaikat.

A szexuális nevelés érdekében a kisfiúban tartsák ébren a férfi, a kislányban a női tulajdonságokat. A gyerekek öltözködésében, hajviseletében helyezték előtérbe a fiúknál a „férfias”, a lányoknál a „nőies” megjelenést, ezzel is erősítve a nemekre jellemző vonásokat. A játékban, a munkában azonban kölcsönösen kapjanak olyan szerepeket is, melyek hagyományosan az egyik vagy a másik nem számára vannak fenntartva. A kislány építhessen a fiúkkal, versenyezzen velük a futásban vagy a fára mászásban, s a kisfiú vihesse fürdetni a babát, sétálni a mackóját, főzhessen a vendégeknek, moshassa a babaruhát.

A 4 → 6 → 7 éves gyerekek csoportjában az érzelmek — a rokonszenv, az együttműködési lehetőség, a közös érdeklődés — hatására *kisebb csoportok* jönnek létre. Az óvónó segítse elő, hogy a különböző tevékenységek végzése közben több olyan helyzet keletkezzék, amelyben a gyerekek — kisebb csoportokban — együttműködve közösen oldhatnak meg számukra vonzó feladatokat. Ösztönözze őket, hogy társaiktól is kérjenek, és társaiknak is adjanak segítséget. Tapasztalhassák, hogy közösen örömtelibb és eredményesebb minden tevékenység.

Fontos, hogy féltő gondossággal segítse az óvónó a többnyire együtt játszó gyerekek kiscsoportjait, az ún. mikrocsoportokat. Ezeket tekintse „hídnak”, amellyel az egyes gyerek a csoport egészéhez kötődik. A természetes rokonszerven alapuló mikrocsoportokra építve — és ezeken kívül is — alakítson kisebb csoportokat az egyes feladatok ellátására (például naposi munkára, növény- vagy állatgondozásra).

Ügyeljen arra, hogy a gyerek vállaljon feladatot, teljesítse azt, csatlakozzék mások terveihez, vagy ha szükséges, tudjon lemondani saját elgondolásáról, ha célszerűbbet ajánlanak a többiek. Igyekezzék kibontakoztatni minden gyereknek azt a képességét, hogy elgondol, megtervez valamit, és

azt — ha csak néhány társával is — elfogadtatja. A vezető tulajdonságokkal rendelkező gyerekek képességeiket a csoport érdekében fejtsék ki, de ne mindig és ne csak ezek a gyerekek töltsenek be vezető szerepet.

Az óvónő érje el, hogy minden gyerek belátásból, érzelmi elfogadásból megtanulhassa saját akaratát alávetni másokénak. Ezért fontos az együttműködésben a fölcserélhető alá- és fölérendelt helyzet elfogadásának átélése, gyakorlása.

A felelősségérzést és kötelességtudatot a közösségi nevelés egész folyamatában szükséges fejleszteni, ezért kísérje figyelemmel a gyerekek felelősségének megnyilvánulásait, vegye észre, ha mulasztás történt, és keresse meg annak okát.

Fontos, hogy a gyerekek elfogadják társaik esetleg a többiekétől eltérő külsejét, viselkedését, beszédét, szokatlan kívánságait, különleges állapotát. Tekintse az óvónő ezt a szociális érzékenység fontos megnyilvánulásának. Ezért fontos, hogy hozzászoktassa a gyerekeket, legyenek türelmesek egymás iránt, hogy viseljenek el kellemetlenebb, fárasztóbb vagy a szokottnál nehezebb helyzeteket is.

Fokozatosan alakítsa a gyerekek *tűrő- és konfliktust megoldó képességét*. A szélsőséges esetektől eltekintve az a célszerű, ha a gyerekek a saját indulataik által keltett konfliktusokat maguk oldják fel. Ez főképpen úgy lehetséges, ha a konfliktust okozó gyereket bizalommal támogatja az önálló feloldásra irányuló kísérletében.

Az igényes türelem, a követelés, a bizalom, az elismerés nemcsak az egyes gyereket formálja, hanem az egész csoportot is.

Árulkodásnak csak a másiknak rosszat akaró, a saját előnyre törekvő bejelentés minősíthető. Az óvónő adjon segítséget annak a gyereknek, aki a másiktól elszenvedett bánatalom, sérelem miatt fordul hozzá. A helyzet megítélésében legyen nagyon óvatos. Az 5 → 6 évesek már maguk is figyelmeztetik a szabálysértőt. Az óvónő eljárása soha ne legyen merev, mindig a gyerekhez és a helyzethez alkalmazkodjék.

A gyerekek között alakuló kapcsolatokban jelentős szerepe van a *beszédnek* (verbális kommunikáció). Meghitt beszélgetések alakulhatnak ki az óvónő és a gyerekek, valamint a gyerekek és gyerekek között. Helyes, ha az óvónő is beszél magáról, családjáról, élményeiről úgy, hogy közlését a gyerekek megértsék. Serkentse a hallgatag gyerekeket is megszólalásra

azzal, hogy beszélgetést kezdeményez velük. Igyekezzen érdeklődést kiváltani a többiekben társaik mondanivalója iránt. Ez különösen fontos a csoport többségétől eltérően beszélő gyerek esetében. A csoport türelme, biztató légköre nagymértékben fokozhatja az ilyen gyerekek beszédkedvét.

A közösség fejlődése a csoport tagjainak tevékenységétől és a gazdagodó társas kapcsolatoktól függ. Az óvónő tartsa szem előtt, hogy ez minden gyerek személyiségfejlődésének ösztönzője. A közösség és az egyén, az egyén és a közösség egymásra hatását tekintse minden gyerek fejlődése szempontjából meghatározónak. Törekedjék annak elérésére, hogy az ugyanabba az óvodába, de más csoportba járó gyerekek is érezzék, összetartoznak. Ébresszen érdeklődést csoportjában a többi csoport iránt, ezért használjon fel minden lehetséges alkalmat, és maga is teremtsen ilyeneket. Találjon olyan feladatokat, amelyekkel az óvoda csoportjai között rendszeres és tartalmas kapcsolatot építhet ki (például a nagyobbak rendszeresen segítsenek a kisebbeknek). Lényeges, hogy ne csak alkalmanként legyen a csoportok között kapcsolat, hanem az óvodai élet egész folyamában.

A FEJLESZTÉS TARTALMA

1. A beszoktatás

Az első találkozás az óvodával, annak emberi és tárgyi környezetével szinte minden gyerek esetében alapvetően befolyásolja az óvodához fűződő későbbi kapcsolatát. A gyerekek különböző érzelmekkel fogadják az óvodát. Az óvónő vegye figyelembe, hogy még a legjobban előkészített, az óvodát és pajtásait váró gyereket is megzavarhatja az új környezet. (Lásd: Gondozás és egészséges életmódra nevelés c. f.)

Ebben az időszakban mindenfajta érzelmi megnyilvánulást természetesnek kell tartani.

Fontos, hogy az óvónő — a szülő segítségével — felismerje, milyen módon találhatja meg legkönnyebben az utat a gyerekekhez. A család és az

óvoda együttműködésének első próbája, ahogyan együttesen segítenek, hogy a gyerek megtalálja helyét az óvodában.

Körültekintést, türelmet és gyöngédséget igényel a *családból közvetlenül óvodába kerülő gyerekek* beszoktatása különösen a 3 → 4 éveseknél. Az óvónő ezekkel a gyerekekkel először otthonukban találkozzék. Amikor felkeresi őket — s eközben igyekszik betekintést nyerni családi körülményeikbe —, a kapcsolat alakulását alapozza meg. Ismertesse meg a szülőket a *fokozatos beszoktatás* előnyeivel. Javasolja, hogy a rendszeres óvodába járás megkezdése előtt óráról-órára, napról-napra szoktassák be gyereküket. Előnyös, ha a szülő részt vesz gyereke beszoktatásában; a gyerek az anya, vagy apa jelenlétében ismerkedik az óvodai környezettel, társaival és az óvónővel. Ez az átmeneti időszak a szülő jelenlétében mindaddig tart, amíg a gyereknek erre szüksége van. Ez alatt az idő alatt mód nyílik arra is, hogy a sok újdonság, az első kedvező benyomások hatására azok a gyerekek is megnyugodjanak, akik nem az első napokban, hanem csak az első hét végén, a második hét elején válnak nyugtalanná. A kicsiknek általában két hétre van szükségük az óvoda elfogadásához. A nagyobbaknál előfordulhat, hogy rövidebb idő alatt is zökkenőmentesen beilleszkednek.

Vannak szülők, akik szívesen vesznek részt ebben, másokat esetleg szükséges meggyőzni arról, hogy ne utasítsák vissza. Az is lehet, hogy csak néhány napig tudnak a gyerekekkel az óvodában maradni, ami még mindig jobb, mintha már az első napon hirtelen magára hagynák a gyereket. Előfordulhat azonban, hogy egy-egy gyereknek több mint két hétre van szüksége a beszokáshoz. Ha az óvoda életét a szülő nem zavarja, több heti jelenlététől se zárkózzék el az óvónő. Az a szülő, aki részt vesz gyereke beszoktatásában, belülről is látja az óvoda életét, jobban megbecsüli az óvónő nevelőmunkáját. A közös indulás jó alapot teremthet a folyamatos, őszinte együttműködéshez.

A beszoktatásnak ez a módja gondos előkészítő és szervező munkát igényel. Beszéljék meg részletesen a szülőkkel, hány órára jöjjenek, hol helyezkedjenek el a csoportban stb. Az óvónő mutasson rá az óvoda életrendjét tiszteletben tartó, a gyerek beilleszkedését segítő, tartózkodó jelenlét fontosságára. A csoport indulása esetén az óvónő döntse el, hány gyerek kezdheti meg egyszerre óvodai életét, illetve hány szülőt tudnak fogadni egyszerre a csoportban.

Ugyanilyen gonddal törődjék az óvónő a *bölcsődéből jött gyerekekkel* is, mert számukra is új az óvodai környezet. A bölcsőde és az óvoda kis-mértékben eltérő szokásrendszere is megzavarhatja a gyerekeket. Az óvónő a bölcsődében kialakult szokásokat fogadja el, és minden egyes gyerekre külön-külön figyelve csak fokozatosan közelítse ezeket az óvodai élet szokásaihoz.

Helyes, ha a bölcsőde azonos csoportjából jött gyerekek ugyanabba a csoportba kerülnek. Ugyanígy jó az is, ha egy csoportba járhatnak azok a családból jött gyerekek, akik már valahonnan ismerik egymást, és érzelmi-
leg kötődnek egymáshoz.

A gyerekek gondozásának, nevelésének feladatait a beszoktatási időben feltétlenül mindig ugyanaz az óvónő lássa el. Helyes, ha a beszoktatás első napjaiban a csoport mindkét óvónője az egész nap folyamán együtt van a gyerekekkel. A gyerekeknek komoly nehézséget okozhat, ha a váltással járó személycsere a lefekvés idejére esik.

A csoportba beilleszkedett gyereket az óvónő érzelmi-
leg is készítse elő az újak fogadására. Ez egyrészt azért kívánatos, hogy ne legyenek féltékenyek új társaikra, amikor az óvónő velük többen foglalkozik, másrészt a régi gyerekek sokat segíthetnek a beszoktatásban, megkönnyíthetik az új gyerekek beilleszkedését.

Különös gyengédséggel foglalkozzék az óvónő az új gyerekekkel a délutáni lefekvésnél. Ha szükséges, igyekezzék eloszlatni félelmeiket, esetleg üljön melléjük amíg elalszanak, legyen a közelükben, amikor fölbrednek, ne kényszerítse őket arra, hogy elaludjanak. Sok gyerek megszokta, hogy kedvenc játékaival a kezében vagy egyéni szokásai szerint alszik el. Tehesse ezt az óvodában is. Ezt a szemléletet — kortól függetlenül — minden új gyerek beszoktatásakor érvényesítse az óvónő. (Lásd: Gondozás és egészséges életmódra nevelés c. f.)

2. A gyerekek tevékenységének megszervezése

A gyerekek fejlődése, társas kapcsolataik alakulása, maga a *közösségi élet, a tevékenységek rendszerében valósul meg*. A közösségi élet tartalma ezekben, valamint az ezeket kísérő *közös élményekben, kapcsolatokban formálódik*.

Törekedjék az óvónő arra, hogy a gyerekek életkoruknak megfelelő tevékenységet folytathassanak és abban minden gyerek a saját képességének leginkább megfelelő szinten vehessen részt. A különböző tevékenységek alkalmazkodjanak a csoport tagjainak egyéni fejlettségéhez, egyben segítsék továbbfejlődésüket. A gyerekeknek minél több alkalma legyen arra, hogy maguk választhassák meg azt a tevékenységet, amelyhez kedvet éreznek. Legyen lehetőségük, hogy azokat az óvodán kívül szerzett *élményeiket*, amelyek foglalkoztatják őket, az óvodában a számukra legtermészetesebb és legvonzóbb formában dolgozhassák fel. Teremtse meg az óvónő az egy időben, de egymástól függetlenül folyó tevékenységek, a közös és egyéni foglalkozások, valamint a játék zavartalanságának feltételeit.

A közösségi magatartás tényezői: az *aktivitás* és a *fegyelem*; kölcsönhatásukban elsődleges szerepe van az aktivitásnak. Az elmélyült érdeklődéssel, belső motivációval folytatott tevékenységhez, a valódi aktivitáshoz azonban szükséges a nyugalom, a kiegyensúlyozott légkör: a fegyelem. A fegyelem a tevékenységnek megfelelő magatartást jelenti; nem egyenlő a mozdulatlansággal, a néma csenddel, és nem jelent feltétlen engedelmességet. A csoport aktivitását, mozgalmasságát, a játék, a barkácsolás, a kötetlen beszélgetések vagy az étkezés közben az ezekhez kapcsolódó kitörő örömet, jókedvet nem tekinthetjük fegyelmezetlenségnek.

Az érdektelenség, a figyelmetlenség, a rendbontás különböző fajtái stb. a fegyelmezetlenség legtipikusabb formái. Ha ezek előfordulnak, az — számos ok mellett — a nevelőmunka hiányosságait is jelzi.

Óvodai magatartása miatt az óvónő soha ne panasolja be a gyereket a szülőnek, hanem keresse meg ennek okát. Ha óvodán kívüli indítékokra bukkan, megszüntetésében működjék együtt a szülővel.

3. Távlatok és hagyományok alakítása, ünnepek

A „holnap öröme” a csoport elé állított *távlat*, a közös tevékenység a gyerekek fejlődésének serkentője. Az egyéni örömök közösségi „hangszerelese” teszi a távlatokat pedagógiailag értékesé. A távlat elérése sokrétű és közös tervezetést, rendszeres közös tevékenységet igényel.

Az óvónő a távlatok kitűzésénél gondoljon a különböző örömforrásokra. Ügyeljen arra, hogy a közeli és messzibb távlatok jellege összefüggjön a gyerekek életkorával és a csoport sajátosságaival.

Ugyanazok a távlatok megismétlődhetnek magasabb szinten, nagyobb erőfeszítést igényelve a gyerekektől. A kitűzött cél elérése újabb perspektívák megközelítésére ösztönöz. Ez is hozzájárul a közösség és az egyén fejlődésének folyamatosságához.

A rendszeresen ismétlődő tevékenységek közül némelyek *hagyomány*-nyá válhatnak. Ehhez azonban tapasztalatokra és az azok hatására keletkező pozitív élményekre van szükség.

A kellemes közös élményekre támaszkodva tegye tehát az óvónő hagyományossá az ünnepi és szórakozási alkalmakat.

A 3 → 4 évesek elé az óvónő *közeli örömet*, gyors megvalósulást ígérő távlatokat állítson. Ilyenek lehetnek az érdekes, ritkán előforduló vagy ritkán ismétlődő tevékenységek (például fürdés, szánkózás, részvétel valamilyen sajátos óvodai feladatban), rendkívüli vagy valamilyen történéshez kapcsolódó ünnepi események (például régen látott gyerek vagy vendég érkezése, ünnepélyek, a bölcsődések meglátogatása).

Már ebben a korban is hagyományyá válhat valaminek az elkészítése, díszítése. Jelentőssé válhat a születés- és névnapok ünneplése, új vagy hosszabb hiányzás után az óvodába érkező gyerek fogadása is.

4 → 5 éves korban már *távolabbi időpontra* tervezett és várt események egészítsék ki a közeli távlat örömet. A közös tervezetésben, és a távlattal összefüggő feladatok megoldásában az óvónő sok ötlettel tartsa ébren a gyerekek érdeklődését. Ilyen távlatok lehetnek: a gyerekek tevékenységével kapcsolatos érdekes események (ajándékkészítés, ritkán adódó feladatok ellátása az óvodában) és a várható örömteli meglepetések (ünneplés). Ennek megfelelően bizonyos tevékenységek hagyományyá válhatnak (pél-

dául ajándékkészítés a kicsiknek, a távozók búcsúztatása, képes, rajzos levélírás a hiányzó csoporttársnak, sajátos feladatok ellátása, készülődés az ünnepre).

Az 5 → 6 → 7 éveseknél már *hosszabb időre* (egy-két hónapra) kitűzött távlatok is helyet kaphatnak. Az óvónő ösztönözze a tervezgetést, nyújtson segítséget a gyerekek ötleteinek megvalósításához. Ilyen távlatok lehetnek: a csoport, az óvoda érdekében kifejtett tevékenység, dísz tárgyak, udvari játékszerek készítése, meglepetés a kicsiknek, játékszerek rendbehozatala, később bekövetkező kellemes élményt ígérő esemény, kirándulás, színház-, múzeum-, könyvtárlátogatás, ünnepi alkalmakkor betöltött szerep.

A gyerekek életében jelentős fordulat az *iskolába lépés*. Ez a 6 → 7 éveseknek legyen *örömteli távlat*. Tegye érdeklődővé a gyerekeket annak tudata is, hogy az iskolában más, az eddigiektől eltérő körülmények várnak rájuk. Az óvónő keltse fel a tanulás iránti érdeklődést, a tudás vágyát, és erősítse a gyerekekben azt az érzést, hogy a várható követelményeknek képesek lesznek eleget tenni. Ezért fontos, hogy hagyománnyá váljék az óvoda és az iskola kapcsolatának alakítása. (Lásd: Az óvoda kapcsolatai a nevelés színterei alapján c. f.)

A távlatok és hagyományok rendszeréből kiemelkednek az időről-időre visszatérő, sajátos keretek között lezajló közösségi események: az *ünnepek*. Az ünnepek jelentős alkalmak a gyerekek és az óvoda életében. Perspektívát adnak, megerősítik a hagyományokat, a közös élmény erejével fokozzák a gyerekek közösséghez tartozását. Közel hozzák a szűkebb és tágabb környezet eseményeit.

Az ünnepek emelkedjenek ki az óvoda mindennapi életéből, de előzményei és emlékei illeszkedjenek a gyerekek természetes életmenetébe. Fárasztó előkészítés helyett tevékeny várakozás előzze meg az ünnepeket. A 4 → 5 → 6 → 7 éves gyerekek vegyenek részt az előkészületekben, amelyek azonban ne zavarják meg nyugalmukat.

Az ünnep fényét emelheti a feldíszített óvoda, a gyerekek és felnőttek ünneplő ruhája, a meglepetések és a kölcsönös ajándékozás. Az óvónő vigyázzon arra, hogy a felszabadult, vidám hangulatot ne terheljék és zavarják meg betanult szólamok. A gyerekek érezzék, hogy az ünnep nemcsak óvodai esemény. Részt vesznek benne a körülöttük élő felnőttek és tágabb környezetük is. Így átélhetik azt is, mit jelent a nagyobb közösség tagjának lenni.

Az óvodában a különböző jellegű ünnepeket, sajátosságaiknak megfelelően, különbözőképpen lehet megszervezni. A *Mikulás és a karácsony ünnepeit* ne csak az ajándékvárás, hanem az ajándékkészítés öröme is előzze meg. A *történelmi ünnepek tartalmát* a 3 → 6 → 7 éves gyerek még *nem értheti meg*.

A jó érzelmi előkészítés és az egyre fokozódó örömteli várakozás csúcspontja maga az ünnepi együttlét, melynek hangulatát tovább emelheti a felnőtt közösség „ajándéka”, közös hangszeres muzsika, énekük, bábozásuk stb. A gyerekek megterhelő, esetleg szorongással járó szerepeltetését az óvónő kerülje el.

Az ünnep közös örömét a későbbiekben újra és újra idézzék fel.

Kiválasztásukban és megszervezésükben fontos szempont, hogy a gyerekek kori sajátosságait kell szem előtt tartani, kizárólag az óvoda testületének döntése alapján a gyerekek érdeklődése, az óvoda kialakult hagyományai, a szülők igényei, valamint az óvoda környezeti adottságainak figyelembevételével.

Az ünnepek csak a szülők együttműködő támogatásával érhetik el hatásukat. Az óvónők jóval az ünnep előtt közösen tervezzék és szervezzék meg az óvodára és a szülőkre váró feladatokat. Arra azonban különösen ügyeljenek, hogy ne terheljék a szülőket, együtt készülődjenek az ünnepre, vegyék figyelembe javaslataikat és tartsák tiszteletben a család ünnepeit.

4. A közösségi élet szokásai és a közösségi magatartás

A közösségi szokások előfeltételei annak, hogy a gyerekek beilleszkedjenek a közösségbe; biztosítsák a közös élet biztonságát, nyugalomát, a gyerekek védettségét, közösségi érzelmeinek alakulását. A gyerekek számára a *szokások* tehát *az elemi közösségi követelmények természetes közvetítői*. A szokások közvetlenül hatnak a közösségi érzelmek alakulására.

Az alapvető szokások alakítása már 3 éves kortól kezdve szükséges. Az óvónő kezdettől fogva figyeljen arra, hogy a szokásokhoz pozitív érzelmek társuljanak, és a gyerekek lassan felismerjék a szokások értelmét is. Így válhatnak azok viselkedésük szabályozóivá.

Az óvodai évek során törekedni kell a szokások finomítására, fejlesztésére; arra, hogy a gyerekek minél önállóbban alkalmazzák azokat. A gyerekek az óvodába lépéstől kezdve találkoznak a közösségi élet szokásaival, de csak fokozatosan kívánja meg az óvónő, hogy önállóan ezek szerint viselkedjenek.

A közösségi élet normáit kifejező szokások *alapozzák meg a közösségi beállítódást* és a fejlettebb közösségi *magatartás alakulását is*.

A gyerekek közösségi neveltsége magatartásukban is megmutatkozik. A pozitív magatartás hátterében a pozitív beállítódás alakulása feltételezhető. Az óvónői elvárások, a társaktól kapott visszajelzések, a közös élmények elősegítik, hogy a gyerekek magukévá tegyék a pozitív magatartásformákat.

Az óvónő törekedjék arra, hogy minden gyerek — egyéni fejlettségének megfelelően — képes legyen azonosulni a közösségi-erkölcsi igényekkel, kívánalmakkal. Fejezze ki a sikerrel végzett közös feladatok feletti örömét. Mutasson rá, hogy az eredmények együttesen érhetőek el. Ösztönözze a gyerekeket arra, hogy keressék az óvónő, a társak, a csoport és a család számára hasznos, örömet jelentő tevékenységeket.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

Megköszönik, ha kapnak valamit, visszaköszönnek.

A kívánt játékszert többnyire elkéri egymástól, átadják, ha tőlük kéri, megvárják, amíg megkapják.

Óvatosan bánnak a játékszerekkel és más használati tárgyakkal. Vigyáznak egymás holmijára.

Társaikat nyugodtan hagyják játszani, énekelgetni, rajzolgatni.

Kezdenek segíteni egymásnak.

Az egy asztalnál ülők észreveszik, ha valaki hiányzik közülük, az óvónő kezdeményezésére megnevezik. Az óvónővel együtt köszöntik, ha visszatér.

Étkezésnél csendesen beszélgetnek. A kulturált étkezés szokásait betartják.

Szívesen járnak óvodába.

Szívesen játszanak együtt.

Érdeklődnek egymás iránt, tekintettel vannak egymásra.

Kezdenek kialakulni az együtt játszó párok, kis csoportok.

Ha erre szükség van, bizalommal fordulnak az óvónőhöz, segítséget kérnek tőle.

Kezdenek eligazodni csoportjuk életében, napirendjében.

4 → 5 éves korban

A gyerekek a korábban kialakult szokásokat önállóan alkalmazzák.

Köszönnek az óvónőnek, a dajkának és azoknak a társaiknak, akikkel játszani kezdenek vagy akiktől elválnak.

Segítik egymást öltözés, étkezés, séta közben.

Az egy asztalnál ülők észreveszik, hogy kik a hiányzók és köszöntik őket, ha visszatérnek.

A leejtett tárgyat felemelik. Észreveszik a rendetlenséget, és az óvónő irányításával aktívan részt vesznek megszüntetésében.

A csoportba lépő vendéget hellyel kínálják.

A foglalkozáson jelzik, ha közölni valójuk van. Megvárják, amíg társuk befejezi mondanivalóját.

Jól érzik magukat az óvodában. Keresik a közös tevékenység lehetőségeit.

Tudatosodik bennük, hogy összetartozó csoportot alkotnak.

Az óvónő vezetésével kapcsolatot alakítanak ki az óvoda többi csoportjába járó gyerekekkel.

Elfogadják — elsősorban érzelmi alapon — az óvónő kérését, útmutatását.

Bizalommal fordulnak az óvónőhöz és társaikhoz, ha valamit közölni akarnak vagy segítségre van szükségük.

Figyelnek egymás játékára, alkotására, meghallgatják egymást.

Kialakul néhány gyerek iránti tartósabb rokonszenvük.

Szívesen segítenek egymásnak.

Együtt éreznek társaikkal. Türelmesek egymással.

Nem árulkodnak. Sérelmeiket, konfliktusaikat igyekeznek az óvónő segítségével feloldani.

Tevékenységeikben egyre önállóbbak.

5 → 6 → 7 éves korban

Az eddig kialakult szokások a gyerekek igényévé válnak, amelynek természetes módon tesznek eleget.

A közös tevékenységekben aktívan vesznek részt.

Elfogadják az adott tevékenység által megkívánt magatartási formákat.

Észreveszik, hogy kinek, miben van szüksége segítségre.

Számba veszik a csoport tagjait, érdeklődnek a hiányzók iránt. Ha tudják, közlik a hiányzás okát.

Figyelmesen, türelemmel hallgatják meg az óvónő és társaik közlését, kérdését.

Önként vagy az óvónő kérésére bekapcsolódnak a foglalkozásba. Foglalkozás közben figyelnek az óvónőre, és útmutatásainak megfelelően végrehajtják a feladatot.

Nyugodtan ülnek, az óvónő kérdéseire érthetően, a helyzetnek megfelelően állva vagy ülve válaszolnak.

Tisztelettel viselkednek a felnőttekkel, az óvoda dolgozóival, vigyáznak munkájuk eredményeire.

Ébren van bennük a közösségi öntudat, örülnek a közösen elért sikereknek.

Kialakul a csoport élete iránti érdeklődés. Természetes szükségletté válik a közös tevékenység. Képesek „tájékozódni” a közösségben.

Együtt éreznek társaikkal, érdeklődnek egymás iránt. Felismerik, mikor kapcsolódhatnak be társaik tevékenységébe. Érdeklődi őket társaik mondanivalója, munkája.

Ha társuknál feltűnő, szokatlan megnyilvánulást tapasztalnak, megértéssel fogadják.

Önállóan keresik a segítségnyújtás megfelelő formáit.

Egy-egy társuk iránt kitüntetett rokonszenvet, barátságot mutatnak.

Bíznak önmagukban és társaikban.

Az óvodai közösség életét zavaró megnyilvánulást tapasztalva kísérletet tesznek a megoldásra.

Érzelmileg és értelmileg egyaránt elfogadják és követik az óvónő kérését, útmutatását. Felfogják alapvető metakommunikatív jelzéseit (elismerés, nemtetszés, öröm, biztatás, szomorúság).

Adott tevékenység (játék, tanulás, munka) által megkívánt magatartási formát önként vállalják.

Az óvónő vagy társaik kérésére és saját kezdeményezésükre a közösség számára hasznos feladatot végeznek. Tudatosodik bennük, hogy ezt a csoport érdekében végzik.

A megkezdett munkát felszólítás nélkül befejezik.

Felelősséget éreznek a vállalt feladatért, amelyet akkor is elvégeznek, ha nehézséget jelent, vagy érdeklődésüket már nem köti le.

Spontán alakuló vagy az óvónő által létrehozott kiscsoportban (mikrocsoportban) képesek együttműködni a feladat elvégzésében, elfogadják a tennivalótól függő alá-, fölé- és mellérendelési viszonyokat.

Képesek kívánságaikat, törekvéseiket módosítani, esetleg elhalasztani, ha erre — számukra belátható okból — szükség van.

Önálló véleményalkotásra is vállalkoznak. Választanak és döntenek ismert helyzetekben.

Igazat mondanak.

Alakul a csoport közhangulata, közvéleménye.

A KÖZÖSSÉGI NEVELÉS ALAPVETŐ MÓDSZEREI

1. Egyéni bánásmód a közösségben

A gyerekek fejlődési tempója, élet- és nevelési körülményei eltérőek. Különböznek egymástól testi, idegrendszeri sajátosságaikban, tapasztalatokban, értelmi képességeik, nyelvi kifejezőképességük, társas magatartásuk, érzelmeik, érdeklődésük, aktivitásuk terén.

Mindezeketől függ, hogyan hat rájuk az óvodai környezet, hogyan kerülnek kapcsolatba az óvónővel, társaikkal.

Az egyéni bánásmód biztosíthatja, hogy a gyerekek a rájuk jellemző sajátos vonásoknak megfelelően váljanak a közösség tagjaivá. A nevelőmunka eredményessége attól függ, mennyire sikerül az egész közösség előtt álló feladatokat minden egyes gyerek számára közelivé, érthetővé, érzelmi-
leg elfogadhatóvá, vonzóvá tenni.

Az évek számának növekedésével nőnek az egyéni különbségek a gyerekek között. Érdeklődésük a környező világ iránt kiszélesedik, megismerési motivációjuk elmélyül, közeledik az iskolába lépés időszaka. Az egyéni vonások gazdagodásával együtt járhatnak a gyerek érzelmi kiegyensúlyozatlanságáról vagy értelmi fejlődésének lelassúbbodásáról tanúskodó jelenségek is. Ezek lehetnek átmenetiek. Előfordulhat, hogy egy-egy gyereknél az életkorra általában jellemző vonások kifejezettebbek, erőteljesebben nyilvánulnak meg. Lehetséges, hogy valamely jelenség a gyerek otthoni kedvezőtlen környezetével, vagy korábbi fejlődési körülményeivel magyarázható. Nem ritka azonban, hogy az első megnyilvánulások figyelmen kívül hagyása vagy éppen a túlzott reagálás — otthon vagy az óvodában — erősítette meg a nem kívánt magatartást.

Az óvónő mindig igyekezzék tetteivel és szavaival kifejezni, hogy a gyerekek közötti egyéni különbségek, az eltérő fejlettségi szint, a feladatmegoldásban megjelenő teljesítménykülönbség természetes jelenség. Senki nem kaphat semmiféle „címét”, megkülönböztető jelzőt vagy elmarasz-

talást, mert a többségtől eltérő külsejű, vagy az adott helyzetben másképp gondolkodik, cselekszik, másképp fejezi ki magát, teljesítménye, magatartása különbözik a többiekétől. Időben vegye észre az esetleges csúfolódást. Ha szükséges, akadályozza meg, de feltétlenül ellensúlyozza azt. Sohase éljen a gúny vagy a megszegyenítés megalázó eszközével.

Segítse elő, hogy lehetőség szerint minden gyerek tűnjék ki valamiben, legyen olyan rá jellemző pozitív megnyilvánulás, tevékenységi terület, amihez jól ért, amiben ügyes. Ugyanakkor, ha társa részéről téves választ, ügyetlenséget vagy zavaró magatartást tapasztal, fogadja megértéssel. Keresse, miként segíthet társának, de ebben ne önérvényesítésének lehetőségét lássa, hanem a közreműködés nyomán elért eredményt, a közös örömet.

A nevelési eljárásokat, a feladatok tartalmát, azok kitűzésének módját, a különböző tevékenységek irányítását és értékelését, az óvónőhöz és a társakhoz fűződő kapcsolatok alakítását az egyéni tulajdonságok befolyásolják. Egyéni bánásmódra tehát minden gyereknek szüksége van, annak is, aki sajátos — pozitív vagy negatív — tulajdonságával nem hívja fel magára a figyelmet. Az egyéni bánásmód következtében is jellegzetessé válhatnak, „kivirulhatnak” rejtett vonásaik, és személyiségük egyedi, megismételhetetlen színeivel tehetik változatossá a közösség életét. Ahogyan a gyerek alakul, változik a neki megfelelő bánásmód következtében, úgy változzék a vele kapcsolatos egyéni bánásmód is.

Az egyéni bánásmódot az óvodai élet valamennyi területén minden gyerekre vonatkoztatva érvényesítse az óvónő.

Az egyéni bánásmód megvalósításának alapvető feltétele a gyerekek életkori és egyéni jellemzőinek ismerete. Az aktuális megnyilvánulások értelmezése mellett ez a magatartás okainak, hátterének, esetleg kialakulásának ismeretét is jelenti. Azért fontos mindezeket föltárni, hogy nevelői eljárásait ezek ismeretében választhassa meg.

A gyerekek között egyéni különbségek leginkább a társas-érzelmi sajátosságokban tűnnek szembe. A baráti kapcsolatok alakulását a játékbeli „ügyesség”, az érzelmi kifejezés gazdagsága, erőssége, a társak felé megnyilvánuló kezdeményezés közvetlensége és gyakorisága egyaránt befolyásolja. Az óvodások többsége társaira, az őt érő élményekre azonnali, érzelmeikkel kísért választ ad. Néhány gyerekre azonban inkább a csendesebb, visszafogottabb viselkedés jellemző. Érzelmi életük lehet gazdag, társas

szükségletük esetleg ugyanolyan erős, mint hangulataikat, indulataikat nyíltabban kifejező társaiké. Ezek a gyakran érzékenyebb, kevésbé közlékeny gyerekek az óvónőtől fokozott figyelmet és beleélő képességet igényelnek.

Az óvónő törekedik arra, hogy a gyerekek átvegyék elfogadó, megértő, segítő beállítódását. Gondoskodik a gyerekek számára olyan tapasztalatokról, hogy társaik a különböző területeken, az egyes — más-más képességeket kívánó — feladatokban eltérő eredményt érhetnek el, hogy egyikük ebben, másikuk inkább másban ügyes. Fogadtassa el, hogy társaik különböző mértékben érdeklődnek a tevékenységi lehetőségek iránt, és eltérő vonzalommal szeretnek foglalkozni valamivel.

Az élményeiket, gondolataikat oldottan, színesen és szívesen közlő óvodások mellett találkozunk a csoportban kevésbé „beszédesebb” gyerekekkel, akiknek különösen fontos az óvónővel és társaikkal kialakuló bensőséges és biztonságot sugárzó érzelmi kapcsolat.

A gyerekek *eltérnek egymástól értelmi képességeik* fejlődési tempójában és fejlettségi szintjében is. Egyesek hosszabb ideig tudják figyelmüket összpontosítani, alaposabban veszik szemügyre az őket körülvevő jelenségeket és eseményeket, mások emlékezetük tartósságával, pontosságával tűnnek ki. Különböznek a gyerekek abban is, mennyire képesek feladathelyzetekben az összefüggések felismerésére, a lényeg megragadására és gondolataik szóbeli megformálására. Vannak, akik különösen kedvelik a változatos, több megoldási módra is lehetőséget kínáló, újszerű szituációkat, míg néhányukat az ismeretlen körülmények félnékké teszik, esetleg megriasztják.

Egyéni bánásmódot igényelnek a *lassúbb értelmi fejlődésű*, többé-kevésbé retardált gyerekek. Az értelmi elmaradás kiegyenlítésére az óvodáskorban kedvező lehetőségek kínálkoznak. Az óvónő egyik fontos feladata tehát, hogy foglalkozzék a retardált gyerekekkel. Bár a lassúbb fejlődés rendszerint egy-egy területen kifejezettebb, a segítség csak a gyerek egész személyiségének megismerése útján lehet hatékony. A gyerek nehézségeinek körültekintő elemzése, az elmaradás természetének feltárása után tehet kísérletet az óvónő az elmaradás enyhítésére. (Lásd: Tanulás c. f.)

Ez nem jelentheti azonban azt, hogy a kisebbeket és a lassabban fejlődőket az óvónő **meglévő képességeik és lehetőségeik figyelmen kívül ha-**

gyásával túlzott támogatásban részesítse. Ez a gyerekben önbizalomhiányt válthat ki. Az érzelmileg meleg, szeretetteljes légkör és az óvónőnek a gyerek fejleszthetőségébe vetett hite ösztönzőleg hat anélkül, hogy ez a gyerek önállóságát korlátozná.

Mindig támaszkodják a gyerektársak ösztönző, példát nyújtó hatására. Gondoljon arra, hogy nemcsak az egyes funkciók fejlesztése a cél, hanem a gyerek meglévő szellemi és érzelmi-motivációs tartalékainak mozgósítása, érdeklődésének és ambíciójának felébresztése is.

Külön gondoskodást igényelnek a *kiemelkedő képességű* gyerekek. Az óvónő feladata, hogy megőrizze és fejlessze az ilyen gyerek képességeit, hasznosítsa tevékenységét a közösségi élet örömtelibbé, tartalmasabbá tételében. Ügyeljen azonban arra, hogy túlzott kiemeléssel, az elismerések és dicséretetek halmozásával ne hozza őket „sztár”-helyzetbe. Ez mind a tehetséges gyerek fejlődése, mind a közösségalakulás szempontjából kedvezőtlen hatású lehet. Ugyanakkor törekedjék a fejlettségének és aktivitási igényének megfelelő tevékenységek biztosítására, mert az alacsony követelmény vagy a tevékenységi vágy korlátozása nem fejleszt, esetenként viselkedési problémát is okozhat.

A mozgás, az érzelmek, a gondolkodás és a beszéd tempója ugyancsak más-más lehet. Ez elsősorban a különböző közösségi és tanulással kapcsolatos feladatok elvégzésében figyelhető meg. A gyerekek egy része lassabban, elmélyültebben tevékenykedik, esetenként nehezebben vált át az új feladatra, előfordul, hogy az óvónő korábbi kérdésére válaszol. Mások rövidebb idő alatt is eredményesebben végzik tennivalóikat.

Az önbizalmat az óvónői értékelés és a társaktól eredő visszajelzés erősíti. A csoportban találkozunk olyan gyerekekkel, akik szinte minden feladatra szívesen vállalkoznak. Úgy érzik, képesek a nagyobb erőfeszítést igénylő helyzetek megoldására is. Önállóak, talpraesettek, biztonsággal mozognak társaik között. Mások — bár képességeik nem gyengébbek — elkerülik a kudarc lehetőségét. Ha teljesítményhelyzetbe kerülnek, szoronganak, és gyakrabban kérnek segítséget az óvónőtől vagy társaiktól.

A sikertelenséget — egyéni sajátosságaiktól függően — különbözőképpen viselik el a gyerekek. Egyesek dühösek, indulatosak lesznek, mások szomorúak. Vannak, akiket az akadály újabb erőfeszítésre serkent, másokban szorongást ébreszt.

Az óvónőnek nem csupán az egyes sajátosságokat, hanem ezek kapcsolatát, összefüggéseit is szükséges megismernie. A különböző megnyilvánulások sokféle árnyalatban minden gyereknél sajátos, csak rá jellemző tulajdonságok együttesében jelentkeznek.

Az egyéni bánásmód alapját jelentő egyéni vonásokat a gyerekek élet-története és jelenlegi környezeti-nevelési körülményei alakítják ki. Egy-egy jellemző viselkedést az óvónő akkor érthet meg, ha jól ismeri a gyerekek korábbi nevelési feltételeit és aktuális élményeit.

Az egyéni sajátosságokat — bár teremthetnek kedvező vagy kevésbé jó feltételeket a gyerek neveléséhez — az óvónő ne csupán mint pozitív vagy negatív tulajdonságokat értékelje. A gyerekek közötti egyéni különbségek ismerete az óvónő számára a nevelési módszerek megválasztásában, az egyéni fejlesztés legmegfelelőbb útjainak megtalálásában nyújtson segítséget.

Minden esetben az óvodába lépéstől kezdve figyelje meg, hogyan érzi magát a gyerek a közösségben, milyen a helyzete társai között. Keresse meg az okát, miért vált az egyik gyerek rendkívül népszerűvé társai körében, miként alakulhatott ki a másikonál a tartósan félrehúzódo magatartás, a „peremhelyzet”. Megfigyelése során tudatosan törekedjék a kevésbé feltűnő, nehezebben észrevehető gyerekek közérzetéről és kapcsolatairól is tapasztalatokat szerezni. Kényszer vagy szelíd erőszak alkalmazása nélkül, a társak és az általuk végzett tevékenység iránti érdeklődés fölébresztésével — mindig a gyerek igényeire figyelve — kísérelje meg a kapcsolat közvetítését. Vizsgálja meg, hogy magatartásának, a gyerekekhez való viszonyának — *rokonszenvének* vagy *ellenszenvének* — mi lehet az oka.

Sokszor megzavarhatják a gyerek, esetleg a csoport kiegyensúlyozott életét az otthon túlságosan féltett, ún. *elkényeztetett gyerekek*. Vegye figyelembe, hogy nekik a többiekénél nehezebb helyzetük van, amikor eddigi tapasztalataiktól jelentősen eltérő kívánalmakkal találják magukat szemben.

Ugyanez vonatkozik az otthon *elhanyagolt gyerekekre is*, akik magányosságuk miatt életük szabályozatlansága, rendezetlensége, esetleg megoldatlansága következtében kerülnek nehéz helyzetbe. Az óvónő a szülők segítségét kérve türelemmel, fokozatosan ébressze fel ezekben a gyerekekben is azt az igényt és törekvést, hogy együttműködjenek társaikkal.

Kiemelt figyelmet fordítson azokra a gyerekekre, akiknek fejlődését negatív környezeti hatások, társadalmi-kulturális *hátrányok gátolják*. Tartsa szem előtt, hogy az óvodáskorban a hátrányok mindenekelőtt a gyerekek érzelmeit érintik. (Pl. a szeretet, a gondoskodás hiánya, durva, elutasító bánásmód stb). A gyerekek magatartásában és teljesítményében megnyilvánuló negatív jelenségek alapja rendszerint ilyen tényező. Legyen tudatában annak, hogy az úgynevezett halmozott hátrányok is ezen a talajon jönnek létre.

A halmozottan hátrányos helyzet a fejlődést veszélyeztető körülményt teremt.

A veszélyeztető környezet (például a szülők társadalmi beilleszkedési zavara, csonka család stb.) mindig a család érzelmi légkörén és nevelési módszerein át hat a gyerekekre. A kedvezőtlen objektív körülmények a gyerek élményei útján okozhatnak személyiségfejlődését veszélyeztető érzelmi sérülést. Az óvoda feladata a hátrányok csökkentése, a *veszélyeztetettség* enyhítése. Ebben a munkában az óvónő — a családdal együttműködve — a gyermekvédelmi felelősben, a nevelési tanácsadó pszichológusában és családgondozójában segítőtársakra találhat.

Az óvónő a hátrányokat az óvodai nevelés lehetőségeivel igyekezzék enyhíteni. Különösen ügyeljen arra, hogy a hátrányok — akár szándéka ellenére — semmiképpen ne növekedjenek. A fokozott törődés ne megkülönböztetett bánásmódban fejeződjék ki. Az érzelmi támaszt nyújtó bizalmat és a gyerekek iránti megbecsülést sugárzó kiegyensúlyozott óvodai légkörben a hátrányos helyzetű veszélyeztetett gyerekek is nyitottá válnak, biztonságban érezhetik magukat. Társaik átveszik az óvónő türelmes, elfogadó, szeretetteljes beállítódását, amely egyben fejlődésük egyik ösztönzője is. A veszélyeztetett, a hátrányos helyzetű gyerekek esetében törekedjék a szülők bizalmának megnyerésére, mivel a segítség elfogadó és együttműködő kapcsolatban eredményesebb.

A szülő kéréseit, kérdéseit, közlését mindig fogadja jóindulattal, megértéssel. Ha szükségesnek látja, tapintatosan kezdeményezzen folyamatos kapcsolatot a családdal. A szülő közléseit kezelje bizalmasan, és kizárólag a gyerek fejlesztése érdekében használja fel.

Amikor az óvónő úgy érzi, hogy — a tünetek mértéke, jellege, vagy az okok feltárását célzó eszközök hiánya miatt — a megoldásra tett erőfeszí-

tés meghaladja lehetőségeit, nyerve meg a szülőt, hogy pszichológussal együttműködve keressék a gyerek fejlesztésének leginkább kedvező útját.

Az egyéni bánásmód nem feltétlenül jelent külön foglalkozást. A gyerekek egy részének éppen a csoporton belül van szüksége egyéni bánásmódra. Érvényesítésében mindig legyen irányadó a gyerek életkora, fejlődési-fejlettségi jellemzői és a csoportban elfoglalt társas helyzete.

A *félénk, visszahúzódó*, esetleg *szorongó*, önmagukban bizonytalan *gyerekek* — ha képességeik fejlettek is — nem tudnak megfelelő eredményt elérni, háttérbe szorulnak társaik között. Az óvónő igen tapintatosan közeljék hozzájuk. Fontos, hogy mindig érezzék biztonságot nyújtó szeretetét. Kisebb, a csoport számára is hasznos tevékenységek eredményes elvégzésével önmaguk is tapasztalatokat szerezhetnek lehetőségeikről, és társaik előtt is elismerésre tehetnek szert. Az óvónő ne törekedjék arra, hogy ők is olyanok legyenek, mint a legaktívabbak. Kísérlje meg félénkségüket oldani, legyen tudatában, hogy ez rendszerint hosszabb folyamat eredménye. Az állandó, hangos „dicsérgetés”, a figyelem gyakori ráirányítása ezekre a gyerekekre inkább hátráltatja, mint segíti beilleszkedésüket. Az óvónő keresse félénkségük, szorongásuk okát.

A közösség és az óvónő figyelmét többnyire a túlmozgékony, dacos és erőszakos gyerekek hívják fel.

A *túlmozgékony* az életkorra jellemző természetes mozgásigény fokozott megnyilvánulása, esetleg az érzelmi nyugtalanság, belső feszültség, figyelem-összpontosítás nehézségének jele. Semmiképpen nem használ a gyakori figyelmeztetés és elmarasztalás. A helyes megoldás a gyerek mozgásigényének megfelelő feltételek, tevékenységi formák megteremtése. Az óvónő ezzel fokozatosan elősegítheti önirányítási képességének fejlődését is.

A *dacosság* 3 → 4 éves korban még természetes jelenség. Ha az óvónő ilyen megnyilvánulásokat tapasztal, legyen nyugodt és következetes (de ne makacs). Így többnyire a szembeszegülő, ellenálló gyerekek is megnyugszik.

Az *erőszakosságra*, verekedésre irányuló indíték háttérében számos ok található, ilyen az érzelmi kapcsolat hiánya, a családi élet rendezetlensége, a gyerekekkel kapcsolatos túl szigorú, esetleg durva bánásmód, vagy a felnőtt agresszív magatartásának példája, kudarcélmény is. Ezt a jelenséget csak a gyerekről és körülményeiről igen jól tájékozott óvónő ismerheti fel.

A túl szigorú, csak a külső rendre és fegyelemre figyelő óvónő is kiválthatja a gyerek „lázasát”.

A gyerekek közötti *konfliktusok* indítékait az óvónő ismerje meg, tárja fel, vajon szituatív-alkalmi vagy vissza-visszatérő, tartósabb ellentétéről van-e szó. Lehetőség szerint a gyerekek maguk oldják meg a felmerült konfliktusokat. Mindenképpen törekedjék arra, hogy ne minősítő-elítélő, hanem a közösség érdekeit érvényesítő, a gyerek biztonságát és bizalmát megtartó feloldás következzen be. Erre szoktassa, biztassa a gyerekeket is. A gyakori és tartós konfliktusokat kezelje jelzéseként módszerei megváltoztatására.

Gyakori jelenség *testvér* születésekor a *féltékenység*, mely türelmes, tapintatos, megértő bánásmóddal enyhíti a gyerek feszültségét. Helyes, ha az óvónő már az esemény előtt megbeszéli a szülőkkel a gyerek előkészítését. Zavaró magatartás esetén fontos, hogy ezek a gyerekek érzelmileg kapcsolódhassanak az óvónőhöz (vagy más felnőtthöz), s társaik ne húzódnak el tőlük.

A *bohóckodás* főként önértékelési problémákat és a csoportban elfoglalt kedvezőtlen helyzetet jelez. Háttérben rendszerint erős önérvényesítési törekvés található, amely azonban nem találta meg a neki megfelelő megnyilvánulási formát. Az óvónő teremtsen lehetőséget arra, hogy a gyerek meglévő képességeit a csoport számára értékes feladatok elvégzésében hasznosítsa. Így önmaga és a csoport egyaránt tapasztalja, hogy a tekintély és az elismerés megszerzésének más útja is lehetséges.

A *passzív*, látszólag az érdeklődés teljes vagy részleges hiányával jellemezhető *gyerek* jó magatartása és alkalmazkodóképessége miatt néha észrevétlenül meghúzódik társai között anélkül, hogy az óvodai élet eseményei mélyebb benyomást gyakorolnának rá. Az érzelmek kifejezésének visszafogottsága, a csendes, visszahúzódo magatartás háttérben többféle ok található: a családi környezet inger- és érzelemszegénysége, a gyerek eddigi fejlődését hátráltató bánásmód, külső megnyilatkozásaiban megmutató gátoltság. Az óvónő ügyeljen arra, hogy ne kerüljenek tartósan alárendelt szerepbe.

A gyerekek egy része lassabban és nehezebben tájékozódik csoporttársai között. Előfordulhat, hogy értelmi fejlődésbeli vagy nyelvi elmaradás miatt társai és az óvónő szavait nehezen vagy egyáltalán nem fogják fel.

Az óvónó a gyerek élettörténetének és családi viszonyainak ismeretében, az okok feltárása után, alapvető érdeklődésének megismerésével ösztönözheti, hogy részt vegyen a csoport életében. A gondos megfigyelés, kedvelt tevékenységének megismerése — a szülők segítségével —, a kicsit aktívabb és kezdeményezőbb társakkal közösen végzett feladat, a nyugodt, szeretetteljes bánásmód lassan önálló részvételre, kezdeményezésre indíthatja a gyereket.

Próbálja meg az óvónó a gyereket érzelmileg elfogadni, magatartásának indítékait megérteni anélkül, hogy elítélné vagy felháborodna rajta. Lehetőség szerint ne közvetlenül törekedjék a zavaró magatartás megszüntetésére, hanem fokozatosan kapcsolja be a gyerekeket a közösség számára hasznos tevékenységbe. A hangsúlyt a pozitív megnyilvánulásokra tegye.

2. Az értékelés

Az értékelés hozzájárul a gyerek csoportban elfoglalt helyének, társai róla alkotott véleményének alakulásához. Éppen ezért az óvónó a gyerek előnyös tulajdonságait vagy dicséretre méltó tettetét ne csak az adott gyerekre, hanem a közösségre vonatkoztatva is értelmezze. Ugyanez történjék a helytelen, a közösségre nézve kedvezőtlen megnyilvánulások értékelésekor is. A gyerekek magatartását az óvónó és társak példája mellett az értékelés is befolyásolja.

A *pozitív értékelés megerősíti* a helyes magatartást és elősegíti az óvónői elvárások belsővé válását. Így a további viselkedés motívumaiban szerepet kap. Elérhető, hogy a gyerek önértékelése fokozatosan reálisabbá váljék, igény szintje emelkedjék. Az óvónó pozitív értékelése segítse a gyerekeket a kevésbé kedvelt, nem elég érdekes cselekvésre.

Negatív tartalmú értékelés esetén az óvónó célja, hogy véleményével a gyerek megnyilvánulását kiváltó motívumot is érintse, s ne csupán a viselkedésen változtasson. A negatív értékelés az elmarasztaláson és visszatar-táson túl mutasson a kívánatos magatartás irányába.

Az óvónó gondoljon arra, is, hogy az értékelés a gyerekeknek a hozzá fűződő viszonyát, érzelmeit is alakítja. Ez többnyire a gyerek fejlődése

szempontjából kedvező, bár néha a túlzott szubjektívitas veszélyét is hordozza. Ügyeljen ezért arra, hogy ne a gyereket értékelje, hanem a gyerek konkrét tettét, cselekedetét, annak önmagára és a többiekre gyakorolt hatását.

A játékot — a versenyjáték kivételével — soha ne értékelje.

A *jutalmazás* tartalma és formája nagyon sokféle lehet. Kiterjedhet a dicséret különböző módjaira: a személyes jellegű szeretet kifejezésétől, a testi közelségtől, a dicséretet jelző pillantástól, a gesztustól, mimikától a szóbeli megfogalmazásig. Tárgyi jutalmazást — vagy ennek jelképes formáit — az óvónő semmiképpen ne alkalmazzon.

Ismerje el a gyerek egyéni erőfeszítését, az első siker megszületését, a fejlődést. Dicsérje meg a gyereket, ha sikerül például szertelenségét, mozgásos nyugtalanságát leküzdeni, vagy ha olyan területen ért el jó eredményt, amelyen eddig nehezen boldogult. A gyereket a saját teljesítőképeségéhez viszonyítsa.

A *büntetés* tartalmát és formáját mindig nagyon körültekintően fontolja meg az óvónő. Ezt tartsa érvényesnek arra az esetre is, mikor egy-egy gyerek helytelen tette benne is erős indulatot vált ki. Saját érzelmeit, indulatait azonban ne rejtse el mesterségesen. Az őszinte felháborodás adott esetben katartikus hatású lehet. Fontos azonban, hogy amikor büntet, ne az indulatok, hanem a pedagógiai megfontolások vezessék.

Ne büntessen az óvónő olyan eljárással, amely a gyerek testi fejlődését hátráltatja (például étel, levegőzés, kirándulás megvonása). Nem szabad a gyereket fenyegetni, ijesztgetni, megfélemlíteni. A gyerekek tudnia kell, hogy helytelen viselkedése következményekkel jár, a büntetésnek nem lehet célja a megszegyenítés, a gyerek kipellengérezése.

Büntetést jelenthet a rosszalló tekintet, vagy az elutasító gesztus is, néha az adott tevékenységből való kiemelés, más tevékenységbe való „átterelés”.

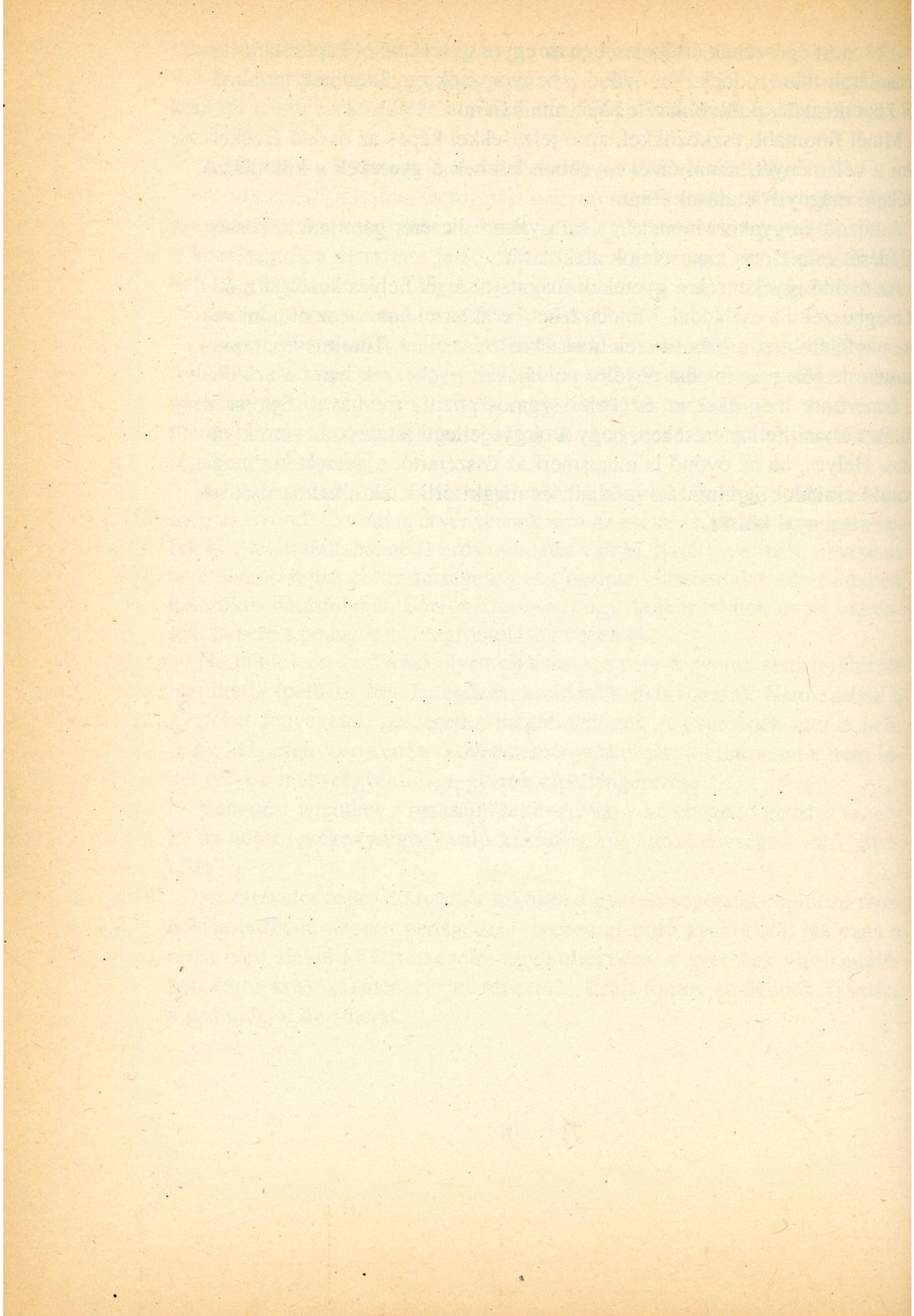
Az értékelés fejlesztő hatását fokozza a gyerekcsoportban dolgozó óvónők koordinált, azonos pedagógiai elveken alapuló gyakorlata. Ha ezen a téren nem alakul ki következetes együttműködés, a gyerekek viselkedésében káros következmények jelentkeznek. Ezért fontos az óvónők számára a pedagógiai önismeret.

A csoport egészének értékelésében az egyes gyerekekkel kapcsolatos tapasztalatok tükröződnek. Az óvónő e benyomások együttesének tartalmából következtetéseket vonhat le saját munkájára.

Minél finomabb eszközökkel, apró jelzésekkel képes az óvónő érzékelteni a véleményét, annál érzékenyebbek lesznek a gyerekek a különböző értékelő megnyilvánulások iránt.

A túlzott és gyakori büntetés, a túl gyakori dicséret gátolja a közösség fejlődését és a társas kapcsolatok alakulását.

Az óvónő igyekezzék a gyerekek magatartásának helyes kezelési módját megbeszélni a családdal. Minden lehető eszközzel *hasson* az otthoni verés, megfélemlítés, a babonás félelmek ébresztése ellen. Türelmesen, tapintatosan, de főleg az óvodai nevelés példájával igyekezzék hatni a szülőkre. Ismertesse meg őket az értékelés számos pozitív módjával. Segítse a szülőket annak felismerésében, hogy a tárgyi jellegű jutalmazás nem kívánatos. Helyes, ha az óvónő is megismeri az összetartó, a gyerekeket megbecsülő családok jutalmazási módjait, és megkísérli ezek alkalmazását az óvoda viszonyai között.

III. A GYERMEK TEVÉKENYSÉGFORMÁI

III. A GYERMEK
TEVÉKENYSÉGFORMÁI

A JÁTÉK

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

1. A játékirányítás általános elvei
2. A feltételek megteremtése
 - Megfelelő léghör
 - Megfelelő hely a játékhoz
 - A játékidő
 - Játékeszközök
3. Tapasztalatszerzés irányítása, az élmények szerepe

A FEJLESZTÉS TARTALMA

A játékfajták és fejlődésük, irányításuk ajánlott módszerei

1. A gyakorló játék	3 → 4	4	6 → 7
2. Szerepjáték	3 → 4	4 → 5	5 → 6 → 7
3. Barkácsolás	3 → 4	4 → 5	5 → 6 → 7
4. Dramatizálás, bábozás	3 → 4	4	6 → 7
5. Építő, konstruáló játék	3 → 4	4	6 → 7
6. Szabályjáték	3 → 4	4 → 5	5 → 6 → 7

éves korban

Helye a nevelési folyamatban

3-6

A játék az óvodáskorú gyerek alapvető tevékenysége.

Ebben jelennek meg és fejlődnek azok a sajátosságok, amelyek később a gyerek magatartására a játékon kívül is jellemzőek lesznek. A gyerek játékában nyomon követhető, hogyan válnak a külső késztetések a gyerek sajátjává, belső indítékaivá, miközben belső állapotait, vágyait, indulatait is közvetíti.

A játék a valóságot tükrözi. A gyerek tapasztalatait, élményeit játssza el sajátos, gyakran átalakított formában. Bármelyik élménye játékának forrásává válhat.

A játék közben a gyerek derűs, felszabadult, a játék örömforrás számára: maga a cselekvés, a manipuláció, az elképzelés szerez örömet. Motivációja nem a célban, hanem a tevékenységben van, tehát önmagáért való. A játékot a feszültség csökkenése kíséri, és áthatja a gyerekek minden tevékenységét. Az óvodáskor végéig a játék marad a gyerek legfőbb tevékenysége, és a munka, a tanulás is megőrzi játékos jellegét.

A játék formáinak és tartalmának gazdagítása a gyerekek képességeinek fejlődését segíti elő.

Így a játék a személyiségfejlesztés alapvető eszközévé válhat.

A játék fejleszti a gyerekek mozgását. Segíti új mozgásformák kialakulását, gyakorlását, ismert mozgások ismétlésével azok tökéletesedését. Fejleszti kez ügyességüket, és elősegíti, hogy a pillanatnyi mozgásfejltségük határaival számolni tudjanak. A változatos mozgás ügyesebbé teszi a gyereket. Növeli önállóságát, kitartását, hozzáértését. A veszélyhelyzetekkel való ismerkedés és megbirkózás hozzájárul kiegyensúlyozott, félelemmentes közérzetéhez.

A gyerekek a játék útján is ismerkednek a világgal, a tárgyakkal, a tárgyak tulajdonságaival, a valóság jelenségeivel, eseményeivel, ezzel hatás-

sal van a gyerekek értelmi képességeinek fejlődésére. Érzékszerveik működése pontosabb lesz, ennek eredményeként észlelésük, megfigyelőképességük megbízhatóbbá válik. Az emlékezetbe vésés szándékos célként először a játékban jelenik meg. A játékszituáció kialakulása, a „mintha” helyzet gazdagítja a képzeletet és a gondolkodást. Játék közben a tárgyak tulajdonságairól sokféle tapasztalatot szereznek a gyerekek. Észreveszik a tárgyak hasonló és különböző jellemzőit, a cselekvések egymásutániságát, a dolgok és jelenség közötti összefüggéseket. A lehetőségek mérlegelése, a tevékenység közben felmerülő akadályok leküzdése, a konfliktusok megoldása hozzájárul a problémamegoldó gondolkodás fejlődéséhez.

Ó benne az
ország
az anyag stb

A játékban minden lehetséges. Az ötletek, a szokatlan fordulatok tág teret adnak a kreativitásnak. A különböző elgondolások megbeszélése, a társ nézőpontja iránti nyitottság, az új lehetőségek gazdag áramlása a *kreatív együttműködés* fejlődését segíti elő.

A játéknak a kreatív személyiség fejlesztésében értékes mozzanatai — például a szerepjáték, bábozás, dramatizálás — lehetőséget adnak a szociális kreativitás fejlődésére (magatartásmódok, szerepek fölcserélése, rugalmas átalakítása, mások ötletei iránti nyitottság).

Fejlesztő hatását fokozzák a játékot kísérő pozitív *érzelmek*. A játék derűjén, vidámságán, örömen átszűrve minden hatás fölerősödik, és az új vonások pozitív érzelmektől kísérve épülnek be a gyerekek személyiségébe.

A játékot kísérő érzelmek *közlési vágyat* ébresztenek. Fokozódik a gyerekek beszédkedve. A beszédkedv ösztönzi a nyelvi kommunikációs készség fejlődését. Az óvónő szóbeli és beszédet kísérő metakommunikatív megnyilvánulásaival mintát nyújt a gyerekeknek. A gyerekek játék közben fölített kérdései és a továbbkérdezésre bátorító óvónői válaszok ösztönzik a beszédet, a gondolkodást.

A játékban válnak közelivé és elfogadhatóvá a viselkedési szabályok. Lehetőség nyílik a szabályok megértésére, a helyes magatartás gyakorlására.

A játék hatással van a gyerekek ízlésének alakulására is.

A személyiségfejlődésben különösen jelentős, hogy legváltozatosabban a játékban nyilvánulnak meg és fejlődnek a gyerekek közti *társas kapcsolatok*. A kezdeti magányos játékból (amire a gyereknek később is igénye van), az egymás melletti játékból fokozatosan alakul ki a közös játék, majd

a közösen játszó párok, kis csoportok mind jobban szervezett, viszonylag tartós együttműködése. A közös játék olyan bonyolult kölcsönös kapcsolatokra, együttműködésre készíti a gyerekeket, amilyenre a játékon kívül még nem képesek. Tapasztalatokat szereznek társaik szándékának megértésében, a másik gyerek helyzetébe való beleélésben, az együttérzésben. Az érdekes játék és a játszótársak kedvéért — néha konfliktusokat átélve — mindinkább képesek kívánságaik háttérbe szorítására, illetve azok teljesítésének késleltetésére.

A közös játékban alakulnak a játékhagyományok, amelyek a „mi-tudat” létrejöttét erősítik. Így a játék a közösségi élet fejlesztésének alapvető eszköze.

A gyerek újra meg újra lejátssza, így sajátos módon újraéli negatív élményeit, szorongásait. Ezzel csökkenti az élmények kínos feszültségét. A hozzá tapadó indulatokat „megszelídítheti”, negatív élményeit a játékban ki is „javíthatja”. Így lehetővé válik a *tapasztalatok érzelmi feldolgozása*, a velük járó feszültség csökkentése.

FELADATOK

1. A játékirányítás általános elvei

A játékirányítás alapvető sajátossága, hogy közvetett. Az óvónó minde-
nekelőtt azokat a feltételeket, helyzeteket teremti meg, amelyek hatással
vannak a játékra, amelyektől a játék függ. Az irányítás kiterjed a gyerekek
világról szerzett tapasztalatainak, ismereteinek állandó bővítésére, elmélyí-
tésére és az élményeket kísérő pozitív érzelmek alakítására.

Az óvónó élje bele magát a gyerekek által elképzelt, megteremtett já-
tékhelyzetbe, és ezt megértve tapintatosan működjenek együtt velük. Az
együttműködés a játékot kísérő megértő tekintetben, gesztusokban és konk-
rét segítségnyújtásban egyaránt megnyilvánulhat.

pl.: „Most elmeséled barátságaid, mit
honnak leked?” — Honol....

Az óvónő biztosítsa, hogy a gyerekek saját elgondolásaikat valósíthassák meg a játékban, hogy fantáziájuk, hangulataik, érzelmeik szabadon megnyilvánulhassanak. Fontos, hogy ne avatkozzék be indokolatlanul a gyerekek játékába. Ezért a segítség módját és mértékét mindig a konkrét játék helyzetnek, a csoport és az adott gyerek fejlettségének, igényének megfelelően alkalmazza. A 3—4 évesek játékában is jelentkezhethet olyan mozzanat, amelynél a beavatkozás a gyerek bontakozó önállóságát veszélyezteti, ugyanakkor az 5—6 éves gyerekek játékába is kapcsolódják be, ha szükséges.

A közbelépés csak akkor szükséges, ha a gyerekek egymást zavarják, és ha a játékszerek használata testi épségüket veszélyezteti, vagy ha a konfliktusokat a játszó csoport nem képes önállóan megoldani. Az óvónő eljárása akkor helyes, ha megelőzi az ellentétek kibontakozását, elhárítja a gyerekeket és a játékot veszélyeztető helyzetek létrejöttét. Az esetek többségében azonban hagyja, hogy a gyerekek maguk oldják meg a konfliktusaikat. (Lásd: Közösségi nevelés c. f.)

Beavatkozásra akkor van szükség, ha a játék tartalma nemkívánatos viselkedési formák kialakulását váltja ki. Ilyenkor az óvónő igyekezzék pozitív fordulatot adni a játéknak.

Segítsen akkor is, ha játék közben a gyerekeknek technikai tanácsra van szükségük. Segítségnyújtással fokozhatja játékkedvüket, és elmélyítheti a játékot.

Az óvónő a játék fejlődésének általános tendenciáin túl vegye figyelembe a fejlődés *egyéni sajátosságait* is: fejlettségük különböző szintjét, aktivitásuk eltérését, érdeklődésük különbözőségeit stb.

Ezért tartsa természetesnek, hogy a gyerekek játékának színvonala *különböző*. Egyrészt igazodjék az adott *fejlettségi szinthez*, másrészt segítse elő, hogy a gyerekek — egyéni lehetőségeiknek megfelelően — magasabb szintre jussanak el.

A játék örömét fokozza, ha *az óvónő* maga is szívesen vesz részt benne: élvezi a játék fordulatait, a gyerekekkel együtt izgul, ahol szükséges segít, sikertelenség esetén kedvet ébreszt az újrakezdéshez.

A jó hangulatú és hőfokú játék irányítása megköveteli az óvónőtől, hogy maga is tudjon és *szeressen játszani*. Ismerje a gyerekek érdeklődési körét, tapasztalatait és élményeit, játékuknak jellemzőit. Kísérje figyelemmel a

játszó csoportok szerveződését, a gyerekek elképzelését, gondolatmenetének alakulását. Törekedjék megérteni, hogy játékukban mit akarnak elérni, mit szeretnének létrehozni a gyerekek. Figyelje meg, hogy ki milyen szerepet vállal a játékban, abban hogyan viselkedik, milyen mértékben éli magát bele a szerepébe.

Sose hagyja felügyelet nélkül a gyerekeket. Teremtse meg a játék lehetőségeit a szabadban és az udvaron is. Legyen ott is a gyerekek között, segítse megszervezni játékukat, és ha ezt igénylik, vagy ő szükségesnek látja, játsszon együtt velük.

Változatos játékok szervezésével érje el, hogy a gyerekek szívesen tartózkodjanak a szabadban. Ahol az óvodának nincs udvara, ott a közeli parkban, játszótéren vagy erre alkalmas zöld területen játsszanak. Vigyének magukkal elegendő szabadban használható játékszett, hogy játékuk tartalmas legyen.

A folyamatban lévő játék irányítása korcsoportonként, egyénenként és játékfajtánként *differenciált feladatokat* jelent az óvónőnek.

Azt tartsa lényegesnek, hogy a közös játékban a gyerekek érdeklődéssel, aktivitással, igazi játékkedvvel vegyenek részt, hogy minden gyerek szabadon és minél elmélyültebben játsszon.

A játék, a játék közben szerzett élmények fejlesztik a gyerekeknek olyan lényeges személyiségjegyeit, mint az önállóság, kezdeményezés, aktivitás stb.

A játék megfigyelése alapján az óvónő a csoport és az egyes gyerek fejlődéséről egyaránt értékes *tapasztalatokat* szerezhet. Jelzéseket kaphat a gyerek érzelmi-hangulati állapotáról, esetleg érzelmi sérüléséről, az értelmi képességek és a beszéd alakulásáról.

Ismerje meg az óvónő a gyerek otthoni játékfeltételeit. Beszélje meg a szülőkkel, hogyan teremthetnek nyugodt, ösztönző körülményeket gyerekek játékához, hogyan segíthetik elgondolásai megvalósításában. Ha szükséges, kísérelje meg felébreszteni a szülők igényét a gyerekekkel való együttjátszásra. Igyekezzen fölismeretni az együttlét, a közös játék jelentőségét a gyerek érzelmi fejlődése és a bensőséges szülő-gyerek kapcsolat alakulásában.

Az óvodai nevelés folyamatában az óvónő úgy tekintse a játékot, mint a nevelési célok elérésének legfőbb eszközét. Ezért teremtse meg mindazokat a feltételeket, amelyek a játék fejlődéséhez szükségesek.

2. A feltételek megteremtése

A játékot befolyásolják mindazok a körülmények, amelyek között a gyerekek élnek, amelyek között a játék lezajlik. Ezért az óvónő biztosítsa azokat a *feltételeket*, amelyek kedvezően hatnak a játék kialakulására, a gyerekek játékkedvére, amelyek ösztönzik őket, és amelyek segítségével játékuik tartalmasabbá, sokoldalúbbá válhat.

A megfelelő légkör

A gyerekek kiegyensúlyozottságához, közösségi életük fejlődéséhez szükséges nyugodt légkör a játékra közvetlenül is hatással van. Segítse az óvónő a gyerekeket, hogy a különböző élethelyzetekben és tevékenységekben növekedjék önállóságuk, mert ez a feltétele annak, hogy a játékban is önállóak lehessenek. Törekedjék arra, hogy az óvodába érkezéstől a hazamenetelig sokféle játékot indíthassanak el és szervezhessenek önállóan. Legyen módjuk a játékhoz szükséges eszközök kiválasztásában az önálló kezdeményezésre, a játék kidolgozására, elmélyítésére. Gyakorolják a konfliktusok önálló megoldását. Támogassa az óvónő a legkisebb gyerekek önállóságra törekvését a játékfajták és a játszótársak megválasztásában is. A gyerekek tapasztalatainak gazdagításával, a játékkedv fokozásával, az együttjátszás igényének felébresztésével serkentse a közös játék kibontakozását, fejlődését. Növelje a nagyobbak társaik iránti érdeklődését. A magányosan játszó gyerekeket segítse abban, hogy a közös játékba is bekapcsolódhassanak.

Megfelelő hely a játékhoz

A gyerekek szabad mozgása, a játék térbeni kibontakozása, az egymás mellett játszó csoportok és az egyedül játszó gyerekek számára az óvónő alakítsa ki a legmegfelelőbb helyet. Kisméretű csoportszobából — ha szükséges — a játék idejére a mozgatható bútorokat távolítsák el.

A különböző jellegű játékok más és más helyet igényelnek. Szükség szerint a gyerekek közreműködésével alakítson ki állandó és ideiglenes játszóhelyeket például barkácsoláshoz, dramatizáláshoz, festéshez, mintázáshoz. A sokat mozgó gyerekek számára éppen úgy tegye lehetővé a játékot, mint azoknak, akik nyugalmat igényelnek. Teremtse helyet az asztali és

kömpörre-
gés,

az építőjátékokhoz is. Szabadítson fel nagyobb területeket is a csoportszobában.

Biztosítsa az elmélyült, nyugodt játékot és az ehhez szükséges helyet az udvaron, a kertben, a játszótereken és a kirándulások alkalmával is. Ahol az *óvoda udvara* elég nagy, ott az együtt játszó csoportok számára biztosítson külön helyet, vagy alakítsa úgy a feltételeket, hogy a különböző fejlettségű gyerekek együtt is játszhatnak. Ha az óvodának játszásra alkalmas udvara nincs, igyekezzék az óvoda közelében könnyen közelíthető, játékra alkalmas helyet találni.

A 3 → 4 éves gyerekek egy része legszívesebben még egyedül, mások — egy-egy sarokba húzódva — kisebb csoportokban játszanak. Számukra az óvónő egymástól elhatárolt, meghitt játszóhelyeket alakítson ki. A bútorokat és a játékszereket úgy helyezze el, hogy a gyerekek könnyen megtalálják a játékra alkalmas területet és kiválaszthassák a szükséges eszközöket. A játéksarokban elhelyezett bútorok, játékszerek és eszközök könnyen áttekinthetők legyenek, keltsék fel a gyerekek érdeklődését. Ha a gyerekek egy-egy játékszerrel olyan helyen játszanak, ahol másokat zavarnak, vagy ahol őket zavarják, az óvónő tapintatosan telepítse át őket olyan helyre, ahol nyugodtan játszhatnak.

Az óvónő a *nagyobbak* számára is alakítson ki játéksarkokat. Ez is elősegíti, hogy a gyerekek a különböző fajta játékok szervezésében ne akadályozzák, ne zavarják egymást, tudjanak elmélyülten és tartósan játszani. Ugyanakkor gondoskodjék megfelelő helyről ahhoz is, hogy a korábban külön játszó gyerekek közös játékokat is kezdeményezhessenek. Szoktassa a *gyerekeket* ahhoz, hogy *önállóan alakítsák ki* maguknak a játékhoz szükséges helyet, rendezzék át ennek érdekében a csoportszobát, s ez maradjon így mindaddig, amíg a játékhoz szükséges. A játék befejezése után a bútorokat rendezzék vissza.

A játékidő

A csoportok számára a napirendben a játékra biztosított idő a nap minden időszakában, akár a teremben, akár a szabadban, lehetőleg összefüggő legyen. Indokolatlanul ne szakítsa meg, ne zavarja az óvónő a játékot.

A 3 → 4 éveseknél az étkezés, a tisztálkodás és az alvás kivételével a gyerekek csaknem minden időt fordítsanak játékra. A kötetlen foglalkozások megszervezése az elmélyült játékot ne szakítsa meg.

A kicsik számára különösen fontos a minél hosszabb, megszakítás nélküli időnek mint feltételnek a megteremtése, mivel az óvodába érkezéskor egyesek csak nehezen kezdik el a játékot, majd többfélebe is belefognak, míg végül a játék tartósabban leköti figyelmüket.

A 4 → 5 éves gyerekek már jól összeszoktak, gyakran kialakulnak együtt játszó csoportok is. Ezért az óvónő számoljon azzal, hogy a megfelelő hely megtalálásához, a játékszerek kiválasztásához, a játékhelyzet és a folyamatos, gazdag játék kialakulásához elegendő időre van szükség.

Az 5 → 6 → 7 évesek számára a játékszerek elkészítéséhez, fölhasználásához — különösen, ha a barkácsolás beépül a játékba — még hosszabb idő szükséges. Fontos, hogy a játékidőben — a teremben és a szabadban egyaránt — több napon keresztül is játszhassák ugyanazt, és kedvük szerint más tevékenységgel is foglalkozhassanak (rajzolhassanak, mintázhassanak stb.).

A reggeli (közös teremben történő) gyülekezés is valódi játékidővé válhat, ha az ügyeletes óvónő megfelelő légkört teremt.

A játékeszközök

A játékszer részben motiválja, ösztönzi, gazdagítja a gyerek elképzeléseit, segíti elgondolásainak megvalósítását, részben tárgya magának a játéknak. Ezért az óvónő olyan játékszereket adjon, amelyek az elmélyült játék kialakulását segítik, és a motiváló, fejlesztő hatást kiváltják.

A játékszerek legyenek esztétikusak, könnyen tisztíthatók és veszélytelenek. Jó minőségű, különböző alapanyagokból készüljenek, sokféleképpen, egymással variálva illeszkedhessenek a játék témájához. Legyenek különböző méretűek, súlyúak, kidolgozásuk ne legyen aprólékos, az általuk ábrázolt tárgy hatásának az összbenyomás feleljen meg.

A 3 → 4 éves gyerekek érzelmileg erősen kötődnek a játékszerekhez, nehezen válnak meg tőlük. Ezért az óvónő tegye lehetővé, hogy a gyerekek kedvelt otthoni tárgyaikat behozhassák az óvodába. A kiscsoportos gyerekek játéka tárgyhoz, eszöközhöz kötött, ezért ezt az igényt mennyiségiileg is elégítsék ki.

A nagyobb gyerekek számára bővítse a választékot. Egészítse ki a játékészletet olyan eszközökkel, tárgyakkal, amelyek tartalmassá teszik a játékot, módot adnak a gyerekeknek a környezetből vett tapasztalatok, élmé-

nyek valóság-hű felelevenítésére, a közös, sokfajta játékra. A készen kapható játékszereken kívül gondoskodják különböző játszásra alkalmas anyagokról, félkész és szimbolikus eszközökről, a kellékek gazdag választékáról. Tegye lehetővé, hogy a gyerekek — kedvük szerint — a környezetükben levő tárgyakat (székeket, asztalokat stb.) is bevonhassák a játékba.

Fontos, hogy a gyerekek a különböző játékszereket, tárgyakat — bizonyos szabályok megtartása mellett — különböző céllal használhassák fel. Az óvónő fejezze ki érdeklődését, elismerését, ha a gyerekek egy-egy játékszert eredeti funkciójától eltérően, ötletesen alkalmaznak.

A játékszerek a gyerekek számára könnyen elérhető helyen legyenek, hogy gyorsan elő lehessen venni, fel lehessen fedezni őket.

A megrongált játékszereket, ha lehet, a gyerekek bevonásával javítsák meg, ha erre nincs mód, vonják ki a használatból.

3. A tapasztalatszerzés irányítása, az élmények szerepe

A játék témája, tartalma nagyrészt a gyerekek valóságról szerzett benyomásaitól, tapasztalataitól, ismereteitől függ. Ezért az óvónő gondoskodják arról, hogy a gyerekek minél jobban megismerjék környezetüket. Törekedjék arra, hogy a tapasztalat- és ismeretszerzés pozitív érzelmeket váltson ki, *élménnyé váljék*. Tervszerűen, tudatosan alakítsa úgy az óvoda életét — a kötetlen és kötelező foglalkozásokat is —, hogy tapasztalatokat, élményeket nyújtson a gyerekek számára. Éljen a séták, kirándulások, látogatások lehetőségeivel.

Törekedjék arra, hogy a gyerekeknek a kertben, a szabadban is módjuk legyen minden évszakban a szerepjátékra. Ösztönözze a gyerekeket télen is az évszakhoz kötött élmények megjelenítésére. Ne várja el azonban, hogy az így szerzett benyomások feltétlenül és azonnal jelentkezzenek a játékban. Számoljon azzal, hogy az egész csoportnak nyújtott közös tapasztalatok hatása eltérő formában jelenhet meg az egyes gyerekek játékában. Vegye figyelembe, hogy egy-egy gyerek egyéni élménye is lehet a közös játék kiindulópontja, és egy közös játék is indíthatja a kívülálló gye-

rekeket arra, hogy bekapcsolódjanak a játékba. Ügyeljen arra, hogy ne terhelje meg a gyerekeket újabb és újabb benyomásokkal, mert a túlszűfolt óvodai élet éppen olyan káros, mint az egyhangú.

Igyekezzen megismerkedni a gyerekek *óvodán kívüli tapasztalataival*. A játékban gyakran megjelennek az óvodán és a családon kívül szerzett élmények, események is. Ez nem csupán a játék irányítása, de az egyéni bánásmód, a családdal való együttnevelés érdekében is jelentős.

A gyerekek közti különbségek a tapasztalatszerzés folyamatában is jelentkezhetnek és ez játékaikban is megmutatkozik.

Számoljon azzal is, hogy a játékban a gyerekek negatív tapasztalatai és érzelmei is megjelennek. Az agressziót vagy szorongást kifejező játék is a gyerekek élményeiről vall. Az óvónő jelenléte — szükség esetén védelmet adó magatartása — nyújtson biztonságot az agresszív vagy a szorongó gyerekeknek.

A FEJLESZTÉS TARTALMA

Játékfajták és fejlődésük, irányításuk ajánlott módszerei

Az óvodáskort megelőző fejlődési szakaszban a gyerekek a tárgyi cselekvések egész sorát sajátítják el és gyakorolják. A sokszori próbálkozás közben megtanulják a játékszerek használatát, megismerik sajátosságaikat.

A 3 → 4 éves gyerekek tevékenységét a gyakorló játék és a szerepjátékból kiemelt művelet jellemzi. Tárgyi cselekvésük tartalma a saját személyükkel és közvetlen környezetükkel kapcsolatos tapasztalatokat tükrözi. A környezetükben lévő játékeszközöket, tárgyakat is fölhasználják a játékhoz.

A gyakorló játék keretei között már a kiscsoportban kialakulnak a szerep- és a konstruáló játék elemei.

A szerepjátékban a gyerekek különböző személyek vagy állatok, dolgok szerepét vállalják magukra. Játékaikban sajátos módon tükrözik ezek tevé-

kenységét, funkcióját és a köztük lévő kapcsolatokat. A szerepjáték fejlődése a játszó gyerekek közötti kapcsolatok bonyolultabbá válásában, az együttműködés kialakulásában, a játék témájának és tartalmának bővülésében, gazdagodásában, színvonalának emelkedésében, időtartamának növekedésében és az eszközök felhasználási módjában mutatkozik meg.

A szerepjátékban jelentkező — többnyire rejtett — játékszabályok elfogadása, megtartása, az ezeknek való megfelelés szándéka teremti meg a szabályjáték előfeltételeit.

A korábban kialakult játékfajták továbbra is részei maradnak a különböző, egymást követő, egyre fejlettebb játékoknak. Egyszerű *szabályjátékokat* a szerepjáték megjelenésével, kifejlődésével egy időben is játszanak a gyerekek, a szerepjáték pedig még a kisiskoláskorban is él. A megfelelő feltételek és irányítás segíti, hogy az egyes játékfajták a különböző életkorokban megjelenjenek, és továbbfejlődjenek.

1. Gyakorló játék

A gyakorló játék kiindulópontja a véletlen mozgásból, cselekvésből fakadó siker, amely újra és újra ismétlésre készíti a gyerekeket. Lényege valamilyen újszerű cselekvés ismételtetése, amely örömet okoz. Mivel nehezen hagyják abba a megkezdett műveletet, cselekvésüket bizonyos merevség, tapadás jellemzi. A játéknak ezen a fokon a gyerekek a fölhasznált anyagok, eszközök tulajdonságaival, a tárgyak egymáshoz való viszonyával, működésével ismerkednek. A sokszori ismétléssel, gyakorlással a különböző funkciók fejlődnek.

A gyakorló játékok *irányításában* biztosítsa az óvónő a mozgásteret és mindazokat a játékszereket, eszközöket, anyagokat, amelyek alkalmasak a gyerekek mozgásigényének és manipulációs vágyának kielégítésére. A megfelelő eszközök, anyagok, a csoportszobában és a szabadban is állandóan álljanak a gyerekek rendelkezésére. Mivel a gyakorló játékok eszköz- és anyagigényesek, ezekből nagyobb mennyiségre van szükség.

A kicsik számára legyenek öltöztethető, húzható, rakosgatható játékszerek, természetes anyagok. Legyenek olyan eszközök, amelyeket tologathat-

nak, amelyekbe rakodhatnak, maguk is beleülhetnek, amelyekkel szállíthatnak. Ha lehetőség van rá, helyezzen az óvónő a csoportszobába is homokozót, pancsolóasztalt, hogy a gyerekek itt is szabadon választhassák ezt a tevékenységet.

Játék közben az óvónő ügyeljen arra, hogy a különböző mozgásos játékot játszó gyerekek tekintettel legyenek egymásra, ne zavarják egymást, kímélik egymás játékát. A látszólag céltalanul izgó-mozgó gyerekeket ösztönözheti a gyakorló játszásra. Ha szükséges, egy-egy mozdulatot mutasson be, vagy játsszon együtt a gyerekekkel.

Az óvónő kísérelje figyelemmel minden egyes gyerek játékát. Segítse a gyerekeket, hogy játékuk a gyakorló játékból a szerepjátékig fejlődjen.

3 → 4 éves korban a hangok, a szótagok, szavak, esetleg rövid mondatok és dallamok, a halandzsa játékos szabály szerinti ismétlés útján válnak játékká. A játék szempontjából nem a szöveg, hanem annak ritmusa és a sokszor hozzákapcsolódó mozgás a lényeges. Ez szerez örömet, ez készíti a gyerekeket ismétlésre. Az óvónő hallgassa érdeklődéssel a halandzsa és szövegismétlő játékokat, ösztönözze a gyerekeket újabbak és újabbak elmondására.

A tevékenységhez kapcsolódó beszéd már a kiscsoportban is háttérbe szoríthatja a hang és a beszéd játékos gyakorlását, de azokat a gyerekeket, akik kevésbé közlékenyek, beszédkedvükben gátoltak, éppen ez a játék segítheti a fejlődésben.

A mozgások azáltal válnak játékká, hogy önként fölállított és vállalt szabályokat tartalmaznak. A gyerekek a játékos mozgást mindig ugyanabban a formában, ugyanolyan szabályok szerint ismétlik, ezekhez a szabályokhoz ragaszkodnak. Máskor a gyerekek játékszereket és eszközöket rakosgatnak valamilyen maguk alkotta játékszabály szerint.

A homokszórás, kavarási, vízöntögetés, gyúrás, papírtépés, mázolás, kavicsszórás örömmel végzett, hosszan tartó foglalatosságok.

4 → 6 → 7 éves korban a gyakorló játék tartósan csak akkor jelentkezik, ha a gyerek fejlődésében lemaradt, képességei fejletlenek, tapasztalatai, élményei szegényesek, vagy amikor egy új játékszer, eszköz használatát még nem ismeri, és a sikeres játékhoz a játékszerrel való előzetes manipulálásra van szüksége.

Gyakorló játék jelentkezik a konstrukciós és szerepjáték elemeiként is.

Az óvónő ebben az életkorban is engedje a gyakorló játékot. Ha azonban azt tapasztalja, hogy egyes gyerekek kizárólag ezen a szinten maradnak, keresse meg az okokat, s igyekezzék ezen a fejlődési fokon átsegíteni őket. Előfordulhat, hogy a szerep- vagy a konstruáló játék egy-egy művelete kiválik a játékból, a gyerek belefeledkezik a műveletek, mozdulatok ismételtetésébe. Amíg aktívan belemélyed tevékenységébe, az óvónő ne zavarja meg. Amikor azonban az aktivitása csökken, ösztönözze szóval, esetleg eszközökkel a korábbi, abbahagyott játék folytatására.

Pl.: fodrász
barbáros
mosás, vasolás
főzés

2. A szerepjáték

állatkert
ovó
atók
ben

A szerepjáték nevelési szempontból a leggazdagabb lehetőségeket nyújtó játékfajta, amely a gyakorló játék keretei között bontakozik ki, és kifejlett formáját az óvodáskor végére éri el. A gyerekek szerepjátéka tapasztalataikat, ismereteiket, elképzeléseiket és az ezekhez fűződő érzelmeiket tükrözi. A szerepjáték feltételezi a gyerekek önállóságát, kezdeményezését.

A környezet benyomásait a gyerekek egyénien, szubjektív módon jelenítik meg. A vállalt szerepeken keresztül ábrázolják a valóság számukra lényeges mozzanatait, miközben sokoldalúan megnyilvánulnak — és alakulnak — a gyerekek közti társas kapcsolatok, az együttműködés, a kölcsönös alá- és fölérendelés, a közös tevékenység. A szerepjátékban a gyerekek valóságos közösségi életüket élik, benne és általa alakul maga a gyerekközösség.

A gyerek játékában különösen a hozzá érzelmileg közel álló felnőtteket és társakat utánozza. Azonosul az óvónő, a szülő cselekvéseivel, szavaival, gesztusaival. Megjeleníti a felnőttek és a gyerekek közötti kapcsolatokat, közben új magatartásformákat sajátít el. Kedvező csoportlégkörben, megértő, elfogadó, szeretetteljes óvónői magatartás esetén az azonosulás intenzívebb.

Az óvónő segítse az önkéntességnek, szabad választásnak, önállóságnak érvényesülését a játék megszervezésében, a téma megválasztásában, a szerepek kiosztásában, a szereplők közötti viszonyok életre keltésében, a játékszerek, eszközök kiválasztásában, a játékhelyzetek kialakításában. Gondoskodjék arról, hogy a gyerekek biztonságban érezhessék magukat. Ma

gatartása hasson ösztönzőleg a játékörlemek kibontakozására, a színvonalas társas együttműködésre.

Amikor a gyerekek kérésére az óvónő részt vesz a gyerekek játékában, akkor fokozottan ügyeljen irányításának módjára és mértékére. Nem szükséges, hogy szerepet vállaljon, néha elég ha jelen van, ha magatartása, hangja igazodik a játék tartalmához, hangulatához. Lényeges, hogy mindig természetes legyen.

A játék témájához kapcsolódó szerepek és az ennek megfelelő magatartás fokozottan megkívánja a társra figyelmet, a kívánságok késleltetését, az elgondolások módosítását.

Törekedjék arra az óvónő, hogy a gyerekek változatos szerepekben vegyenek részt a játékban.

Hívja fel a figyelmet a jelentéktelennek látszó szerepek vonzó, érdekes tartalmára. Ügyeljen arra, hogy a szervezőképes, aktív gyerekek ne kerüljenek összeütközésbe egymással az irányító szerepek szétosztásakor, ne szorítsák háttérbe a félénk, visszahúzódo gyerekeket, ne kényszerítsenek rájuk nemkívánatos szerepet.

Az óvónő feladata, hogy a félénk, bátortalan, passzív, vagy a csoportba újonnan érkező gyerekeket kapcsolja be a játékba, szerepvállalásukat kíséresse figyelemmel, segítsen nekik a tapasztalatszerzésben, buzdítsa őket, esetleg játsszon velük együtt.

Noha az óvodáskorú gyerekek legjellemzőbb játéka a szerepjáték, továbbra is érvényesül, sőt egyre sokszínűbb lesz az előző életszakasz játéka, a gyakorló játék is.

Törekedjék az óvónő arra, hogy minden gyerek szerepjátéka egyéni képességeinek legfejlettebb szintjén bontakozhassék ki.

Konfliktus esetén az óvónő törekedjék a gyerek szándékának, belső indítékainak megértésére. Saját példájával is segítse elő, hogy a gyerekek érzékenyebbé váljanak társaik érzelmeinek fölfogásában, elgondolásaik megértésében, elfogadásában.

3 → 4 éves korban a gyerekek elsajátítják és már betartják a játékszerekkel és az együttjátszással kapcsolatos elemi szabályokat. Jól érzik magukat társaik között, szívesen játszanak egyedül, egymás mellett, vagy két-három gyerekből álló csoportban. A játékukhoz önállóan megkeresik az eszközöket, azokra vigyáznak és a játékszerek használatában általában megegyeznek.

Képesek olyan szerepjátékok kezdeményezésére és eljátszására, amelyek egyszerű cselekvéseket és kapcsolatokat tartalmaznak, amelyekben a résztvevők különböző jellegzetes műveleteket végeznek, különböző szerepeket töltenek be.

4 → 5 éves korban tartósan kialakul a kisebb-nagyobb csoportokban való együttjátszás igénye. Mozgásuk, értelmi és érzelmi fejlődésük alapján megértik környezetük egyszerűbb jelenségeit, és képesek ezeket játékukban újraalkotni.

A gyakori szerepcserét és az eszközökhöz ragaszkodást föl váltja a szerephez való kötődés. A gyerekek képesek a cselekvések összehangolására. A játékszerekkel és eszközökkel végzett cselekvés, a szereplők magatartása megfelel a szerep által megkívánt tevékenységeknek és emberi kapcsolatoknak. A szerepjáték témájának megfelelően képesek az egyszerűbb közös játékok megszervezésére, a szükséges játékszerek kiválasztására.

5 → 6 → 7 éves korban megértik és elfogadják játszótársaik elgondolásait, tevékenységük logikáját. Alkalmazkodnak a játék szabályaihoz. Le tudnak mondani egy-egy kedves játékszerről. Vállalják a számukra kevésbé érdekes, kedvezőtlenebb szerepeket is. Tudnak vezetni, és játszótársaikhoz alkalmazkodni. Képesek olyan játékhelyzeteket létrehozni, amelyekben tapasztalataik, érdeklődésük alapján ábrázolhatják a felnőttek tevékenységét és különféle kapcsolatait.

Megfelelő tapasztalatok és élmények birtokában önállóak a játék előzetes közös tervezésében, a szerepek kiválasztásában, a játékszerek és eszközök megválasztásában, a szabályok betartásában.

A játszócsoportok tagjai között tartós és szoros kapcsolat alakul ki.

3. Barkácsolás

A szerepjátékban a gyerekek élethelyzeteket alkotnak újra. Ehhez számos eszközre van szükségük. Az óvónő alakítsa ki a gyerekekben azt az igényt is, hogy alkalomadtán maguk készítsék el a játékhoz szükséges eszközöket. A barkácsolás a játék igényéből induljon ki, tehát legyen kötetlen. Azok a gyerekek vegyenek részt benne, akiknek kedvük van eszközökre.

Időpontját is a játékhelyzet határozza meg. Az óvónő teremtsen meg a feltételeket, hogy a 4 → 6 → 7 éves gyerekek játékidőben bármikor barkácsolhassanak. Mivel a készített eszközöket felhasználják, ezért olyan anyagokat bocsásson rendelkezésükre, amelyeket könnyen, egyszerű eszközökkel is megmunkálhatnak.

A barkácsolást személyes példamutatással is biztosítsa az óvónő. Gondoskodjék helyről, anyagról, és kifogástalan, a gyerekeknek megfelelő szerszámokról. Az 5 → 6 → 7 évesek számára legyen egy sarok, ahol az anyagok és szerszámok áttekinthető és könnyen elérhető módon tárolhatók. Gyűjtögessenek a gyerekek minden olyan anyagot, amelyet önállóan meg tudnak munkálni. Ismertesse meg az óvónő a gyerekekkel a különböző anyagokat, a szerszámok használatát és az egyszerűbb technikai fogásokat.

A barkácsolás folyamatát játékosan irányítsa. Annyi segítséget nyújtson, amennyit a gyerekek igényelnek, és amennyi feltétlenül fontos. Szoktassa a gyerekeket arra, hogy játékaik kiegészítése, készítése közben újabb és újabb ötletekkel próbálkozzanak.

3 → 4 éves korban a barkácsolás előkészítéseként az óvónő a gyerekek bevonásával készítsen kevésbé munkaigényes, kiegészítő játékszereket. Az elromlott játékok javítását, festését a gyerekek szeme láttára végezze, és ezt kísérje kedvet ébresztő magyarázattal. Így természetes lesz a gyerekek számára, hogy a hibás eszközöket kijavítják, a hiányzókat később maguk is elkészíthetik.

4 → 5 éves korban a gyerekek segítsenek az óvónőnek a játékok megjavításában. Beszéljék meg közösen, hogy egy-egy játékhelyzetben mire lenne szükségük. Ösztönözze őket ezek elkészítésére, az elkészítésben segítsen a gyerekeknek.

5 → 6 → 7 éves korban az óvónő segítse elő, hogy a barkácsolás a szerepjáték, a bábozás természetes eszköze, alkotórésze legyen. A gyerekek egy-egy esetben maguk kezdeményezzék a maguk által választott módon és eszközökkel. A létrehozott eszközt minden esetben használják is fel a játékban, dramatizálásban.

4. Dramatizálás, bábozás

A szerepjátékot gazdagítja, ha a gyerekek irodalmi élményeiket szabadon választott, kötetlen módon dramatizálják. Ennek első feltétele, hogy az *irodalmi alkotások* érzelmileg megragadják a gyerekeket, valóban esztétikai élményt jelentsenek számukra.

Az óvónő adjon lehetőséget a gyerekeknek arra, hogy mese-, vers-, filmélményeik alapján elképzeléseik, szándékaik szerint formálják át vagy tovább a történetet, válasszák ki a szereplőket. A cselekményben, a dramatizált szövegben azt viszonylagos kötöttsége mellett is azt adják vissza, ami érzelmileg közel áll hozzájuk, ami foglalkoztatja őket. Tegye lehetővé, hogy a mesék hőseinek tetteit, a cselekmény menetét, a szereplők mondanivalóját, hangját, mozdulatait a gyerekek *saját elgondolásaik alapján* játsszák el. A gyerekek kezdeményezéseihez kapcsolódva segítse a megvalósítást. Hívja fel figyelmüket az adott helyzetben érdekes, jelentős mozzanatokra, és ha kéri, adjon tanácsot a megoldás módjára.

A dramatizáláshoz gondoskodják különféle *eszközökről*, jelmezekről, a különböző szerepeket jelző kellékekről. Ezeket a gyerekek esztétikai élményeihez igazodva váltogassa, újítsa fel, segítségükkel készítse el, alakítsa át. Már a kicsiknek is tegye lehetővé, hogy megismerkedjenek a kellékekkel. Hagyja a kellékeket elől akkor is, ha nem dramatizálnak, hogy azokat más témájú szerepjátékban is felhasználhassák.

Az esztétikai élmény éppen úgy forrása lehet a *bábozásnak*, mint bármely más tapasztalat, elképzelés. A bábjátékban a gyerekek közvetlenül nyilvánulnak meg, játéktevékenységük a környezethez való viszonyukat, az átélt cselekvés vagy történés általuk fölfogott tartalmát tükrözi. A gyerek a bábót azért is érzi közel magához, mert az még nála is kisebb, cselekvéseit, sorsát ő irányíthatja.

A bábjátékból adódó élmények általában három, egymással szoros összefüggésben lévő forrásból fakadnak:

- Az óvónő bábjátéka, amelyben a gyerekek mint nézők vesznek részt.
- A gyerekek bábjátéka, esetleg óvónői segítséggel.
- A gyerekek bábkészítő tevékenysége és önálló játéka az így készült bábokkal.

Bábozás: - Kenyér }
- sük }
- újjbáb }
- + a többi }
92 legfontosabb

Az óvodai bábelőadások témájául fölhasználhatók népmesék, dalok, versek, rövid elbeszélések. Az óvónő kerülje a tanmese jellegű, didaktizáló történeteket.

A bábjáték igazi kifejezőeszköze maga a mozgás, és ez vizuális élményt is jelent a gyerekeknek. A pusztán verbális hatás sem a bábművészeti követelményeknek, sem a gyerekek fejlettségének nem felel meg.

Az óvónő színes, megragadó, érdeklődést felkeltő bábjátékkal ébreszsen kedvet a gyerekekben a bábozáshoz. Az óvónő bábjátéka a gyereket utánzásra készíteti. Ezért adjon lehetőséget arra, hogy a látottakat ők is eljátszhassák. Ehhez nyújtson segítséget, esetleg játsszon együtt a gyerekekkel, de ne erőltesse, hogy pontos másai legyenek saját, vagy más felnőtt játékának.

A játékidőben a paraván mögött, de paraván nélkül is legyen alkalmuk a gyerekeknek kedvük szerint megszólaltatni a számukra legvonzóbb bábokat. Az óvónő is felhívhatja a figyelmüket a bábokra, készítse a gyerekeket a bábjátékra. Tanítsa meg őket a gyerekek kézméretének megfelelő bábuk mozgatására. A bábok célszerű, kifejező mozgását gyakoroltassa úgy, hogy a gyakorlat mindvégig játékot jelentsen a gyerekek számára. A bábjáték szövegét ne tanítsa be szó szerint.

A gyerekek által készített bábokkal alkalmilag az óvónő is bemutathat egy-egy rövid jelenetet. Ez még inkább utánzásra serkenti őket.

Az óvodában a bábozás is oldott légkörben, fölösleges kötöttségek nélkül folyék. Az év folyamán összegyűlt tapasztalatok alapján mutassanak be egy-egy bábjátékot a szülőknek, más csoportbeli gyerekeknek, vendégeknek is. Így a gyerekek szereplési vágya alkotó tevékenységgel párosulhat. A sokrétű tevékenység (bábok készítése, játék különböző szerepekben), különösen a társakkal és a felnőttekkel kialakuló sajátos kapcsolatteremtés, valamint az, hogy a gyerek esetleg saját érzelmeit is eljátssza, személyiségfejlesztő hatású.

3 → 4 éves korban elsősorban a bábu mozgása kelti fel a gyerekek érdeklődését, mivel számukra a cselekvés kifejezőbb, mint a szó. Legyen a csoportszobában néhány olyan bábu, amelyet az óvónő gyakran használ, és a gyerekek jól ismerik. Ezek a bábuk „éljenek” a gyerekek között, legyen helyük a csoportban.

4 → 6 → 7 éves korban a gyerekek kézméretének megfelelő bábok, valamint az asztalra állítható, a gyerek magasságának megfelelő paraván is

álljon rendelkezésre, hogy ülve bábozhassanak. A bábuk kiválasztása feleljen meg a gyerekek által kedvelt meséknek, kapcsolódják élményeikhez. Időnként cserélje az óvónő a bábukát, hogy több mesét, történetet is eljátszhassanak. A mesealakok mellett kedveltek a hétköznapi élet figurái is (kislány, kisfiú, bácsi, néni, orvos, csecsemő stb.), amelyek a saját élmények eljátszására alkalmasak. Készítsen az óvónő a gyerekekkel közösen sík- és egyszerű fakanálbábukat fából, terményből vagy más anyagból. A bábjátékhoz szükséges eszközök készítése váljék a gyerekek szívesen végzett tevékenységévé.

5. Építő, konstruáló játék

A gyerekek kockákból és más játékszerekből, különböző alkatrészekből, anyagokból építményeket, játékszereket, különféle tárgyakat hoznak létre. Az „én csináltam” tapasztalata bizonyosságot nyújt a gyerekek saját képességeiről, növeli biztonságérzetét.

A tapasztalatok hatására a spontán létrejövő alkotások mellett fontos helyet kap az előre elgondolt, meghatározott céllal végzett építés.

A gyerekeket az alkotás öröme, a sokféleképpen összeállítható játékszer és építőelem fölhasználása ösztönzi a konstruálásra. A „valamit alkotni” igénye, öröme kreativitásuk mellett értelmi és társas képességeiket is sokoldalúan fejleszti.

Az építő játék az eszközök és az anyagok változatosságát igényli. Beszerzésüknél vegye figyelembe az óvónő a csoport összetételét, a gyerekek egyéni sajátosságait; azt, hogy a játékszerek különböző fajtái más-más fejlettségű gyerekeknek felelnek meg. A hagyományos építőkockák mellett szükség van olyan építőelemekre is, amelyek összekapcsolhatók, egymásba illeszthetők. Ezek mérete és mennyisége olyan legyen, hogy belőlük valóban tetszetős építményeket alkothassanak a gyerekek. Szerezzen be az óvónő nagyméretű színes műanyag építőelemeket, fa, fém és műanyag mechanikai játékszereket, kirakókat, félkész eszközöket, gyöngyöket is.

Igyekezzen az óvónő elérni, hogy minden gyerek megtalálja a neki legmegfelelőbb építő és *konstrukciós elemeket* és képes legyen ezekkel elmé-

lyülten játszani. Tanítsa meg őket a konstrukciós eszközök használatára, az anyagok kezelésére.

Különös gonddal és megértéssel segítse a homokban folyó játékok kialakulását. A kicsiknek mutassa meg a különböző homokozóformák használatát. A nagyobbaknak adjon egy-egy ötletet arra, hogy mit lehet még homokból építeni, mivel lehet az építményt kiegészíteni, továbbfejleszteni.

3 → 4 éves korban a gyerekek gyakran bonyolult építményeket alkotnak, amelyeket még nem képesek megismételni. Az óvónő feladata, hogy lehetővé tegye számukra az összerakosgatás és a szerkesztés örömét. Gondoskodjék arról, hogy az összeállítható játékszerekkel foglalkozó gyerekek nyugalmas helyet találjanak maguknak. A kirakás, az építés, az összeállítás közben segítse őket az eredményes megoldásokhoz.

4 → 6 → 7 éves korban a konstruáló, építő játékelemekből játékszereket is tudnak készíteni a gyerekek. Az építés, a konstruálás gyakran a szerepjátékokhoz kapcsolódik: az élethelyzetek reprodukálása közben építenek, szerelnek, szerkesztenek, vagy a létrehozott alkotás hatására képzelik bele magukat különböző élethelyzetekbe. Az óvónő készítse őket arra is, hogy az elemekből a valóság tárgyaihoz, játékszerekhez vagy egyszerű modellekhez hasonlót készítsenek.

A konstruálás fejlettebb fokán a gyerekek mind igényesebbekké válnak alkotásaikkal szemben. A fejlődést egyaránt jelzi a bonyolultabb alkotások létrehozása, az eredményességre törekvés, a választott, elképzelt modell egyre pontosabb megközelítésének igénye, a bonyolultabb játékelemek biztos kezelése, a szerepjátékkal való sokoldalú kapcsolat.

Az óvodáskor végén alkotásaikat már önállóan, sok egyéni ötlet alapján hozzák létre, és képesek a különböző anyagok, eszközök kombinált alkalmazására is.

6. Szabályjáték

Jellemzője, hogy pontos, meghatározott szabályok szerint zajlik. A szabályok határozzák meg a játék megkezdésének módját, menetét, befejezését, egy-egy szakaszának lezárását.

A játék jellegéből következik a szabályok pontos betartása, a szabályoknak megfelelő viselkedés. Hallgatni kell a játékvezetőre, meghatározott módon lehet segíteni egymásnak, illetve mindenkinek a saját csoportja érdekeit tanácsos szem előtt tartania. Ügyesen, kezdeményezően kell játszani, s küzdeni kell a győzelemért. A *szabály betartása* vagy *megszegése* különböző érzelmeket vált ki a játék résztvevőiből, s ez nagymértékben meghatározza a gyerekek magatartását, egymáshoz, csoporthoz való viszonyát. A szabályjátékban a gyerekek önállósága a *szabály önkéntes vállalásában*, és nem a szabályok önkényes megváltoztatásában fejeződik ki. A játék szabályainak önkéntes vállalása már a gyakorló játéknál is megtalálható. Bár ebben a játékban még nincsenek tudatosan vállalt szabályok, a gyerekek játék közben ragaszkodnak a saját maguk által fölállított szabályokhoz. Ezt a természetes megnyilvánulást fejleszti tovább az óvónő a szabályjátékok segítségével. Bár a szabályok maradéktalan betartását csak a nagyobb gyerekektől kívánhatja meg, a szabálybetartás elemeinek megismertetésével már a kisebbeknél is próbálkozhat.

Vannak szabályjátékok, amelyeknek jellegéből következik a *kölcsönös segítség*. A kölcsönös segítségadás helyes formáinak elsajátításával hozzászoknak a gyerekek, hogy ne egymás kudarcainak, hanem sikereinek örüljenek. A megfelelő keretek között egymásnak nyújtott segítség a gyermekben azt az érzést kelti, hogy társa sikerének ő is részesévé válhat.

A gyerekek akár nyernek, akár vesztenek, a szabályjátékban is tanulják a *helyes magatartás* alapvető formáit: a szerénységet, mértéktartást, az eredményekre törekvést. A nagyok csoportjátéka fejleszti a közösségi érzést és a felelősségtudatot. A gyerekek megtanulják, hogy viselkedésüktől és ügyességüktől is függ az egész csapat győzelme.

Vannak gyerekek, akikben olyan feszültséget okoz a játék, hogy emiatt nehezen tudják tiszteletben tartani a szabályokat. Az ő „szabálysértéseik” a játék hevéből adódnak. Az óvónő ne lásson rossz szándékot az ilyen ma-

gatartás mögött. Figyelmeztesse a gyerekeket a szabályok betartására, és ne marasztalja el őket.

A szabályjátékok egyes fajtái főként a gyerekek mozgását, mások első sorban értelmi képességeiket fejlesztik.

A mozgásos szabályjátékokhoz tartoznak: a testnevelési játékok, a dalos és mondókás népi játékok, fogócskák, bújócskák, körjátékok, szembekötődik, labdajátékok, mozgásos versenyjátékok. (Lásd: Zenei nevelés; Testnevelés c. f.)

Az értelmi képességet fejlesztő játékok: különböző társasjátékok, képes kirakók, dominók, kártyajátékok, nyelvi játékok stb. (Lásd: Anyanyelvi nevelés; Irodalmi nevelés c. f.)

A szabályjátékok kiválasztásánál az óvónő vegye figyelembe a gyerekek kívánságait, fejlettségét, a csoport létszámát, a helyi adottságokat, a játék előzményeit. Segítse a gyerekeket a játék kiválasztásában, vezetésében, a szabályok betartásában.

Az óvónő tervszerűen készüljön fel a szabályjáték megtanítására. Játék közben úgy helyezkedjék el, hogy mindenkit jól lásson. Ha a játzó csoport hibát követ el, állítsa le a játékot, és a szabályos végrehajtás bemutatásával adjon segítséget a folytatáshoz. Ügyeljen arra, hogy a gyerekek a szabadon választott játékban is megtartsák annak szabályait, egymáshoz udvariasak, előzékenyek legyenek.

Lényeges, hogy a gyerekek pontosan megtartsák a játékban betöltött szerepüket, ne árulják el egymást vagy a közös „titkot”, mert az veszélyeztetheti a szabályjáték alakulását. A 4 → 5 éveseket már fokozatosan vonja be az óvónő a játékvezetésbe is, és versenyelemekkel, bonyolultabb cselekvéssel tegye vonzóvá a szabályjátékot. A nagyobb gyerekekkel legyen még igényesebb és érje el, hogy egyénileg is tudjanak szabályjátékot vezetni. A gyerekekre bízott csoportot azonban kísérje figyelemmel.

Fontos, hogy az óvónő állandó „készenlétben” legyen. Figyelmesen követve a gyerekek játékát, képes legyen cselekvéseit, szavait, metakommunikációját a gyerekek folyamatos visszajelzéséhez kapcsolni. Így észreveheti, hogyan fogadják a gyerekek játékirányító tevékenységét, ennek alapján elemezheti nevelési eljárásait, finomíthatja, módosíthatja magatartását, irányítási módszereit.

Pl. ha tap
bábok, gugó
vorbok le.
ugorj terpek
be mond
paprika-
jancsi

3 → 4 éves korban azokat a szabályjátékokat alkalmazza az óvónő, amelyek a gyerekek mozgásszükségletét kielégítik, szabályai egyszerűek, s tartalmuknál fogva közel állnak a gyerekekhez. A 3–4 évesek csak azt a szabályjátékot fogadják szívesen, amelyben nincs különösebb kötöttség, és nem szükséges hozzá az egész csoporttal való együttműködés sem (pl. körjáték).

4 → 5 éves korban már olyan szabályjátékok is választhatók, amelyek megkívánják, hogy a győzelem elérése érdekében a gyerekek egyéni kívánságaikat egyeztessék társaik érdekében, közösen őrködjenek a szabályok betartása felett.

5 → 6 → 7 éves korban választhatnak olyan szabályjátékot is, amely nagyobb ügyességet vagy nagyobb szellemi erőfeszítést igényel. A nagyok már a bonyolultabb szabályjátékok megtanulására és gyakorlására is képesek, s miközben azt nagy kedvvel, örömmel játsszák, egymást a szabályok betartására is figyelmeztetik. Az óvónő engedje, hogy a gyerekek játékában az egészséges versengés is jelen legyen, ez azonban soha ne csapjon át az egymással szembeni negatív érzelmek kifejezésébe.

A MUNKA

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK:

1. A munka irányításának általános elvei
2. A feltételek megteremtése

A FEJLESZTÉS TARTALMA:

A munkafajták és fejlődésük, irányításuk ajánlott módszerei

1. A naposság		4 → 5	5 → 6 → 7
2. Alkalmoszerű munkák	3 → 4	4 → 5	5 → 6 → 7
3. Növény-
és állatgondozás	3 → 4	4 → 5	5 → 6 → 7
- éves korban

A MUNKA

Helye a nevelési folyamatban

A gyerekek a munkát — éppúgy mint a játékot — általában könnyedén, örömmel végzik. Ezért szívesen azonosulnak a munka céljával, természetesen tartják szükségességét, élvezik az elért eredményeket.

A munka azonban az óvodáskor végéig *játékos jellegű* marad.

Az óvodai *játék* és *munka* közti *különbség* a kétféle tevékenység indítékában van. A munka célra irányuló tevékenység. Többnyire külső irányítással folyik, a gyerektől belső fegyelmet, kötelezettségvállalást és annak teljesítését igényli. A játék ugyanakkor spontán tevékenység, motívuma nem a célban, hanem magában a tevékenységben van.

A munka elvégzését *külső szükségesség* indokolja. A gyerekeknek valamit teljesítenie kell, munkájának eredményét ő és mások egyaránt tapasztalhatják.

A munka *felelősséggel* jár, megfelelő beállítódásra, ismeretekre, készségekre van hozzá szükség. Gyakorlás hatására kialakul a gyerekekben a munka céljának tudata, a felelősségérzet, és képessé válnak arra, hogy szamoljanak tevékenységük következményeivel is.

A munka végzése közben — az óvónő céltudatos irányításával — a gyerekek megfigyeléseket végeznek, tapasztalatokat, ismereteket szereznek természeti, társadalmi környezetükről. Minden munkatevékenység újabb tapasztalatok forrását jelentheti. (Lásd: A környezet megismerésére nevelés c. f.) A munka hozzájárul az értelmi képességek fejlődéséhez azáltal is, hogy megalapozódik a munka iránti tisztelet, eredményének megbecsülése, fontosságának és hasznosságának értelme, felébred a gyerekekben a dolgozó ember szeretete.

Munkavégzés közben formálódnak és egyre pontosabbá válnak a munkához szükséges készségek. A gyerekek megtanulják a legszükségesebb eszközök, szerszámok célszerű használatát.

Munka közben kezdenek kialakulni a munkaszervezés képességének alapjai is. A gyerekek megismerkednek a munkafolyamat részmozzanataival, azok célszerű sorrendjével, s a részfolyamatokat előre elgondolják. Erősödik kezdeményezőkézségük. A szükséges munkát felszólítás nélkül megkezdik, a hiányosságokat észreveszik, miközben fejlődik együttműködési képességük is.

Az óvodában a munka elsősorban közösségért végzett tevékenység. Magában foglalja a naposságot, az óvoda, a csoport mindennapi életével kapcsolatos alkalomszerű munkákat, a növény- és állatgondozást. Ezzel hozzájárul a gyerekek közti társas kapcsolatok alakulásához, a *közösségért végzett tevékenység* értelmének, szükségességének és örömének felfogásához, átéléséhez. Elősegíti a kapcsolatok színesebbé, bensőségessé válását. Lehetővé válik általa a kitartás, a felelősségérzet, a kötelességteljesítés gyakorlása, az önértékelés és ezzel együtt a közösségi értékelés alakulása. A gyerek munkáját ezért fontos nevelési eszköznek tekinteni.

FELADATOK

1. A munka irányításának általános elvei

Az óvónő tanítsa meg a gyerekeket a feladatok elvégzésére. Ismertesse meg velük az adott munka eszközeit, azok ésszerű használatát, a munka legcélszerűbb fogásait, azok sorrendjét, a munka ellenőrzésének módjait. Alakítsa a munkakészségeket és szokásokat.

Támaszkodjék a munka *játékkal megegyező sajátosságaira*. Erősítse a munkára készítő indítékokat a gyerekekben, ugyanakkor erősítse és fejlessze a munka sajátos, játéktól eltérő vonásait is.

Mindenfajta munkában és minden korcsoportban teremtsen meg az önálló munkavégzés lehetőségét. Ezért csak olyan munkát bízjon — illetve a munkának csak azt a részét bízza — a gyerekekre, amelynek elvégzésére megerősítés nélkül képesek.

Az egyes munkafajtákat fokozatosan vezesse be, és a munka mennyiségét is csak fokról-fokra növelje.

Biztosítsa a gyerekek tényleges aktivitását, küszöbölje ki az üres, formális tevékenységet.

Biztosítsa a munka állandóságát és folyamatosságát. A gyerekek mindazokat a feladatokat, amelyeknek ellátására képesek, végezzék is el. Az állandóság, a folyamatosság is erősítse bennük a munka szükségességének érzését, nélkülözhetetlenségének felismerését.

Vegye figyelembe az óvónő az egyes gyerekek egyéni sajátosságait. Igyekezzen elérni, hogy minden gyerek a képességeinek megfelelő munkafeladatot kapja, és legyen alkalma arra is, hogy a még nem teljesen elsajátított munkafogásokat gyakorolhassa.

Az óvónő a munka jellegének, a csoport és az egyes gyerekek fejlettségének megfelelően értékelje a munkát. Reális, az egyéni fejlődést figyelembe vevő értékelésével segítse a gyereket az adott feladat jobb megoldására, ébresszen kedvet a további munkához. Ösztönözze a gyerekek önértékelésének alakulását, igény szintjének növekedését. A munka a napi tevékenységek természetes részét alkossa; soha ne legyen büntetés.

2. A feltételek megteremtése

Az óvónő teremtsen meg a gyerekek számára az életkorukhoz, erejükhez mért munkalehetőségeket. Gondoskodjon arról, hogy a gyerekek saját személyük, illetve a csoport érdekében maguk végezhesenek el minden olyan munkát, amelyre egészségük károsodása nélkül képesek. Az óvoda lehetőségei alapján kapjanak tartalmilag gazdag, változatos feladatokat.

Az óvónő biztosítsa a legalkalmasabb eszközöket, szoktassa rá a gyerekeket, hogy tartsák azokat rendben.

Teremtse meg a nyugodt, kiegyensúlyozott munkához szükséges légkört. A gyerekek érezzék, hogy munkájukat igénylik és számon tartják.

A munkát se az óvónő, se a dajka ne végezze el a gyerekek helyett, ne fejezze be, a gyerekek előtt ne csinálja újra akkor sem, ha erre szükség lenne. A közvetlen segítség a gyerekek önállóságának és a munka elvégzéséhez szükséges ismereteinek, készségeinek fejlesztésében nyilvánuljon meg.

Az önálló munkavégzéssel adjon módot arra, hogy a gyerekek a szükséges készségeket elsajátítsák, gyakorolják, lássák munkájuk célját, hasznosságát.

Tegye lehetővé, hogy a gyerekek az általuk különösen kedvelt munkafajtákban elmélyedhessenek. Igyekezzenek elérni, hogy gátlásos, visszahúzó társaikat bevonják a munkába. Az együttesen végzett munka, a közös öröm és felelősség, az együtt elért eredmények segítsék a baráti kapcsolatok, kisebb csoportok kialakulását és megszilárdulását. Ehhez szükséges, hogy a napirend biztosítson a munkára megfelelő időt, és a gyerekek a különböző feladatokat egyéni tempójuknak megfelelően végezhesék. A munka helyes megszervezése és kellő tárgyi feltételei biztosítsák, hogy a gyerekeknek ne kelljen várakozniuk.

Ha szükséges, hívja fel a *szülők* figyelmét a türelem, az érdeklődés, a segítség és a munka értékelésének fontosságára. Segítse a szülőket, hogy vegyék komolyan, tartsák tiszteletben gyerekük munkáját, megbízatásait, legyenek segítségére annak elvégzésében. Beszélgessenek vele saját munkájukról is.

Igyekezzenek elérni, hogy minden család szoktassa gyermekét a saját személyével kapcsolatos teendők elvégzésére. A szülők körülményeik, lehetőségeik és gyerekük sajátosságai alapján vonják be őt a család egészét érintő munkába, erejének megfelelően vegye ki részét a közös tennivalókból.

A FEJLESZTÉS TARTALMA

A munkafajták és fejlődésük, irányításuk ajánlott módszerei

1. A naposság

A naposság *közösségi megbízatás*. A naposi funkció gyakorlása során a gyerekek olyan munkát végeznek, amely nélkülözhetetlen a csoport életrendjében. A naposságot 4 éves kortól lehet bevezetni. Erre az időre a gyerekek eljutnak az ellátásához szükséges beállítódáshoz.

A naposság feladattudatot feltételez, figyelemösszpontosítást igényel. Ezért óvja a naposokat az óvónő attól, hogy egész nap készültségben legyenek, és veszítsenek játékidőjükből. A naposok nyugodt étkezési feltételeinek megteremtése is az óvónő feladata.

a) 4 → 5 éves korban a naposi munka sikere összefügg a kiválasztás módjával, a munka irányításával és értékelésével.

Helyes, ha minden csoportban önállóan alakítják ki a kiválasztás rendszerét. Az óvónő ismertesse a gyerekekkel, hogy névsor, ülésrend vagy más rend szerint jelöli ki a naposokat. Ennek alapján a gyerekek tartásuk számon, hogy mikor kerülnek sorra. Az óvónő a napostáblán egy nappal korábban jelezze, hogy kik a naposok. A naposokat megfelelő kellékekkel — köténnyel, jelvénnel — lássa el.

Ügyeljen arra, hogy minden gyerek sorra kerüljön. Akik nem merik, vagy nem akarják a feladatot vállalni azokat *ne erőltesse*. Derítse azonban ki a visszautasítás okát, majd türelemmel és tapintattal igyekezzék munkakedvüket, érdeklődésüket felkelteni, s csak ezután bízza meg őket a naposi teendők ellátásával.

Számukat az óvónő a csoport létszámától, az asztalok számától, és az elvégzendő munka mennyiségétől függően állapítsa meg. Választhat két, esetleg asztalonként egy-egy napost, vagy lehet az egyik asztalnál ülő összes gyerek is napos (naposok asztala). Minden esetben ügyeljen arra, hogy egy-egy naposnak elegendő, de teherbírását meg nem haladó olyan

feladata legyen, amelyet örömmel, szívesen és eredményesen el tud végezni.

Minden napos ismerje meg, hogy az egyes területeken mikor, milyen feladatai lesznek. Az óvónő hívja fel a naposok figyelmét a sorra kerülő munkára.

Ossza meg a naposok között a munkát, beszélje meg velük, hogy ki miért felelős. Segítse a gyerekeket a munka folyamatos ellátásában, a célszerű együttműködésben. Ismertesse meg velük az egyes munkafolyamatokat, azok részmozzanataival együtt. Az étkezéssel kapcsolatos teendőket a naposok maguk végezzék. A játékelrakásban azt vegyék számba, hogy minden van-e minden. Az óvónő szoktassa őket arra, hogy tekintsék át a csoportszobát, és ahol szükséges, segítsenek.

A naposok feladataikat növekvő önállósággal oldják meg.

A lassúbb vagy gyakorlatlanabb gyerekek számára kezdetben kevesebb vagy könnyebb feladatokat adjon az óvónő, és ezek sikeres ellátása után növelje a tennivalóikat. A többi napos segítse a lemaradót, de úgy, hogy ne helyette dolgozzanak.

Az óvónő a naposok munkáját konkrétan, a csoport jelenlétében értékeli akkor, amikor az áttekinthető a csoport és a gyerekek számára.

4 → 5 éves korban

A naposok az óvónő irányításával felterítik az asztalterítőt, szétosztják az étkezéshez szükséges eszközöket, segítenek az ételek kiosztásában. A szilárd ételeket az asztalra helyezik. Étkezés után leszedik az asztalt, a terítőt összehajtják (a két napos együttesen), helyére teszik a mosogatásra nem kerülő eszközöket (szalvétatartó, kenyérkosár stb.). Ha szükséges, letörlik az asztalokat, összeseprik a morzsát.

A játék befejezése után figyelemmel kísérik és segítik, hogy minden játék rendben a helyére kerüljön. Ellenőrzik, hogy az udvari játékok is a helyükre kerültek-e.

A termet szükség szerint átrendezik, az asztalokat, padokat, székeket, szőnyeget a helyükre teszik.

Segítenek az óvónőnek a különböző foglalkozási eszközök kiosztásában és összeszedésében.

b) 5 → 6 → 7 éveseknél a naposi munka megszervezése az előzőekhez hasonló, de már nagyobb önállósággal, felelősséggel látják el feladataikat.

A naposok kiválasztásának rendszere bővül. A gyerekek maguk tartják számon a következő napon sorra kerülőket. A gyerekek ugyan fejlettebbek, munkájuk azonban most több, mint az előző évben volt. Helyes, ha az óvónő ezt megbeszéli a naposokkal és a csoporttal is, ezzel is növelve a közösségért végzett feladat felelősségének tudatát.

Az óvónő fokozatosan bővítsa az új tennivalókat, miközben pontosan megismerteti a gyerekekkel, mit vár el tőlük, s e feladatokat hogyan végezzék el. Az új feladatok kiosztása előtt beszélje meg, hogyan volna célszerű elosztani a munkát. Ezzel segítse elő, hogy maguk a gyerekek képesek legyenek munkájukat megosztani, napostársukkal együttműködni. Tanítsa meg a naposokat a segítségnyújtásra. A munka értékelésébe vonja be őket, ezzel is segítse elő reális önértékelésük alakulását.

5 → 6 → 7 éves korban

A naposok önállóan felteszik az asztalterítőket, előveszik és kiosztják az étkezéshez szükséges eszközöket, és esztétikusan elrendezik az asztalon.

Feltárlják a reggelit (tízórait) és az uzsonnát. Étkezés után leszedik az asztalt, a terítőt önállóan összehajtják, és a helyére teszik. Rendbe rakják, és helyre viszik a mosogatásra nem kerülő eszközöket. A papírszalvétát összehajtogatják, és a szalvétatartóba helyezik.

Összeseprik a morzsákat, feltörlik az asztalok környékét.

Játékelrakás után, ha szükséges, eligazítják, esztétikusan elhelyezik a tárgyakat.

Figyelemmel kísérik, hogy az udvari játékok a helyükre kerültek-e.

A foglalkozásokhoz szükséges eszközök kiosztásában nagyobb önállósággal vesznek részt. Az állandóan használt eszközöket, felszerelési tárgyakat felszólítás nélkül előveszik, kiosztják (tornaruhák, tornaszerek). A szabadtéri játékhöz, foglalkozáshoz szükséges eszközöket a megjelölt helyre viszik.

A naposok egyéb feladatai olyan mértékben növekednek, amilyen mértékben ezt az óvoda adottságai lehetővé teszik. Például vigyáznak a különböző helyiségek rendjére, meglocsolják a szobanövényeket. Szükség szerint átrendezik a csoportszobát. Udvarral nem rendelkező óvodákban segítenek a kicsik játékait kivinni a játszóhelyre.

Nyáron segítenek a fürdés előkészítésében. Ahol a frissítő testnevelést tényleg is a szabadban tartják, segítenek előkészíteni az udvart a testneveléshez.

2. Alkalomszerű munkák

Az óvoda, a csoport életében vannak olyan munkafeladatok, amelyeket a gyerekek a naposi feladatok mellett alkalomszerűen végeznek. Az alkalomszerű munkák *egy része időről-időre szabályosan ismétlődik*, tehát tervezhető, *másik része esetleges*. Mindezeket a feladatokat a szükségletektől, a munka jellegétől, a körülményektől függően a csoport egyidejűen végzi, vagy megbízatásként egyes gyerekek teljesítik. Alkalomszerű munkának tekinthető a környezet rendjének biztosítása, segítség az óvónőnek, egymásnak és a kisebbeknek, ajándékkészítés és egyéb megbízatások.

a) A 3 → 4 évesek kezdetben az óvónővel együtt végezzék a munkát. Az óvónő magyarázza el, mutassa meg, mit, hogyan végezzenek el. Eleinte önkéntes jelentkezés alapján vonja be a gyerekeket. A munkától tartózkodókat először tegye érdekeltté, keltse fel cselekvési vágyukat, bízva meg őket kisebb feladatokkal.

Az ünnepekre való felkészülés során készítsenek a gyerekek az óvónő segítségével olyan kisebb tárgyakat, amelyeket részben ajándékba adhatnak, részben a terem díszítésére is felhasználhatnak. A terem díszítésében is segítsenek az óvónőnek, díszítsék a játéksarkot.

Az óvónő hívja fel a gyerekek figyelmét az együtt végzett munka előnyeire, mutassa meg az együttműködés lehetőségeit. Ha előre nem látott feladat adódik, gondolja át, hogyan vonhatja be abba is a gyerekeket.

3 → 4 éves korban

A gyerekek erejükhöz mérten részt vesznek a rend fenntartásában, a csoportszoba átrendezésében.

Bizonyos eszközöket segítenek átvinni az egyik szekrényből a másikba.

Ügyelnek az öltöző, a mosdó rendjére, kérik az óvónő és a dajka segítségét.

Az udvari játékszereket játék után a helyére teszik.

A leesett, elszórt tárgyakat összeszedik, szükség esetén kérik az óvónő, illetve a nagyobb gyerekek segítségét.

Segítenek az óvónő játékjavító munkájában, adják kezébe az anyagokat és az eszközöket.

Segítenek a csoportszoba díszítésében, a terítők, asztali díszek elhelyezésében, a babaszoba elrendezésében.

Óvónőjük egyéb megbízatásainak önállóan eleget tesznek, tárgyakat elkérik, átadnak, üzeneteket továbbítanak óvodán belül.

b) A 4 → 5 éves életkorban már tudatosan vállalják a feladatokat. Így az óvónő olyan munkát is rájuk bízhat, amely számukra kezdetben még nem vonzó. Magyarázza el röviden a munka elvégzésének hasznát, mutassa meg a munkavégzés módját.

Adjon minél több megbízatást a gyerekeknek. Különösen a mozgékony, nehezen koncentráló gyerekeket lehet a megbízatásokkal érdeklődővé, aktívvá tenni. Ügyeljen arra, hogy az egyes megbízatásokat ne mindig a legfejlettebb, legbuzgóbb gyerekeknek adja. A passzívabb gyerekeket is mindig vonja be, mert az eredményes munka sikerhez juttathatja őket.

Különös gondot fordítson az óvónő a közösen végzett munkákra, a gyerekek közötti munkamegosztás és együttműködés megszervezésére, valamint azokra a munkákra is, amelyeket a gyerekek más csoport vagy az egész óvoda érdekében végezhetnek el.

4 → 5 éves korban

A csoportszoba rendjének kialakításában folyamatosan részt vesznek. Szükség szerint átrendezik a termet. Az eszközöket funkciójuknak megfelelően helyezik el.

Az öltözőben és a mosdóban segítenek a tisztaság és a rend megőrzésében. Segítkeznek a foglalkozásokon használt eszközök előkészítésében.

Az óvónővel együtt egyszerűbb javításokat végeznek el a játékokon.

Az óvónővel együtt feldíszítik a csoportszobát, ajándékot készítenek közös ünnepeikre, vagy más alkalmakra.

Segítik a kisebbeket és egymást az öltözködésben, a vetkőzésben.

Teljesítik az óvónő egyéb megbízatásait: a kért eszközöket behozzák vagy kiviszik, az üzeneteket átadják stb.

c) Az 5 → 6 → 7 éveseket szoktassa hozzá az óvónő, hogy maguk is vegyék észre, mire van a környezetükben szükség. Vonja be a gyerekeket az óvodával, a csoporttal kapcsolatos tervezgetésbe, kérje a véleményüket. A csoportszoba átrendezése, a díszítő elemek kicserélése vagy más munka

előtt közösen beszéljék meg a teendőket. Ha érdemes, az óvónő a gyerekek elgondolása szerint változtasson előzetes elképzelésein.

Adjon olyan feladatokat egy-egy gyereknek vagy gyerekcsoportnak, melyeknek megoldási módjait is önállóan alakítják ki, amelyek érdekében maguk szervezhetik meg, és önállóan végezhetik el a munkát (például: játéksarok takarítása, átrendezés, babaruhák mosása, kertrész takarítása). Törekedjék arra, hogy mindenki szívesen vállaljon munkát, és minden gyerek minél többféle munka elvégzésében szerezzon jártasságot. Ösztönözze a gyerekeket ajándékok készítésére, serkentse őket ötleteik elmondására és megvalósítására.

Tegye lehetővé, hogy figyelemmel kísérhessék a kisebbek életét. A segítséget úgy szervezze meg, hogy a teendők felismeréséhez maguk a gyerekek jussanak el. Nézzék meg a kicsik kertjét, homokozóját, játékeszköz-készletét. Ha játékot és ajándékot készítenek nekik, csoportosan is látogassák meg őket.

Adjon az óvónő a gyerekeknek alkalmilag olyan megbízatásokat is, amelyekhez otthoni előkészületekre van szükség.

5 → 6 → 7 éves korban

Részt vesznek a csoportszoba díszítésében, rendezésében, a csoportszoba átrendezésére vonatkozó megbeszélésen ötleteket adnak az óvónőnek. Önállóan képesek a terem díszítésével kapcsolatos feladatok ellátására, virágot hoznak a vázába stb. Az élősarok számára magvakat gyűjtenek.

Vigyáznak a terem rendjére, felszólítás nélkül felveszik az elejtett papírdarabot, helyére teszik a kint felejtett eszközöket.

Megjavítják a játékszerek kisebb hibáit.

Részt vesznek a játékszerek tisztításában, a babaruhák mosásában.

Társaikkal együtt meghatározott időközökben nagytakarítást végeznek a játéksarokban. Ünnepekre ajándékokat készítenek.

Minden olyan területen segítenek, ahol erre szükség van.

3. Növény- és állatgondozás

A növények és kisállatok gondozásával ezek *életfeltételeinek megteremtéséhez* járulnak hozzá a gyerekek (ültetés, öntözés, etetés, itatás stb.), miközben átélik és megfigyelik a közreműködésük nyomán létrejövő változásokat. (Lásd: Környezet megismerésére nevelés c. f.) A növény- és állatgondozás az udvaron és a csoportszobában egyaránt folyhat.

Kisállattartás csak abban az esetben ajánlott, ha annak feltételei biztosíthatók: ha az állatok jól elkülöníthetők, mert akkor nem okoz fertőzésveszélyt. Folyamatos gondozásuk a gyerekek segítségével a felnőttek feladata.

A teremben és a kertben az évszakoknak megfelelően végezhető tevékenységek: a csíráztatás, rügyezettetés; a veteményeskert, a virágoskert gondozása, a fű gereblyézése, a falevelek összegyűjtése, a hóseprés, az élősarkok gondozása stb.

Azokban az óvodákban, *ahol nincs kert*, az élősarkot tegyék gazdagabbá. Itt sem mondhat le az óvónő a kerti munkával kapcsolatos feladatokról.

A növénygondozás csak úgy oldható meg, ha az óvónő növeli az élősark területét. Az udvar nélküli óvodákban is használjon ki minden olyan helyet, ami a növények gondozására, természetésére igénybe vehető (a folyosón elhelyezett bútorokat, az ablakmélyedéseket, erkélyeket). Minden helyre külön (megtervezett méretű) ládákat csináltasson. Ahol egy kis szabad terület van, ott egy-két négyzetmétert deszkapalánkkal kerítsen el, mintegy mesterséges kertet hozva létre. A ládák széle olyan magas legyen, hogy abba a növény igényeinek megfelelő földmennyiséget tehessen. Vegye számba a gyerekek által ismert és fogyasztott konyhakerti növényeket, s amennyiben a környezet azok természetésére alkalmas, úgy néhány tövet mindegyikből ültessen, illetve vessen a ládába. Ne mennyiségre törekedjék, hanem minél többféle munkalehetőség és megfigyelés biztosítására. Minden növény más gondozást igényel. Ezekre a különböző gondozási módokra is hívja fel a gyerekek figyelmét.

A mostohább körülmények között természetett növények fejlődésének megfigyelése, gondozása hasznos élményt jelenthet a gyerekeknek. Ennek során az óvónő mutasson rá az emberi beavatkozásnak a növényekre tett hatására.

Különös gonddal készítse elő a földet. A növények kiválogatásakor a helyi lehetőségeket vegye figyelembe. Ebben a munkában elsősorban a nagyok vegyenek részt.

A 3 → 4 éveseknél a lehetőségeknek megfelelően az óvónő a növényeket és az állatokat a gyerekek előtt, esetenként velük együtt gondozza. Közben magyarázza el, és mutassa meg, hogy mit, miért és hogyan csinál. Hívja fel a gyerekek figyelmét a bekövetkezett és várható változásokra. Igyekezzen felkelteni minél több gyerek érdeklődését, és bevonni őket a munkába, de egyszerre legfeljebb két-három gyerek közreműködését igényelje. Azokat a gyerekeket, akik nem kapcsolódnak be, ne erőltesse.

Az élősarok a gyerek tevékenységének és megfigyelésének egyik területe. (Nem azonos a szoba díszítését szolgáló növényekkel, amelyeket a gyerekek együtt is gondozhatnak.) Legyenek benne különböző növények, amelyek évszakonként, esetleg napokon belül is változnak. Ide kerüljenek a gyerekek által gyűjtött, az óvónő által hozott termések és magvak, a tél utolsó harmadában rügyeztetett ágak, csíráztatott magvak is. Az élősarkot esztétikusan, könnyen hozzáférhető helyen, a gyerekek szemmagasságában helyezték el.

Ahol a körülmények lehetővé teszik, az élősarokban legyen akvárium és terrárium is halak, csigák, teknősbékák részére. A madarak közül kanári és pinty tartható.

Az udvaron a gyerekek szélesebb körét vonja be a növény- és állatgondozásba. Ehhez álljanak rendelkezésre a gyerekek méretének megfelelő locsolókannák, seprűk, kosarak, lapátok.

3 → 4 éves korban

A gyerekek figyelemmel kísérik az élősarok növényeinek gondozását. Ahol akvárium, terrárium van, megfigyelik az állatok etetését.

A tavaszt várva segítkeznek a rügyeztetés, a csíráztatás előkészítésében. Az óvónővel együtt elvetik a magvakat, folyamatosan részt vesznek azok gondozásában, figyelik a magvak fejlődését, az élősarokban bekövetkezett változásokat.

Ősszel segítenek a nagyobbaknak a falevelek összegyűjtésében, figyelik az udvar rendezését.

Tavasztól az óvónő irányításával megöntözik a virágokat, a veteményeket.

A 4 → 5 éveseket már fokozottabban vonja be a növény- és állatgondozásba; keltse fel, tartsa ébren érdeklődésüket, alakítsa ki a növények, az állatok megfigyelésére és a folyamatos teendőkre való beállítódásukat, ismertesse meg őket az egyszerűbb munkafolyamatokkal.

Az élősarokban az öntözést, az állatok etetését, a gyűjtést folyamatosan, az évszaknak megfelelően egymást váltva végeztesse a gyerekekkel. Adja feladatul az élősarok állandó bővítését, gyarapítását, rendezését a helyi adottságoknak megfelelően. Fontos, hogy a gyerekek részesei lehessenek a termés betakarításának. Ezért elsősorban rövid tenyészidejű (hónapos retek, saláta, hagyma), illetve folyamatos gondozást nem igénylő növényeket is ültessenek (káposzta, burgonya, sóska, spenót).

A tavasz beköszöntése előtt lehetőleg minden gyerek csíráztasson különféle terméseket, magvakat. Ehhez az óvónő gondoskodik különböző méretű és anyagú edényekről (például virágcserepek, faládikák, üvegedények).

A veteményes- és virágoskertben legyen olyan rész, melyet az óvónő irányításával kizárólag a gyerekek gondoznak. Használják a kerti szerszámokat úgy, hogy közben vigyázzanak önmagukra, társaikra és a növényekre. Az óvónő szervezze meg, hogy az időjárásnak, a növényfajtáknak és a kert adottságainak megfelelően a növények, állatok gondozása folyamatos legyen.

A fogyasztásra alkalmas zöldségféléket, gyümölcsöket közösen fogyassza el a csoport; a termelt növényekkel kínálja vagy ajándékozza meg a többi csoportot.

Az udvarrendezés évszakonként különböző tevékenységekre nyújt lehetőséget (például: gereblyezés, falevél összegyűjtése, járda seprése, hólapátolás). A gyerekek alkalmanként már fellazíthatják a homokot, közben gyakorolhatják a kapa és a gereblye használatát.

A közegészségügyi előírásoknak megfelelően kapjanak helyet kisállatok az élősarokban és a csoportszobán kívül, a szabadban is. Gondozásukról a felnőttek, etetésükről a gyerekek is gondoskodjanak.

4 → 5 éves korban

A gyerekek folyamatosan közreműködnek az élősarokban lévő növények, kisállatok gondozásában.

Ősszel részt vesznek a kertbe kiültetett szobanövények átültetésében. Különböző magvakat, terméseket gyűjtenek és elhelyeznek belőlük néhányat az élősarokban.

Részt vesznek a kerti munkában, a termés összeszedésében, a virágoskert rendezésében.

Részt vesznek a kerti ágyások téli pihenésre való előkészítésében. Betakarják a kisebb fákat, az évelő növényeket.

Segítenek a lehullott levelek összegyűjtésében, használják a testméretüknek megfelelő kerti szerszámokat.

Tél végén részt vesznek a magvak ültetésében és a kikelt növények gondozásában.

Az óvónővel együttműködve az évszaknak megfelelően folyamatosan gazdagítják, változtatják az élősarkot.

Tavasszal a veteményeskertben segítenek a magvak, a növények ültetésében.

Öntözik a kertet, segítkeznek a fű gondozásában, gereblyézik, összesöprik a lenyírt füvet.

Leszedik és összeszedik a fogyasztásra alkalmas termést.

5 → 6 → 7 éveseknél az óvónő igyekezzék a növény- és állatgondozást úgy megszervezni és irányítani, hogy a gyerekek minél önállóbban láthassák el feladataikat. Állapítsák meg, mikor milyen feladatok ellátása fontos.

Az élősarokban lévő növények gondozásába, időnként átrendezésébe, a növények és a termések gyűjtésébe az óvónő próbálja meg bevonni a csoport minden tagját. A gyerekek közösen és egyenként is gyűjtsenek különböző terméseket, kavicsokat. Engedje meg a gyerekeknek, hogy otthoni gyűjteményeiket behozzák az élősarokba. Hívja fel a figyelmüket arra, hogy mit, hol és mikor gyűjthetnek.

A különféle magvak és gyökerek csíráztatását, hajtását a gyerekekkel együtt készítse elő. Gondoskodjanak szerszámokról és más kellékekről. A konyhával rendelkező óvodák a főzés előkészítésébe is vonják be a gyerekeket (például borsófejtés, sóska, spenót tisztítás).

A virágoskert kialakítása közben törekedjék arra, hogy a gyerekek évszakok szerint követni tudják, mikor, milyen virág nyílik. A virágok szépítsék az óvodai környezetet.

A kisállatok gondozásának feladatai a 4–5 évesekével azonosak, de a gyerekek itt már kapjanak nagyobb önállóságot.

5 → 6 → 7 éves korban

Ősszel részt vesznek a kertbe kiültetett növények felszedésében, átültetésében.

Folyamatosan gondozzák az élősarok növényeit.

A gyűjtött terméseket, magvakat, egyéb növényi részeket meghatározott szempontok szerint csoportosítják, és önállóan elhelyezik az élősarokban.

Megfigyelik a változásokat, azok figyelembevételével gondozzák a növényeket.

Tél végén ágakat gyűjtenek.

Minden gyerek önállóan ültet. Előkészítik a földet és elvetik a magvakat.

Folyamatosan átrendezik, más és más növényekkel ültetik be az élősarkot.

Az állatok gondozásába az óvónő irányítása és felügyelete mellett kapcsolódnak be.

Folyamatos feladatuk az udvar és a kert rendezése.

Ősszel önállóan terméseket gyűjtenek.

Részt vesznek a kert téli előkészítésében, a növények kiásott föld alatti részeinek összegyűjtésében, ezeket téli helyükre teszik. Segítenek a kertbe kiültetett növények cserépbe ültetésében, összeszedik a gyümölcsöket.

Közreműködnek a falevelek összegereblyezésében, az udvari járdák tisztán tartásában.

Tavasszal részt vesznek az ágyások kialakításában, a föld előkészítésében, az utak tisztításában.

Díszítik az ágyások széleit. A virágoskertben az évszaknak megfelelő virágokat, magvakat ültetnek, segítenek a palánták kiültetésében.

Folyamatosan részt vesznek a növények gondozásában, megállapítják az elvégzendő műveletek sorrendjét, indokolják egy-egy feladat elvégzésének szükségességét vagy feleslegességét (például: az öntözést, a gyomlálást).

Egész évben segítenek a fű gondozásában, összegereblyézik a levágott füvet. Ahol nincs mód növények ültetésére, gondozására, ott a gereblye és a kapa használatát a homok fellazításával gyakorolják.

Télen részt vesznek az udvaron a hó eltakarításában, az utak tisztításában.

A TANULÁS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK:

1. A tanulás irányításának általános elvei
2. A tanulás megszervezése
3. A feladatok megvalósításának ajánlott módszerei

Helye a nevelési folyamatban

Az óvodában a tanulás egyrészt spontán, másrészt a nevelési célok érdekében sajátosan *szervezett* tevékenység. A képességek, a magatartás, a tanulás iránti vágy, a motiváció fejlődését és az ismeretszerzést egyaránt magában foglalja.

A megfigyelés, az emlékezetbe vésés és felidézés ebben az életkorban a gyakorlati *tevékenységbe ágyazottan* fejlődik.

A gyerekek gondolkodásában a valóságos cselekvés mellett a fejlődés hatására egyre inkább helyet kapnak a tárgyról és a velük való cselekvésekről kialakult belső, gondolati képek. A megismerés fokozatosan áttevődik a *képszerű, szemléletes gondolkodás* szintjére. A *fogalmi gondolkodás* azonban csak később kezd kialakulni.

A gyerekek a cselekvéses műveleteket, az összefüggéseket a beszéd szintjén képesek megérteni és kifejezni. Az előttük végbemenő, többnyire saját cselekvéseik eredményeként létrejövő változásokat, a felismert összefüggéseket saját szavaikkal is ki tudják fejezni. A *szóbeli kifejezés* a gondolkodás és a beszéd tudatossá válásának, az értelmi képességek fejlesztésének fontos eszköze.

A tanulás közben végzett sokféle tevékenység lehetőséget ad az érdeklődés kielégítésére, a tapasztalatszerzés, a „megtanulás”, a gondolkodás örömeinek átélésére, az alkotásra, az emberi és a tárgyi környezet szépségének felfedezésére. A tanulás a gyerekek *világképének alakulását* is befolyásolja. Hatására a gyerekek tapasztalatai rendeződnek. Pontosabbá válik érzékelésük, észlelésük, megfigyelőképességük, tartósabb lesz figyelmük, emlékeztük, gazdagodik fantáziájuk, fejlődik beszédük és gondolkodásuk, képessé válnak problémák felismerésére és megoldására.

FELADATOK

1. A tanulás irányításának általános elvei

Az óvodában a gyerekek spontán, önkéntelen módon tanulnak, ezért az óvónő a gyerekek megismerési vágyára, érzelmi beállítottságára, önkéntelen figyelmére támaszkodva irányítsa a tapasztalat- és ismeretszerzés folyamatát.

A gyerekeket a tanulásban a kíváncsiság, az óvónőhöz fűződő érzelmi kapcsolat, a foglalkozási helyzet *motiválja*. Különösen érdekesek számukra azok a foglalkozások, amelyekben összefüggéseket fedezhetnek fel.

A gyerekek tevékenységi vágyának kielégítése az eredményes tanulás elengedhetetlen feltétele.

A *problémaszituáció* szellemi aktivitásra ösztönöz. Az érdeklődést tartósan azok a helyzetek váltják ki, amelyekben a gyerekek maguk találják ki a megoldást, miközben átélhetik a felfedezés örömét.

Az *önállóság* is erős motiváló tényező. Ezért az óvodai tanulás cselekvésre, szemléletes helyzetekben szerzett konkrét tapasztalatokra épüljön. A *szemléletesség* érvényesítéséhez nélkülözhetetlen a tárgyak és jelenségek sokoldalú, érzékletes megjelenítése, a tárgyakkal való cselekvés.

Az óvónő a gyerekek kérdéseire, megjegyzéseire építve vezesse a tapasztalat- és ismeretszerzés folyamatát. A foglalkozások szabad légköre, a gyermeki megnyilatkozások lehetősége biztosíték arra, hogy megismerhesse a gyerekek érzelmeit, gondolkodásának, nyelvi fejlettségének szintjét.

Az óvónő játékos hangvételt, a megismerés tárgya iránti érdeklődését átveszi a gyerekcsoport is.

Mivel a fejlődés nem egyenletes, fontos, hogy minden *gyerek önmaga lehetőségeihez képest fejlődjék*. Az óvónő ezt segítse elő, de semmiképpen ne erőltesse.

Ezért a gyerekeket *egyéni fejlettségüknek* megfelelően differenciált feladatadással készítse sokoldalú tevékenységre. Tapasztalatszerzésüket úgy irányítsa, hogy az a gondolati feldolgozást is segítse. Amikor lehetséges, a

gyerekek maguk vonják le a következtetést, alkossanak ítéletet, általánosítanak.

Az óvodai tanulás a játék motivációs bázisára épül, mindvégig *játékos jellegű* marad. A játékos feladatmegoldások fokozzák a gyerekek érdeklődését, kitartását, fejlesztik gondolkodását.

A gyerekek játék és munka közben is tanulnak. A foglalkozásokon szerzett tapasztalataik, ismereteik elemei viszont megjelenhetnek a játékban, a társas magatartásban vagy egyéb tevékenységben.

Az óvónő a foglalkozásokon változatos, játékos eljárásokat alkalmaz. Játékosság forrása lehet az eszköz, az eljárás, a módszer. A játékosság, mint alapelv, a tanulás egész folyamatában érvényesüljön.

A gyerek csoportbeli közérzete, *társas helyzete* is hatással van tapasztalat- és ismeretszerzési kedvére, képességeinek — köztük gondolkodásának — fejlődésére. A feladatok, problémák közös megoldása segíti a gyereket társa megértésében, a jelenségek, dolgok közötti viszonyok gyakorlati felismerésében, többoldalú megközelítésében. A fejlettebb gondolkodás és nyelvi kifejezőmód jobb lehetőséget teremt a társakkal alakuló kapcsolatra.

Az óvónővel és a társakkal való *együtműködésben* alakulnak közösségi tulajdonságaik. Új magatartásmódokat és viselkedési szokásokat sajátítanak el. Elsősorban a tanulási folyamatban jön létre a gyerekek tanuláshoz szükséges *beállítódása, feladattudata*.

A gyerekekben az *óvodán kívül is* nagy mennyiségű spontán tapasztalat, élmény halmozódik fel. Ezeknek jelentős részét a családban, a felnőttek tevékenységének megfigyelése révén, azok elbeszéléseiből, a tömegkommunikációból és saját tevékenységeik közben szerzik. Az óvónő építsen ezekre az ismeretekre, mert a spontán és az irányított tapasztalat- és ismeretszerzés szoros kölcsönhatásban áll egymással.

A *tanulás* alapja tehát az *óvónő és a gyerekek* kölcsönös egymásra ható *közös tevékenysége*, amelyet az óvónő az előre megtervezett feladatok alapján a gyerekek részvételével, megnyilatkozásaikhoz, egyéni fejlettségükhöz igazodva szervez és irányít. Az óvónő biztosítja a tanulás tapasztalatszerző, képességfejlesztő, ismeretközvetítő hatásának érvényesülését.

A tanulásirányítás a *gyerekek* folyamatos *megfigyelésére épül*.

Az óvónő akkor jár el helyesen, ha megfigyelve a gyerek fejlődését, észreveszi a kedvező változást, és elismeri a gyerek ötletességét, önállóságát.

gát, kitartását. Buzdításával növeli a gyerek önbizalmát, *differenciált értékelésével* elősegíti önértékelésének fejlődését. Ezzel teszi lehetővé, hogy a gyerekek saját teljesítőképességük optimális szintjéig eljuthassanak. Az így szervezett tanulási folyamatban képessé válnak arra, hogy tevékenységi vágyukat, érdeklődésüket a céloknak alárendelve érvényesítsék, elfogadják óvónőjük javaslatait, ötleteit. A helyzettől függően képesek lesznek arra is, hogy válasszanak az óvónő által kínált megoldási módok között, és megvalósítsák saját elgondolásaikat is.

A *tanulás tartalma*, vagyis a tapasztalatok és ismeretek elsősorban a gyerekek közvetlen (társadalmi és természeti) környezetéből származnak. Magukban foglalják azokat a magatartási formákat, viselkedési szokásokat, erkölcsi tulajdonságokat is, amelyeknek kialakítása ebben az életkorban kívánatos. (Lásd: Közösségi nevelés, egyéni bánásmód c. f.)

Az óvodai nevelés programja koronként megjelöli a *nevelési területek tartalmát*, (lásd: Az anyanyelvi-, irodalmi-, zenei-, vizuális nevelés, a környezet megismerésére nevelés, a matematikai- és testnevelés c.f.) a foglalkozások gyakoriságát és a fejlődés jellemzőit. Lehetőséget kínál az óvónőnek arra, hogy a nevelési célok érdekében a csoport és az egyes gyerekek fejlettségéhez, a helyi lehetőségekhez alkalmazkodva maga válassza ki, *tervezze meg* és építse föl saját csoportja foglalkozási anyagát, válassza meg a szervezési és munkaformákat.

A tervezés fontos követelménye, hogy az újabb tapasztalatok és ismeretek szorosan kapcsolódjanak a már meglévőkhöz, tartalmuk fokozatosan mélyüljön, bővüljön.

A szervezési feladatok megítélésénél fontos annak figyelembevétele, hogy vannak gyerekek, akik csak négy vagy öt éves korban lépnek be az óvodába, de vannak olyanok is, akik négy éven át, tehát a hetedik életévük betöltéséig ott vannak. A gyerekek *csoportba sorolását* ezért nagy körültekintéssel kell szervezni. A vegyes életkorú (osztatlan) csoportok szervezése nem okoz ún. évisméltési problémát. Ha azonban azonos életkorúak a gyerekek — negatív pedagógiai hatásai miatt — fontos, hogy ne a nagy-csoportot ismétlje a gyerek.

Az óvónő vegye figyelembe, hogy a hiányzó gyerekek fejlődését alapvetően nem befolyásolja a foglalkozásoktól való távolmaradás, mert a nevelési feladatok a különböző foglalkozásokon ismétlődnek, így a visszaté-

rő gyerekek is könnyen bekapcsolódhatnak. Ugyanakor a gyerekek hiányzásuk idején is szereznek élményeket, fejlődnek, csak nem az óvoda, hanem az őket éppen körülvevő környezet hatására. Ezért helyes, ha az óvónő tájékozódik arról, hogy mi történt a gyerekekkel távollétük alatt, és visszatérésükkor ennek hatását is figyelembe veszi.

Az egyes foglalkozások anyagának tervszerű, tudatos feldolgozása hozzájárul a sikeres iskolára előkészítéshez.

2. A tanulás megszervezése

A szervezett tanulás formái a kötetlen és/vagy kötött foglalkozások. Mindkettőben érvényesül a nevelői céltudatosság és tervszerűség, a pedagógiai önállóság.

A *kötetlen szervezeti forma* valamennyi korcsoportban a foglalkozások egyik alapformája, kicsiknél — a testnevelésen kívül — az egyetlen szervezeti forma. A kötetlenség a gyerekek önkéntes részvételét jelenti. Alapvető szabály, hogy a kezdeményezés nem zavarhatja a kialakult játékot, ezért a foglalkozás *időpontjának megválasztása* az óvónőtől nagy körültekintést, tapintatot igényel.

A kötetlenség a kezdeményezés időpontjára is érvényes. Történhet a nap bármelyik időszakában, amikor a nevelési helyzet és a gyerekek tevékenysége erre lehetőséget ad.

Az óvónő az előre megtervezett foglalkozást azon gyerekek körében kezdeményezze, akik még vagy már nem játszanak elmélyülten, tapintatosan vonja be őket a csoport életébe, a kezdeményezések előkészítésébe. Ügyeljen azonban arra, hogy az előkészületekben alkalmanként más-más gyerekek vegyenek részt. Együttesen készítsék elő a foglalkozáshoz szükséges eszközöket a mesesarokba, az agyagozó-rajzoló asztalokra, vagy a csoportszoba meghitt beszélgetésre alkalmas sarkába. Az óvónő a jó játékot ne zavarja meg feltűnő készülődéssel. Fontos, hogy a kezdeményezés *helyének* kialakítása-kor olyan körülményeket teremtsen, hogy se a bekapcsolódó, se a távozó gyerekek ne zavarják egymást, és neki se kelljen kizökkennie a foglalkozásból.

A kötetlen foglalkozásokon *kötetlen az elhelyezkedés* is: a foglalkozásokon a gyerekek a legkülönbözőbb módokon foglalhatnak helyet. A foglal-

kozás kezdetén úgy helyezkedjenek el, hogy az esetleges helyválttatás a foglalkozás gondolati, érzelmi folyamatát ne szakítsa meg.

Az óvónő törekedjék arra, hogy minél több foglalkozás a tárgy vagy a jelenség természetes környezetében, a szabadban folyjék. A gyerekek érdeklődésüktől függően menet közben is be- és kikapcsolódhatnak a foglalkozásba. Az óvónő ezért változó létszámú és összetételű csoporttal foglalkozik.

A különböző nevelési területek foglalkozási rendjét az alábbi táblázat koronként mutatja heti megoszlásban és a nevelési év szerint.

A kicsiknél azonos foglalkozási ágból azonos feladatokkal, de eltérő módszerekkel naponta két alkalommal is kezdeményezhet foglalkozást az óvónő. A gyerekek így többféle megközelítésben találkozhatnak ugyanazzal a témával. Előnye, hogy a kisebb létszám fokozott lehetőséget nyújt arra, hogy a gyerekek közvetlenebbül megismerkedhessenek a foglalkozás anyagával, eszközeivel és az óvónővel folytatott beszélgetés során választ kapjanak kérdéseikre.

A 4 → 6 → 7 éves gyerekek számára valamennyi foglalkozási ágból kötetlen és kötött foglalkozás is szervezhető. Az óvónő a csoport aktuális fejlettsége, állapota, a foglalkozás tartalma és a helyi adottságok alapján döntse el, hogy az adott napon melyik foglalkozási ágból szervez kötetlen, illetve kötött foglalkozást.

A *kötött foglalkozás* más magatartást igényel a gyerekektől. Részvételük nemcsak a belső szándéktól, hanem az óvónő által kitűzött feladattól is függ. A kötöttség azonban nem jelentheti a gyerekek spontán érdeklődésének és aktivitásának korlátozását.

A *kötetlen és a kötött foglalkozások* alakítják a gyerekek magatartását. Fokozatosan tapasztalják, hogy az óvónőtől kapott feladatok eredményes megoldása érdekében szükséges alkalmazkodniuk egymáshoz és az óvónő kéréséhez.

A gyerekek tapasztalják azt is, hogy az egyes foglalkozási formák más és más magatartást igényelnek tőlük. A kötött foglalkozások minden gyerek számára egyszerre kezdődnek és fejeződnek be. Az óvónő olyan mértékű fegyelmet kívánjon meg a gyerekektől, amely az együttes tevékenységet segíti. Ez azonban semmiképpen ne legyen merev, az óvodai életformától idegen. Törekedjék arra, hogy a gyerekek türelemmel halgassák meg

**FOGLALKOZÁSOK ÉS MAXIMÁLIS
IDŐTARTAMUK — HETENKÉNT**

	3 → 4 évesek	4 → 5 évesek	5 → 6 → 7 évesek
Kötetlen	környezet meg- 1 ismerésére nevelés vizuális nevelés 1 zenei nevelés 1 irodalmi nevelés 1	irodalmi nevelés 2–3	irodalmi nevelés 2–3
Kötött	mindennapi test- nevelés (7–10 perc) ^{x/} testnevelés 1	mindennapi testnevelés (10 perc) ^{x/} testnevelés 1	mindennapi testnevelés (10 perc) ^{x/} testnevelés 2
Kötött vagy kötetlen		környezet 1 megismerésére nevelés matematikai 1 nevelés vizuális nevelés 1 zenei nevelés 1	környezet 2 megismerésére nevelés matematikai 1 nevelés vizuális nevelés 2 zenei nevelés 1
Időtartam foglalko- zásonként	10–15 perc	20–25 perc	30–35 perc

Megjegyzés: A napirendben kizárólag a kötött foglalkozásokat kell tervezni.
A kötetlen foglalkozások idejét a játzó gyerekekhez való alkalmazkodás miatt előre ne rögzítsük.

A FOGLALKOZÁSOK SZERVEZÉSE A NEVELÉSI ÉV FOLYAMÁN

3 → 4 évesek	november 1-től — május 31-ig
4 → 5 évesek	október 1-től — május 31-ig
5 → 6 → 7 évesek	szeptember 15-től — május 31-ig

^{x/} Egész napos nyitva tartás esetén naponta 2x.

őt és társaikat, ne vágjanak egymás szavába. A nagyobbak várják meg, hogy jelentkezés után az óvónő felszólítsa őket.

A kötött és kötetlen foglalkozások egyaránt oldottak, játékosak, élményszerűek legyenek.

A gyerekek *elhelyezésében, a térszervezésben* a legfőbb szempont a célszerűség, a foglalkozás nyugodt lebonyolítása. A csoport elhelyezkedése legyen az óvónő számára áttekinthető.

Az *egyéni munkaformában* a gyerekek lehetőleg saját elképzelésük szerint, saját eszközeikkel, önállóan oldják meg a feladatokat. A *mikrocsoportos munkaformánál* különösen a nagyok tanulják meg, hogy társaikkal együttműködve, egymást segítve vegyenek részt a tanulásban. Gyakorolják a közös tevékenység egyik formáját, a páros munkát is. A mikrocsoportos munkaforma különösen alkalmas a társas kapcsolatok fejlesztésére. A *frontális foglalkoztatás* közben az óvónőre és a társakra figyelve a csoport együtt oldja meg a feladatokat, közösen beszélgetnek tapasztalataikról.

A tanulásban felhasznált *eszközök* kiválasztásánál (tárgyak, képek, munkaasztalok stb.) törekedjék az óvónő arra, hogy érdeklődésre, aktivitásra, a gondolkodási műveletek alkalmazására, a feladatban rejlő probléma felismerésére és megoldására ösztönözzenek. A feladatlapok legfőbb az egyéni jellemzők nyomon követését, a segítségnyújtás mértékének és módjának meghatározását szolgálják, és nem a szülő tájékoztatását.

Nyári hónapokban egyik korcsoportban sincs kötött és tervszerű kötetlen foglalkozás. Segítse elő azonban az óvónő, hogy a gyerekek kedvük szerint énekeljenek, mozoghassanak, rajzolhassanak, mintázhassanak, hallgassanak mesét, verset stb. Figyeljék környezetük jelenségeit, eseményeit, beszéljenek az őket foglalkoztató kérdésekről.

3. A feladatok megvalósításának ajánlott módszerei

3 → 4 éves korban

A gyerekek az óvodába különböző tapasztalattal érkeznek. Tapasztalataikat nemcsak az életkoruk határozza meg, hanem az is, hogy családból vagy bölcsődéből jöttek, ezért fontos, hogy a tárgyról, dologról minél több érzékszerv segítségével szerezzenek cselekvéses tapasztalatokat. Legyen alkalmuk egyenként a témával kapcsolatban többféle cselekvésre, konkrét műveletre, a valóságos környezettel való aktív ismerkedésre.

Mivel a megismerő képességek fejlődésének feltétele a *közvetlen tapasztalat, a megfigyelés*, az óvónő hívja fel a gyerekek figyelmét a feladat leglényegesebb ismertetőjegyeire. Ha a gyerekek egy-egy részjelenségnél megtapadnak, addig időzzön nála, amíg ezt a gyerekek érdeklődése megkívánja.

Az eredeti tárgyak vagy jelenségek, természetes környezetben lévő dolgok (élő kiscsirke, lepke, gyümölcs) a legalkalmasabbak a megfigyelésre. Ha erre nincs lehetőség, éljen a szemléltetés más módjával (például kép, diakép, makett). Az óvónő feladata, hogy kérdéseivel, magyarázatával irányítsa a tárgy, jelenség tanulmányozását.

„Leltározó” elemzés helyett a megkülönböztető jegyeket természetes körülmények között, a megnyilvánulásaikból, a funkciókból ismerjék meg a gyerekek.

A gyerekeknek igen jó a *mechanikus emlékezete*. Az emlékezés fejlesztésére természetes alkalmat adnak az óvodai és az otthoni élmények, élménymesék. Ebben az életszakaszban a különböző benyomások felfogását, azok emlékezeti rögzítését erősen befolyásolják a hozzájuk fűződő *érzelmek*.

A *képzelet* fejlesztésére számtalan lehetőség adódik a nap során, ha az alkotáshoz, a kreatív tevékenységhez az eszközök mindig a gyerekek rendelkezésére állnak.

A lényeges és lényegtelen különválasztása, az alapvető *gondolkodási műveletek* (analízis, szintézis, összehasonlítás) elemei már a kicsiknél megjelennek. Az óvónő számoljon azzal, hogy a gyerekek fogalmai hol túl tág, hol túl szűk fogalmak. Ezért feladata, hogy a dolgok, jelenségek legszem-

betűnőbb közös jegyeinek felismerésében segítse a gyerekeket. Fontos, hogy a fogalmak tartalmi jegyeit cselekvően átélte, érzelmileg színezett élményekre alapozva bővítsék, hogy a megismert tárgyat vagy jelenséget mindig a megfelelő szóval nevükön nevezzék.

A kötetlen foglalkozások időtartama kicsiknél kezdetben 3-4 perc legyen, és fokozatosan 10-15 percre növekedhet. Ez alatt az idő alatt dolgozva fel az óvónő a foglalkozások feladatának megfelelő anyagot, és adjon lehetőséget arra, hogy az érdeklődő gyerekek továbbra is a foglalkozás témájához hasonló tevékenységet végezzenek. Az első naptól kezdve szoktassa a gyerekeket ahhoz, hogy a játszócsoportok ne zavarják egymást. Ha ezt sikerül novemberig elérni, akkor lehetőség nyílik a kötetlen foglalkozásokra. Az óvónő *kötött* foglalkozáson (testnevelés) ne erőltesse valamennyi gyerek részvételét.

A kicsiknél eldőlhet, hogy a foglalkozás igazi örömet jelent-e majd később a gyerekek számára. Ennek egyik feltétele, hogy a megismerés élményét ne gátolják kényszerítő körülmények vagy a gyerekektől idegen módszerek. Az óvónő tartsa tiszteletben az önkéntességet, de kísérje figyelemmel azt is, kik azok a gyerekek, akik a tervszerű fejlesztő folyamatnak még nem voltak részesei. Alkalmazzon olyan módszereket, teremtsen olyan helyzeteket, amelyek az addig nem érdeklődő gyerekeket is elvezetik a megismerés élményéhez.

4 → 5 éves korban a gyerekek már jobban tudnak alkalmazkodni társaikhoz, az óvónőtől kapott feladatokat társaikkal együtt is végre tudják hajtani. Kezdenek képessé válni mozgásuk, beszédük, figyelmük bizonyos fokú *önirányítására*.

Mindez azonban nem csökkentheti a foglalkozások játékosságát, nem korlátozhatja a gyerekek sokféle, kíváncsiságból fakadó tevékenységét. Az óvónő törekedjék arra, hogy a gyerekek a különböző feladatok megoldása közben egymással is kapcsolatba kerüljenek.

A *megfigyelés* pontosságának, differenciáltságának fejlesztését jól szolgálhatja a tárgyak, jelenségek összehasonlítása, megkülönböztetése. A fejlődést úgy segítheti az óvónő, ha pontosan megmondja a gyerekeknek, hogy mit figyeljenek meg. Megfigyelésekre a foglalkozásokon kívül is kerüljön sor. A különböző helyzetekben megoldásra váró feladatok közben a gyerekeknek nemcsak új tapasztalatok, ismeretek szerzésére nyílik lehető-

ségük, hanem a meglévők alkalmazására, a változások, *okozati összefüggések* felismerésére is.

Az *emlékezés fejlesztését* a tanulás folyamatához kapcsolódó apró otthoni megbízatások adásával, látott vagy gyűjtött képek tartalmának felidézésével is segítheti. Fontos azonban, hogy az otthoni megbízatás ne a szülőt, hanem a gyerekeket aktivizálja.

A feladatok nehézségi foka különböző legyen, igazodjék a gyerekek fejlettségéhez. Az óvónő hívja fel a figyelmet a feladat különböző megoldási lehetőségeire. Kérdésekkel és a különböző absztrakciós szintű — tárgyi, képi, szóbeli — eszközök felhasználásával fokozatosan vezetheti a gyereket a megoldáshoz.

A *gondolkodás fejlődése* megkívánja, egyúttal segíti a *beszéd fejlődését*. A kifejezőkészség hiányosságai nehezíthetik a megértést, gátolhatják a gyerekek felnőttekhez és más gyerekekhez való kapcsolódását. Az óvónő fokozatosan érje el, hogy a gyerekek mondanivalójukat összefüggően, színesen adják elő. (Lásd: Anyanyelvi nevelés c. f.)

Az egyes foglalkozási ágak anyagának tartalmi kapcsolódását az óvónő az adott foglalkozás sajátosságainak megfelelően használja ki.

Az év elején a foglalkozások legyenek kötetlenek az átmenet megkönnyítésére. Az óvónő törekedjék arra, hogy az év folyamán valamennyi gyerek valamennyi foglalkozási ág lényeges tevékenységében részt vegyen.

A foglalkozások *időtartama* 10–15 percről fokozatosan 20–25 percre növekedhet. A kötött foglalkozások kezdési időpontja lehetőleg azonos legyen, mert így a gyerekek könnyebben kapcsolódnak be a foglalkozásokba, egyúttal fejlődik időészlelésük is. A foglalkozások szervezésénél maga a feladat legyen a meghatározó. Az óvónő ügyeljen arra, hogy sem a játékidő, sem más tevékenységek ideje ne csökkenjen.

Kötött foglalkozáson előfordulhat, hog egyesek a feladatot hamarabb megoldják, mások lassabban haladnak. Ha szükséges, a verbális szintről vigye át a feladathelyzetet képi, illetve cselekvéses szintre. Esetleg ismétlje meg a feladatot, vagy keressen kapcsolatot a gyerekek korábbi élményeivel, ismereteivel. Segítségnyújtását a feladatmegoldásban jelentkező problémákhoz és a gyerek egyéni adottságaihoz igazítsa.

Az óvónő a gyerekek teljesítményének *értékelésével* mutasson rá a javítás lehetőségeire, tegye lehetővé és segítse a gyereket, hogy tévedését saját maga próbálja kijavítani.

5 → 6 → 7 éves korban a gyerekek már megszokták a foglalkozások rendjét. Tudják, hogy a foglalkozás más, mint a játék; ez azonban nem csökkentheti a foglalkozásokban alkalmazott játék és a játékosság szerepét.

A teljesítmény feletti örömet minél több, a gyerekek fejlettségéhez igazodó, tehát erőfeszítést igénylő, de sikeresen megoldható *önálló feladattal* is fokozni lehet.

Az óvónő a foglalkozások megtervezésénél vegye figyelembe, hogy kialakulóban van a gyerekek *szándékos figyelme*. Ennek tartósságát jól megválasztott, változatos eljárásokkal, új eszközök alkalmazásával, a foglalkozások érdekességével tudatosan növelheti.

A gyerekek már megadott szempontok szerint *önálló megfigyeléseket* is végeznek. Az óvónő minél többször adjon módot hosszabb ideig tartó, folyamatos megfigyelésre. (Lásd: Környezet megismerésére nevelés c. f.) Tegye lehetővé, hogy a gyerekek a jelenségeket változásukban, fejlődésükben *érezkeljék*. Megfigyeléseik alapján a különböző összefüggések önálló felismerésére is nyújtson lehetőséget.

A feladatok pontos megjelölése ösztönzi a *problémamegoldó gondolkodást*. A nyitott helyzetek többféle út keresésére indítják a gyerekeket.

Az 5 → 7 éves gyerekek többsége azonosul az óvónő által meghatározott feladattal. Kialakul bennük az az igény, hogy a kapott feladatokat sikerrel megoldják. Megkezdődik az önellenőrzés képességének alakulása is.

Az óvónő itt már fokozottan segítse elő — például páros és mikrocsoportos munkával — a gyerekek *együttműködésének* fejlődését.

A közösségi élet szempontjából fontos normák, együttélési szabályok megismerésére a tanulás során adódó lehetőségeket használja fel. Gyakorlásukat a konkrét helyzetekben tegye lehetővé. Elkezdett történetek, bábball eljátszott szituációk, a gondosan kiválasztott irodalmi szemelvény mind hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyerekek erkölcsi ítéletalkotó képessége fejlődjen.

A foglalkozás anyagának feldolgozása során használja fel egy-egy gyerek különösen széles körű tájékozottságát. Minél több gyerek kapjon lehetőséget *egyéni élményeinek, tapasztalatainak elmondására*.

A gyerekek szokjanak hozzá *saját* tevékenységük *ellenőrzéséhez*. Kölcsonös megértéssel és segítőkészséggel értékeljék egymás megoldásait.

A foglalkozások *időtartama* fokozatosan legfeljebb 30–35 percre emelkedhet.

Helyes, ha a *mindennapi testnevelés* a napi két kötött foglalkozás előtt, vagy — folyamatos reggeli esetén — közben, és délután az uzsonna *előtt* kap helyet. Ha ez nem lehetséges, akkor legalább 10 percnyi más jellegű tevékenységgel (pl. vidám énekes játékok) biztosítsa az óvónő a gyerekek aktív pihenését a foglalkozások között.

IV. A FEJLESZTÉS TARTALMI ESZKÖZEI

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1215 EAST 58TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3700

ANYANYELVI NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK:

1. Az óvónő modell szerepéből adódó feladatok
2. Az óvónő és a gyerekek kapcsolatából adódó feladatok
3. A család szerepének, jelentőségének figyelembevétele a gyerek anyanyelvi fejlődésében

A FEJLESZTÉS TARTALMA:

1. Az anyanyelv fejlődésének főbb jellemzői
2. Fejlesztés a nevelés keretei, tevékenységformái és tartalmi eszközeinek megfelelően

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI:

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

ANYANYELVI NEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

Anyanyelvünk sokrétű, árnyalt jelrendszer, amelyet a gyerek sokféle tevékenység közben, a felnőttekhez és társaikhoz való viszonyának fejlődése során sajátít el.

Az anyanyelv használata szerves része az óvodai élet minden mozzanatának, a nevelés egész folyamatának. Ezért az anyanyelvi nevelés nem kezelhető elszigetelten, nem tekinthető kizárólag kötelező foglalkozásokon megvalósítandó feladatnak.

A szocializáció folyamatán a beszéd a gyerek környezetével való érintkezésének, önkifejezésének, gondolkodásának legfőbb eszközévé válik. A beszéd által erősödik a gyerek biztonságérzete, növekszik tájékozottsága, gazdagodnak ismeretei. A helyes és szép beszéd mélyíti érzelmeit, fejleszti esztétikai érzékét, előkészíti őt irodalmi élmények befogadására.

A beszédkapcsolatok kialakulásának alapja az óvónő és a gyerekek közötti szeretetteljes viszony, a jó csoportléggör. A biztonságot nyújtó, derűs közegben a gyerek megnyílik, meg akar nyilatkozni, kialakul beszédkedve.

A nyelvi kommunikációs helyzetek kialakulásának alapvető feltétele az egymást meghallgató és az egymáshoz beszélő társak beszédkedve, beszédképessége, az anyanyelv szókincsének, hangzásbeli és szövegszerkesztési sajátosságainak tapasztalati ismerete, használata.

Az anyanyelvi-kommunikációs nevelés átfogja az óvodai nevelőmunka minden területét, közvetítő elemként jelen van a nevelési feladat megvalósulásának minden mozzanatában. Eredményes megvalósítása hozzájárul a gyerekek iskolai képességeinek megalapozásához.

FELADATOK

1. Az óvónő modell szerepéből adódó feladatok

Az óvónő szerezse, ismerje anyanyelvét, önképzéssel, a szakirodalom, a közművelődési lehetőségek felhasználásával fejlessze anyanyelvi kultúráját. Amikor egy-egy gyerekhez szól, amikor mesél a gyerekeknek, amikor kér tőlük valamit, amikor megismertet velük egy új dolgot, ha örül vagy ha haragszik, törekedjék a nyelvi és a nem nyelvi elemek őszinte, túlzásoktól mentes, a helyzethez illeszkedő használatára. Beszéde legyen követésre méltó, nyelvhasználata a hangok ejtésében is legyen kifogástalan. Mondanivalóját közölje világos, érthető formában nyelvtani rendszerünk szabályai szerint. Mondatszerkesztése legyen egyszerű, de változatos. A beszéd tartalmának kifejezését és érzelmi hatását a szünetek helyes alkalmazásával erősítse, tegye tagolttá.

Ereztesse meg a nyelv kifejezőerejét és szépségét. Ügyeljen beszédének hangzásbeli hatására. Tartózkodjék a túl erős, a túl halk, a monoton, színtelen beszédetől, az érthetetlen motyogástól, a harsány kiabálástól. Természetes hangon, a csoport hang- és zörejszintjéhez alkalmazkodva beszéljen. Beszédét mondanivalója tartalmához igazítva is erősítse, halkítsa. Törekedjék a szemléletességre, a képszerű kifejezések alkalmazására. Olyan nyelvi eszközöket használjon, amelyek szinte láthatóvá teszik a gyerek előtt a beszédben ábrázolt eseményeket, helyzeteket, cselekvéseket, szereplőket.

Az óvónő kérdéseivel is fejlessze a gyerekek gondolkodását, ösztönözze beszédre őket.

A kérdések változatos tartalmúak legyenek, nyújtsanak modellt a gyerekeknek saját kérdéseik megfogalmazásában.

A gyerekek kérdései és válaszai sokszor olyan problémákra irányítják az óvónő figyelmét, amelyekre előzőleg nem gondolt, és amelyeknek tisztázása fontosabb lehet, mint az előre tervezett kérdések megbeszélése. Egész magatartása — válasza, őszinte „odafordulása” — fejezze ki, hogy megérti a gyerek szükségletét, és törekszik kapcsolatigényének kielégítésére.

re. Mindig találjon időt és módot arra, hogy válaszoljon a gyerekek kérdéseire.

Az óvónő tartsa szem előtt, hogy bár szerepe irányító és beszéde minta a gyerekek számára, a nevelési folyamat kétoldalú, s ez hangsúlyozottan érvényes az óvónő és a gyerekek között kialakuló nyelvi kommunikációra.

2. Az óvónő és a gyerekek kapcsolatából adódó feladatok

Az óvónő és a gyerekek között kialakult bensőséges kapcsolat, a jó társkapcsolatok és a különböző helyzetekben gyűjtött sokrétű tapasztalat segíti elő a kommunikációs helyzetnek megfelelő hanglejtés, beszédritmus, hangerő, szünettartás, beszédkésztség, és a metakommunikáció fejlődését.

A fenti cél érdekében ezért direkt fejlesztő eljárást ne alkalmazzon az óvónő. *Használja ki* azonban azokat az *alkalmakat*, amikor megállapíthatja például, hogy: „Csak úgy ragyog az arcod — látom, hogy örülsz!”, „Látom a szemedben, hogy szomorú vagy — mi baj van?”, „Te szeretnéd kezdeni? Látom rajtad, hogy már majd kibújsz a bőrödből”. Ilyenfajta megjegyzésekkel az óvónő felhívja az illető gyerek és a csoport figyelmét a megnyilvánulások jelentést hordozó szerepére. Képeskönyv, illusztrációk nézegetése közben, mesemondáskor is természetes lehetőség nyílna egy-egy arckifejezés, testtartás, mozdulat értelmezésére.

Az óvónő kísérje figyelemmel a gyerek kialakulóban lévő *egyéni beszéd-sajátosságait*. Ezért lehetőleg kerülje az olyan beszédhelyzeteket, amelyekben a gyerekcsoport együtt beszél (például közös versmondás vagy közös köszönés), mert az összemosódó hanghatás élménye (kántáló, elnyújtott szövegmondás) sem tartalmi, sem egyéni érzelmi hangsúlyokat nem tükröz.

A *színes*, a témához fűződő, érzelmeket is kifejező *beszéddel*: a közléssel, az elbeszéléssel a beszélgetőtársat, -társakat hallgatóvá, élménybefogatóvá lehet formálni. Erre a szintre már a 4 éves gyerek is el tud jutni, például amikor az óvónőnek vagy egy-egy társának elmondja, hogy mit látott, mi történt vele.

Változatos élményekkel (mese, vers, bábjáték, séta, a gyerekek együttműködését igénylő játékok) és az óvónő beszédpéldájával fejleszthető a kifejező hanghordozás, a változatos szókincs, az érzelmeket megjelenítő viselkedés.

Az óvónőnek a gyerekek beszédképességéről szerzett benyomásain túl tudatos és *folyamatos megfigyelésre* van szüksége, hogy megismerje azt a beszédszintet, amelyről elkezdheti a csoport, illetve az egyes gyerekek fejlesztését. Hasznos, ha figyelemmel kíséri kommunikációs készségük fejlődését, beszédhelyzetekben tapasztalt viselkedésük változását, egy-egy új fejlettségi szint megjelenését.

Megfigyelési szempont lehet az artikuláció tisztábbá válása, az óvodában használt szavak, felhívások megértése és használata, az összefüggő beszéd fejlődése, a szóbeli kapcsolatfelvétel szándékának megjelenése — óvónővel vagy gyerektárral —, a különböző tevékenységek folyamán megjelenő párbeszéd vagy csoportos beszélgetés, az élőbeszédet kísérő gesztusok használata.

Mivel az eltérő családi, vagyis eltérő kommunikációs tapasztalatok következtében a gyerekek különböző szintű és jellegű beszédképességgel kerülnek az óvodába, az *egyéni fejlődés* ütemének *különbségei* óvodai életük során is különböző módon, eltérő ütemben fejlődnek. Például van olyan gyerek, aki már 3 éves korában tisztán ejti a hangokat, gazdag a szókincsé és megfelelő nyelvi formákkal, színesen és szívesen beszél. Az ilyen gyereknél is gondoljon az óvónő a szókincs további bővítésére, a mondatalkotás és a párbeszédképesség fejlesztésére. Vannak, akiknek a beszéde tartalmilag megfelelő, de hibásan ejtik a hangokat, és vannak olyanok is, akiknek igen szegényes a szókincsük, nem tudják érthetően kifejezni kívánságaikat, gondolataikat. Vagy előfordul, hogy a gyerek az új helyzetbe kerülve nem mer, nem akar vagy nem tud bekapcsolódni a különböző beszédhelyzetekbe. Egész viselkedése — így beszéde is — gátolt. Más esetekben nyugtalan, bizonytalan, váló családi körülmények, betegség vagy más ok következtében a korábban kiegyensúlyozottan fejlődő gyerek beszédfejlődése megtorpan vagy megsérül, például dadogni kezd vagy elhallgat, nem beszél.

A gyerek beszédfejlettségének egyik mutatója az, hogy mennyire fejezi ki magát a helyzetnek megfelelően. Az elbeszélésben többségben előfordu-

ló tő- vagy egyszerű mondat kevésbé fejlett beszéd szintről árulkodik. (Például: „Én és az anyukám elmentünk sétálni. Erdőben sétáltunk. Láttunk madarakat meg virágokat...” Ugyanez az élmény összetett mondattal kifejezve fejlettebb szintet mutat: „Az anyukámmal az erdőben sétáltunk és/ahol madarakat láttunk.”)

Az óvónő érzékeltesse a gyerekekkel, hogy a társai vagy a felnőttek jobban megértik, ha élményeit, elképzeléseit bővebben, pontosabban fejezi ki, ha megmondja, hogy például ami történt, kivel, hol, hogyan, milyen körülmények között történt.

Párbeszédes helyzetben viszont nem szükséges, hogy a gyerek egész mondatban fogalmazza meg válaszát. Célszerűbb a helyzethez, a beszélgetés előző szakaszához illeszkedő hiányos mondat használata. (Például: Hozd ide! Hova tetted? Nem találom.) A nagyobbak a nyelvi kapcsolatban a hallgató és a beszélő szerepét egyaránt be tudják tölteni.

Az óvónő figyelje meg, hogy a gyerek beszédének melyik összetevőjében tapasztalható leginkább a hiányosság. A gyerek és környezete ismeretében próbálja meg feltárni a hiányosságok okát is. A gyerek értelmi fejlettségének és fejlődési ütemének *megítélésében* legyen tekintettel arra, hogy bár a beszédképesség és a megismerő tevékenység fejlődése nagymértékben összefügg, a beszédképesség fejletlensége vagy a beszédhiba még nem jelent értelmi visszamaradást. Elmaradottság esetén ezért fordítson különös gondot az egyéni fejlesztésre, hogy a tartós lemaradás ne gátolja a gyereket a tapasztalatok gyűjtésében, a megismerő tevékenységben, a társas kapcsolatok alakításában.

Igyekezzen megérteni az alig, vagy keveset beszélő gyereket. Ha az csak gesztussal, mimikával fejez ki valamit, ne tegyen úgy, mintha nem értené, hanem ismételje meg a metakommunikatív közlést szavakkal, mondattal, hogy utánpótlásra alkalmas mintát adjon a gyerek számára.

A gyerekek kiegyensúlyozott fejlődése érdekében fontos, hogy az óvónő ismerje fel a *beszédhibákat*: a hiányzó vagy a rosszul képzett hangokat, a beszéd folyamatosságának hibáit, a hangszín rendellenességeit, az anyanyelv sajátosságaitól eltérő ritmust, hangsúlyozást.

Súlyosabb, vagy rögzült beszédhibák, torz artikuláció, orrhangzósság, akadályozott beszédfejlődés, dadogás stb esetén már hároméves korban irányítsa a gyereket logopédushoz. Ötéves korban azonban mindenképpen

el kell kezdeni a beszédhibás gyerek logopédiai kezelését. Az óvónó tevékenyen és türelmesen vegyen részt a szülők szemléletének formálásában, a beszédhibás gyerekekkel való helyes bánásmód kialakításában. A felnőtt környezet, az óvónó jó beszédpéldájának hatására a nyelvi hibák megszűnnek.

Legyen türelmes a gyerekekkel, mert az erőltetés a torz, rosszul képzett hang rögzüléséhez, beszédgátláshoz vezethet. Ne szerepeltesse egyénileg a beszédhibás gyereket, de találjon módot arra, hogy ő is átélje a közlés, a kifejezés örömét. A dadogó gyerekek inkább versmondásban, éneklésben, verses bábjátékban adjon lehetőséget az egyéni megnyilvánulásra.

A kórosan rekedt gyereket ne hagyja hangoskodni, ne énekeltesse. Tartós rekedtség esetén küldje a gyereket szakorvoshoz.

Az óvónó bármikor *kezdeményezhet beszélgetést* a gyerekcsoporttal vagy egy-egy gyerekekkel. A gyerek kapcsolatfelvételt kezdeményező megnyilatkozásait is figyelje: fizikai közeledés, érintés, kézfogás, közelebb húzódás, megszólítás, kérdés, élménymesélés. Vegye fel a kívánt kapcsolatot, adja jelét, hogy szívesen hallgatja a gyereket. Válaszoljon kérdéseire, fűzze tovább a beszélgetés fonalát úgy, hogy ez a gyereket, vagy a csoportot a szóbeli kapcsolat folytatására ösztönözze. Ezekből a megnyilatkozásokból is megismerheti a gyerek ismereteit, képzeletét, gondolkodását, érzelmeit, beszédkésztségének jellemzőit. Ilyen helyzetekben az óvónó viselkedése, beszéde a gyerek számára könnyen követhető, hatékony példát nyújt.

Az anyanyelvi nevelés feladatainak *megtervezésekor* az óvónónak — a korcsoport, a gyerekek egyéni fejlettsége, a tervezett óvodai tevékenység és a konkrét téma sajátosságainak megfelelően — az alábbiakat érdemes megfontolnia:

Milyen *új fogalmakat*, kifejezéseket kíván megismertetni a gyerekekkel, s milyen cselekvésekkel, tárgyi tapasztalattal, képi ábrázolással kívánja kialakítani az új fogalmak képzetét?

Milyen változatos *szövegkörnyezetbe* szövi az új szavakat a szélesebb körű alkalmazás bemutatása és gyakorlása céljából?

A mesében, dalban, népi játékban előforduló népies vagy tájnyelvi szavakat előzőleg ismerteti-e meg a gyerekekkel, vagy a mese, dal, játék során az ismert szinonima „zárójeles” említésével magyarázza meg?

Milyen változatos formájú — eldöntendő vagy kiegészítendő — *kérdéseket* tesz fel, hogy válaszra serkentse a gyerekeket?

Hogyan fogalmazza meg *utasításait*, hogy azok szabatosak, világosak, pontosak, félreérthetetlenek legyenek?

Hogyan *mutatja be* a témát, hogy leírása eléggé színes, képszerű, figyelemfelhívó, ugyanakkor folyamatos és jól szerkesztett gondolatsor legyen? Különösen a mese, a vers bemutatásánál készüljön fel az érzelmeket előhívó hangvételre, a szép, érthető szövegmondásra.

Mikor és milyen alkalmak kínálkoznak a foglalkozások során a gyerekek *szóbeli aktivizálására*: például kérdés-válasz, vagy valamely tevékenység kapcsán kialakuló párbeszéd stb.? Hogyan eleveníti fel a gyerek *korábbi tapasztalatait*, és hogyan gazdagítja a foglalkozást a gyerekek élménybeszámolóival, a korábbi hasonló helyzetek, ismeretek nyomán születő asszociációval, gondolataival?

Melyek azok a tevékenységek — főleg 4 → 6 *éveseknél* —, amelyekben 2–3 gyerek *együtműködhet*, amelyekben mód nyílhat a gyerekek spontán szerep- vagy feladatvállalására, a tevékenység szóbeli összehangolására?

Az *anyanyelvi játékok* közül melyiket tudja egy-egy foglalkozás anyagához jól illeszteni? Tervezze meg, mely mozzanathoz illeszti átvezetésként, az új ismeretek alkalmazásaként, vagy gyakorlásként, hogy minél szervezettebben épüljön a gyerekek tevékenységébe, s ezzel az anyanyelvi nevelés célkitűzéseit, és a tematikus anyag elmélyítését is szolgálja.

Mi módon és mikor nyílik alkalma a beszédhibás gyerekek *egyéni fejlesztésére*?

Az anyanyelvi nevelés tervezése nem jelentheti részek, funkciók, folyamatok egymásra építését. Értelmetlen lenne például a szókincsbővítést az őszi hónapokra, a mondatalkotást a későbbre tervezni, vagy a helyes hangképzés elősegítését csupán 3 → 4 éves, a helyes hangsúlyozás, a hangletetés fejlesztését az 5 → 6 éves korcsoportra tervezni. A beszéd különböző szintjei, összetevői — a mindennapi beszédben és az óvodás életkorban különösen — nem választhatók el egymástól, nem lehet őket külön-külön fejleszteni.

Az anyanyelvi nevelés tervezésekor az óvónő mindig tartsa szem előtt, hogy példamutató beszéde, kommunikatív viselkedése, gyakori, szere-

tetteljes beszédkezdeményezése, beszédkapcsolata a beszédfejlesztésnek leghatékonyabb eszköze. A *gyerek érdeklődésének felkeltése a nevelés elengedhetetlen feltétele*, s ennek egyik természetes eredménye a gyermek szóbeli megnyilatkozása, kérdései, közlései. Ennek érdekében az óvónő a lehető legnagyobb teret biztosítsa a gyermek spontán megnyilatkozásának, hogy természetes helyzetekben gyűjthessen tapasztalatot beszédének szerepéről, célszerűségéről, hatásáról, a szóbeli kapcsolatok formáiról. Ehhez pedig sok kötetlen helyzetre, pedagógiai rugalmasságra, nyílt, derűs óvodai légkörre van szükség.

3. A család szerepének, jelentőségének figyelembevétele a gyermek anyanyelvi fejlődésében

Az anyanyelvi nevelés legfőbb *színtere* a család. Az óvónő ezért *ismerje meg* a család anyanyelvi kultúráját, táj-, rétegnyelvi jellemzőit, a köznyelvtől való eltérések okait, hogy világosan lássa beszédjellemzőinek hátterét. *Figyeljen* a családban esetleg előforduló beszédhibákra.

A beszédhang-ejtés, szókincs, mondatalkotás, összefüggő beszéd, párbeszédkészség a gyermek különböző jellegű szociális tapasztalataitól függően eltérő ütemben fejlődhet. Például a szociokulturális hátrány, a felbomlott családok, a kétnyelvűség sokféleképpen befolyásolhatják a gyermek beszédének fejlődését.

A *nyelvi fejlődés* hátterének részletes *feltárása* különösen fontos, ha a gyermek családjában vagy érzelmi életét jelentősen befolyásoló környezetében *nem a magyar nyelv* használatos. Ha a gyermek jobban beszél cigány, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén vagy más nyelven, mint magyarul, tartsa természetesnek az óvónő, hogy elsősorban anyanyelvén beszél. Azokon a településeken, amelyeken kétnyelvű (például cigány és magyar, horvát és magyar, német és magyar) családok élnek, a gyerekek nyelvi fejlődésére kedvező, ha az óvodában velük foglalkozó felnőttek (óvónők, dajkák) közül műszakonként legalább egy beszél a gyermek anyá-

nyelvét. A kétnyelvű környezetben élő gyerekek számára az a kívánatos, ha beszédfejlődésük anyanyelvükön és magyarul egyaránt megfelelő.

Meserő
sab

Az óvónő hívja fel a szülők figyelmét a beszélgetéseknek, a beszélgetéssel kísért együttes tevékenységeknek a gyermek értelmi és érzelmi fejlődését serkentő, a gyermek és a szülő kapcsolatát erősítő hatására.

Ismertesse meg a szülőket a gyerekekről szerzett óvodai tapasztalataival, az óvodában folyó anyanyelvi nevelés céljaival.

TV, DVD NE TÖLTSE KI AZ ÖTHÓN JÁRULÉK DÖ
PC 90% HANGY NEMEL!

A FEJLESZTÉS TARTALMA

1. Az anyanyelv fejlődésének főbb jellemzői

A beszédmegértés és a beszéd alapfeltétele a magán- és a mássalhangzók pontos hallása és tiszta képzése.

15 hón

Ötéves kor előtt még gyakori az ö, ü, s, zs, cs, dz, sz, z, c, dzs, ty, gy, ny, l, és r hang képzésének összemosódásából, kiejtési nehézségeiből fakadó hibás ejtés, illetve a hanghelyettesítés (pl. r-j). Ha beszédszerveinek összerendezett működése kialakult, ha a beszédhangokat pontosan észleli, és ha az előző években jó beszédpéldát követett, akkor 5-6 éves korban a gyerekek már képesek arra, hogy minden hangot helyesen képezzen, tisztán ejtsen.

Az óvodába kerülő hároméves gyerekek — kiegyensúlyozott, kedvező lelki fejlődés esetén, főleg a családban szerzett tapasztalatok birtokában — van bizonyos szókinccse. Beszédében már megindult a szavak nyelvi szerkezetbe rendeződése is. (Például: jól használja a helyet kifejező ragokat, a megtörtént eseményt jelzi a múlt idő jelével.) A környezeti nyelvtől eltérő szóhasználat, egy-egy többjelentésű, sajátosan alkotott szó alkalmazása a beszédfejlődés folyamatában természetes jelenség, gyakran a gyermek beszédében megnyilvánuló kreativitás jele. Ezért fontos, hogy a gyermek az új szavakat más helyzetben, más szövegekörnyezetben, más összefüggésben is használja.

Az óvodába kerülve a gyermek meglévő szókincsének jelentéstartalmában — a hasonló tárgyakról, funkcióról, cselekvésekről szerzett bővülő tapasztalatai hatására — felgyorsul az általánosítás folyamata, a fogalomképződés.

A fogalmak jelentéstartalma 3 → 5 éves életkorban még összefügg a konkrét tárgyakkal, cselekvésekkel. A gyermek cselekvéseit — például a magányos építőjátékát — kísérő ún. monologikus beszéd a cselekvés lépéseit önti szavakba. 5. → 6 éves korban a szó jelentése már fokozatosan függetlenedik a konkrét cselekvésektől, helyzetektől. A gyermek már képes arra, hogy a megismert szavakat, kifejezéseket az új beszédhelyzetekben is alkalmazza.

A mondatalkotás anyanyelvre jellemző módját is fokozatosan sajátítja el. A beszédhelyzetekben szerzett tapasztalatai során átveszi környezetétől a szórend, a ragok, a jelek és a képzők, a névelők, a névutók, a névmások, az igekötők, igemódok gondolatot kifejtő és a környezet számára pontosan érthető használatát.

Az, hogy milyen formában és mikor válik egy-egy ilyen nyelvi elem a gyermek nyelvhasználatának részévé, észlelésének és gondolkodásának fejlettségétől, a vele kapcsolatban lévő felnőttek beszédétől, a nyelvi elem gyakoriságától, formájától és a nyelvben betöltött szerepének konkrétságától vagy elvontságától is függ. Például a cselekvéshez gyakran és szorosan kapcsolódó tárgy (csinálok valamit) „t” ragját, vagy a helyhatározó ragját (csinálok valamit valahol, például beteszem a kockát a dobozba) már az óvodáskor előtt is jól használják a gyerekek. Viszont a jövő idő (meg fogom csinálni, majd megcsinálom, holnap megcsinálom) vagy a névutós, határozós szerkezetek (a doboz mellé teszem a kockát) részben az idő- és térészlelés fejletlensége, részben a nyelvi szerkezet összetettsége miatt még az 5 → 6 éves óvodásnak is nehézséget okozhatnak.

A gyermek környezetében beszélt nyelv szerkezetének jellemzői olyan mintaként szolgálnak, amelyeket tapasztalati úton, utánzással sajátít el, épít be beszédébe.

A fejlődés során elkülönülnek a mondat típusok. 2 → 4 éves korban sok felkiáltó, kérdő, felszólító mondatot, mondatértékű szót használ a gyermek. E mondatok a saját vagy a környezetében lévő személy tevékenységéhez vagy a gyermek számára új, érdekes, felhívó jellegű tárgyakhoz, jelenségekhez kapcsolódnak.

A „mi ez?“, „miért?“ kérdéseket a gyerek sokszor azért teszi fel a felnőttnek, hogy kapcsolatba kerüljön, és minél hosszabb ideig kapcsolatban maradjon vele. Az óvónő számára ez fontos jele annak, hogy a gyereknek esetenként vagy tartósan fokozott egyéni törődésre van szüksége.

A fejlődés útja a láncszerű vagy szaggatott szövegszerkesztéstől a jól szerkesztett, nyelvileg helyesen felépített mondatokból álló szöveghez vezet. Az összefüggő beszéd kialakulásának idején gyakoribbá válnak a kijelentő, közlő mondatok.

A fejlődés további útja a csoporthoz tartozás. Csoportos szerepjáték, bábjáték, konstrukciós játék, szabályjáték közben több társ beszédét, viselkedését kell figyelemmel kísérnie a gyereknek. Közben válaszával, közbeszólásával, új témával fordulatot adhat a beszélgetésnek.

A csoportos beszélgetésben alakul ki a beszédfigyelem. A gyerek fokozatosan tapasztalja, hogy egyetértő, ellentmondó, kérdező vagy kiegészítő válaszával csak akkor tud társához illeszkedni, ha megvárja, amíg az befejezi a beszédet, ha megismeri beszélgetőtársa gondolatait. A csoportos beszélgetésben a gyerekek gyakorolják a társra figyelést, a társhoz való alkalmazkodást.

A beszédet azok a hangzásbeli sajátosságok is jellemzik, amelyek a hallgatót tájékoztatják a beszélő szándékáról, a témához és a hallgatóhoz fűződő érzelmeiről. A mondathangsúlyt, a hanglejtést, beszédritmust, hang-erőt, szünetet, a szó nyomatékosítását, a beszédsebességet ugyan a nyelv-közösségben kialakult szabályok irányítják, de a gyerek személyiségére is jellemzőek, és tükrözik a környezetéből beépített mintákat is, mint például a gyors vagy lassú, erőteljes vagy halk, egyhangú vagy színes hanglejtésű beszéd.

A tekintet, a mimika, a gesztusok, a fej- és testtartás, a távolság, vagyis a metakommunikatív elemek is kölcsönösen jelzik az egymás iránti érzelmeiket. Nemcsak kísérik, hanem módosítják is a beszéd jelentését, befolyásolják hatását. Ugyanakkor ezek az elemek egyaránt hordoznak személyiségjellemzőket és tanult viselkedési formákat.

2. Fejlesztés a nevelés keretei, tevékenységformái és tartalmi eszközeinek megfelelően

Gondozás

Feltétlenül szükséges, hogy gondozás közben az óvónő beszélgessen a gyerekekkel. Beszédével is fejezze ki ragaszkodását a gyerekekhez, hangvétele legyen kedves, meleg. Mutasson példát arra, hogyan lehet a hangerő, a hangszín megfelelő változtatásával érdeklődést kelteni, kifejezőbbé tenni a beszédet. Késztesse a gyereket szükségleteinek, kívánságainak szóbeli kifejezésére.

A gondozási műveletek jó alkalmat teremtenek a párbeszéd kialakítására, a szóbeli utasítás megértésének és követésének megfigyelésére.

Mutasson példát arra, hogyan lehet étkezés alatt csendesen beszélgetni. Nevezze meg az ételleket. Ne használjon az étkezésnél csak gyűjtőfogalmat jelölő főneveket, mint pl. „a leves” vagy a „folyadék”.

Az önkiszolgálás alatt is beszélgessen a gyerekekkel. A tevékeny segítséget kísérje az óvónő szókincsbővítő magyarázó beszéde. Ösztönözzön kérdésre. (Például: „Te mit gondolsz arról, hogy...?; Vajon miért lehetséges az, hogy...”?) A gondolkodás serkentése, és az illeszkedő nyelvi formák választékának felkínálása a gyerek szocializációját segíti.

A gondozás közben folytatott beszélgetések elősegítik a gyerek és az óvónő érzelmi kapcsolatának kialakulását, elmélyülését, fokozzák a gyerek jó óvodai közérzetét, nyitottságát a kapcsolatteremtésre.

Közösségi nevelés

A gyerek harmonikus fejlődésének egyik legfontosabb óvodai feltétele a kisebb vagy nagyobb gyerekcsoport sokféle együttes tevékenységén alapuló jó légkör. Ebben megnyilvánul a gyerek kapcsolatteremtési vágya, megnyilatkozási szándéka, fogékonysága, érdeklődése társai iránt, alkalmazkodási képessége.

Az óvónő fordítson figyelmet arra, hogy a párban, csoportban már együtt játszó 4→6 éves gyerekek közös tevékenységük során sajátítsák el

és használják a párbeszéd különböző, az együttműködést elősegítő fordulatait, kifejezéseit, az odafordulás udvarias formáit (például: kérem, légy szíves, tessék, köszönöm). Ilyen nyelvi eszközök a megszólítás, a megnevezés, a felszólítás, a párbeszéd formáinak gyakorlása, a hagyományos nyelvi fordulatok használata (például: „Várj egy kicsit!” — „Mit gondolsz...?” — „Szerintem...”), az udvariassági formák alkalmazása (például: „Megengeded?” „Légy szíves...”), a kérés és köszönet kifejezés, a köszönés és köszöntés hagyományokon alapuló változatai, az együttes tevékenységgel járó sokszor nehéz mondatalkotási feladatok gyakorlása (például: „Jobb lesz, ha így csinálod...”, „Ezt fogd meg, amíg ide hozom azt..”). Mutasson példát arra, hogy erős érzelmi felindulás kifejezésére a durva szavak helyett van elfogadott köznyelvi forma is.

Az óvónő mutasson példát arra, hogy milyen változatos formákban lehet megfogalmazni a határozott, de udvarias utasításokat, hogyan lehet javaslatot tenni, mi a kérés, mi a mások indítványának elfogadó vagy tapintatosan elutasító nyelvi formája.

Minél árnyaltabban, sokrétűbben dicsér, biztat az óvónő, annál jobban serkenti a gyerek tevékenységét, növeli örömét, önbizalmát.

Az óvónő beszélgessen a gyerekekkel a nap elmúlt eseményeiről és együttesen, csoportos, kötetlen beszélgetésekben alakítsák ki a közeli és távolabbi terveket. (Lásd: Közösségi nevelés c. f.)

A játék

A játékban kialakult társas kapcsolatok természetes körülmények között fejlesztik a beszédet. Lehetőséget teremtenek a párbeszéd kialakulására, vagy a csoportos beszélgetésbe való bekapcsolódásra. Az óvónő ha maga is bekapcsolódik a gyerekek játékába, az eljátszott szereppel, a szerepbe illő megnyilvánulásaival, a megfelelő nyelvi formák, szókapcsolatok, szinonimák alkalmazásával, metakommunikatív módon mintát kínál a gyerekeknek; ezzel színesebbé válik a gyerek tevékenysége, kiteljesedik a szerep.

Amikor a gyerek a többiekkel játszik, alkalmazkodnia szükséges hozzájuk egész viselkedésében, beszédében is. Amikor szerepet vállal, utánnázással, modellkövetéssel szóban, hanglejtésben, mimikában, gesztussal igyekszik azonosulni szerepével. E szerep- vagy szituációs játék során alkalmazhatja arra, hogy felismerje és gyakorolja a különböző beszédhelyzetekhez illeszkedő beszéd módok, nyelvi eszközök használatát. Megtanulja a

szóbeli kapcsolat helyzeti sajátosságait a családban, az óvodában, a boltban, az orvosi rendelőben, vendégségben stb.

A szerepjátékban kimeríthetetlenek a gyakorlás lehetőségei.

Az anyanyelvi nevelésben is jól használható bábeszköz, a bábjáték. A báb segítségével a hallgatólag gyerek is megszólal. A bábjátékkal fejlődik érzelmi kifejezőkészsége, gyakorolja az elbeszélő és a párbeszédű beszédformákat, felismeri, hogy miképpen lehet „bánni” a hangjával, a hangerővel, a hangmagassággal, hangszínnel.

A játékidőben, az esetleges várakozások perceiben az óvónő kezdeményezhet hangfejlesztést szolgáló játékokat, amelyek a beszédhangok megkülönböztetésére és a kialakult hangok rögzülésére szolgálnak. (Például állatok, természeti jelenségek hangjának utánzása.)

Közvetlen beszédfejlesztő céljuk van az ún. „anyanyelvi játékoknak”. Ezek mindegyike játékos mozgásra, cselekvésre, a gyerek érzelmi meghatározottságára építve szolgálja egy vagy több beszédösszetevő (például az artikuláció, a szókincs, a mondatalkotás), az összefüggő beszéd és a párbeszéd fejlesztését.

E játékok — beépítve a foglalkozásokba — amellet, hogy az anyanyelvi nevelés céljait is szolgálják, a gyereket az adott foglalkozással kapcsolatos új ismeretekhez, illetve régebbiek gyakorlásához juttatják. Az anyanyelvi játékok arra is alkalmasak, hogy az óvónő rábukkanjon éppen annak a beszédelemnek a fejletlenségére, esetleg hibás formájára, amelynek gyakorlása, fejlesztése a kiválasztott játék célja (például a beszédhanghallás, a mondatalkotás fejlesztése).

A munka

Az óvodában a munka egyik legfontosab eleme az összehangolt, közös cselekvés. Ez szükségessé teszi a gyerekek folyamatos, szóbeli kapcsolatát a társakkal és az óvónóval. Például a pontos kérdéshez illeszkedő válasz, a soron következő együttes tevékenység megtervezése, az elvégzett tevékenység értékelése: „Én a terítőt teszem fel, te osszd ki a szalvétákat!”, „Most nem jól csináltad.”

A szabályok, az eszközhasználat és az eljárás módjának közlése, az utasítás megértése segíti a beszédfejlődést, bővíti a nyelvhasználat területeit.

Az óvónó nevezze meg az élősarok-, a kisállatgondozással kapcsolatos tárgyakat, teendőket, folyamatokat. Így gondolkodásra készíti, tudatosítja

a tevékenységet, egyben a megfelelő nyelvi forma kialakítására is ösztönöz. Törekedjék arra, hogy a gyerekekben kialakuljon az igény és a képesség a beszédkapcsolaton alapuló együttműködésre. Vannak olyan gyerekek, akik munka közben válnak nyitottá. Például érdeklődésüket a kis állatok mozgása kelti fel, vagy az óvónő és a társak munka melletti jóízű beszélgetése oldja fel beszédgátlásukat, váltja ki beszédkedvüket. (Lásd: A munka c. f.)

A tanulás

A foglalkozások megtervezésekor az óvónő gondolja végig, hogy az anyanyelvi nevelés feladatai közül mit lehet természetes módon beleszőni egy-egy foglalkozás anyagába.

A mesélés, a verselés az anyanyelvi nevelés legfontosabb területe és módszere. Az irodalmi nevelés vezeti el a gyereket a szépirodalmi élményhez.

Ezért az óvónő az irodalmi mű mondanivalójának, írói, költői eszközeinek és saját egyéniségének megfelelően tolmácsolja a műveket úgy, hogy mimikája és gesztusai a mű megértését, a nyelvi fordulatok életrekelését szolgálják. A felidézés dramatikus- és bábjátékkal biztosíthatja az újra átélést, mely egyúttal fejleszti a nyelvi emlékezetet, lehetőséget ad az összefüggő beszéd és a párbeszéd gyakorlására. (Lásd: A játék; Az irodalmi nevelés c. f.)

Az irodalmi szövegek a szókészlet gyarapításával, kifejezések, szólások, nyelvi fordulatok megismertetésével, különféle stiláris eszközök (pl. hangutánzás, hangfestés) használatával gazdagítják a gyerek nyelvi kifejezőkészségét. A ritka, a régies vagy a tájnyelvi szavakat, szókapcsolatokat magyarázza meg az óvónő, mert csak ezek megértése teszi élvezhetővé a gyerek számára a művek jellegzetes hangulatát.

A vizuális nevelésben a nyelvi és a képi, formai ábrázolás gyakori együttes alkalmazásával az óvónő felismertetheti a gyerekekkel, hogy valamely élményt, eseményt, érzést többféle úton is ki lehet fejezni.

Egy közös élmény elmondása, illetve lerajzolása után felhívhatja a gyerekek figyelmét, hogy a valamennyiük számára közös élményből mást-mást ragadtak ki, más részletet mondtak el, más-más szavakkal és sorrendben, mást rajzoltak le, más-más színekkel, attól függően, hogy milyen ér-

zéseket, gondolatokat váltott ki belőlük a közös élmény. Vegyék észre, hogy a szavakból vagy a rajzokból az is megismeri érzéseiket és gondolataikat, aki nem volt velük együtt kirándulni, vagy nem hallotta a mesét. Hasonló céllal kérhet az óvónő illusztrációt a gyerekektől a meséhez, vershez, vagy fordítva: készítse őket arra, hogy találjanak ki mesét egy művészi képhez.

Támaszkodják az óvónő a gondolkodás és a kifejezőképesség (beszéd, ábrázolás, esetleg mozgás) kapcsolatára. A szóbeli és az ábrázolóképesség egy-egy gyermeknél különböző szinten állhat, de a kifejezésben a két képesség mindenképpen segíti egymást.

A téri észlelés, a térbeli formai képzetek gazdagítása, a mintázó-rajzoló eszközök használatában szerzett tapasztalatok, az arányok, irányok nyelvi kifejezésének gyakorlása előkészíti az írás-olvasás tanulásához szükséges képességek fejlődését is.

A beszéddel kísért ábrázoló tevékenység jó gyakorlási forma a beszédhibás — főleg a dadogó — gyerekek számára, mert e párhuzamos tevékenység közben a nyugodt, meg nem akadó szép beszéd élményét élhetik át. (Lásd: Vizuális nevelés c. f.)

A zenei nevelés a hangképzés, a tiszta ejtés, a hangsúly, a hangerő, a hanglejtés dallama, a szabályos lüktetésű ritmus, a tempó és a tempóváltás gyakoroltatásával az élőbeszéd érzelmeit tükröző, jelentést hordozó elemeit gazdagítják.

A gyerekek szókincsét bővítik a zenei neveléshez szükséges fogalompárok, amelyeknek a megértését és használatát cselekvés, éneklés közben sajátítják el. (Halk-hangos, rövid-hosszú, mély-magas, gyors-lassú.)

A mondókák elősegítik a ritmikus szövegekben ismétlődő beszédhangok pontos észlelését, tiszta képzését, és a jó beszédritmus érzékelését, alkalmazását.

A dalokban, mondókákban, rigmusokban előforduló régies vagy tájnyelvi szavak gazdagítják a gyerek szókincsét, és hozzásegítik a dallam és a szöveg összhangjának megérzéséhez. (Lásd: Zenei nevelés c. f.)

A gyerek lakóhelyi és természeti környezetének, a család, az óvoda személyi kapcsolatainak, tárgyainak, a tárgyak tulajdonságainak megismerése gazdag anyaggal járul hozzá az anyanyelvi neveléshez (például a tárgyakat, anyagokat, minőségeket jelölő szavak, az összehasonlítás, viszonyítás

szavai, mondattani formái, a rokoni kapcsolatok megnevezése, a birtokviszony kifejezése).

Fontos, hogy az összegyűjtött tapasztalatok alapján kérdések és válaszok fogalmazódjanak meg, hogy a gyerekek megkeressék az okokat és következményeket, amely segíti a természethez, a tárgyakhoz és az emberekhez fűződő megfelelő kapcsolatuk kialakítását. (Lásd: Környezet megismerésére nevelés c. f.)

A matematikai tevékenységek révén a beszéd és a gondolkodás szoros összefüggésben fejlődik.

A szóban közölt matematikai feladat pontos megértése, a megoldáshoz vezető utak végiggondolása, a hasonlóságokról és különbségekről gyűjtött tapasztalatok megfogalmazása pontos nyelvi kifejezést kíván. A feladatok, műveletek megoldása során a konkrét tapasztalatokból nyert képzetek elősegítik a nehéz viszonyfogalmak, a melléknévfokozás és a névutós szerkezetek felfogását és alkalmazását.

A térbeli tapasztalatok gyűjtésében a mozgások irányának, a tárgyak helyének megjelölése szolgálja az anyanyelvi nevelést. (Lásd: Matematikai nevelés c. f.)

A testnevelés foglalkozáson a gyerekek gyakorlatot szereznek abban, hogy szóbeli leírás alapján hajtsanak végre bizonyos mozdulatokat, mozgássorokat, vagyis szóbeli utasítás nyomán cselekedjenek, hangolják össze mozgásukat. Mindez a beszéd cselekvést szabályozó szerepét biztosítja.

Az óvónő beszéde a mozgásformák és gyakorlatok leírásában mindig egyszerű és szemléletes legyen, ügyeljen a felszólító módú igék helyzethez igazodó használatára. Ha ő maga is végzi a mozgást, helyesebb a többes szám 1. személy, ha csak a gyerekek tornáznak, a többes szám 2. személy használata (például ülünk le, illetve üljetek le). (Lásd: Testnevelés c. f.)

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

A gyerekek egyéni fejlettségüknek megfelelően szívesen beszélnek főképpen arról, ami összefügg saját cselekvésükkel, a velük megtörtént eseményekkel.

Ismerik a környezetükhöz tartozó tárgyak és a megszokott jelenségek nevét. Ismerik azokat a legfontosabb szavakat, amelyek a tárgyak, személyek szembetűnő tulajdonságait, mozgását, cselekvését jelölik. A megismert új szavakat, kifejezéseket, szófordulatokat más hasonló beszédhelyzetekben alkalmazzák.

A tárgyi és személyi környezetükkel kapcsolatos gondolataikat (történeteket, emlékeket, vágyakat) összefüggően fejezik ki, láncszerű vagy szaggatott szövegszerkesztéssel, esetleg még gyakori szövegszerkesztési hibákkal.

Leggyakrabban kérés, kérdés, felkiáltás formájában nyilatkoznak meg.

A mondatok, mondatszakaszok (szólamok) hangsúlyozása esetleges, gyakran nem felel meg az értelem, érzelem, vagy a ritmus által megkívánt hangsúlynak. A szólam, a mondat első szótagjának, szavának nyomatékosítása gyakran hiányzik vagy elmosódik. A kérdő mondatok hanglejtése általában véghangsúlyos.

A beszédhangokat egymástól megkülönböztetve pontosan hallják.

A magánhangzók és a mássalhangzók nagy részét tisztán ejtik.

4 → 5 éves korban

A gyerekek bátran, szívesen beszélnek. Elmondják korábbi élményeiket; azt, hogy mit csináltak előzőleg, s mit akarnak most csinálni. A felnőtthöz fűződő beszédkapcsolatukat a „miért?” kérdések sora jellemzi.

Értik és használják az ismert szavakat akkor is, ha az azokkal jelölt tárgyakat, személyeket nem szemlélik közvetlenül. A megismert szavakat, kifejezéseket, szófordulatokat a szokásostól eltérő beszédhelyzetben is jelentésüknek megfelelően értik és használják.

Gondolataikat érthetően, összefüggően tudják kifejezni: közölnek, leírnak, mesélnek. Szövegszerkesztésük gyakran összefolyó, sok ismétléssel, fölösleges kötőszóval.

Társaik beszédére odafigyelnek, és igénylik, hogy őket is figyelmesen hallgassák meg. Alkalmazzák a párbeszéd jellegzetes fordulatait, a figyelemfelhívást, a köszönést, udvariassági kifejezéseket.

Helyesen használják a jelen és a múlt idejű igeidőket, a képzőket, a ragokat, a határozott és határozatlan névelőt.

A beszédhelyzethez illeszkedően, és az anyanyelvnek megfelelő hang-
lejtéssel használják az állító és tagadó mondatokat, a felkiáltást, a felszólítást, az óhajtást. A 3-4 éveseknél leírt hangsúly- és hanglejtésbeli hiányosságok, hibák a 4-5 éveseknél is gyakoriak.

Még előfordulhat néhány helytelenül képzett vagy helyettesített hang (pl. r-j).

5 → 6 → 7 éves korban

A gyerekek aktívan használják a tapasztalatok során bővült szókincsüket. Összefüggő beszédükben, elbeszélésükben sok a szóismétlés, kötőszóhalmozás. Elbeszélésük folyamatos, de gyakran még nem követik a történések logikai, időbeli sorrendjét.

Páros és csoportos beszédhelyzetekben megfelelő beszédfordulatokkal és viselkedési formákkal teremtik meg és tartják fenn a kapcsolatot.

Nyugodtan, figyelmesen tudják végighallgatni az óvónőt, és ha párbeszédben vesznek részt, többnyire végigvárják a másik megnyilatkozását. Saját kérdésüket, válaszukat, kiegészítő gondolataikat ahhoz igazítják.

Helyesen használják a névmásokat, a névutókat, a jövő idejű igeidőt és az igemódokat.

Kialakult a beszédhelyzethez és az anyanyelvi szabályokhoz illeszkedő, jól érthető, többnyire megfelelő hangsúlyozású, hanglejtésű, hangerejű és sebességű beszéd.

Beszédüket személyiségüknek és az aktuális helyzet által kiváltott érzelmeknek megfelelő természetes gesztusokkal, arcjátékkal kísérik.

Tisztán ejtenek minden beszédhangot.

IRODALMI NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA:

3 → 4 éves korban
4 → 5 éves korban
5 → 6 → 7 éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI:

3 → 4 éves korban
4 → 5 éves korban
5 → 6 → 7 éves korban

Helye a nevelési folyamatban

A beszélni tanuló gyerek ritmusok, dallamok, hangzóviszonyok szerint spontán, játékos módon szerkeszti a nyelvet. A maga elemi fokán alkotónak mutatkozik a beszélt nyelvben, próbálgat, új formákat hoz létre, halandzsázik.

Ehhez a spontán tevékenységhez igen közel állnak a népi mondókák, dúdoló, csiklandozó, höcögtető, tapsoltató és más játékok. Ezek adják a kisgyerek első olyan érzéki élményeit, melyek a nyelven át a másik emberhez kötődnek, és őt magát is tevékenységre serkentik.

Az irodalom eredeti formájában nem írott, hanem kimondott, elénekelt, eltáncolt szó volt. A kisgyerek ebben az ősi formában műveli és élvezi az irodalmat.

Az irodalmi nevelés a legszorosabban összefonódik az anyanyelvi neveléssel, a zenével, az énekkel, a mozgásos játékokkal. Ehhez már 3-4 éves korban természetes módon kapcsolódik a csak hallgatott mesélés. Az óvodáskorú gyerek életkorának megfelelő irodalmi műfajok: a vers és a mese. A verselés és a mesélés élmény a kisgyerek számára.

Az élmény érzéki benyomásokból támad, és érzelmi állapotokat hoz létre. Irodalmi nevelésről csak akkor beszélhetünk, ha a gyerek szereti a verset és a mesét, ha az örömet okoz neki, ha várja a vele való találkozást. Kezdetben a gyerek egyértelműen a befogadó, az óvónő az előadó.

Az irodalom közege a nyelv. Ezért lényeges, hogy csak nyelvileg tiszta és értékes mesét, verset halljanak a gyerekek. A népi mondókák és a népmesék az anyanyelv sajátos ritmusát, dallamát, hangzóvilágát nyelvünk legbensőbb törvényeinek megfelelő formában közvetítik. Ugyanez érvényes a jelentős költők és írók műveire is. A fordításirodalom problematikusabb, ezért az óvodában csupán másodlagos szerepet tölt be.

A mese és a vers az anyanyelv közegén át *emberi kapcsolatokra tanít*, mélyíti az önismeretet, segíti a világ megismerését. Mindig többről szól, mint amennyit szavakkal kimond.

A jó mese olyan kapcsolatokat, helyzeteket mutat fel a gyerekek számára, amelyek megértésére más eszközökkel ebben az életkorban még nincs mód. A mese a legtágabb értelemben tanít.

A népi eredetű mesének *erkölcsi tartalma* van, belső indulati élményeket közvetít. Erkölcsi rendszerében a jó és az igaz győz a gonosszal és a hazuggal szemben. Világképe teljes világmagyarázat, melyben minden a helyén van, ezért működési törvényei átláthatók.

A mese *oldja a szorongást*, amelyet a nagyrészt még ismeretlen világ, a feldolgozatlan indulatok váltanak ki a gyerekekből. A mese az indulatok feldolgozására, belső képteremtésre tanít. A *belső képteremtés* képességének kifejlődése nélkül lehetetlen az olvasóvá válás, amely e foglalkozási ág távlati, lényegi feladata. Csak abból a gyerekből lesz jó beszélő és jó olvasó, aki képes intenzív belső fantáziakép megjelenítésére. Szükséges az is, hogy a gyerekek kézbe vegyék, nézegessék a könyveket, amelyekben kedves meséik, verseik találhatóak. Így hamarosan szívesen lapozgatják majd a gyerekkönyveket óvodáskorban a képek, iskolásként az olvasással megfeythető szöveg kedvéért.

FELADATOK

A kisgyerekeknek ahhoz, hogy az irodalomhoz hozzájussanak, közvetítőre van szükségük. Együttlétre a *felnőttel*, aki fejből mondja az alkalomhoz illő mondókákat, verseket; megmutatja a hozzájuk tartozó mozdulatokat, játékokat; emlékezetből, ritkábban könyvből olvasva, arca és hangja játékával kísérvé életre kelti a mesét.

Kicsiknél az irodalmi nevelés a mozgással kísért énekelt szöveg gyakori ismételtetésével, az ősi forma felidézésével kezdődik. A dúdolt ritmikus *mondókák*, recitáló mondókamesék a beszoktatás nehéz időszakában jó szolgálatot tehetnek. A *vigasztaló játékok* a felnőtt barátkozását, a feltétlen elfogadást jelentik.

Az énekelt szövegből bontakozzék ki a mondókajáték, abból a vers, a verses mese, ebből a próza. Minél kisebbek a gyerekek, annál több legyen a dal, a mondókajáték, ezt kövesse az állathangutánzó és felelgetős mese-mondókák, halmozó és láncmesék, versek, verses mesék, majd a fokozatosan hosszabbodó, bonyolódó próza mesék. Ez a fejlődési vonal azonban nem jelenti az irodalmi anyag szigorú egymásra építését. A gyerekeknek ugyanis igen nagy örömet okoz, ha kisebb koruk meséit, mondókáit ismét hallhatják, mondogathatják.

A népmeséknél — nem kell szó szerint ragaszkodni az eredeti szöveghez. Ilyenkor a mese fordulataiban, stílusában, előadásmódjában az óvónő saját személyisége nyilvánul meg. Szabad előadásra a szóban hagyományozódó népmese és az óvónő saját történetei alkalmasak.

Az előadásmód fő szabálya minden korcsoportban: a beszéd zenei elemeinek érvényesítése. (Lásd: Anyanyelvi nevelés c. f.) Nélkülözhetetlen a személyesség, az élő emberi kapcsolat sokféle érzékeltetése.

A versek 3 → 5 éves korban lehetőleg mozgásos fantázia -, vagy énekes játékokhoz kapcsolódjanak. A kisgyerekeknek szóló versmondásban a ritmus, a hangzás legyen az elsődleges. Az óvónő ne magyarázza a verset és ne kérdezze a gyerekektől, hogy miről szól. Válaszoljon azonban a mesével, verssel kapcsolatos spontán kérdéseikre, beszélgessen velük.

Ne gyakoroltassa unalomig a verseket. Egy hosszabb foglalkozás helyett többet ér, ha akár naponta többször is játékosan mondókázik, versel. Ne javítgassa a gyerekek szövegeit. A hibák javíthatása ebben az életkorban elveszi a szójáték jó ízét, kedvetlenné teszi az együttlétet, gátlást alakíthat ki. Kezdje el más alkalommal helyesen hangoztatva a szöveget. A félrehallott, félreértett szót, vagy az ismeretlen kifejezést egyéb alkalommal magyarázza meg a gyerekeknek. A mesékben a szöveggörnyezet és az előadásmód segíti a megértést, a gyerek akkor is el tudja képzelni az egészet, ha nem ismeri minden szó jelentését.

Igen fontos az ismétlések gyakorisága, énerősítő hatásának felhasználása. Ne arra törekedjék az óvónő, hogy a gyerekek sok verset és mesét ismerjenek, hanem arra, hogy a jól kiválasztottakat, a kedvelteket újra és újra szívesen hallgassák. Ha a gyerekek már néhány mesét ismernek, megkerdezheti az óvónő, melyiket szeretnék újra hallani. A szabad választás hozzájárul ahhoz, hogy legyen kedvenc meséjük.

Fontos, hogy ha vannak helyi, családi szájhagyományban élő mesék, az óvónó rendszeresen válasszon közülük.

Ha a csoportban nem magyar anyanyelvű gyerekek is vannak, akkor alkalmanként az ő anyanyelvük népmesekincséből is válasszon egy-egy — a gyerekek életkorának megfelelő — mesét. (Így választhat például a cigány, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén népmesékből.)

A tájnyelvi ejtésmód nem hiba. Sőt, kívánatos, hogy a köznyelvi ejtés és szóhasználat mellett az óvónó beszélje, és mesemondáskor használja is azt a tájnyelvet, amelyet óvodásai és azok szülei beszélnek. Ez is erősítheti a gyerekek és az óvónó kapcsolatát.

A mese- és versmondást a spontán adódó helyzetekre, a kedvező körülmények tudatos kivására, előidézésére építheti. Mondókához, vershez fontosabb az alkalmosság: mint minden más játék, naponta bármikor elkezdhető és befejezhető. Az óvónó a mesemondás alkalmait a mesehallgatásra utaló ismétlődő szokásokkal teremtsse meg. Éreztesse, hogy a mesemondás a nap lényeges eseménye. A megfelelő alkalmak felismeréséhez és megragadásához álljon készenlétben. Ehhez a készenléthez fontos, hogy sok mondókát, verset, mesét tudjon. Az emlékezetből bármikor felidézhető meséken, mondókákon kívül legyen egy nagyobb gyűjteménye is, amelyből esetenként felolvashat.

Tartózkodjék a művek átfogalmazásától, a próza lényegi megváltoztatásától is, mert az irodalmi értékű mese ritmusa, dallama, hangzóvilága kötött.

A mondóka-, vers- és mesemondás során a hangsúly a szöveget mondó, a gyerekkel játszó felnőtt kapcsolatteremtő beszédén, cselekvésein van. Gyerekszemmel elsősorban a valamiről mesélő, valamit mutató másik ember érdekes. Az érdeklődés tárgyai elsősorban a hallgatható, utánozható szöveg és a mozgásos játék, ritkábban a szép kiállítású, részletező, felismerhető, szemnek, kéznek tetszetős képek, tárgyak, szemléltető eszközök. Az óvónó óvakodjék attól, hogy külsőségekkel keltsen figyelmet, ne alkalmazza az eszközöket öncélúan, harsányan. Helytelen mesemondás közben szemléltetni pl. fázisrajzokat mutatni a gyerekeknek. A szemléltetés, a fázisrajz megtöri a szövegmondás folyamatosságát, megakadályozza, hogy a mesemondó és a gyerekek folyamatosan belső képzeleti képeket készítsenek.

A gyerekek otthon a kelleténél több „gépi mesét” hallgatnak. Ez szórakoztató lehet, de a felnőtt hiányához, a feldolgozatlan benyomások felhalmozódásához vezet. A feldolgozatlan hatások pedig akadályozzák a belső képteremtést. Ezért csak nagyon ritkán, főleg 5 éves kor után kapcsolja be az óvónő a lemezjátszót, magnetofont, rádiót, televíziót. Az óvodában az élő dal, játék, vers, mese legyen a természetes. A diafilmekből, képekből is csak a grafikailag színvonalasakat vetítse. Egy alkalommal legfeljebb egy-két mesét illusztráljon így.

A körülmények megszervezésekor megzavarhatja a gyerekeket, ha az óvónő mesemondás előtt ugyan nem kívánja meg, hogy a gyerekek elrakják a játékokat, de a legvonzóbbakat elteszi; vagy nem kell mesét, verset hallgatni, de ha nem hallgatja meg valaki, akkor az óvónéni szomorú; vagy lehet játszani, de a játékkal járó zajokért az óvónéni neheztel. Ezekben az esetekben a gyerekek a rejtett közlések szerint fognak viselkedni, a szavakban kimondott önkéntesség csak látszólagos lesz, a nevelői megnyilvánulások ellentmondásosak. Olyan nevelési helyzeteket hozzon létre az óvónő, amelyekben viselkedése egyértelmű. Azt teszi, mondja, amit érez és gondol. Olyan helyzetet teremt, amelyben a gyerekekkel együtt jól érzi magát.

A gyerekcsoport és az irodalmi anyag ismeretében az óvónő maga döntse el, mikor szükséges a csend, és a csoport milyen arányú részvételére gondol. A csoport teljes részvétele pl. bábműsor vagy filmvetítéskor indokolt, mesehallgatáskor is kívánatos. Ugyancsak az egész csoport hallgatja, amikor altatás előtt versel, mesél az óvónő.

A mozgással kísérhető verseknek nem árthat a természetes játékzaj. Képeskönyvet nézegetni, a képekről beszélgetni, meseképeket, dramatizálási kellékeket készíteni kisebb csoportokban jó. A gyerekek bábozása, meserészletek megelevenítése maga is játék, tehát kis csoportos, spontán együttélést kíván.

A gyermeki elbeszélésből épp a mesehallgatás főbb örömforrásai hiányoznak: a folyamatosság, a ritmikus ismételtetések, a hétköznapi társalgási stílus fölé emelt beszédmód. A csapongó szerkesztés, nyelvi megformálatlanság megnehezíti a képzeleti képek összekapcsolását, ezért a gyerekek elbeszéléseit, mesemondását igazán türelmesen csak a felnőtt tudja végighallgatni, a társai hamar elunják. Ha a gyerek mesél, akkor kisszámú önként figyelő hallgatóság is elegendő. Néha a babaóvoda mackói, babái játékállatai is lehetnek hallgatók. Rövid, az óvónő által kitalált történetek

is elhangozhatnak úgy, hogy csak a csoport egy része hallgatja. A mondókák egy része — lovagoltatók, ujjkiszámolók, tenyeresdik, fülhúzogatók, homlok-összekoccantók, arcsimogatók, csitítók, hintáztatók — páros játékot igényel. Ezek egyenként, sorban játszhatók a gyerekekkel, ameddig a játékkedv tart. Az állathívogatók, űzők, csúfolódók, az állatot éppen megfigyelő gyerekcsoport számára érdekesek.

Az igazi meséhez tehát csend szükséges, amelyet az óvónő erőszakos, harsány eljárások nélkül pedagógiai tapintattal, a személyi kapcsolatokat erősítő érzelmi eszközökkel teremthet meg.

Fontos a rendszeres, elalvás előtti mesemondás, mert ilyenkor a nyugalom szinte helyet készít a mesének. Egy szelídebb folyású, esetleg folytatásokban, duruzsoló hangon elmondott mese a legjobb altató lehet.

A leglényegesebb, hogy a feladathoz illő formát találjunk. A feladat nem a szövegek megtanítása, hanem a vers- és mesemondás folyamatának élvezetessé tétele. A foglalkozás sikere ezen múlik.

Az óvónő jegyezze fel, melyek azok a mondókák, versek, amelyeket meg fog tanítani, melyek azok a mesék, amelyeket el fog mondani a gyerekeknek. Gondolja el a kíváncsiságra, a szertartás mozzanatait, különös gonddal azt, hogyan ébreszt kedvet a verselésre, a mesehallgatásra a fokozott egyéni törődést igénylő gyerekekben.

Kezdeményezze, hogy otthon is rendszeresen énekeljenek, verseljenek, meséljenek a felnőttek a gyerekeknek. Beszéljen arról a szülőkkel, hogy bármilyen rövid, de rendszeres együttlét és az előszóban történő mesélés — ritkábban felolvasás — mit jelent a gyerek számára. Javasolja, hogy a gyerekeknek otthon is legyenek képes- és meséskönyveik, amelyeket kedvük szerint nézegethetnek, és 4 → 5 éves koruktól kezdve maguk tartanak rendben. Hívja fel a szülők figyelmét arra, hogy a verseket ne kérdezzék ki, az elhangzott mesék tartalmát ne kérjék számon, de mindig hallgassák meg — a kiejtés javíthatása nélkül — az önként elkezdett szöveget vagy szövegrészt, és válaszoljanak a mesékkal, versekkel kapcsolatos kérdésekre. Tegyük lehetővé, hogy a gyerekek meseélményeiket játékkal és rajzzal otthon is kifejezhessék.

A FEJLESZTÉS TARTALMA

3 → 4 éves korban

Feltételezhető, hogy a kicsik, amikor óvodába kerülnek, bizonyos számú etető, mosdató, tapsoltató, vigasztaló mondókát, dalocskát már megismertek, sőt mondogatni is tudnak. A dajkarímek, az altató, hintáztató, járni-tanító, ujjkiszámoló, állathívogató, hangutánzó népi mondókák az egyhárom éves kisgyereket megismertetik testrészeivel, az élet nélkülözhetetlen műveleteivel, és segítik a közvetlen, majd a távolabbi környezet felfedezését is. Ezek felfrissítése, újabbakkal való kiegészítése, közös mondogatása megnyugtató, örömet adó.

A mondókák, a hangutánzó mondókamesék arra is alkalmasak, hogy felkeltsék, és az évszakok változására, a természet és az időjárás-változás közötti összefüggésekre irányítsák a gyerekek figyelmét.

A népi mondókaanyag és a formula-mesének nevezett rövid, ritmikus mozdulatokkal, recitáló hanglejtéssel, nemegyszer dallammal kísért mese, továbbá az állatmesék változatos, gazdag világa, kiegészítve a gyerekeknek is író jeles szerzők verseivel, történeteivel, alkalmasak arra, hogy a gyerekek önmagukról és környezetükről szerzett ismeretei gyarapodjanak.

A ritmizált, egyszerű dallammal kísért mesének kiegészítői a rövid, egyszerű, érthetően, szép magyar nyelven elmondott történetek az irodalomból vagy a valóságból: a nagyszülők, a szülők vagy az óvónő gyermekkoráról, a napi eseményekről, a távol lévő szülők tevékenységéről.

A magányos, elvonuló, néma eszközrakogatást a kisgyerekek változtatják a monologizáló, párbeszédessé helyzetekkel. Ha „mesélnek”, az óvónő tapintatosan segítse őket történettöredékeik kikerekítésében.

A képeskönyvvel való első óvodai találkozások kötetlen, kellemes együttléttel kapcsolódjanak össze. A gyerekek kedvük szerint bármikor nézegethessék a képeket. E célra legalkalmasabbak az oldalanként egy képet ábrázoló színes képeskönyvek. Fokozatosan térjen rá a több tárgyat vagy egy-egy jelenetet ábrázoló lapozgatókra. A képekről mesélve éreztesse a szöveg érzelmi, hangulati tartalmát.

Az év folyamán 8–10 mondókát, verset ismétlegessen a gyerekekkel. Hangozzon el ugyanannyi csak meghallgatás céljából is. Új mesére tíz-tizenkét alkalommal kerüljön sor.

A foglalkozások időtartama öt-tíz percnél év végén se legyen hosszabb. Az időtartamot azonban elsősorban a gyerekek érdeklődésétől tegyük függővé.

Megkönnyíti a mesemondás megszervezését, hangulatának megteremtését, ha állandó mesemondó helyet (sarkot, kuckót) alakít ki az óvónő.

Kicsiknél az óvónő hetenként kétszer kezdeményezze a mesemondást, mondókázást, versmondást. Ezenkívül alkalomszerűen a gyerekek kérésére is meséljen, mondogasson verset. Az a jó, ha a szöveg ismétlését is attól hallják, aki azt először elmondta. A délelőtti és délutáni óvónőnek egyéni repertoárja legyen.

4 → 5 éves korban

Ezeket a környezetről, az időjárásról, az évszakok megfigyeléséből, természeti jelenségekről, tárgyak, állatok megszemélyesítésével létrehozott mondókákból, az óvoda környékén lévő növények, felbukkanó állatok felismerésére, üdvözlésére szolgáló népi mondókákból válogassa az óvónő. Ezekre a mondókákra — alkotóinak szándéka szerint — kisüt a nap, esik az eső, s az állatok, a tárgyak értelmes emberi nyelven válaszolnak. Ezért tetszik a gyerekeknek.

Egyrésztük mondóka, hangutánzó mese, másik részük párbeszédese játék formálható. Az óvónő válogatása a gyerekek, szülők, nagyszülők segítségével kiegészíthető a helyi változatokkal is. Előadásukkor ügyeljen a szövegmondásra, az állatok, a tárgyak valódi hangjának érzékeltetésére. Fontosak a kísérő rituális mozdulatok is.

Legjobb költőink gyerekeknek való, többnyire népköltészeti ihletésű, vagy eredeti játékötletet, ritmusleleményt tartalmazó verseiből is válogassunk. Kapjanak helyet a vidám, groteszk, humoros versek is.

2–3 kiolvasót, 6–7 (8–10 rövid sorból álló) verset ismétlegessenek rendszeresen, de mondjon az óvónő sok verset csak szórakoztatásul is.

Kerüljön sor a 2–3 epizód összekapcsolásával szerkesztett prózai állatmesékre, halmozó és láncmesékre, egyszerűbb szerkezetű tündérmesékre.

Mondjon az óvónő írók megformálta vagy megalkotta történeteket is saját gyerekkoráról, hasonló korú kisgyerekekről, állatokról, állatkölykökről.

4 → 5 éveseknek 12–14 alkalommal meséljen új mesét. A többi időt az előző évben megismert kedvenc mesék elmondása töltse ki. Néha ugyanazon alkalommal a gyerekek kérésére ismétlje meg a mesét, máskor mesemondás után verset is mondhat, énekelhet is. Az a fontos, hogy az elhangzott szövegek, dalok között hangulati, érzelmi kapcsolat legyen.

5 → 6 → 7 éves korban

A korábban megkedvelt, megtanult mondókáknak, mondókameséknek, verseknek gyakori, alkalomszerű ismételtetése és a természeti jelenségekre illő mondókák mellett főként a társakkal való közös játékokhoz tanítson az óvónő a gyerekeknek [4–5 kiszámolót] hintázó, labdázó, párválasztó, feljelgető, csapatokban is hangoztatható tréfás mondókát. (Lásd: Zenei nevelés c. f.) Fokozhatja velük a játék lendületét, örömszínezetét, ezért mindig mozgással együtt tanítsa, és a játék kedvéért gyakorolja.

15-20 Tizenöt-húsz szép magyar verset is válogasson az 5–6 évesek számára.
A versek témaköre kiszélesedhet, de a gyerekkor élményvilágára épüljön. A gyerekek tanulékonyága, viszonylagos fejlettsége itt csábít leginkább az ünnepi szerepeltetésre, „szavaltatásra”. Az óvónő ne szavaltasson „kórusban”. Tartsa távol az ünnepi alkalmaktól a rímes szólamokat, közhelyeket. Ha nem talál megfelelő irodalmi alkotást, inkább saját fogalmazásában egyszerű, világos szavakkal beszéljen néhány szót az ünnep értelméről.

Allatmesék, tréfás mesék és nagy tündérmesék egyszerűbb változatainak elmondására itt kerüljön sor. Ne feledkezzék meg arról, hogy a mese a népköltészet legnagyobb, legsokrétűbb műfajainak egyike, amely a múltban jórészt a felnőttek mulattatására, tanítására szolgált. Szükséges tehát, hogy az ismert, rendelkezésre álló mesegyűjteményekből az óvodás korcsoportnak való magyar népmeséket válogassa ki. Hosszabb, bonyolultabb meséket is átalakíthat az óvodások érdeklődésének, felfogóképességének megfelelően.

A mesék drámaisága, az eleven párbeszéd, az ellentétes helyszínek, jellemek kiszínezése, az ismétlődő helyzetek és szövegrészletek, az átváltozások, csodák, az elbeszélés folyamatossága, a mesemondó és a közösség összeszokottsága, a mesemondás szokásai, szertartása, mind örömforrás, élmény a mesélőnek és a gyerekeknek egyaránt. A nevelő hatású együttes élményt csakis a szabadon, emlékezetből folyamatosan mesélő felnőtt idézheti elő.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

A gyerekek bekapcsolódnak a mondókák, a versek mondogatásába. Az óvónőt utánozva ritmikus mozgással kísérik a verseket, maguktól is ismételtetik a felnőtől gyakran hallott szövegeket, a nekik tetsző érdekes hangzású részleteket. Természetes, ha egy-egy szót, vagy sort mással helyettesítenek.

Maguk is énekelgetnek, halandzsáznak, kedvük szerinti beszédjátékokat alkotnak.

Figyelmesen, szívesen hallgatják a rövid meséket, örülnek azok gyakori ismétlésének.

Képekről felismerik kedvelt meséik szereplőit, fel tudják idézni a cselekmény egy-egy mozzanatát.

Észreveszik, hogy a felnőttek gondosan, vigyázva bánnak a könyvekkel. Mímelik az olvasást.

4 → 5 éves korban

A gyerekek közvetlen környezetük vagy a természet jelenségeire alkalmasszerűen felidéznek 6–7 mondókát, s azokat a játék tartozékaiként az óvónő kezdeményezésére alkalmanként saját maguktól is mondogatják.

Tudnak két-három kiolvasót, hintázó, állathívogató, tréfás állat- és névcsúfoló rigmust.

Az óvónő által elkezdett érdekes hangzású, szép, 8–10 soros versek ismételtetésébe önként bekapcsolódnak.

A felnőtt által elmondott verset meghallgatják, kedvük szerint mozdulatokkal kísérik.

Várják és kérik a mesét. Van kedvenc meséjük és mesehősük, aki iránt ki tudják fejezni rokonszenvéket, akit felismernek a bábszínházban, vele mondják visszatérő, jellemző beszédfordulatait; játékaikban utánozzák viselkedését. A mesehőssel vagy ellenfeleivel kapcsolatos érzelmeiket játékban, rajzban, esetleg szavakban is kinyilvánítják.

Szórakoztatja őket a képeskönyvek lapozgatása, beszélgetést kezdeményeznek az ismert képekről, a lapok forgatása közben „tudják, mi következik”.

5 → 6 → 7 éves korban

A gyerekek játék közben odaillesz szövegeket, rigmusokat mondogatnak. Az elhangzott vers, mondóka ismétlését kérik.

10–12 mondókát, 6–8 verset megjegyeznek, 15–20 verset meghallgatnak az év folyamán.

Társak az óvónő énekes, halandzsás, mozgásos improvizáló játékközvetítéseinben. Hangzás, hangulat, érzelem és alkalom egységében kezdik felfogni a mondott, hallott vers témáját, költői képeit.

Várják, kérik a mesemondást, maguk is segítenek a mesemondás, hallgatás feltételeinek kialakításában. Megszilárdulnak a mesehallgatáshoz kapcsolódó szokásaik, a figyelem fenntartásának és ellenőrzésének játékos, egyezményes jelzései. Figyelmesen, csendben végighallgatják a mesét, s viselkedésükön, tekintetükön látszanak a belső képzeleti képek készítésének jelei.

A folytatásos mesék, verses mesék, meseregények szálait össze tudják kötni.

Van néhány kedvelt mesehősük, a vele megtörtént dolgokat beleviszik játékukba. Az ismert mesei motívumok bábozása, dramatizálása, rajzolása kedvelt szórakozásaik közé tartozik.

A mesében elhangzottokról beszélgetnek, a szereplők érdekes szólásait, furcsa vagy szép hangzású nevét megjegyzik, a mese témájú játékokban egymást is így szólítják.

A meséskönyvek képeit önállóan is hosszan nézegetik, egymásnak mutatgatják. Kérik a felnőttet, hogy meséljen róluk.

Az olvasást utánozzák, egy-egy betű megfejtése iránt is érdeklődnek.

A könyvekben a képek alapján megtalálják legkedvesebb meséiket.

Ismerik az óvoda gyerekkönyvespolcát, a könyvek között eligazodnak.

Vigyáznak a könyvekre.

ZENEI NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA és ajánlott módszerei

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

ZENEI NEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

Az óvodai zenei nevelés a gyerekeket élményhez juttatja, felkelti zenei érdeklődésüket, formálja zenei ízlésüket, esztétikai fogékonyságukat. Megszerezteti a gyerekekkel az éneklést, az énekes játékokat, és szoktatja őket a szép, tiszta éneklésre.

Fejleszti a gyerekek zenei hallását, ritmusérzékét, zenei emlékezetét, játékos zenei alkotókedvét. A gyerekdalok ritmusából fakadó harmonikus mozgás elősegíti mozgáskultúrájuk fejlődését.

A zenei nevelés elsősorban az érzelemre hat, de egyidejűleg az értelemre is. Az együttlét társas örömet is jelent, és fejleszti a zene iránti fogékonyságot, a fogalompárok megértését. Nyitott érdeklődést kelt a szín, tér, forma és arányok iránt is. Szorosan kapcsolódik az irodalmi-, a matematikai-, a környezet megismerésére nevelés, a vizuális- és a testnevelés hasonló területeihez, az anyanyelvi neveléssel pedig alapvető és átfogó kapcsolatot mutat..

A néphagyomány és a művészi értékű gyerekdalok, a meghallgatott élő zenei szemelvények felébresztik a gyerekek zenei érdeklődését, alapot adnak a zenei műveltség továbbfejlesztéséhez. Ez az érdeklődő fogékonyság kapcsolódik a természet és a társadalmi környezet minden formájához, annak megfigyeléséhez. A zenei élmény serkenti a gyerekek képi és irodalmi alkotások iránti esztétikai kíváncsiságát, alkotókedvét, miközben fejlődik zenei emlékezetük, képzeletük, s esztétikusan formálódik mozgásuk.

A feladatok sikeres megoldása elősegíti a zenei anyanyelv megalapozását, a gyerekek biztonságérzetének növekedését, gátlásaik feloldását, önként vállalt fegyelmük, közösségi érzésük és magatartásuk kedvező alakulását. Megmutatkozik a zenei nevelés hatása testtartásukban, esztétikus, rendezett mozgásukban is.

FELADATOK

Az óvónő feladata a zenei nevelés alapvető feltételeinek megteremtése, a tudatos, tervszerű és folyamatos fejlesztő hatások megszervezése, a zenei önművelődésre és önképzésre való állandó igénye. Igazi örömet csak az az éneklés, játék ad a gyerekeknek, amit könnyedén, jól elsajátított készségekkel végeznek. Ezért a gyerekek képzelete és alkotókedve oldott légkörben és akkor fejlődik, ha az óvónő szívesen veszi ötleteiket, új elképzeléseiket, és énekes beszélgetéssel, változatos dallamfordulatok kitalálásával maga is mintát kínál. A gyerek az óvodában és otthon is saját kedvére énekelget, néha csak dallamrészleteket, kitalált szövegeket, nem pontosan követve a hallott éneket. Ösztönös alkotásvágya gyakran nyilvánul meg ének-beszéd formájában, melynek során — játékát kísérvé — a már többször hallott, jól ismert dalok dallamfordulatait használja fel. Ezért legyen minél több alkalma arra, hogy ösztönös alkotó hajlama kibontakozhassék. A zenei nevelés nem korlátozódik csupán a foglalkozásokra.

A gyerekek a nap folyamán is szerezhethetnek *zenei élményeket*: játék közben dúdolgatnak, énekelgetnek, ugyanakkor zörejeket és zenei hangokat is hallanak. A foglalkozásokon ezeket a tapasztalatokat tudatos fejlesztéssel megerősítjük, rendezzük. A vidám játékhoz nem illik a vezényszó. Az ilyenféle utasítás fölösleges, mert a játékot pontosan végzendő gyakorlattá merevíti.

Az *óvónő* a gyerekek ének-zenei nevelését hároméves távlatban *tervezze*. Az egyéves fejlesztési tervek egymásra épüljenek, de ha bármelyik területen elmaradás van, az a következő évben pótolható.

A foglalkozásokra tervszerűen, egy meghatározott zenei feladattal (előre végiggondolt módszerekkel) készüljön fel. A dalanyagot lehetőleg hangolja össze a zenei feladattal. A feladatot, a kezdeményezés módját, az új anyagot és az ismétlő játékokat tervezze meg.

A *foglalkozásokat* változatos módszerekkel, a gyerekek aktív részvételére támaszkodva *szervezze* meg. A foglalkozások menetét a zenei feladat és az anyag jellege, a gyerekek fejlettségi szintje és érdeklődése, az óvónő ötletessége, módszertani kultúrája határozza meg. Felkészülése akkor jó, ha figyelme a gyerekek képességének megfelelő foglalkozási feladatok-

ra és a megvalósítás módjára irányul. Kövesse a fokozatosság elvét a zenei anyag feldolgozásában, a játékok sorrendjében, a zenei képességek fejlesztésében is.

Az óvónő legalább *egy hangszeren* jól és biztonságosan játsszék.

A hangszer zenehallgatáskor, járáshoz, zenei fogalmak bemutatásához stb. szólaltathatja meg.

Tegye lehetővé, hogy a *szülők* is megismerjék, milyen jellegű dalokat használ az ének-zenei neveléshez. Tájékoztassa a szülőket a túl sok, válogatás nélküli gépzene káros hatásáról.

Ajánljon mondókákat, esetleg tanítson meg gyerekjátékokat is a szülőknek. A gyerekek egyéni adottságai igen különbözőek. Az óvónő segítse elő, hogy a családban ne törjék le a gyerek kedvét és önbizalmát akkor sem, ha éneklésével nincsenek megelégedve. A gyengébb hallásúak esetében az óvónő a szülőknek azt mondja el, hogy a gyerek a saját szintjéhez képest miben és mennyit fejlődött. Akinek egyéni foglalkozásokra is szüksége van, azzal az óvónő alkalmanként is énekelgessen.

A sajátos szociokulturális helyzetben élő gyerekek szüleit igyekezzék megnyerni. A szülők abban tudnak együttműködni az óvodával, hogy meghallgatják, éneklésre biztatják a gyerekeiket, és maguk is énekelnek vagy muzsikálnak vele. *Nemzetiségi területen* tanuljanak a gyerekek nemzetiségi gyermekdalokat, játékokat. A dalok felkutatásában a szülők segítő emlékezetére is támaszkodják az óvónő.

A FEJLESZTÉS TARTALMA ÉS AJÁNLOTT MÓDSZEREI

3 → 4 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

A *dalanyag* 5–7 mondóka, 10–14 játékdal, és 2–3 műdal. A mondókák hossza 2–4 motívum, a dalok hossza 8–12 ütem (4–6 motívum) legyen. A hangterjedelem lehetőleg ne lépje túl a tiszta kvint távolságot, a dallam a magyar beszéd hanglejtésének megfelelően kis másodhang távolság nélküli fordulatokból álljon.

A dalokban az ismétlődő mozgásnak megfelelő 2/4 ütemen belül az egyszerű negyed és páros nyolcad ritmusok váltakoznak, az indító motívum is változatos ritmusú. Például:

A dalok megoszlása és aránya hangkészlet szerint:

<i>sz — m</i>	3 (vagy 4) dal
<i>l — sz — m</i>	3 (vagy 4) dal
<i>m — r — d</i>	2 (vagy 3) dal
<i>sz — m — r — d</i>	2 dal
<i>d — l — sz</i>	1 dal

A *játékok* elsősorban kétszemélyes (felnőtt gyerekekkel) jellegűek, illetve egyszerű utánzó mozgással kísért megszemélyesítő szerepjátékok legyenek. Az óvónővel kisebb-nagyobb csoportban énekelgessenek, megközelítően törekedjenek a *tiszta éneklésre*.

A *zenehallgatás* anyaga — hangterjedelem-korlátozás nélkül — különböző jellegű egyszerű népdalok, műdalok, énekes vagy hangszeres előadásban.

A zene figyelmes, érdeklődő meghallgatására, befogadására szoktatás.

A *magasabb és mélyebb* hangok — beszéd, ének, hangszer — felismerése, és a térbeni érzékeltetés megpróbálása.

Változatos szövegű és dallamú motívumok visszaéneklése öt hang terjedelemben.

A *halk és hangos* közötti különbség megfigyelése, felismerése, alkalmazása beszéden, zörejen.

Különböző *zörejek*, két-három dallamjátzó hangszer és ritmushangszer hangszínének felismerése.

Az *egyenletes löktetés* érzékelése mondókázás, éneklés közben játékos mozdulatokkal.

Tempótartás, körülbelül = 66–80 löktetéssel az óvónő segítségével.

Egyszerű ritmusjátzó hangszerek használata.

A spontán zenei alkotókedv fölébresztése énekes beszéddel, mondókákkal, dalokkal.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő vegye figyelembe, hogy a gyerekek már korábban is hallottak mondókákat, dalokat a bölcsődében is, otthon is. Játékidőben, mozgás közben szövegeket, dallamokat ismétелgetnek spontán; játszanak a hangokkal, a hangok lejtésével. (Lásd: Anyanyelvi nevelés c. f.) Ebben a korban egyedül szívesebben énekelnek, mint csoportban. Örüljön az óvónő a nap folyamán felcsendülő dúdolgatásoknak, halandsáknak.

Az óvónő teremtsen nyugodt, biztonságot jelentő légkört, hogy a gyerekek bátran kifejezésre juttathassák gondolataikat ösztönös módon, érzelmi indítékból fakadó énekléssel is.

Énekelgessen, dúdolgasson az óvónő napközben többször is, mondjon mondókákat, beszéljen néha énekelve, találjon ki egyszerű, az adott énekes

játékhoz (vagy egyéb játéktevékenységhez) illő — az egyenletes lüktetést is érzékeltető — játékos mozdulatokat, hogy ezzel is kedvet ébresszen a gyerekekben az utánzásra, énekelgetésre. Segítse elő, hogy emlékezetükben minél több dallamfordulat rögződjék, amit felhasználva maguk is hangoztatnak, dúdolgatnak.

Az óvónő ne kényszerítse a gyerekeket egyéni vagy közös éneklésre, a dalok bemutatására, mert a gyerekek érdeklődése, fejlődése és zenei érzéke nagyon különböző. Várja meg, amíg kedvük szerint, maguktól kezdene kénekelgetni nem is az énekfoglalkozáson, hanem esetleg éppen játékidőben. A játékokat kísérő dalok és mondókák megtanulását ne erőltesse, bízva rájuk, mert ha kedves számukra a szöveg és a dallam, akkor ismételtetés közben úgymint megtanulják.

A gyerekek éneklés, mondóka közben még nem képesek ritmikusan ismételni a mozdulatokat. Ha a felnőtt együtt játszik velük, a játék ismétlése örömet szerez, így a gyerekek is megpróbálnak együtt mozogni a dallammal. Az óvónő olyan játékos mozdulatokat találjon ki, amelyeknél a gyerekek teste nyugalmi állapotban van (ülnek vagy állnak), csak a karjuk, kezük, esetleg a fejük mozog. Javasolt álló helyzetben a térdütögetés, zárt lábú rugózás, jobbra-balra kis hajlongás, páros karlendítés, amely mozdulatokat mindig játékos, képzelt helyzetbe illesszék. Körbejárás, kézfogással — az életkori sajátosságok miatt — nem javasolt.

A tervszerűen beiktatott, de kötetlen foglalkozások novemberben kezdődnek. Alkalmasszerűen, amikor arra természetes helyzet adódik, már korábban is foglalkozhat az óvónő az egyes gyerekekkel a játékidőben. Ezek a simogató, tapsolható, höcöggető játékok bensőséges kapcsolatot teremtenek a felnőtt és a gyerekek között, erősítik a kicsinyek biztonságérzetét, érzelmileg gazdagítják őket. Az örömet nyújtó „ölbeli” játékok után a gyerekek önként is szívesen vesznek majd részt a tervszerűen kezdeményezett foglalkozásokon.

A foglalkozások kezdeményezésével várja meg az óvónő, amíg a gyerekek elcsöndesednek. Nyugodt légkörben, változatos módon keltse fel a gyerekek érdeklődését. Kicsinyeknél még vizuális ingerekkel is (báb, kép, mozgás) megerősítheti a figyelemfelhívást, de elsősorban énekével és személyes játékkapcsolattal vonzza őket magához.

A másfajta játékkal foglalatostkodó gyerekek vegyék észre, hogy énekfoglalkozás van, és ilyenkor túl hangos játékkal nem zavarhatják az éneklőket.

A dallam változó magassága, hangszíne fölkelte a gyerekek érdeklődését, a hangsúlyok ismétlődő ritmikus mozgásra készítik őket. Ezeket a természetes hatásokat az óvónő játékos előadásmóddal is fokozhatja. Kerülje azonban a túlságosan érdekes vagy hangos ingert, mert a gyerekeket megzavarhatja az elmélyült játékban.

Azt a gyereket, aki hosszabb időn át távol marad az énekfoglalkozásokról, az óvónő figyelje meg; kutassa, hogy mi lehet a távolmaradás oka: gyenge hallás, féltékenység, gyakorlatlanság, a kevés zenei tapasztalat vagy a más jellegű játékok erősebb vonzása. Csak az okok földerítése után foglalkozzék tapintatosan az ilyen gyerekekkel, mert csak önkéntes részvétel esetén jelent örömet az éneklés. A játékkal, mozgással együtt járó mondókák, dalok arra is alkalmasak, hogy az óvónő minden egyes gyerekkel közvetlen kapcsolatot teremtsen. Egyéni foglalkozás közben megismeri a gyerekek hallását, mozgásfejltségét, kiejtését, játékos éneklő kedvét, megérti visszahúzóadásuk okát.

A dalanyag kiválasztásakor az óvónő tegyen különbséget a csak meghallgatásra, előéneklésre szánt dalok (melyeket csak alkalmanként énekel), és a megtanulásra is megfelelő, kis hangterjedelmű dalok között, melyeket sokszor énekel és játszik a gyerekekkel. Ne sok dalt tanuljanak meg, de a keveset sokszor és szívesen, játékkal együtt ismételgessék.

A gyerek a dúdolgatással, töredék szavakkal örömeinek, bánatának vagy szorongásának ad hangot. A közös zenei nevelés érdekében az óvónő tájékoztassa a szülőket arról, hogy ezek a hangicsálások ebben a korban értékesek és fontosak, az éneklési kedv és a gyerek harmonikus derűje nyilvánul meg bennük. Majd később pontosan megtanulja a dalokat is.

1. A fejlesztés tartalma

A *dalanyag* 4–6 mondóka, 12–15 játékdal és 3–4 műdal. A mondókák hossza 4–6 motívum, a dalok hossza 12–16 ütem (6–8 motívum) legyen. A dalok hangterjedelme ne lépje túl a nagy hatod távolságot ($d — l$ és $sz — m$). Hangkészlete főleg a félhang nélküli dallamfordulatokon mozogjon, de hangsúlytalan helyen, lefelé futó motívumokban a *fá* és *ti* is előfordulhat. (Például: egy $l — sz — m$ távolságon mozgó dalt lezárhat egy $sz — f — m — r — d$). A kétnegyedes ütemű dalokban a negyed és a páros nyolcad mellett a negyed szünet és szinkópa is előfordulhat. A dalok anyagában legyenek ünnepi és alkalomra szóló egyszerű dalok is. A dalok megoszlása és aránya hangkészlet szerint:

$sz — m$	2 (vagy 3) dal
$l — sz — m$	2 (vagy 3) dal
$m — r — d$	2 (vagy 3) dal
$sz — m — d$	2 (vagy 3) dal
$sz — m — r — d$	2 (vagy 3) dal
$d — l — sz$	1 (vagy 2) dal
$m — r — d — l$	1 dal

A dalokhoz kapcsolódó változatos játékformák főként *csoportos* jellegűek legyenek: körjáték, szerepcserélő, sorgyarapító, párválasztó játékok, de más játékforma is előfordulhat, mely megfelel az életkornak és az adott csoport fejlettségének.

Az óvónő indítása után önálló, megközelítően *tiszta éneklés csoportosan*. Önkéntes jelentkezés alapján, az óvónő segítségével egyéni éneklés.

A *zenehallgatásban* magyar és más népek dalai, a világ zeneirodalmából válogatott énekes és hangszeres műzene. Könnyű kánonok és kétszólamú darabok is lehetnek (ének vagy hangszerrel), melyeket két óvónő együtt ad elő.

Többszakaszos, hosszabb dalok, műzenei szemelvények és népdalok érdeklődő hallgatása. A zene nyugodt, figyelmes befogadására nevelés.

A *magasabb* és *mélyebb* hangok megkülönböztetése térben mutatással — oktávon belül — kisebb távolságokon az ismert hangkészlet körében. Éneklés közben a dallamvonal rajzolása a levegőben. Éneklésnél a változó kezdőmagasság átvétele.

Szöveges motívumok visszaéneklése hat hang terjedelemben változatos dallam- és ritmusfordulatokkal.

A *halk* és *hangos* fogalompár megértése, zenei tevékenységeken alkalmazása egyénileg is.

Dalok felismerése dúdolásról vagy hangszerjátékról.

Finomabb *hangszínek* különbségének *meghallása*: különböző zörejeknél, beszédben, zenei hangoknál. A természet és a környezet hangjainak megfigyelése (hangirány, hangtávolság).

Az *egyenletes lüktetés* kifejezése játékos mozgással, tapssal, körbejárással.

A *motívumok* (két kétnegyedes ütem) hangsúlyainak kiemelése változatos mozdulatokkal.

A dalok és mondókák *ritmusának* kiemelése ().

Szöveges ritmusmotívumok visszhangszerű ismétlése csoportosan és egyénileg is.

Az éneklés (körjáték) közben tempótartás körülbelül = 80–92 negyedenkénti lépéssel. Az ettől eltérő gyors és lassú közötti különbség felismerése és alkalmazása énekléssel és mozgással.

Egyszerű játékos *mozgások* egyöntetű, esztétikus végzése. Nehezebb játékformák, táncos jellegű mozdulatok.

Hangszerek használata a lüktetés és ritmus kifejezésére a gyerekek maguk készítette ritmushangszerekkel is.

Az óvónő szöveges ritmus- és *dallammotívum* modelljei alapján kis dallamfordulatok *kitalálása*. Esetleg énekes beszélgetés, mesélés, mondókára dallamkitalálás, a magyar beszéd ritmusának és hanglejtésének megfelelően.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő vegye figyelembe, hogy a gyerekek zenei hallása, ritmusérzéke egy év alatt sokat fejlődik. A kicsik megszokták az együtténeklést, szívesen játszanak, énekelnek és figyelnek az óvónő énekére is.

Az óvónő az első hetekben a korábbi élményekre és az elért szintre támaszkodjék. A nap folyamán — gyakran még kötetlen formában — eleve-
nítse fel az ismert dalokat, ismételje a játékokat. Kötetlenül és sokat énekelgessenek, játsszanak a gyerekek, önmaguk vagy az óvónő kezdeményezésére (pl. délután alvás után is). Az óvónő fokozatosan térjen át a 4 — 5 évesek dalanyagára és a kötött foglalkozásokra.

A dalanyag kiválasztásakor vegye figyelembe — a játékok életkornak megfelelő tervezésével együtt — az egyes dallamfordulatok, motívumok nehézségi fokát is. A zenei anyag legyen alkalmas arra, hogy a gyerekek félhang nélküli dalok tiszta éneklésével megtanulják a hangtalálás nem könnyű mechanizmusát. Az új dalok sorrendjét változatos dallamfordulatok szerint tervezze meg.

Fokozatosan bővüljön a gyerek dallam- és ritmusmotívum „tára”, amely az óvónő mintaként szolgáló rögtönzései, valamint a gyerekek mozgásos és énekes alkotókedve, próbálkozásai alapján folyamatosan gazdagodhat. Már nemcsak spontán módon rögtönöznek, hanem önmaguk és mások örömeire is kitalálnak ritmusokat, mozdulatokat és dallamokat.

A gyerekek mozgása egy év elteltével már fejlettebb, a dalok szövege jobban érdekli őket, megértik a tréfás szavak játékos humorát. Igénylik a társaságot, szívesen vállalják a közös játékot, betartják a játékszabályokat és örömmel végzik az egyöntetű, szép mozgásokat.

Az óvónő fordítson nagyobb gondot a mozgások esztétikus, egyöntetű megformálására. Az énekhez kapcsolódó járást — mint alapmozgást — a ritmusérzék fejlesztésének tekintse. A játékos, utánozó mozdulatokat ízlésesen, egyöntetűen és természetes egyszerűséggel kívánja meg. Ez nem igényel külön gyakorlást, csak játék közben néhány szavas javítást anélkül, hogy az a játék örömet megzavarná.

1. A fejlesztés tartalma

A *dalanyag* 4–6 mondóka, 16–20 népi gyerekjátékdal és 5–6 műdal. A mondókák hossza már 6–12 motívum, a daloké 12–18 ütem is lehet. A kétnegyedes dalokban a negyed, páros nyolcad, negyed szünet és szinkópa mellett a mondókák ritmusigénye szerint tizenhatod is szerepelhet. A dalok hangterjedelme ebben a korcsoportban se lépje túl a nagy hatod ($d — l$, illetve $sz — m$) távolságokat. A dalok hangkészlete — mint korábban — főleg a félhang nélküli ötfokúság dallamfordulatain mozogjon, de előfordulhat benne (lefutó motívumokban) a hangsúlytalan *fá* és *ti* hang. A dalanyag foglalja magában a moll jellegű hexachord dallamokat is. Szerepeljenek benne ünnepi és alkalmi dalok, valamint a rokon népeknek és más népeknek — a magyar jellegtől nem elütő — 6 hang terjedelmű gyerekdalai is.

A dalok megoszlása és aránya hangkészlet szerint (hozzáértendő a lezáró $sz—f—m—r—d$ dallamfordulat is):

$sz — m$	2 dal
$l — sz — m$ (fá)	2 dal
$sz — m — d$ (lá)	1 (vagy 2) dal
$m — r — d$	1 (vagy 2) dal
$sz — m — r — d$ (fá)	2 (vagy 4) dal
$l — sz — f — m — r — d$	6 (vagy 8) dal
$m — r — d — l$ (ti)	2 dal
$m — r — d — l — sz$	2 (vagy 3) dal
$r — d — l — sz$	2 dal

Ismerkedjenek meg a gyerekek a dalokhoz tartozó *játékok* változatos formáival: új térformákkal, sor- és ügyességi játékokkal, esztétikus mozgást igénylő párjátékokkal, bonyolultabb mozgást, szervezést igénylő játékokkal.

A csoport önálló, *tiszta éneklése* a megszokott hangmagasságon és tempóban. Egyéni tiszta éneklés választott dallal, motívumok pontos visszaéneklése.

Éneklés közben ismert dalok vagy újszerű dallammotívumok dallamvonalának térben rajzolása.

A *zenehallgatásban* magyar és idegen népdalok, énekes és hangszeres műzenei darabok, a régi és a mai zene szemelvényeinek további bővítése. Mind több hangszeres előadás, többszólamú művek énekes és hangszeres előadása, esetleg vendégelőadókkal.

Hangszeres és énekes élőzene bemutatása (többszólamú is lehet). Alkalmanként egyszerű, művészi értékű darabok gépzene is bemutathatók.

A zene hallgatására nevelés, a kóruséneklés, hangszertanulás iránti érdeklődés fölkeltése.

Felelgetős játékok éneklése két csoportban folyamatosan.

A *halk* és *hangos* különbsége, más fogalompárokkal összekötve, énekes gyakorlatban.

Dallamfelismerés jellegzetes kezdő vagy sajátos belső, illetve zárómotívumról is.

Dallambújtatás (hallható jelre) előbb rövid, majd hosszabb motívumszakaszokkal.

Finomabb *hangszínek* megfigyelése, megkülönböztetése a természetben, a környezetben hallható zörejekben, beszéd- és énekhangokban, valamint hangszeren játszott zenében.

Beszédhangszín és hangsúly megváltoztatással a mondat értelmének változtatása. Néhány *hangszer* hangjának és játékmódjának megismerése eredetiben (bármilyen hangszer lehet).

Az *egyenletes lüktetés* és dalritmus megkülönböztetése és összekapcsolása (negyed szünet is).

A dalok *ritmusának* hangoztatása belső hallás alapján. Dalok és mondókák felismerése ritmusról.

A zenei formaérzék fejlesztése a motívumok hosszának megéreztetésével a hangsúlyok kiemelése nélkül is (ritmusvisszhang, ismétlődő, motívumnyi mozgásformák).

A különböző tempók felismerése, kifejezése énekkel, mozgással (normál, annál gyorsabb és lassabb tempó).

Az *esztétikus mozgás* igényének fölkeltése egyszerű, játékos, táncos mozgások játékhoz kapcsolása.

Az *ütőhangszerek* használata önállóan, változatosan, az éneklés kísérésére is.

Dallamok kitalálása versekhez, mondókához, bábozáshoz. Énekes beszélgetés, kérdés-felelet játék egyenként is.

Változatos ritmusú mondatok kitalálása dallamfordulatokkal.

Játékok, játékos mozdulatok kitalálása.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő a gyerekek zenei nevelését az előző évek feladatainak elmélyítésével, a régi dalok ismétlésével indítsa el. Az ismert, könnyű dalokat használja fel a zenei képességfejlesztés magasabb szintű feladatainak megoldására, a tiszta, szép — csoportos és egyéni — éneklésre.

Kívánja meg a tiszta éneklést, a gyerekek mozgásának rendezett, esztétikus formáját, a zenei tevékenységekkel is segítse elő a gyerekek önállóságát, fejlessze zenei alkotókedvüket és vidám játékokkal sokféle formában szerezzen nekik közös élményt.

A foglalkozásokon fokozottan segítse a gyerekek kezdeményezését, aktivitását. A szép és esztétikus mozgások kialakítása, az ünnepélyek zenei előkészítése éppúgy folyamatos feladat, mint a zenei képességek fejlesztése, a dalok megtanítása, az egyes gyerekek hallásának fejlesztése.

A játék öröme mellett az óvónő ügyeljen az éneklés könnyedségére: ne túl hangos, elnyújtott, hanem egyszerű és természetes legyen. A magyar beszéd finom ritmusváltozásait követő szép kiejtést is kívánja meg az iskolába kerülő gyerekektől.

A zenei fogalompárok már megértik, sokféle tapasztalati formában — énekkel, mozgással — gyakorolják, ismerik már a gyerekek. Ezért már képesek ezek összekapcsolására (például: halkán és gyorsan járjanak mondóka közben, magasan és lassan énekeljenek, vagy mély hangon beszéljenek). A túlzások — túl magas, túl mély éneklés — nem segítik a fogalmak arányos megítélését és együttes alkalmazását. Az összekapcsolás, szétválasztás mindig cselekvéssel (ének, beszéd, mozgás), a játékosság és fokozatosság érvényesítésével történjék.

Az óvónő az élőzenei bemutatáshoz saját hangszeres játékán túl alkalmanként vendéget is hívhat: pl. hangszeren játszó régi óvodást, szülőt, zeneiskolásokat. Az élőben bemutatott hangszer alakja, formája, anyaga és megszólaltatási módja sok új ismeretet nyújthat a gyerekeknek.

A zenehallgatáshoz gazdag, változatos anyagot válogasson az óvónő. Anyanyit, hogy év közben megismétlődhessen a dal, de ne olyan sokszor, hogy a gyerekek azt új dalként megtanulják.

A zenei aktivitást hatéves korban nemcsak az önálló éneklés jelenti, hanem az is, ha a gyerekek maguk kezdenek énekelni, maguk szervezik a dalos játékokat — vagy játékokat találnak ki az énekekhez —, ötleteket adnak szemléltető eszközre, mozgásmotívumokra, énekes beszédre.

A nagyobbak már nemcsak spontán dúdolgatnak játék közben, hanem az óvónő biztatására szándékosan is kitalálnak dallamokat, énekelve mesélnek, báboznak a többiek örömeire, szórakoztatására.

3. Minden korosztály számára érvényes javaslatok

Az előadásra, *zenehallgatásra* szánt értékes szemelvényeket igények szerint bármelyik korból, bármelyik néptől válogathatja az óvónő. A válogatásnak nincs szövegbeli, ritmikai, hangterjedelmi megkötése, az egyetlen szempont a zene szépsége és művészi értéke.

Nagy élmény a gyerekeknek az óvónő éneke, hangszerjátéka. Ez fokozható még azzal is, ha két óvónő együtt énekel, muzsikál (például egy kánon, vagy kétszólamú részlet bemutatásakor). A zene varázsának megérezéséhez időre van szükség, tehát az óvónő többször is játssza-énekelje el a dalt. Ne befolyásolja a gyereket azzal, hogy előre megmondja, milyen jellegű a zene, hanem hagyja, hogy a gyerek a zene hallgatása közben azt érezze, és arra gondoljon, amit a zene benne spontán visszhangként fölidéz. Ne zavarja meg örömeiket azzal a felszólítással, hogy a meghallgatott zenéről mondjanak véleményt.

Engedje az óvónő, hogy a zene hasson sajátos, művészi módon. A figyelmet, érdeklődést, örömet úgymint kiolvashatja a gyerekek viselkedéséből.

Egy esztétikusan előadott zenei szemelvényben a zene varázsának, humorának megérzése, az érzelem és ráhangolódás a fontos, és nem a tudatos megfigyelés, vagy valamilyen feladat végrehajtása.

A dalokat egyszerűen és természetesen illessze be az óvónő akár a foglalkozásba, akár a nap folyamán magától adódó helyzetekbe.

A *nyári hónapokban* is sokat énekelgessenek kint az udvaron is. Ne túl hangosan, csak annyira, hogy a játék jó hangulata megmaradjon. Az óvónő eszközöket készíthet a közelükben, hogy kedvet ébresszen az énekes játékokhoz. Segítse elő, hogy ugyanazt a játékot annyiszor játsszák el, ahányszor kedvük van hozzá.

Az *ünnepi* előkészületek hangulatához az énekek is hozzájárulnak. Használja ki az óvónő ennek érzelmi hatását az ünnepi felkészülésnél. A műsorok összeállításánál alapvető, hogy a gyerekek a már ismert játékaikat énekeljék és játsszák el úgy, hogy a felkészülésre ne fordítsanak külön időt.

Az ünnepek sajátos hangulatát az 5 → 7 évesek tudják igazán megteremteni, ők tanulják a legtöbb alkalmi dalt, ők tudják a legtöbb éneket, játékot. Mozgáskészségük fejlettebb, egyöntetűen járnak, a játékból fakadó egyszerű „tánc”-mozdulatokat az énekléshez tudják kapcsolni. Az óvodai ünnepélyen szép mozgással előadott játékcsoport az óvodáskorú gyerek és a szülő legszebb élménye marad.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

A gyerekek a mondókákat, a játékdalokat és 2–3 alkalmi dalt az óvónő segítségével csoportosan kb. = 66–80 tempóban a természetes mozgásnak megfelelően egyszerre mondanak, illetve énekelnek az egyvonalas *d* és *h* abszolút hangmagasság között. A dalok közül legalább hatot biztosan és könnyedén énekelnek. A mondókákat negyedenként kiemelt hangsúlyal a természetes beszéd hanglejtésének megfelelően mondják.

A gyerekek megkülönböztetik jól hallható eltérések alapján a magas és a mély hangokat. Az eltérő magasságban hallott beszédet, hangokat térben is megmutatják felemelt, illetve leeresztett kézzel. Képesek kicsit magasabban, illetve mélyebben elkezdett egyszerű dallamokba bekapcsolódni, hangmagasságot tartani.

Egy motívumnyi változatos dallamfordulatokat megközelítően tiszta hangon visszaénekelnek.

Felismerik és megnevezik a halk és a hangos éneklést, a zörejek és a beszéd hangerőbeli különbségeit: bemutatásukra ők is képesek.

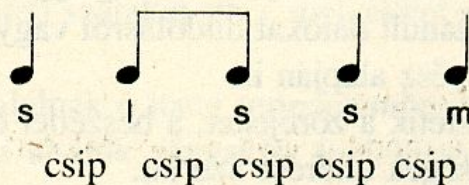
Megkülönböztetik és felismerik hallás alapján az egymástól eltérő zörejeket (például üveg, fém, fa, papír stb.), emberi hangokat, 2–3 hangszer (például hegedű, metallofon, furulya stb.) hangszínét és a ritmusjátékos hangszerek hangját (például: dob, cintányér, háromszög, ritmusbot). Alkalmanként figyelnek környezetük zörejeire, a természet hangjaira és a zenei hangokra.

A gyerekek az egyenletes lüktetést — éneklés, mondóka közben — a dalhoz kapcsolódó játékos mozdulatokkal, tapssal vagy szabályos lüktetést érzető utánzó mozdulatokkal kifejezik. A mozgásos játék változatai lehetnek: felnőtt gyerekekkel, két gyerek együtt és önálló utánzás.

Az óvónő segítségével folyamatosan tempót tartanak a természetes mozgásoknak megfelelően.

Ismernek egyszerű ritmushangszereket. Használni tudják ezeket az eszközöket az egyenletes lüktetés játékos kifejezésére.

Játékos helyzetben (például mesekönyv állatfiguráit nézegetve) saját kedvükre énekelnek az óvónő példája nyomán kitalált szöveges dallammotívumokat. Például:

A dalok éneklése, a mondókák mondása közben megközelítően egyöntetűen utánozzák az óvónő által kitalált játékos, lüktető mozdulatokat. Ezen példák nyomán egyéni igényüknek, találékonyságuknak, fantáziájuknak megfelelően próbálnak ők is kitalálni egyszerű mozdulatokat. Egy-egy jól

megismert mondókát vagy dalt új, a páros lüktetést játékosan alátámasztó mozgással kísérik.

Érdeklődéssel hallgatják az óvónő énekes és hangszeres előadásában a népdalokat, műdalokat. A dallamok szépségét, esztétikus előadását szívesen hallgatják, élvezik.

4 → 5 éves korban

A gyerekek képesek a mondókákat, játékdalokat és 3–4 alkalmi dalt az óvónő kezdése után csoportosan, önállóan énekelni az egyvonalas *c* és a kétvonalas *c* abszolút hangmagasság között kb. = 80–92 tempóban.

A dalok közül nyolcat biztosan, helyes szövegkiejtéssel énekelnek. Az óvónő segítségével a bátrabb, önként jelentkező gyerekek egyedül is énekelnek.

Felismerik a magasabb és mélyebb hangokat beszédben, vagy hangszeren bemutatott dallamokon, oktávnál kisebb távolságban.

Térben mutatják a dallam fel- vagy lemenő irányát, a körülbelüli dallamvonalakat. Felismerik, és az előénekelte dallammotívumok visszaéneklésekor az óvónő segítségével kézzel mutatják a kisebb dallamívet.

Átveszik a magasabban és mélyebben énekelte dal kezdőmagasságát, és a teljes dallamon felismerik a magasságbeli eltérést.

Visszaénekelnek szöveges dallammotívumokat csoportosan és egyéni- leg is. A folyamatos lüktetésnek megfelelően a meghallgatás után azonnal megismélik a hallott dallamot.

Felismerik a hangos és halk közötti különbséget. Értik a fogalompár viszonyát, és alkalmazzák csoportosan és egyéni- leg is.

Felismerik a tanult dalokat dúdolásról vagy hangszerjátékról a dalra jellemző rövidebb rész alapján is.

Megkülönböztetik a zörejeket, a beszédet és az énekhangot a finomabb hangszínekülönbségek eltérése szerint.

Felismerik többféle hangszer hangját. Hallás alapján következtetnek a hangforrás irányára, távolságára. Megfigyelik a természet és a környezet hangjait (például égzengés, szélzúgás, porszívózás, közlekedés zaja stb.).

Az egyenletes lüktetést éneklés, mondóka közben természetes szép mozgással követik.

Járás és éneklés közben dobbantással, mozgással, tapssal kiemelik a mondókák, dalok motívumainak hangsúlyát.

Érzik a legkisebb zenei egység időtartamát, ezt térben változatos mozgással ki is fejezik.

A jól ismert mondókák, dalok ritmusát változatos mozdulatokkal, tapsal és ütőhangszeren is bemutatják csoportosan és önként jelentkezéssel egyénileg is. A szünetet egy kifejező mozdulattal mutatják, hogy a lüktetés folyamatosága ne szakadjon meg.

Az ismert dalokból kiemelt, illetve az óvónő által rögtönzött szöveges ritmusmotívumokat pontosan visszatapsolják, kopogják.

Az óvónő segítségével tempót tartanak éneklés, mondóka és játék közben. Felismerik a gyors és lassú különbségét. (Gyors kb. $\bullet = 100-120$ tempó, lassú kb. $\bullet = 72-80$ tempó.) Maguk is gyorsabban és lassabban énekelnek, járnak, mozognak, beszélnek, majd visszatérnek a természetes mozgásnak megfelelő tempóra.

Szépen, harmonikusan járnak, mozognak együtt. A játékhoz tartozó egyszerű mozgásokat és a játékos, táncos mozdulatokat a zene lüktetésének megfelelően egyöntetűen, folyamatosan és esztétikusan végzik. A játékos táncmozdulatok egyensúlyváltás nélküli páros láb mozgások (például: rugózás, guggolás, oldalt fordulás). A kéz és a láb mozgása ének közben koordinált. A gyerekek az óvónő irányításával képesek szép térformát alakítani körben, hullámvonalban, csigavonalban.

Ismernek sokféle ritmusjátészó hangszert, tudják önállóan is kezelni a lüktetés és a ritmus kifejezésére. Az óvónő segítségével maguk is készítenek egyszerű gyerekhangszereket (például: zörgő dobot, sípot, dróton függő fémekeket, dobozon kifeszített szálakat stb.), melyekkel az éneküket kísérik.

Játékos helyzetekben kitalálnak 6 hang terjedelemben olyan dallamfordulatokat, melynek szövege általuk szavakba foglalható témákra, élményekre vonatkozik.

Próbálgatják az óvónő — egy motívum terjedelmű — énekes kérdésére adható énekes válasz változatos lehetőségeit.

Egyéni fantáziájuknak, rögtönző kedvüknek megfelelően válaszolni próbálnak az óvónő ritmus-tapssal kísért játékos kérdéseire.

Kitalálnak saját ötleteik szerint szöveges ritmusmotívumokat. Rögtönzéseik főként a közvetlen környezet, a játék témaköreiből táplálkoznak, vagy személyes mondanivalóikat hordozzák.

A játékokat kísérő mozdulatrögtönzésük igazodik a már fejlettebb mozgáshoz és a természetes járás tempójához.

A gyerekek figyelemmel hallgatják az óvónő énekét, hangszerjátékát. Érzékenyek a zenei hangokra, s szívesen hallgatják egymás spontán énekét. Megszokják, hogy a zenehallgatás öröm, hogy a két-három szólam összecsengése érdekes, gyönyörködtet.

5 → 6 → 7 éves korban

A gyerekek tudják a mondókát, hat hang terjedelmű dalokat és 5–6 alkalmi dalt tisztán, szép szövegkiejtéssel énekelni az egyvonalas *c* és a kétvonalas *c* abszolút magasságok között. A tempó a természetes járásnak megfelelő kb. $\text{♩} = 92\text{--}108$. Tíz dalt olyan biztonsággal énekelnek csoportosan és egyénileg is, hogy elkezdni is tudják. Egyszerű dallammotívumokat tisztán énekelnek vissza egyedül is. A mondókákat — az egyenletes lüktetést kiemelve — a magyar beszéd ritmusa szerint mondják. Ismert dalt hallás alapján szöveg nélkül is tudnak énekelni dúdolva, zümmögve vagy egyszerű szótagokkal.

Felismerik a magas és a mély éneklés közötti különbségeket, maguk is tudnak magasabban és mélyebben énekelni, dalt kezdeni. Tudják a jól ismert dallamokat éneklés közben saját hallásuk alapján térben, kézzel mutatni. A dallammotívumok fölfelé vagy lefelé haladó irányát visszaéneklés közben kézmozgással lassan követik.

Felelgetős játékokat két csoportban (vagy a csoport és egy gyerek együttműködésével) folyamatosan, az óvónő segítségével is el tudnak énekelni. Tisztán énekelnek vissza (kétszer $2/4$ ütemben) változatos dallammotívumokat (esetleg két egységet, négy ütemet) csoportosan és egyénileg is.

Ismerik a halk és hangos közötti különbséget, tudnak halkán, hangosan énekelni, tapsolni, beszélni. Képesek zenei fogalompárokot a dinamikai különbséggel együtt felismerni, összekötni.

Felismerik a dallamot dúdolásról, hangszerrel, a hasonló fordulatokból, sajátos kezdő, erősen eltérő belső vagy záró motívumokról. Tudnak dalo-

kat — hallható jelre — hangosan és magukban énekelni, előbb csak rövid részletek szabályos váltásával, majd hosszabb egységek, több dallammotívum elbújtatásával is.

Érzékenyek a természet és környezet hangjára, figyelik és megkülönböztetik a hangszínek finom eltéréseit zörejen, beszédhangon egyaránt.

Ismerkednek eredetiben néhány hangszerrel, azok hangjával, megszólaltatásuk módjával (fúvós, pengetős, ütős, vonós). Megfigyelik a hangforrások anyagát, nagyságát és a hangszínek ebből következő eltéréseit. Beszédhangjukkal képesek kifejezni ugyanazon a mondaton a gondolat megváltozott jelentését.

Felfigyelnek az óvónő és a társaik énekének és beszédhangjának különböző hangszínére.

Megkülönböztetik az egyenletes lüktetést a dal ritmusától. A különbséget kifejezik cselekvéssel, énekkel, mozgással és szavakba foglalva csoportosan és egyénileg is. A mondóka és dalritmus kiemelésekor figyelik a negyed szünet pontos jelentéseit, de az egyenletes lüktetés folyamatos kifejezésekor nem állnak meg a szünetben.

A dalok, mondókák ritmusát — belső hallás alapján éneklés nélkül is — összekapcsolják. A jól ismert dalokat, mondókákat jellegzetes ritmusuk alapján felismerik megjelölt dalcímek nélkül is.

Szöveges ritmusmotívumokat visszatapsolnak, esetleg két egységnyit is, csoportosan és egyénileg is.

Megérik a zenei motívum hosszát a kezdőhangsúly kiemelése nélkül is (ez a zenei formaérvék kialakulását jelzi), és azt mozgással térben szemléltetik.

Összehasonlítják és énekléssel, mozgással bemutatják a normál tempónál gyorsabbat és lassabbat (gyors kb. $\bullet = 120$, lassú kb. $\bullet = 72$). Így mozognak, tapsolnak, beszélnek, a tempókülönbséget más fogalompárokkal is összekapcsolják, például magasan és gyorsan beszélnek, mélyen és lassan énekelnek, halkán és gyorsan járnak, hangosan és lassan tapsolnak.

Egyöntetűen körbejárnak szép — kicsit oldalt fordított — testtartással, kézfogással. Az egyszerű játékos, táncos mozgásokat motívumnyi ismétlődő szakaszokkal szépen megformálják (például dobbantás, koppantás, át-bújás, párválasztás, páros forgás, kifordulás, köralakítás, lépések változatos irányával).

Képesek egyensúlyváltást kívánó mozgásokra (kilépés, dobbantás, sarok koppantás, zárás; forgás egyedül, társsal, egy kézzel-két kézzel).

A gyerekek mozgásában megjelenhetnek a járás és lépés változatos formái is (oldalt, előre, egy irányba haladva párosával és egyedül).

Térformákat alakítanak esetleg az óvónő segítségével is (kör, csigavonal, hullámvonal, lánc).

Egyszerű játékos táncmozgásokat esztétikusan, kedvvel végeznek.

Ütőhangszereket használnak: lüktetést, ritmust, motívumhangsúlyt kiemelnek. Megbeszélés vagy egyéni ötletek alapján képesek kísérni a csoport énekét váltakozva és változatosan, nem túl hangosan, hogy a dallam jól hallható legyen. A szolmizációs metallofonon egy-egy vállalkozó gyerekek kiütöget ismert dallamokat. Az óvónő énekelt kérdésére egyenként énekelve kifejező, változatos fordulatokkal válaszolni tudnak, ügyelve a beszéd és a zenei hangsúlyozás szabályaira. A gyerekek páronként is próbálhatnak énekes dallamrögtönzéssel kérdés-felelet játékot. Az ilyen jellegű játékokban általában megérik a kérdésben felfelé és a válaszban lefelé ívelő dallamvezetés belső törvényszerűségeit.

Az óvónő segítségével bővítik a kitalált szövegeket változatos ritmizáló szavakkal (negyed, páros nyolcad, negyed szünet). Esetleg két motívumnyi szöveges ritmusegység kitalálását is megkísérik.

Kitalálnak a dalokhoz, vagy a negyed szünet érzékeltetésére játékos mozdulatokat, játék nélküli gyerekdalokhoz egyszerű játékokat.

A bemutatott élőzenét, a hangulatban egymástól eltérő népdalokat, műzenei szemelvényeket, más népek dalait figyelmesen hallgatják.

VIZUÁLIS NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA és ajánlott módszerei

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

Helye a nevelési folyamatban

A vizuális nevelés összetett, sokszínű nevelési terület. Magában foglalja a rajzolást, festést, mintázást, az építést, képalakítást, a konstruálást, a kézimunkát, a műalkotásokkal való ismerkedést, és a környezetalakítást.

A vizuális nevelés a gyerekeket egyéni fejlettségi szintjüknek megfelelően *képi-plasztikai kifejezőképesség* birtokába juttatja, kialakítja bennük az elemi képolvasási, komponáló, térbeli tájékozódó, és rendező képességet.

A megfigyelés és ábrázolás által formálódnak a gyerekek képzetei, gazdagodik élmény- és fantáziaviláguk, tartalmasabbá válnak fogalmaik. Közben képi formában fejezik ki magukat, mintegy „megnevezik” érzéseiket, gondolataikat: nő önismeretük, önbizalmuk, differenciálódnak a cselekvéshez, s annak tartalmához kapcsolódó érzelmeik, fejlődnek alkotóképességeik.

Az építő-ábrázoló-alakító tevékenység segíti a gyerekek téri, formai és színeképzeteinek kialakulását, gazdagodását, elősegíti a természet színeire, formáira való rácsodálkozással, a művészi rajzok, festmények, szobrok, épületek, népi alkotások nézegetésével a *szépség iránti vonzódás* és értékelőképesség alakulását.

Megismerteti a gyerekeket a különböző anyagokkal, az ábrázolás és konstruálás egyszerű munkafogásaival, technikai alapelemeivel. Fejleszti az eszközök használatának, karbantartásának szokásait, a munkaszervezés képességét.

A kisgyerek képzetei, emlékezete és képzelete alapján rajzol, fest, mintáz, így ábrázolásaiban sohasem „hibázik”, hanem próbálgatva alakíttatja saját formanyelvét.

A vizuális nevelés *szorosan kapcsolódik* más nevelési területekhez. Tartalmában és feladataiban konkrét összefüggést mutat a játékkal (pl. konst-

ruálás, környezetalakítás stb.), a környezet megismerésére neveléssel (pl. színek, formák megfigyelése stb.), a matematikai neveléssel (pl. téri viszonylatok, síkformák stb.) és egyéb nevelési területekkel.

Az anyanyelvi neveléshez elsősorban a szavak mögötti képzettartalom formálásával járul hozzá. Az ábrázoló tevékenységhez és annak tartalmához kapcsolódó beszéd ösztönzésével, a mesék, versek képi megjelenítésével a gyerek gondolkodása, nyelvi kifejezőkészsége sokoldalúan fejleszhető.

Az óvoda épített és tárgyi környezete, díszítése, szemléltető eszközei a kötetlen és kötött foglalkozásokkal együttesen képezik a vizuális nevelés hatásrendszerét.

FELADATOK

Az óvónő feladata, hogy megteremtse a feltételeket a gyerekek képi-plasztikai kifejező nyelvének, ábrázoló- és konstruálóképességének fejlődéséhez. Fejlessze képi gondolkodásukat.

Vegye tekintetbe az egyes gyerekek közötti ábrázolás képességbeli különbségeket. Nem kell és nem is lehet egy szintre hozni a gyerekeket.

A legfontosabb, hogy felkeltse a gyerekekben az ábrázolás anyagaival, eszközeivel való tevékenység vágyát; biztosítsa élményeik, fantáziájuk és megfigyeléseik képi és térbeli megjelenítésének sokféle lehetőségét; juttassa a gyerekeket az alakítás öröméhez.

*Teremtse meg a szabadidős, illetve kötött ábrázolás tárgyi, hangulati feltételeit, a minden gyerek fejlődését belülről serkentő *motiválást*.*

Mindezeket a gyerekek aktivitásából fokozatosan bontakoztassa ki.

Segítse a kezdeményező, a kreatív magatartás érvényre jutását, teremtse meg ennek hangulati, környezeti és eszközbeli feltételeit.

Gyakoroltassa az esztétikus környezet felismerését, óvását, alakítását.

Legyen igényes a környezet formálásában: törekedjék a természetes, jó minőségű anyagok használatára a csoportszoba rendjében és mértéktartó díszítésében.

Gyűjtse, és időszakonként tekintse át, *elemesse a gyerekmunkákat*, a gyerekek ábrázolásbeli fejlődésének és a további feladatoknak megállapítása céljából.

A gyerekek valamennyi rajzát, alkotását kezelje értéként.

A fejlődés folyamatát jelző, irányító feladatokat fontos *megtervezni*. Az óvónő jelezze a témát, a technikát, és azokat a legfőbb vizuális-manuális *tapasztalatokat*, amelyeket az adott foglalkozás keretében biztosítani szándékozik. (Például: Játzás az agyaggal, gyurkálgatás, a formálhatóság megtapasztalása. Vagy: építés, rakosgatás, rendezés; a térbeli formák egymás mellé, fölé rendelése stb.) A tervezett feladatot egyik korcsoportban se valósítsa meg „minden áron”. Irányításában mindig igazodjék az egyes gyerekek fejlettségi szintjéhez, vegye figyelembe a váratlan helyzeteket.

A foglalkozások *szervezése* legyen átgondolt. Tervezze meg például, hogy milyen alakban álljanak az asztalok, milyen elrendezésben az eszközök.

Ellenőrizze, hogy a technikák megfelelnek-e a választott témának. Gondolja át, hogy mikrocsoportos vagy egyéni kivitelezésű legyen-e a feladat. Célszerű azt is minden foglalkozás előtt átgondolni, mikor osszák ki az eszközöket, anyagokat. Ajánlatos, hogy bizonyos eszközök már a foglalkozás elején az asztalokra kerüljenek, s csak a „legizgalmasabb” anyagot osszák szét közvetlenül a munka megkezdése előtt.

Az óvónő segítse elő, hogy a *szülők otthon* is adjanak gyereüknek lehetőséget az ábrázolásra, s a kész alkotásaikat őrizzék, becsüljék meg, örüljenek neki. Családlátogatáskor is érdeklődjék, hogy milyen lehetőségei vannak a gyerekeknek az ábrázolásra. Beszélje meg a szülővel, hogyan tevékenykedhetnének együtt gyereükkel.

A FEJLESZTÉS TARTALMA ÉS AJÁNLOTT MÓDSZEREI

3 → 4 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Ajánlott tevékenységek:

Az ábrázolás anyagaival való ismerkedés közben — a firkálásból, gyurkálásból kibontakoztatva — elsősorban a gyerekek élményeihez kapcsolódó egyénileg választott témák kifejezése.

a) *Képalakítás*, firkálgatás, rajzolgatás, festés a gyerekek kedve, érdeklődése szerint, képzeletük, emlékképeik, képzeletük nyomán.

Tetszés szerinti színválasztás, színhasználat. Játék közben színes anyagok, tárgyak szétválogatása a színek hasonlósága alapján.

Beszélgetés, „mesélgetés” a rajzokról egymásnak és az óvónőnek. A szórt elrendezésen belül a képi elemek, részformák elemei egymáshoz rendelésének próbálgatása. (Például: fej és törzs, autó és kerekei, nap és sugarai stb.). Ritmusképzés többféle módon (vonalak rendszere, körfirka, formaismétlés.).

Az ábrázolás próbálgatása a megszokottól eltérő formájú, színű és nagyságú képfelületen, változatos anyagú papírokon. A vonalak és a színekkel képzett foltok használata.

Képek készítése festéssel, rajzolással, papírragasztással, agyaglapba karcolással, nyomattal. Rajzolás puha ceruzával, puha viasszal, zsírkrétával. Rajzolás nagyobb felületre: a homokba pálcával, színes iskolai krétával táblára, földre tett csomagolópapírra, aszfaltra cserépdarabkával.

Színre, formára, kompozícióra vonatkozó tapasztalatok. Az emberalak részformái: fej, törzs, karok, lábak. Tájékozódás a kép síkján: szélén, közepén. Térviszonyok jelzése: fent-lent, egymás mellett. A kézmozgás és a rajzeszközök nyomhagyása között összefüggés tapasztalható.

b) *Plasztikai munkák* kezdeti fokon, tetszés szerint különféle formák, tárgyak gyurkálása, formálgatása és díszítése különböző eljárásokkal.

Különféle természeti tárgyak gyűjtése séta közben. Apróbb tárgyak válogatása, csoportosítása nagyságuk, színük szerint. Formájuk, felületük nézegetése, tapintása, simítása közben érzeteik, észleléseik szóbeli kifejezésének próbálgatása.

Képlékeny, könnyen megmunkálható anyagok (pl. homok, hó, agyag, gyurma, papírok, dobozok, termések, textildarabkák, fonalak, fadarabok, apró gallyak stb.) használata.

Tapasztalatszerzés az anyagok viselkedéséről: oldhatóság, nyomhagyás, karcolhatóság, képlékenység.

Az anyagok formálásának próbálgatása: nyomkodva, ütögetve, darabolva, gyurkálva, mintázva, gömbölyítve, bemélyítve, sodorva, simítva, karcolva, gyűrögetve, tépegetve, ragasztva, nyomot hagyva stb.

c) *Építés*: különböző formák (játékok, tárgyak) rakosgatása, sorakoztatása játék közben (például egyenes vonalban, karikában, tetszés szerinti alakzatban stb.).

Különféle anyagokból tárgyak, elemek felhasználásával kisebb és nagyobb méretű térbeli alakzatok (például: tornyok, kerítés, kuckó stb.) építgetése együttesen is.

Az évszaknak megfelelően a nedves homok, a tapadó hó használata az építgetésben. Téralkotó tevékenység a belső terekben könnyen mozgatható bútorokkal, nagyobb méretű dobozokkal, takarókkal, építőjátékokkal, építőelemekkel, más tárgyakkal.

Térbeli tapasztalatok: tájékozódás a dolgok térbeli helyzetei, formák egymáshoz rendelésének egyszerű lehetőségei, soralkotás, ritmusképzés.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő teremtsen meg annak feltételeit, hogy a gyerekek építgessenek, firkálgassanak, homokot formáljanak, gyurkáljanak. A beszoktatás ideje alatt tekintse át, hogy ki építget, firkál szívesen, ki félénk vagy visszahúzódó, hogy novembertől ennek figyelembevételével tervezhesse meg a szabadidőben történő ábrázolás alkalmait és a foglalkozásokat.

A rajzolás, építés, festés lehetőségét már a beszoktatás idején „kínálja fel”, a mintázást halaszthatják november elejére. A plasztikai munkák közül a papírhajtogatást, egyszerű tárgykészítést — a kicsik játékához igazodva — a szabadidőben és a foglalkozások során az óvónő maga végezze. Ebbe és a környezetalakító munkába fokozatosan vonja be a gyerekeket.

Gyakran vegyen részt maga is a gyerekek tevékenységeiben. Örömmel, velük együtt fedezze fel a véletlenül valamire hasonlító formákat, színfoltokat, vonalakat. Neveztesse meg ezeket, meséltesse el, hogy mit rajzoltak. Játékos kérdésekkel, ötletek adásával, „együtt-meséléssel” biztassa a gyerekeket megkezdett építményeik, képeik, mintázásaik „valamivé” alakítására. A bátortalanokat kezdetben úgy is serkentheti, hogy saját maga „játsszik”, épít, rajzol, mintáz, készít valamit, és ebbe a tevékenységbe kapcsolja be a gyerekeket. Használat közben mutassa meg — ismételten, ahányszor csak szükséges —, hogyan bánjanak a krétával, a ceruzával, az ecsettel, vagy az építőelemekkel.

Tartsa az óvónő szem előtt, hogy a gyerekek képalakítása, képi önkifejezése, térbeli tájékozódása, formaérzékenysége, alakítókedve, színhasználata 3–4 éves korban indul erőteljes fejlődésnek. Igen fontos, hogy a gyerekek önálló ábrázolási törekvéseinek megindulását elősegítse alkotókedvük, önbizalmuk megerősítésével. Vigyázzon, hogy a felnőttek képi sablonjaival, sémáival ne kösse meg fantáziájukat; tematikus irányítással ne fékezze, csupán ötletekkel segítse a szabad képzetáramlást.

A gyerek saját képi elemeit, motívumait gyakran ismételgeti, variálja. Az óvónő ezekben a próbálkozásokban ismerje fel a formateremtő szándékot, a színhasználat kreativitását, az eredetiséget, és ebben erősítse meg a gyereket.

A tevékenységek irányítása közben nagyon fontos az oldott csoportlégkör megteremtése, melyben az óvónő a gyerekek által készített legegyszerűbb produktumnak is tudjon örülni.

Az anyaggal, technikákkal való találkozások élménye fokozhatja, de csökkentheti is a gyerekek motiváltságát, bátorságát (pl. az anyag nyoma a papíron, megmunkálhatósága, tapintása kellemes vagy riasztó a gyerek számára). Az eszközök kiválasztásakor az óvónő gondosan és igényesen járjon el. A gyerekek kézcsontjainak ésszerű terhelése és alkotómunkájuk eredményének minősége érdekében egyaránt fontos, hogy *valamennyi szerszám, eszköz és anyag kiváló minőségű legyen.*

Az ábrázolás, építés, barkácsolás állandó térbeli helyét lehetőleg ott jelölje ki, ahol természetes fény éri a munkaasztalt, és nem zavarják egymást a gyerekek. Úgy válassza ki a szükséges anyagokat (változatos színű, alakú, felületű papírok, agyag, gyurma, vizesedények, festékek) és eszközöket (ceruzák, progressók, ecsetek, kréták, fonalak stb.), a gyűjtött anyagokat tartalmazó „kincsesláda” tárolási helyét, hogy a gyerekek mindig ugyanott, jól elérhető helyen találják.

Az építgetés, a térbeli rakosgatás, rendezgetés a kisgyerek egyéni, de társaival való játékának is alapvető eszköze. A kezdeményezés során adjon az óvónő ötleteket a gyűjtött, vagy a környezetben található tárgyakkal való építésre, téralakításra. Kísérje figyelemmel az építgetés egyéni próbálkozásait: buzdítson, dicsérjen, hívja fel a többiek érdeklődését is egy-egy ötletes építményre, téralakításra. (Lásd: A játék c. f.)

A formaalkotás legkönnyebb módja a kicsik számára a mintázás. Az agyag markolászása, gyurkálása, ütögetése, hengeresítése, gömbölyítése, sodrása önmagában is öröm. A mintázásnál is a véletlenül valamihez hasonlító formák adják az indítást a „valamit készítés” szándékának kibontakozásához. Az agyag tárolását kisebb tömbökben, nedvesen tartva fedeles műanyag edényben célszerű megoldani.

A festésben — a helyes ecsettartás, a vízbe mártás és a keverő mozdulat megtanulásáig — eleinte oldott temperát használhatnak, de próbálkozhatnak a gyerekek kezdetől fogva a tizenkét színű gombfestékre felrakott temperafestékek használatával is. A gyerekeket vonzza a szín és a festés technikája. Ez hozzájárul ahhoz, hogy a színváltást, az oldást és keverést; az ecsetek kimosását is szívesen végzik. Hagyja őket eleinte önállóan próbálkozni, pepecselni az anyaggal. Ha az örömmel festett színes vonalak, foltok „hasonlíta-

nak” valamihez, erről beszéljessen, ezt tudatosítsa, és ötletadással biztasson a festett kép továbbfejlesztésére, a „valamit” ábrázolásra. Nagy felületek öncélú mázolását ne adja feladatul, mert ezzel fékezi a szín által motivált alkotókedvet és fantáziát.

A tevékenységeket egyénileg vagy kisebb csoportokban szervezze, ügyeljen arra, hogy változatos módszereket alkalmazzon a buzdításra, és figyelme minden gyerekre kiterjedjen.

Tapintatos irányítással az első naptól kezdje meg az ábrázolással kapcsolatos szokások kialakítását. Különösen fontos, hogy a gyerekek a ceruzákat, más anyagokat, eszközöket ne vegyék a szájukba. Szokják meg az asztal leterítését és a kézmosást.

Az óvónő elsősorban ne a technikai készséget értékelje, hanem magát az ábrázolás tényét, szándékát. Az ábrázolás szintjét ne a „vonalak egyenességén” vagy szabályos kerektségén mérje, hanem azon, hogy milyen aktivitással rajzol, mintáz a gyerek, létrehozott formái mennyire összefüggőek, tagoltak, milyen viszonyban vannak egymással, mennyit fejlődött a gyerek saját képi nyelvének kialakításában.

Emberábrázolásnál, — amely egyes gyerekeknél igen korán megjelenik — értékelje az óvónő, hogy a gyerek képes volt az embert egy-két felismerhető jeggyel kifejezni.

4 → 5 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Ajánlott tevékenységek:

A gyerekek személyes élményeinek, elképzeléseinek, a hozzájuk közel álló személyeknek, természeti jelenségeknek, tárgyaknak, eseményeknek képi-plasztikai kifejezése.

Az óvodai élet gyerekek számára fontos jeleneinek, a foglalkozási ágakban megfigyelt és feldolgozott jelenségek, témák ábrázolása emlékezet, megfigyelés alapján. A közös játékhoz, dramatizáláshoz, bábozáshoz, építéshez szükséges eszközök, kellékek, alkalmi ajándéktárgyak együttes készítése, díszítése.

+ a gy. ötlettel

A közvetlen óvodai környezet — a csoportszoba és az udvar — ápolásában, rendezésében ünnepi díszítésében való együttes részvétel, önálló segítség.

a) *Képalakítás*, rajzolás az udvaron, aszfalton egészen nagy méretekben is: pl. a térbeli játék „útvonalának” megjelenítésére vagy más játékcél szerint (pl. „ház”, utak, kerítések, körvonalak, hullámvonalak, egyenesek, csigavonalak, jelenetek stb.).

Emberalakok, környezet, tárgyak rajzolása saját elképzelés alapján, különböző cselekményes jelenetek, mese, vers megjelenítéseként.

Képek festése egyénileg választott színekkel, a gyerekek érzelmeinek, élményeinek, képzeletének alapján. (Közben ismerkedés a színek nevével).

Érdeklődés a környezet színei iránt, gyönyörködés a szép színegyüttesekben (pl. ég, föld, épületek, virágok, őszi, tavaszi, téli fák stb.).

Vékonyabb-vastagabb vonalak, tagoltabb formák, részformák, a színek, színfoltok alkalmazása; mindezek ritmusba rendezése díszítésekben, vagy a gyerekek számára fontos részek kiemelése céljából.

Rajzolás bottal a földre, iskolai krétával a táblára, az aszfaltra kifeszített nagy papírokra puha ceruzákkal, krétákkal, filc- és rostirónokkal, tuszal, fapálcával.

Festés ecsettel, sokféle színű sűrűre oldott gombfestékkel, temperával, jól kenődő viasz- vagy zsírkrétákkal, festékkel színkeveréssel: sokféle alakú, méretű, színű és anyagú papír használatával. Az ecset kimosásának, a helyes vízhasználatnak a gyakorlása.

Agyagkompozíciók alkotása tárgyak lenyomataival, beszurkálással, karcolással; egyszerű anyaglapok díszítése. Képalakítás spárga és fonaldarabkák textilalapra applikálásával; színes papíralapra tépéssel kialakított papírfoltok felragasztásával.

A színre, formára, kompozícióra vonatkozó tapasztalatok: térviszonyok ábrázolása: a kép motívumainak, szereplőinek egymáshoz való térbeli viszonya. (Egymás mellett, fölött, fent, lent, szélén, középben stb.).

Új színek kikeverése (például: fehér és piros keverése rózsaszínt ad stb.).

Formák képzése vonalakkal, körvonallal, színfoltokkal. (A kéz mozgásának „útja”, ereje a rajzeszközök nyomhagyásában.)

b) *Plasztikai munkák*: Természeti tárgyak gyűjtése az óvoda környékén vagy séták, kirándulások alkalmával (termések, rügyek, leveles ágak, kavicsek).

A gyűjtött tárgyak formáinak összehasonlítása más formákkal, szétválogatása, csoportosítása gömbölyűség, laposság, szabályosság, szabálytalanság alapján, felületi tulajdonságaik szerint.

Emberalakok, állat- és játékfigurák mintázása, törekedve a formák tagolására, a főbb részformák érzékeltetésére, a főbb részformák ábrázolására és díszítésére.

Egyszerű ajándéktárgyak, játékok készítése szerkesztő-összerakó munkával; díszítések kézimunkával (pl. termésekből figurák, bútorok vagy terítők, dobozok, koszorúk, gyöngyök, láncok, füzérek, csákók stb.).

Bábok, díszletek készítése, ezek festése, összeszerelése (például fakanálbábok vagy síkbábok stb.).

Homok, agyag, gyurma, színes papírlapok, kartonok és sokféle, lehetőleg nemes, könnyen megmunkálható anyag (pl. textil-, fonal-, bőrdarabkák, fadarabok, dobozok, termések, gallyak stb.) használata.

Ismerkedés különféle technikákkal; alkalmazásuk gyakorlása (pl. nyirkálás, tépés, hajtogatás, konstruálás, plasztikus formálás, bemélyítés, kerekítés, szövés, ragasztás, karcolás, applikálás stb.).

Formákra, alakíthatóságra vonatkozó tapasztalatszerzés. Gömbölyű, szögletes, testes, lapos stb. formák kisebb részformákkal tagoltak (például emberalak feje, nyaka, törzse, végtagjai; a virág szára, levele, szirmai stb.). Arányviszonyok: részekre osztás félbe, negyedbe hajtogatással, agyagdara-
bolással, tépéssel stb. A felület lehet sima, érdes, fényes, matt, kemény, lágy stb. A papír gyűrhető, nyírható, téphető, hajtogatható, s közben alakja, felülete változik. A konstruálás, az anyagok formálása során tapasztalják meg a gyerekek, hogy „miből mit lehet csinálni”.

c) *Építés:* Nagy térbeli alakzatok (nyitott és zárt körök, „kapuk”, egyenes és kanyargó sor, „vonat” stb.) formálása a gyerekek közös mozgásos játékaik során.

Különféle anyagokból, tárgyakból építéssel, összerakással, térbeli rendezéssel kisebb-nagyobb formacsoportok, építmények (pl. várak, „udvar”, sátor, szobák, alagút stb.) alakítása.

Az óvónő és a gyerekek közös munkájaként készített nagyobb makettek, és a gyerekek által a játék során kialakított térrészek berendezése a célnak megfelelően játékokkal, maguk készítette tárgyakkal, formákkal, figurákkal. (Például: babaszoba, orvosi rendelő, tejbolt stb.).

A homok és a hó mellett építőköcskák, berendezési tárgyak, takarók, nagyméretű dobozelemek stb. felhasználása.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

A kötelező foglalkozások bevezetésének átmeneti időszakában az óvónő körültekintően tájékozódik csoportja ábrázolásszintjéről, különös tekintettel az új gyerekekre. A tájékozódás alapján döntse el, hogy áttér-e a kötött foglalkozásokra. Vegye figyelembe, hogy a gyerekek ábrázolási szintjében 4–5 éves korban bekövetkező fejlődés egyenlőtlen ütemű, nagy egyéni eltéréseket mutat.

A technika és a téma *választhatósága* jól fejleszti a gyerekek kreativitását. Elsősorban a már ismert technikák közül kínáljon választékot, vagy a témaválasztásban adjon nagyobb szabadságot. Új eljárással célszerű az egész csoportot együtt megismertetni. Ha szükséges, adjon többször alkalmat egyénenként is kipróbálásra, gyakorlásra.

4 → 5 éves korban a térábrázolás is ugrásszerűen fejlődik, mégse csökkentse az óvónő az építés, a valóságos térben való tevékenységek számát. A játék vagy a mese is lehet az a keret, amelynek során a térben való rendezésre, mozgásra, építésre is alkalom nyílik. A sokoldalú téri tapasztalatokat az élmény ereje útján a gyerek fokozatosan beépíti térábrázoló próbálkozásaiba is. Az óvónő abban segítse, hogy itt is az egyéni kifejezés jusson érvényre.

Az építéssel a gyerekeket a téri képzelet működtetésére, finom ujjmozgásokra, két kezük koordinált használatára készítheti.

A gyerekek komponáló képessége a térbeli építéssel, összerakással, szereléssel is fejlődik. Rajzolásnál, festésnél a képi elemek egymáshoz, egymás mellé rendelése, majd közöttük valamilyen egyszerű összefüggés teremtése különbözteti meg a 3–4 évesek „szóróképtől” a 4 → 5 évesek síkbeli ábrázolását. Úgy is biztasson az óvónő az adott térrész, vagy képmező betöltésére, hogy a spontán törekvéseket megdicséri, a többieknek is megmutatja.

Engedje érvényesülni a gyerekek egyéniségét a színhasználatban. Fejlessze tovább az ecsetkezelés, valamint a festékkoldás és keverés eljárásait. Adjon alkalmat arra, hogy két szín egymással keverését is kipróbálhassák a gyerekek. A zsírkréta is festék. Tanítsa meg őket arra, hogyan lehet a krétával színfoltot képezni, befedni vele a felületet. Gondoskodják az anyag választhatóságáról a festésnél is (az asztalra helyezett különféle méretű és színű papírok, festékek és kréták).

Az óvónő növelje a plasztikai munkákban a felhasználható anyagok számát. Biztosítsa, hogy azok alakíthatóságáról, felületéről munka közben újabb és újabb tapasztalatokat szerezzenek a gyerekek. (Pl. merkelőtű, vastag fonál, lyukas kongré; papírhajtogatás, fonás, textilapplikálás, kötözés, mintázás) A kézimunka fogásait és a díszítést mindig valamilyen *célnak alárendelve* ismerjék meg és alkalmazzák (pl. bábkészítés, játékok kiegészítő kellékei stb.).

Teremtsen alkalmat mikrocsoportos munkára, amikor a gyerekek közösen alkotnak. Ilyenkor olyan témát ajánlatos választani, amely sok apró résztevékenységet kíván, így minden gyereknek jut feladat.

Az *értékelés* vonatkozzon az eredeti ötletekre, az érzékeny megfigyelésre, az elrendezésre, a formákra, a színhasználatra, a gondos kivitelezésre. Az óvónő szóbeli értékelése legyen rövid, s mindig a pozitív megnyilvánulásokra támaszkodjék. Igazodjék az egyéni fejlettséghez.

Az ábrázolásra indító élmény a gyerekek munkájának „hőfokában”, kifejezőerejében áttételesen jelenik meg. Az óvónő vegye észre és erősítse meg, ha valamelyik gyereknek „eleven szemmel” megfigyelt egyedi formák jelennek meg a munkájában. A kifejezés lendületessége, ereje legyen az elismerés fő kritériuma. A közvetlen megfigyelésen alapuló ábrázolást, a friss élmény azonnali megjelenítését még nem várhatja el a gyerektől.

5 → 6 → 7 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Ajánlott tevékenységek:

A gyerek saját élményeinek, a hozzájuk közel álló cselekményes témáknak, a velük vagy környezetükben történt eseményeknek, mesék, versek, dalok, történetek elképzelt szereplőinek, jeleneteinek képi-plasztikai kifejezése.

Közös játékaikhoz, más foglalkozási ághoz, dramatizáláshoz, bábozáshoz, társaik, szüleik megajándékozásához, környezetük szebbé tételéhez játékeszközök, tárgyak, kellékek készítése. A szűkebb és tágabb környezet rendezése, alakítása, díszítése. Találkozás műalkotásokkal.

a) Képalakítás, rajzolás nagy méretben, együtt is, a földre, aszfaltra (pl. ugróiskola, útvonal, térhatároló kerítések, „házak” alaprajza, „országok” stb.).

Egyéni és közös kompozíciók rajzolása, festése kisebb és nagyobb méretekben élmények alapján vagy elképzelés szerint.

A környezetben található, a gyerekeknek kedves, számukra érdekes tárgyak, formák, jelenségek megfigyelése, és emlékezet alapján való egyéni témába ágyazott megjelenítése.

A rajzolt formák gazdagítása, díszítése a gyerekek tetszése szerinti részformákkal, színekkel, formaismétléssel.

Mesék, történetek, események elképzelése, képi ábrázolása. Esetleg különféle technikával és anyagokkal (pl. kötözött batik, kollázsok, vagy dom-borművek, agyagplakettek).

Keveréssel előállított színekkel, az egyéni színekkel való érvényesítésével különböző méretű kompozíciók, bábok, álarcok, díszletek festése.

Festéshez az egymással is kevert gombfesték és tempera használata, a festékek fehér temperával való keverésének kipróbálása (esetleg ecsetrajzhoz tus, vagy diófavaj használata). A száraz festékre felhordott zsírkréta használata (esetleg a viaszkarccal, papírbatik technikájának, és különféle egyszerű lenyomatok készítésének megismerése).

Képeskönyv, leporelló készítése kivágott képekből: ennek további díszítése saját rajzaikkal.

A formára, színre, kompozícióra vonatkozó tapasztalatok és megfigyelések: térkifejezés a kép síkján egymás melletti, fölötti formákkal. Színek alkotása, a festékek, a színtelések egymás mellé festésének lehetőségei. A formák, jelenségek jellemzőinek megfigyelése: színük, alakjuk, részformáik.

b) Plasztikai munkák. Emberalakok, állatok, tárgyak mintázása, a legjellemzőbb forma, a legfőbb tagoltság egyéni érzékeltetésével. A mintázott figurák összerendezése különböző térbeli kompozícióba, próbálkozás kétalakos szobor formálásával (például anya és gyereke, gyerek és állat, barátok stb.).

Játékok, modellek, bábok (például autók, házak, közlekedési jelek stb.), ajándékok, fenyődíszek készítése szerkesztő és konstruáló munkával, mintázással, szövással, fonással. Díszítésük kézimunkával, az anyagszerűség

betartásával, az összes, a gyerekek által ismert formaelem, eljárás önálló alkalmazásával nagyobb méretben is (például sík- és sapkás bábok, vagy hengeres bábok, díszletek, bababútorok, vagy papírhajtogatással készített játékok, kellékek, álarcok, jelmezek stb.).

Változatos, képlékeny anyagok alkalmas eszközökkel, szerszámokkal való alakítása, formálása. A szerkesztés, barkácsolás eszközeinek, a kézimunka és az ábrázolás technikájának együttes használata a tárgykészítés céljának megfelelően. A papírtépés, nyírás, hajtogatás, ragasztás, varrás, mintázás, applikálás, kötözés, fonás, szövés eljárásainak; a textilnek, fának, agyagnak, gipsznek, kartonoknak, hullámpapíroknak, lehetőleg természetes anyagoknak a használata.

Formára, anyagismeretre vonatkozó tapasztalatok és megfigyelések: a formák tagoltsága, részformái, az anyag formálhatósága.

c) *Építés:* Az építőjátékok változatos felhasználása mellett közös játékoknak megfelelően nagyobb térben, nagyobb méretű elemekből összeállított térrészek, búvóhelyek vagy sátrak, házak építése.

Esetleg több napon át folytatódó közös munkával a homokban, hóban — vagy dobozelemekből — gazdagodó formavilágú építmények (pl. óvoda, város, falu stb.) építése.

Az udvari játékok során nagy térbeli alakzatok létrehozása körben állással, összefogódzással, mozgással.

A kertben kövekkel, kavicsokkal díszített ágyások, utak, szegélyek alakítása.

Az óvónő vezetésével különféle makettek (pl. színpad, meseszínhely, útkereszteződés, gazdasági udvar stb.) építése és berendezése a gyerekek által alkotott modellekkel, formákkal, tárgyakkal.

Térbeli tapasztalatok és megfigyelések: tájékozódás a térben, téralakítás: térrészek összefüggése, összekapcsolása átjárókkal, folyosókkal, alagúttal, úttal. Statikai tapasztalatok: az egymásra rakott formák egyensúlyi viszonyai, stabilitás, labilitás, alátámasztási, lefedési lehetőségek. Vízszintes, függőleges, kanyargó, ferde irányok. Arányviszonyok: alacsonyabb-magasabb, kisebb-nagyobb, több-kevesebb stb. A makettek és a hozzájuk készített kiegészítő formák egymáshoz viszonyított méretei.

d) Az óvónő és a gyerekek által kiválasztott *műalkotások nézegetése*, a róluk való beszélgetés hangulati, tematikai vagy térbeli, formai és színbe-

li, elrendezésbeli szempontból (pl. nagyobb méretű reprodukció, vetített diakép vagy lehetőleg eredeti mű). A környezetben látható esztétikus jelenség megfigyelése (pl. táj, növények, időjárás, idős emberek, gyerekek, állatok); együttes gyönyörködés műalkotásokban (festmény, szobor, épület, népművészeti és formatervezett szép tárgyak); szerszámokban, gépekben; természetes anyagokban (pl. fa, fém, bőr, textil stb.).

Művészeti albumok nézegetése, lapozgatása. Helyi kézműves műhely, esetleg múzeum, kiállítás lehetőség szerinti meglátogatása.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő szervezze meg, hogy a környezetszépítés hétköznapi tennivalóit minél önállóbban végezzék a gyerekek. Emellett legyen évente több alkalom, amikor kimondottan díszítő, felújító vagy ünnepi célzattal együtt tevékenykednek a felnőttekkel a csoportszoba és az udvar rendezésében.

Tegye lehetővé az óvónő, hogy az alapvető technikákban egyre inkább kialakíthassák és érvényesíthessék saját kifejezési módjukat, ebben fejlődjenek.

Az előző évhez képest a foglalkozás tartalma főként időtartamban, néhány újabb technika alkalmazásában (pl. szövés, papírbatik, plakettkészítés) és a tevékenység színvonalában változik.

Az óvónő a közös sétákon átélt események, élmények alapján az irányított szemlélődés, a rácsodálkozás, a felfedezés lehetőségével készítse a gyerekeket a jelenségek formai, színbeli tulajdonságainak megfigyelésére. Fejlettebb csoportban egyenként adhat egy-egy közvetlen megfigyelésen alapuló ábrázolási feladatot is, de mindenkor bízva a gyerekekre, mennyit adnak vissza megfigyeléseikből az ábrázolásban. Az eredmény a gyerekek ábrázolásbeli sémáinak oldódásában, érzékletesebbé válásában, egyedi jellegében, részletekkel való bővülésben jelentkezik.

Bár a képzelet működése mindegyik ábrázolási formában jelen van, az óvónő mégis adjon a fantáziát alaposan megmozgató feladatokat is. Jól szolgálják ezt a mesék és a technika világából vett témák (pl. sárkány, tün-

dér; robotok, űrhajók stb.) elképzelése, képi vagy plasztikai megfogalmazása.

A gyerekek aktivitását fokozza, ha egy távolabbi cél érdekében tevékenykedhetnek, ezért erre is minél többször kerüljön sor.

A nagyobb témaköröket úgy tervezze meg, hogy azokban a különféle ábrázolási formák, egymást követő foglalkozások kapcsolódása a gyerekeket megfigyelésre készítse, mozgassa meg képzeletüket, vegye igénybe díszítőkedvüket (pl. készítsék el az utca makettjét vagy egy képzeletbeli hajókikötőt, orvosi rendelőt stb.).

Kapjanak a gyerekek minél gyakrabban választási lehetőséget ahhoz is, hogy több témát oldjanak meg. A kínálatot az óvónő a téma szerint előre tervezze meg, de terveihez sohase ragaszkodják mereven. Engedje a gyerekek ötleteit érvényre jutni.

Beszélgetve, szükség esetén magától értetődően helyet változtatva, egymásnak is segítve, „műhely” hangulatú légkörben bontakozhat ki legjobban az alkotói magatartás.

A kötött foglalkozások minden gyerek számára azonos időpontban kezdődjenek, de a gyerekek egyéni igényei szerint fejeződjenek be. Aki hamarabb elkészül, szabadon kezdhesen újabb alkotásba, cserélhessen technikát vagy anyagot, aki pedig folytatni szeretné, amit elkezdett, foglalkozhasson vele tovább is. Azt a gyereket, akinek csökken az érdeklődése, vonja be az óvónő a rendcsinálásba, az eszközök elrakásába, illetve biztosítsa számára a szabad játékot.

Az óvónő konkrétan tervezze meg azoknak a gyerekeknek a feladatait is, akik az előző években nem jártak óvodába. Gondoskodják fejlettségüknek és fejlesztésüknek megfelelő feladatokról.

A feladattudat olyan munkaformákban is fejlődik, amelyek több fázisból állnak, és elég érdekesek a motiváció fenntartásához. (Pl. képeskönyv készítése, vagy egy mese bábszereplőinek megtervezése, elkészítése, díszletek alkotása, a mese dramatizálása stb.)

Az óvodai vizuális neveléstől idegen „írás-előkészítő gyakorlatokat” ne végezzenek a gyerekek. A foglalkozási anyag gyerekekhez igazodó, sokszínű feldolgozása a képi nyelv elsajátításával együtt az iskolára előkészítést is jól szolgálja.

Közeli múzeumokkal, kiállításokkal, helyi műemlékekkel, szép parkokkal, utcarészletekkel, kézműves műhelyekkel való ismerkedésre, a műalko-

tásokról szóló beszélgetésekre is alaposan készüljön fel az óvónő. Ismerje meg előre azokat a helyeket, ahova elviszi a gyerekeket, s az átélt élményeket mindig beszélje meg velük. Törekedjék arra, hogy meghitt kapcsolat alakuljon ki a gyerekek és az óvoda környezete között. Legyen legalább egy kedvenc, gyakran látogatott, szép fájuk, utcájuk, kertjük, épületük, amelyet alaposan megnézegetnek, amelyhez a csoportot kellemes érzelmek fűzik.

3. Minden korosztály számára érvényes javaslatok

Az óvónő teremtsen alkalmat arra, hogy a gyerekek önmaguk munkája mellett *egymás munkáját is nézegethessék*. Ábrázolás közben adhassanak egymásnak tanácsot, legyenek egymás segítségére.

Gondoskodják minden gyerek munkájának *folyamatos bemutatásáról* a csoportszobában és a szülők által látható helyen is.

A bemutatásra szánt *képeket* (reprodukciókat, fotókat stb.) az óvónő a gyerekek szemmagasságához igazodva a fényforrással szemben helyezze el, rövidebb-hosszabb ideig *állítsa ki*.

Az óvónő gondoskodják arról, hogy a gyerekek *játékidőben is ábrázolhassanak* kedvük szerint: ha kedvük van, folytassák a foglalkozáson megkezdett munkákat, s a jól ismert technikákat gyakorolhassák, alkalmazhassák, felhasználhassák játékukban (makettek, bábuk stb.).

Az *udvari lehetőségeket* egész évben használják ki. A gyerekek udvari tevékenysége legyen gazdag. Tábla, agyag, homok álljon mindig a gyerekek rendelkezésére. Télen formáljanak, építsenek hóból is. Biztosítsa az óvónő a nagyobbaknak, hogy játékaikhoz — minél kevesebb segítséggel — maguk alkossák meg kellékeiket. (Pl. készítsenek homokvár ostromához szekeret, katonákat, lovakat kóróból, csutkából: „török” és „magyar” zászlókat textildarabkákból stb.)

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

A gyerekek meglehetősen biztonsággal mozognak az őket körülvevő térben: eligazodnak az elemi térviszonylatok között, ezeket téralakító játékaik során is alkalmazzák. Megértik az e viszonylatokra vonatkozó kifejezéseket.

Sokoldalú látási-tapintási tapasztalataik vannak a tárgyak térbeli kiterjedéséről. Észreveszik a lényegesen eltérő nagyságú formák, ellentétes irányok közötti különbségeket.

Játék, építgetés közben különböző formák között egyszerű térbeli viszonyokat teremtenek, a térábrázolásban téri összefüggéseket is jelölnek.

Képeikben megjelenik a személyek, tárgyak ábrázolása. Az emberi alakot rajzban és mintázással — minimális formai jelzésekkel, de ráismerhetően — megjelenítik. A formákat ismertető jegyeikkel, a legalapvetőbb jelekkel, egyes fő részformák egymáshoz rendelésével képesek ábrázolni.

Látási-tapintási-mozgási tapasztalataik vannak a formák tulajdonságairól nem fogalmi szinten (pl. simaság, érdekesség, felületek fényessége, laposság, gömbölyűség, szögletesség stb.).

A legtöbb gyerek bátor a színhasználatban, örömet leli a színekben, ismeri és tudja néhány általa leggyakrabban használt színnek a nevét, színük szerint is képes tárgyakat kiválasztani.

Nő a gyerekek díszítőkedve, érvényesül a firkából, karikából születő ritmuseremtő képességük a forma- és színismétlésben.

Bátran használt kifejezési eszközüik a plasztikus forma, a vonal és a színfolt. Tudnak körvonallal alakzatokat rajzolni ceruzával, krétával; színfoltokat képezni ecsettel; térbeli formákat alakítani agyagból, gyurmából.

Szívesen használják az alapvető technikai eljárásokat, eszközöket, anyagokat; van tapasztalatuk ezek legfontosabb tulajdonságairól és használatuk módjáról.

Esetenként érdeklődéssel nézegetik egymás munkáját.

Kialakul bennük az eszközök elrakásában való segítkezés igénye is.

4 → 5 éves korban

Növekvő biztonsággal használják az általuk ismert nagyobb kiterjedésű teret is. Környezetük tárgyainak térbeli helyét képesek saját testükhöz viszonyítani. A kiterjedések nagyságbeli fokozataiban sokoldalú tapasztalattal rendelkeznek. Építgetés közben használják a térbeli viszonyokat, és kezdik használni a viszonzyszavakat.

Építés során próbálgatják a távolságok felbecsülését is.

Fejlődik az a képességük, hogy a teret játékok céljának, rendeltetésének megfelelően átalakítsák (pl. elkerítik, lefedik, berendezik stb.).

Rajzaikban, festéseikben megjelenik a térbeliség jelzésének szándéka (pl. közös alapra rendezés, a „föld” és a háttér jelölése, formák elhelyezése lent-fent stb.). Képesek személyeket, egyszerű eseményeket általuk jól ismert tárgyakat jellemző jegyeikkel felismerhetően megjeleníteni, megformálni.

Képesek a tagoltság, a fő részformák jellegzetességeinek a jelzésére (pl. a fej kerek, a ház szögletes stb.). Megjelenik a részformák funkcionális rendezésének szándéka.

Tapasztalati alapon ismerik, és egyéni tetszésük szerint alkalmazzák az alapvető képi kifejezőeszközöket: a vékonyabb-vastagabb vonalakat, színfoltokat, a rajzolt és mintázott formákat.

Irányítással képesek észrevenni a környezet jelenségein, tárgyain, a természeti jelenségekben, műalkotásokban megjelenő feltűnő, erőteljes színeket.

Síkbeli és térbeli kompozíciókban próbálgatják a képfelület, a térrész betöltését.

Igénylik a díszítést, kedvvel alkalmazzák képalakításukban és plasztikai munkáikban az egyszerű forma- és színritmusokat, a díszítés többféle technikáját (például színnel, formák változtatásával, lenyomattal, karcolással stb.).

Kezd kialakulni bennük a „valamit alkotás” igénye. Segítséggel képesek egyszerű kiegészítő kelléket alkotni játékaikhoz; tudnak ajándék- és játéktárgyakat készíteni.

Az óvónő segítségével képesek környezetükben felfedezni a rend, a színek, a díszítés szépségét, részt vesznek létrehozásában.

Közös és egyéni alkotások készítése közben képesek egymásra tekintettel lenni: hajlandóságot mutatnak az együttműködésre.

Szívesen vesznek részt az ábrázolás sokféle formájában, munkáikat önálló elképzeléseik alapján képesek megoldani.

Biztonsággal használják az ábrázolás eszközeit. A megismert technikai eljárásokat segítségével tudják alkalmazni.

Az eszközöket képesek önállóan elővenni; tisztán tartásukban, elrakásukban segítséggel közreműködnek.

5 → 6 → 7 éves korban

Bátrabbak, ötletesebbek az építésben, a téralakításban. Sokféle tapasztalattal rendelkeznek változatos alakú zárt és nyitott terek elkerítésében, lefedésében, az építmények egyensúlyának megteremtésében.

Tevékenyen részt vesznek az őket körülvevő tér, valamint a térbeli makettek berendezésében, az alapvető térviszonylatok segítségével. Képesek a tárgyak térbeli kiterjedésének tapasztalati felismerésére, a főbb formai jellemzők megnevezésére.

Képkialakításaikban egyéni módon jelezni tudják az elemi térviszonylatokat. Élményeik, elképzeléseik, képzeteik megjelenítésében többnyire biztonsággal használják a képi kifejezés változatos eszközeit.

Színhasználatukban érvényesítik kedvelt színeiket. Képesek vezetéssel észrevenni a környezet, a műalkotások és saját munkáik színhangulatát.

Formaábrázolásuk változatos, többnyire képesek hangsúlyozni a legfontosabb megkülönböztető jegyeket, jellemző formákat (pl. fiú, lány, nyuszi, tulipán stb.). Emberábrázolásaikban megjelennek a részformák (pl. haj, ruha stb.); próbálkoznak a legegyszerűbb mozgások jelzésével is.

A közös munkák értékelése során saját műveikkel és a műalkotásokkal kapcsolatban szóbeli véleményt nyilvánítanak.

Tudnak formákat mintázni elképzeléseik alapján és megfigyeléseik felhasználásával. Önállóan és csoportmunkában is készítenek egyszerű játékokat, kellékeket, modelleket, maketteket. Fokozott önállósággal tudják alkalmazni a megismert technikákat. (Például papírhajtogatás, nyírás, tépés, ragasztás, konstruálás, összeszerelés, varrás, kötözés.) Önállóan díszítenek tárgyakat, az óvónő irányításával képesek az anyagszerűségekre törekvés szabályait betartani.

Kezdenek érdeklődni az érdekes, szokatlan jelenségek iránt. Elmondják véleményüket az óvodai környezetről, szívesen vesznek részt annak szépítésében. Időnként felszólítás nélkül is észreveszik a tennivalókat (megigazítják a gyűrött terítőt stb.). (Lásd: Közösségi nevelés, egyéni bánásmód c. f.)

Késztetést éreznek arra, hogy figyelmüket összpontosítsák, technikai tudásukat aktivizálják.

A gyerekek többsége önmaga is elkezd javítani saját készülő alkotását.

A KÖRNYEZET MEGISMERÉSÉRE NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA és ajánlott módszerei

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A KÖRNYEZET MEGISMERÉSÉRE NEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

A környezettel való ismerkedés az óvodai nevelés egészében érvényesülő folyamat. Általa a gyerekek az őket közvetlenül körülvevő és a tágabb természeti, társadalmi környezetről olyan tapasztalatokat szereznek, amelyek az életkoruknak megfelelő biztonságos eligazodáshoz, tájékozódáshoz nélkülözhetetlenek. Segíti a gyerekek irányítottan és spontán szerzett tapasztalatainak feldolgozását. Fejleszti megfigyelő képességüket, képzeletüket, gondolkodásukat, emlékezetüket.

A környezettel való ismerkedés közben alakul a gyerek társas magatartása. Fejlődik beszédmegértő és nyelvi kifejezőképessége.

Elősegíti a tárgyi- és emberi környezethez fűződő kapcsolat kedvező alakulását. A gyerekek a természeti és emberi környezetben érzékelik a szépet, a környezetvédelem, a környezethigiéne szerepét.

A nevelés fontos feladata a szülőföldhöz, a nemzeti kultúra hagyományaihoz fűződő pozitív érzelmi viszony alakítása, a helyi népszokások felélevenítésével és a környező népek szokásainak megismerésével.

A környezet megismerésére nevelés szoros kapcsolatban van más nevelési területekkel.

Tartalmában és feladataiban konkrét összefüggést mutat a közösségi neveléssel (pl. a társadalmi környezethez való alkalmazkodás, a szociális tanulás területén stb.), a vizuális neveléssel (pl. környezet megismerése, esztétikai hatása, ábrázolásban való megjelenítése, színek stb.), a zenei neveléssel (népszokások, zenei hagyományok stb.), a matematikai neveléssel (pl. a környezet tárgyainak, jelenségeinek tulajdonságai, számosságuk, formájuk stb.).

A gyerek a természeti és társadalmi környezetéből szerzett ismereteit játékában felhasználja, folyamatosan gyakorolja, munkatevékenységében alkalmazza.

FELADATOK

A környezet megismerése a tapasztalatok, ismeretek gyarapításával, feldolgozásával felkelti, illetve ébren tartja a gyerekek kíváncsiságát, érdeklődését, kielégíti megismerési vágyukat. Elősegíti, hogy maguk fedezhessék fel környezetük tárgyait, jelenségeit.

Lehetőséget ad a minél több érzékszervvel való tapasztalásra, az élmények több szempontú felidézésére.

Az óvónő vegye figyelembe a gyermek természeti és társadalmi környezetére vonatkozó meglévő tapasztalatait, valamint azt is, hogy tapasztalataik családjuk és lakóhelyük eltérő jellegéből adódóan különböznek.

Legyen alkalmuk közvetlen módon találkozni a természetvédelemmel.

A tapasztalatszerzés módja: az alkalmi és folyamatos megfigyelés, a gyűjtés, a szimulációs játékok, amikor is a játék helyzetet nem a gyermek, hanem az óvónő teremti meg.

Az alkalmi megfigyelések, tapasztalat- és élményszerzési alkalmak száma nagy. Ilyen például egy vásárlással összekötött piaci séta.

Folyamatos megfigyelésre többek között a természeti jelenségek, a növények fejlődésének változásai adnak módot. A folyamatos megfigyelések szervezésekor az óvónő ne törekedjék az egész csoport összefogására, hanem néhány érdeklődő gyermeket vonjon be (például az időjárás megfigyelése a nap folyamán többször).

Az óvónő a foglalkozásokon kívüli időben is használja ki a tapasztalatszerzési lehetőségeket. A gyerekek érdeklődéséhez igazodva vagy érdeklődésüket, kíváncsiságukat felébresztve teremtsen alkalmat megfigyelésre. Így is tudja biztosítani a szükséges tapasztalati és élményanyagot.

Tegye lehetővé a gondolkodási képesség hajlékonyságának alakulását olyan helyzetek teremtésével, amelyekben a gyerekeknek alkalmuk nyílik különböző szempontok felfedezésére, többféle megoldás közötti választásra.

Az óvónő segítse a szülőket, hogy felismerjék a gyermek környezet iránti érdeklődésének fontosságát.

Beszélgessen velük a gyermeki kíváncsiság kielégítésének fontosságáról. Támasszák a gyerekek családi kiránduláson, nyaraláson szerzett tapasztalataira.

A FEJLESZTÉS TARTALMA ÉS AJÁNLOTT MÓDSZEREI

3 → 4 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

A gyerekek beszélgessenek az óvodai élet első élményeiről, ismerkedjenek óvodai környezetükkel, a velük foglalkozó felnőttekkel. Játsszanak szimulációs játékokat a családról (anya, apa, gyereke, összetartozás).

Ismerkedjenek a testükkel, nevezzék, mutassák meg másokon és magukon a kezet, lábat, fejet, szemet, fület, orrot, száját. Ismerkedjenek a végtagok és az érzékszervek funkcióival, az érzékszervek ápolásával. Ismerkedjenek az orvos gyógyító munkájával.

Séták alkalmával gyakorolják a gyalogos közlekedést. Figyeljék meg az utcán közlekedő járműveket. Nevezzék meg a leggyakrabban látott közlekedési eszközöket.

Figyeljék meg az évszakokat. Ősszel a levelek hullását, színét, az esőt, a szél hatását (hajladoznak a fák). Vegyék észre a levelek őszi színeit.

Figyeljék meg a hó hullását, színét. Játsszanak a hóban, építsenek hóembert, szánkózzanak. Az óvónő segítségével etessék a madarakat.

Figyeljék meg a tavasz jeleit a természetben: többet süt a nap, olvad a hó, sár van az utcán, az udvaron.

Figyeljék meg az első zöld leveleket, az első nyíló virágokat, gyönyörködjenek bennük; vegyenek részt a kerti növények gondozásában.

Szerezzenek tapasztalatokat az időjárás és az öltözködés összefüggéseiről. (Hűvösebb idő — melegebb öltözködés; melegebb idő — könnyebb öltözködés.)

Szerezzenek tapasztalatokat 2–3 gyümölcs (például alma, körte, cseresznye) formájáról, színéről, ízéről, fogyasztásának módjáról. (Megmossuk, nyersen vagy főve fogyasztjuk, szárát, magját nem esszük meg.)

Szerezzenek tapasztalatokat 2–3 virágról (például hóvirág, tulipán, róza): színéről, illatáról, szépségéről.

Szerezzenek tapasztalatokat 2–3 zöldségféle (például sárgarépa, hagyma, retek) alakjáról, színéről, ízéről.

Nevezzenek meg a környezetükben lévő gyümölcsöket, virágokat, zöldségféléket.

Figyeljék meg 3-4 állat (például kutya, macska, tyúk, kakas, veréb, galamb) külső jellegzetességeit, hangját. Lehetőség szerint vegyenek részt a környezetükben lévő állatok etetésében. Nevezzenek meg néhány, a környezetükben élő madarat.

Keressék és nevezzék meg környezetük tárgyainak színeit (elsősorban a fehér, a fekete, a piros, a kék, a sárga, a zöld, a barna színt).

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő irányításával a gyerekek szeptemberben és októberben mindennapi tevékenységeik közben ismerkedjenek környezetükkel.

A gyerekek először az óvoda helyiségeivel ismerkedjenek meg. Az óvónő kérje őket, hogy beszéljenek az óvodába vezető útukról (mit láttak, kikkel találkoztak stb.).

A természeti környezetet a szabadban célszerű megfigyelni. A rácsodálkozás, a felfedezés jelentsen örömet a gyerekeknek. A megfigyelések jó hangulatban, oldott légkörben folynak. Az óvónő a gyerekekkel együtt fedezze fel a környezetet, ösztönözze őket arra, hogy észrevegyék a természet szépségeit.

A gyerekeket igyekezzék minél több élményhez juttatni, hogy azok mélyítsék kötődésüket a természethez. Fogadja szívesen, ha a gyerekek színes falevelet, tobozt, vagy más „kincs”-et hoznak.

A foglalkozásokon az élmények feldolgozására, a tapasztalatok megbeszélésére kerül sor. A gyerekek érdeklődését, aktivitását cselekvéses tapasztalatszerzési lehetőségek és játékos cselekvések biztosítják.

A foglalkozások témájukban elsősorban a megfigyelésekhez illeszkedjenek. Egy témakörön belül egy-egy témát változatosan, többször (két-háromszor) is kezdeményezhet. A többszöri kezdeményezés célja, hogy a gyerekek mindig újabb és újabb oldalról közelítsék meg ugyanazt a társadalmi vagy természeti témát. A csoportokban szervezett kötetlen foglalkozás lehetővé teszi az óvónő számára a gyerekek egyéni tapasztalatainak, élményeinek megismerését. Módot ad a differenciált fejlesztésre, az egyéni fejlődés üteméhez való igazodásra. (Lásd: Tanulás c. f.)

Az óvónő kísérelje meg felkelteni a kevésbé érdeklődők kíváncsiságát. A foglalkozásokon résztvevők számára változatos tevékenységekkel biztosítsa érdeklődésük és aktivitásuk fennmaradását. Kezdetben a foglalkozások a szabadban és a csoportszobában egyaránt rövidek legyenek.

A foglalkozáson a tárgyakat, jelenségeket lehetőleg természetes környezetben, és természetes megjelenési formájukban mutassa be az óvónő, hogy a gyerekek közvetlen kapcsolatba kerülhessenek velük. Fokozottan érvényesítse a valóságot, az ahhoz kapcsolódó cselekvést, az erről alkotott képet, és az ezt kifejező szó egységét. (Lásd: Anyanyelvi nevelés c. f.) Közben alakuljon ki beszélgetés a gyerekek között is. Az óvónő mindig hallgassa meg a gyerekek kérdéseit, közléseit és reagáljon azokra. Akkor jár el helyesen, ha a gyerekeknek örömeik telnek a megismerésben. Használja fel az óvónő a váratlan helyzetből, eseményekből adódó tapasztalatszerzési lehetőségeket is.

4 → 5 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Beszélgessenek a családról, játsszanak különböző szerephelyzeteket teremtve családjátékot (a család neve, családtagok, a család otthona, a lakásuk címe, ki mivel tölti az idejét otthon stb.).

Tudatosodjon bennük testük ápolásának szükségessége, és az orvos gyógyító munkájának fontossága.

Séta közben beszéljék meg és gyakorolják a gyalogos közlekedés szabályait. Figyeljék meg a személy-, illetve teherszállításra alkalmas járműveket. Szóban és képekben hasonlítsák össze, csoportosítsák őket.

Figyeljék meg az évszakokat. Őszi időjárás változékonyságát, a természet változásait, az őszi szépségeit. Sokat esik az eső, köd van, fúj a szél, hullanak a levelek, kopaszok lesznek a fák, a bokrok.

Figyeljék meg a téli időjárást, a téli természetet, a havat, a zúzmarát. Figyeljék meg a hideg hatását; befagy a víz, megfagy a föld. Játsszanak a hóban. Szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy a hó összetapad, siklik rajta a szánkó; hogy meleg hatására elolvad.

Keressék az összefüggéseket a levegő felmelegedése és a természet változásai között: a föld már nem fagyos, vetni, ültetni lehet. Rügyeznek a fák, a bokrok, zöldellnek a növények.

Figyeljenek meg tavasszal nyíló virágokat a kertben, a mezőn, a parkban; gyönyörködjenek bennük. Figyeljék meg a lepkéket, bogarakat, madarakat. Keressék az összefüggéseket az időjárás és az emberek tevékenysége között: a gyerekek többet vannak az udvaron, a felnőttek dolgoznak a kertben, a földeken, a parkokban. Maguk is kapcsolódjanak be a kerti munkákba.

A nyári hónapokban figyeljék a kert, park, mező, erdő növényeit, állatait, az időjárás jellegzetességeit. Szerezzenek tapasztalatokat a nyári időjárás, a növények, az állatok és az emberek életének összefüggéseiről.

Szerezzenek tapasztalatokat az időjárás és az öltözködés összefüggéseiről. (Hogyan alkalmazkodik az ember öltözködése a hideghez, a meleghez?)

Hajtassanak virágot (például tulipánt, jácintot), ágot (például aranyesőt), ültessenek magot (például borsót). Figyeljék meg a (benti és kinti) hőmérséklet, a víz, a napfény hatása és a növény fejlődése közötti összefüggéseket.

Figyeljék meg a különböző évszakokban folyó munkálatokat a kertben, parkokban. Lehetőség szerint vegyenek részt a tavaszi és az őszi kerti munkában.

Figyeljék meg nehány gyümölcs (például a cseresznye, eper) növekedését, érését.

Figyeljék meg néhány zöldségféle (például a sárgarépa, karalábé) növekedését. Lehetőleg figyeljék meg a gyümölcsösben, a zöldéses kertekben végzett munkákat. Figyeljék meg ősszel és tavasszal a piacot.

Az állatok közül ismerkedjenek meg a valóságban és/vagy képen néhány háziszárnyassal és kicsinyeivel.

Ismerkedjenek meg a valóságban és/vagy képen a sertéssel, a szarvasmarhával és kicsinyeivel. Beszéljenek a szarvasmarha és a sertés hasznáról.

Ismerkedjenek meg a valóságban és/vagy képen a házinyúllal. Beszéljenek vadon élő rokonáról.

Ismerkedjenek meg a valóságban és/vagy képen néhány vadon élő állattal (például róka, mókus, őz, szarvas) és kicsinyeivel.

Ismerkedjenek meg a valóságban és/vagy képen néhány rovarral (például méh, katicabogár), a költöző madarak közül néhányval (például fecske, gólya). Gyűjtsenek madáreleséget, készítsenek madáretetőt, beszéljenek a vadon élő állatok védelméről.

Környezetük tárgyain, jelenségein ismerjenek fel újabb színeket. (Lásd: Vizuális nevelés c. f.)

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Ha az óvónő áttér a kötetlen foglalkozásokról a kötött foglalkozásokra, ez fokozatosan történjék. Tartsa szem előtt, hogy a fejlődés egyenetlen üteméből következően jelentős eltérések lehetnek a gyerekek között. Kezdetben az óvónő a kicsiknél megszokott módon kezdeményezze a foglalkozásokat. Biztosítsa a tevékenység tárgyi és hangulati feltételeit, a motiválást, hogy a gyerekek minél aktívabban vegyenek részt a tevékenységekben.

A foglalkozások nagy része természetes környezetben zajlik. Az óvónő az előzetes tapasztalatokra támaszkodva vezesse rá a gyerekeket a legfontosabb ismertetőjegyek, hasonlóságok, különbségek, összefüggések észrevételére és ösztönözze őket, hogy megfigyeléseiket szóban is fejezzék ki.

A megismerés folyamatában a gyerekeknek minél több és minél változatosabb tapasztalatban legyen részük.

Az évszakokhoz kapcsolódó megfigyelések gyakran hetekig tartanak. Közben sorra kerülhetnek a csoportszobában feldolgozható témák is. Ezek a foglalkozások kedvező lehetőséget biztosítanak a gyerekek gondolkodásának, folyamatos beszédének, szóbeli kifejezőképességének fejlesztésére. Az óvónő szabad, alkotó légkörben ösztönözze beszélgetésre a gyerekeket.

Hosszabb ideig tartó megfigyelések után célszerű egy-egy olyan foglalkozást is beiktatni, ahol a tapasztalatokat feldolgozhatják, kiegészíthetik, rendszerezhetik.

A gyerekek környezetükben gyakran találkoznak technikai eszközökkel, hallanak úrhajókról, háztartási, ipari, mezőgazdasági gépekről. Amikor indokolt, ezek is épüljenek be a környezetismeret témái közé.

5 → 6 → 7 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Különböző szerephelyzeteket teremtve rögtönözzenek játékot a családról (a családtagokról: a családjukban legidősebbekről, legfiatalabbakról, testvéreikről; arról, hogyan él a csecsemő, az óvodás, az iskolás a családban).

Szimulációs játékokban jelenítsék meg, hogyan gondozzák, nevelik a felnőttek a gyerekeket, hogyan gondoskodnak róluk. Játsszanak és beszélgetsenek a család legfontosabb szükségleteiről. (Szükség van: táplálékra, lakásra, egymásra.) Jelenítsék meg, és beszélgessenek róla, hogy a családban mindenkinek van kötelessége (a családtagok munkája otthon; miben segíthetnek a gyerekek). Jelenítsék meg szüleik foglalkozását.

Figyeljék meg az óvónő, a dajka és más felnőttek munkáját. Vegyék számba, miben segíthetnek ők maguk, milyen jelentősége van az önkiszolgáló tevékenységeknek (például öltözködés, kézmosás stb.) és a naposi munkának. Szimulációs játékokban jelenítsenek meg általuk ismert foglalko-

zásokat (például postás, rendőr, fodrász, szerelő, bolti eladó, orvos, tanító stb.).

Nevezzék meg a gyerekek az emberi test részeként a törzset. Jussanak el ahhoz az általánosításhoz, hogy minden gyereknek és minden felnőttnek van feje, nyaka, törzse, karja és lába: van teste.

Figyeljék meg, hogy az ember hogyan használja a munkaeszközöket, a szerszámokat, hogyan irányítja a gépeket. Hasonlítsák össze az állatok mellső lábainak és az ember kezének funkcióját. Ismerjék fel a testnevelés, a sportolás fontosságát.

Ismerjék meg az érzékszervek funkcióit, védelmét, ápolását. Beszélgeszenek a környezetükben megfigyelhető állatok érzékszerveinek szerepéről.

Tájékozódjanak az óvoda környékén, látogassanak el a közeli intézményekbe, középületekbe, építkezésekhez, különböző szaküzletekbe. Figyeljék meg az emberek munkáját a munkafolyamatokban, az alkalmazott technikai eszközöket, gépeket. Látogassanak el a közeli iskolába. Fejezzék ki élményüket rajzban és szóban.

Gyakorolják a helyes gyalogos közlekedést. Ha van rá lehetőség, látogassanak el metróállomásra, vasútállomásra, hajóállomásra, repülőtérre. Figyeljék meg a közlekedés irányítását. Figyeljék meg a megkülönböztetett jelzésű járműveket a közlekedésben (például mentő, tűzoltó), ismerkedjenek a közlekedési dolgozók munkájával. Hasonlítsák össze a szárazföldi (vízi, légi) közlekedési, illetve szállítóeszközöket a valóságban és/vagy képen. Hasonlítsanak össze személy- és teherszállító járműveket a valóságban és/vagy képen.

Figyeljék meg a napszakokat (reggel, délelőtt, dél, délután, este, éjszaka). Szimulációs játékban elevenítsék fel az egyes napszakokban ismétlődő tevékenységeket.

Figyeljék meg az évszakokat, az őszi, téli, tavaszi, nyári időjárás változásait; a borús, ködös, szeles, esős, őszi időt. Emlékezzenek vissza a nyári jelenségekre, hasonlítsák össze azokat az ősziakkal. Gyűjtsenek magvakat a környezetükben található növényekről: virágokról, zöldségfélékről. Tekintsék meg az őszi piac gazdagságát. Ha van költöző madár a környezetükben, figyeljék meg, hogyan költöznek el a madarak. Figyeljék meg az őszi sokszínű szépségét; az őszi és a tél közötti lényeges különbséget; hidegebb levegő, hullik a hó. Figyeljék meg a deret, zúzmarát, ködöt, jégvirá-

got, jégcsapot, a szállingózó, hulló, szakadó havat. Szerezzenek tapasztalatokat arról, hogy melegben a jégcsap, a hó elolvad, hidegben a víz, a hólé megfagy. Játsszanak a hóban: építsenek hóembert, hólagutát.

Etessék a madarakat, kísérik figyelemmel, mely madarak látogatják a madáretetőt. A leggyakrabban láthatókat ismerjék fel és nevezzék meg.

Kísérik figyelemmel a tavaszi jelenségeket: a kékebb eget, a langyos esőt, a fák, bokrok kivirágzását, a nyíló virágok sokaságát, a zöld szín uralkodását a természetben. Hasonlítsák össze a tavasz színeit a téli természet színeivel. Emlékezzenek vissza a növényekkel végzett őszi munkákra, figyeljék meg a tavaszi veteményezéseket. Figyeljék meg, hasonlítsák össze a madarak téli és tavaszi életét. Figyeljenek meg lepkéket, bogarakat, méheket.

A különböző időszakokban figyeljék a fákat, bokrokat, virág- és fűféléket, falun a szántóföldi vetéseket, környezetük növényeit.

Ismerjenek meg néhány újabb ház körül élő állatot és azok hasznát.

Csoportosítsák az összes ismert állatot aszerint, hol élnek: egyesek a ház körül élnek, és az emberek gondoskodnak róluk: mások szintén a ház körül találhatóak, de az ember nem gondoskodik róluk: egyesek az ember számára hasznosak, mások nem: végül vannak, amelyek vadon élnek (erdőben, mezőn, vízben).

Hasonlítsák össze az általuk ismert állatok környezetét, életmódját. Fedezzék fel a háziszárnyasok és a többi madár közti hasonlóságokat, különbségeket. Bővítsék az állatokról szerzett ismereteiket (erdők-mezők madarai, hazai erdők állatai, hazai vizek állatai, állatkertben élő állatok stb.).

Ismerjék fel környezetükben a tárgyak színeit, a színek világosabb, sötétebb árnyalatait. Idézzék fel emlékezetükben az ismert, jelen nem lévő különböző tárgyak színeit is.

Tevékenyen vegyenek részt óvodai környezetük formálásában a csoportszobában, az udvaron, a kertben.

Elevenítsék fel korábbi óvodai emlékeiket, beszélgessenek saját fejlődésükről és arról, hogy iskolások lesznek.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

A foglalkozások többségét az óvónő szabadban szervezze. Használjon olyan eszközöket, amelyekkel minden gyerek egyidejűleg tevékenykedhet. Ne alkalmazzon sokféle eszközt, csak annyit, amennyi az anyag megértéséhez szükséges.

A gyerekek mondják el élményeiket, tegyék fel kérdéseiket. A kérdéseket az óvónő ne hagyja válasz nélkül. A gyerekek válaszait kísérje figyelemmel. A csoporttal együtt elemezzék a válaszokat, és közösen jussanak el a helyes megállapításhoz. Az óvónő úgy érheti el, hogy a gyerekek érzelmileg kapcsolódjanak a környezetismeret tevékenységeihez, ha felébreszti kíváncsiságukat.

A környezetismeret a gyerekek számára akkor válik érdekessé, ha a foglalkozásokat az óvónő megfigyeléseikhez köti, ha korábbi élményeiket, tapasztalataikat a gyerekek felidézhetik, ha a tárgyakat, jelenségeket új oldalukról ismerhetik meg, ha rájöhetnek valamire. Erre akkor van alkalmuk, ha az óvónő a gyerekek elé problémákat állít, ha többféle megoldásra alkalmat adó feladatokat készít elő. Gyakran éppen a gyerekek válasza, kérdése, megjegyzése ad lehetőséget a problémával kapcsolatos újabb megbeszélésre. Így a gyerekek megszokják azt, hogy a látottakon, hallottakon elgondolkodjanak, és önállóan is keressék az összefüggéseket.

Az óvónő ne az ismeretek halmozására törekedjék. Mindig a sokféle tevékenység megszervezését, a sokoldalú megfigyeltetést, a tapasztalatok gondolkodtató megbeszélését tartsa lényegesnek.

Az egyéni, illetve kiscsoportos tapasztalatszerzésre, megfigyelésre akkor tud számos alkalmat felhasználni, ha együtt él a gyerekcsoporttal, képes saját érdeklődésével magával ragadni a gyerekeket.

Legyen a gyerekeknek néhány gyakran látogatott kedvenc helye. Törekedjék arra, hogy meghitt kapcsolat alakuljon ki a gyerekek és az óvoda környezete között.

Kerülje a foglalkozásokon a merev formákat (például merev ültetési rend, felelet egész mondatban). A gyerekek figyelmét az érdeklődésüket felkeltő, megfelelő erőfeszítést igénylő feladatok biztosítják.

3. Minden korosztály számára érvényes szempontok

A spontán szerepjáráktól eltérően a *szimulációs játékokban* a játékhelyzetet nem a gyerekek, hanem az óvónő teremti meg. Különösen alkalmasak szimulációs játékokra a különböző foglalkozásokhoz kapcsolódó tevékenységek és a közlekedési helyzetek megjelenítése. A szimulációs játék közben a gyerekek különböző helyzeteket élhetnek át. Egymás játékaiból például ugyanannak a foglalkozási szerephelyzetnek más és más megoldását tanulhatják meg.

Az óvodai egyéni tapasztalatszerzés rendezésére lehetőséget adnak játékidőben a gyerekek és az óvónő *beszélgetései*. Az óvónő igyekezzék kihasználni ezt a lehetőséget a gyerekek szókincsének, nyelvi kifejezőképességének gyarapítására is. A beszélgetések témája adódhat egy közvetlen élményből (például: légy megfigyelése nagyítóval, virágpermetezés), a gyerekek érdeklődéséből éppúgy, mint az óvónő javaslataiból.

Családi kirándulások alkalmával *gyűjtött* erdei termékek, érdekes kavicok, csigák, kagylók, növények magvai gazdagíthatják az élősarkot. A témakörhöz kapcsolódó képek rendezgetése, bővítése is alkalmat teremthet a beszélgetésre, a tapasztalatok feldolgozására.

Tervezés közben induljon ki az óvónő a környezet megismerésére nevelés céljából, a helyi adottságokból, csoportja eddigi tapasztalataiból, a gyerekek gondolkodásának fejlettségéből.

Elsősorban olyan feladatot tervezzen, amelynek a megoldásához a gyerekek együttműködésére van szükség.

A *természeti és társadalmi környezet* témáit — amikor a tartalom lehetővé teszi — kísérelje meg együtt feldolgozni. A társadalmi környezet egyes témakörei ugyanis más témákhoz jól illeszthetők.

Célszerű minden korcsoportban *tematikus terv* összeállítása, amely tartalmazza a témakör megnevezését, a folyamatos és alkalmi megfigyeléseket, a gyűjtés, valamint a szimulációs játékok alkalmait, és a tapasztalatok csoportosító, rendszerező foglalkozásainak témáit.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

Felismerik és megnevezik főbb testrészeiket. Ismerik a legegyszerűbb testápolási tennivalókat.

Tudják társaik nevét, jelét; óvónőjüket, dajkájukat nevéen szólítják.

Eligazodnak az óvoda épületében, udvarán.

Környezetükben szerzett tapasztalataikat, élményeiket érthetően kifejezik.

Tudják, hogy egyedül nem léphetnek le a járdáról, hogy az utcán csak felnőttekkel közlekedhetnek.

Felismerik és megjegyzik a valóságban és képen azokat a gyümölcsöket, virágokat, zöldségeket, állatokat, amelyekkel megismerkedtek.

Felismerik és megnevezik környezetük tárgyain a fehér, a fekete, a piros, a kék, a sárga, a zöld és a barna színt.

Azonos színű, de különböző formájú tárgyakat formájuk szerint csoportosítanak.

4 → 5 éves korban

Ismerik teljes nevüket, meg tudják mondani kik tartoznak családjukba. Tudják édesanyjuk, édesapjuk és testvéreik teljes nevét, meg tudják mondani, hol laknak.

Ismerik az orvos gyógyító szerepét.

Óvodájuk közvetlen környékén jól tájékozódnak.

Képesek környezetük tárgyait, néhány növényt, állatot különböző szempontok szerint összehasonlítani.

Észreveszik a növények életében bekövetkező változásokat.

Észrevesznek a megfigyelt természeti jelenségben néhány egyszerű összefüggést.

Ismerik és rendszeresen végzik az élősarokban, esetleg a kertben a növénygondozási teendőket. Vetnek, ültetnek, locsolnak. (Lásd: A munka c. f.)

5 → 6 → 7 éves korban

Ismerik lakásuk címét, szülei foglalkozását.

Gyakorlottak az elemi közlekedési szabályok betartásában. Ismerik a hajót, a vonatot, a repülőgépet függetlenül attól, hogy környezetükben előfordulnak-e; tudják, hogy a vizen, a szárazföldön vagy a levegőben közlekednek. Tudják, hogy a közlekedési eszközök az emberek munkájaként készülnek.

Ismerik a környezetükben lévő néhány intézmény (bölcsőde, iskola, orvosi rendelő, posta, rendőrség stb.) rendeltetését.

Felismerik és megnevezik környezetük színeinek sötét és világos változatait. Környezetükben gyakran észlelt tárgyak színeit emlékezetükben felidézik.

A tárgyak, jelenségek közötti néhány feltűnő összefüggést felismernek.

Ismert tárgyakat, jelenségeket külső jegyeik, rendeltetésük szerint összehasonlítanak.

A testrészeket az emberi test felépítésének megfelelően felsorolják. Igényesek testük tisztaságára.

Felismerik a napszakokat: a reggelt, az estét.

Különbséget tudnak tenni az évszakok között, ismerik az egyes évszakok néhány jellegzetességét.

Ismerik a „növény” szót. Tudják, hogy a fa, bokor, virág, fű, a zöldségfélék növények. A növény a magból kel ki. A gyümölcsöt megmosva fogyasztják. Tudják, hogy a növények fejlődése és az időjárás között összefüggés van. Önállóan gyakorolják a növénygondozás legegyszerűbb műveleteit, ismernek növényekkel kapcsolatos munkákat (szántás, szüret, aratás).

Az általuk ismert állatokat csoportosítják aszerint, hol élnek. A háziszárnyasokat összehasonlítják a többi ismert madárral környezetük, külső jegyeik és hasznosságuk alapján.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

MATEMATIKAI NEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA és ajánlott módszerei

3 → 4 éves korban

4 → 5 éves korban

5 → 6 → 7 éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

4 → 5 éves korban

5 → 6 → 7 éves korban

MATEMATIKAI NEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

A matematikai nevelés lehetőséget teremt a *környező valóság* formáival és mennyiségi viszonyaival kapcsolatos *tapasztalatszerzésre*. A matematikai megismerő és problémamegoldó tevékenység élményt jelent a gyerekek számára, ezzel hozzájárul a gyerekek *motiváltságához* azoknak a szépségeknek, érdekességeknek a felismerésével, amelyek a matematikai összefüggésekben, egy probléma megoldásában, az *igazság megtalálásában* rejlenek.

A matematikai jellegű tevékenységek útján is fejlődik a gyerekek *közöségi érzése* (a társak munkájának megfigyelése, gondolataik, szavaik követése, megértésükre törekvés; segítségnyújtás; közös, mikrocsoportos, páros munka), a munka megbecsülése, szeretete; a gyerekek önismerete, önbizalma, akaratereje. Fejlődik a gondolatok tevékenységgel és szóval történő kifejezésének képessége.

Az eredményes matematikai nevelés hatására a gyerekek egyre szívesebben vesznek részt *matematikai jellegű tevékenységekben*, előbbre jutnak az önálló tapasztalatszerzésben, tudnak és mernek véleményt mondani, kérdezni, tudnak kapcsolatot teremteni társaikkal és a felnőttel, növekszik türelmük önmagukkal és társaikkal szemben, kitartóbbakká válnak játékukban, munkájukban, nő figyelmük tartóssága, erősödik akaratuk, önfegyelmük.

Szoros a kapcsolat a matematikai nevelés és a nevelés többi területe között. Ebben kiemelkedik a környezet megismerésére neveléssel való erős kötődés, amely segíti a gyerek külvilágról szerzett tapasztalatainak feldolgozását, és ezzel segíti értelmi s érzelmi fejlődését.

FELADATOK

A matematikai nevelés meghatározó szerepet kap a gyerekek *képességeinek fejlesztésében* elsősorban a következő területeken:

Tapasztalás: érzékelés, észlelés, megfigyelés.

Emlékezés: mozgásos, cselekvéses, képi emlékezés; szóhasználatra, eljárásra, módszerekre emlékezés; élmények felidézése.

Megértés: azonosítás, megkülönböztetés; összefüggések felismerése; állítások, kérdések, utasítások megértése.

Konstruálás: szabad és egy-egy feltételnek megfelelő alkotások — formák, mennyiségek, összességek — előállítása, megkeresése.

Ítéloképesség: annak megítélése, hogy egy tulajdonság igaz vagy nem igaz adott tárgyra, összességre; hogy egy összefüggés fennáll-e adott tárgyak, személyek, összességek között; hogy egy konstrukció eleget tesz-e az adott feltételnek; hogy egy állítás igaz-e konkrét helyzetben.

Az óvónő feladata a nevelés és fejlődés optimális *feltételeinek biztosítása*. Ennek alapja, hogy építsen a gyerekek természetes kíváncsiságára, érdeklődésére és az önálló problémamegoldás iránti igényére, teremtsen kedvező helyzeteket a tapasztalatszerzésben, az *élmények gyűjtésében*. *Fejlessze* egyéni megismerő erőiket, problémalátásukat, problémamegoldó képességüket, összehangolva a csoport egészének fejlesztésével.

A FEJLESZTÉS TARTALMA ÉS AJÁNLOTT MÓDSZEREI

1. A fejlesztés tartalma

A 3 → 4 éves korúaknál még *nincs matematikai foglalkozás*. Az óvónő ismerje meg a gyerekek aktivitását, érdeklődését, játékait, beszédét, hogy a későbbi években fejlesztő munkáját pontos, alapos, minden gyerekre kiterjedő megfigyelések alapján tervezhesse.

4 → 5 éves korban

a) Tárgyak, személyek *összehasonlítása* szabadon és egy-egy kiemelt, megnevezett tulajdonság szerint.

Tárgyak, személyek *szétválogatása* (osztályozása): saját szempont szerint; megnevezett, ismert tulajdonság szerint; elrontott válogatás javítása (ha a gyerek képes rá). Mások válogatásának folytatása felismert szempont szerint.

A szétválogatások alapját a következő tulajdonságok képezik:

- tárgyak szétválogatása színük szerint (annyi felé, ahány féle szín szerepel);
- alakjuk szerint (annyi felé, ahány különféle alak előfordul);
- gyerekek szétválogatása aszerint, hogy fiú vagy lány;
- aszerint, hogy csizmát, cipőt vagy szandált visel-e;
- emberek, állatok szétválogatása aszerint, hogy felnőtt-e vagy gyerekek.

Ezeken kívül mindenféle tulajdonság szerepet kaphat egy-egy válogatásban, amely a gyerekeket érdekli, amelyet a gyerek maga könnyen észrevesz. (Például: tárgyak keménysége, puhasága; a tárgyak rendeltetése; az, hogy kié a tárgy; a leejtett tárgy hangja stb.)

Tárgyak, személyek, halmazok *sorba rendezése* mennyiségi tulajdonságaik szerint (például a toronyépítő elemeinek egymásba tévése, egymásra építése; gyerekek sorakoztatása magasság szerint növekvő vagy csökkenő

sorrendben; fedők, körlapok, négyzetlapok nagyság szerinti rendezése; tá-
lak sorba rendezése aszerint, hogy melyiken van több alma stb.).

Sorba rendezés szubjektív rendezési szempontok szerint (például: kisau-
tók sorba rendezése színük szerint, gyümölcsök sorba rendezése aszerint,
hogy melyik mennyire ízlik stb.).

Tárgyak, személyek, halmazok összehasonlítása szavakban, összeha-
sonlítás szabadon, egyszerű megállapítások megfogalmazása. Megállapítá-
sok igazságának eldöntése. Változások felismerése, megmutatása, megne-
vezése.

Irányított összehasonlítások a következő kérdések szerint:

Melyik a magasabb? Melyik az alacsonyabb? Melyik a hosszabb? Me-
lyik a rövidebb? Melyik a nagyobb? Melyik a kisebb? Melyikbe fér több
víz vagy homok vagy liszt stb.? Melyikbe kevesebb? Melyik a több? Me-
lyik a kevesebb?

b) *A számfogalom előkészítése.*

Mennyiségek összemérése:

Tárgyak összemérése hosszúságuk szerint, adott irányú vagy jelzett
hosszméretük szerint; tömegük szerint (melyik nehezebb?); úrtartalmuk
szerint.

Ismerkedés az összemérés eszközeivel, módjával. A magasabb, alacso-
nyabb, hosszabb, rövidebb, nehezebb, könnyebb, több, kevesebb kifejezé-
sek tartalmának pontosabbá tétele: kiterjesztése a becsléssel el nem dönt-
hető esetekre összemérés segítségével. Magasabbá, alacsonyabbá tevés,
hosszabbá, rövidebbé tevés.

Tapasztalatok gyűjtése az óvónő segítségével az „ugyanolyan magas”,
„ugyanolyan alacsony”, „ugyanolyan hosszú”, „ugyanolyan rövid” „ugyan-
annyi fér bele” kapcsolatáról és ezeknek a kifejezéseknek a használata az
összemérés eredményeként.

Halmazok összemérése:

Az elemek darabszáma szerint a csoport fejlettségétől függően nagyjából
a 6–12-es számkörben gyakorolják a gyerekek, hogy melyik a több, melyik a
kevesebb? A több, a kevesebb fogalmának pontosabbá tétele a párosítás segít-
ségével. Az ugyanannyi szó értéke és használata párosítás eredményeként. A
több, kevesebb és az ugyanannyi kapcsolat fokozatos függetlenedése a tár-
gyak színétől, alakjától, anyagától, nagyságától, elrendezésétől. Ugyanany-

nyi, több, kevesebb mozdulat, hang, tárgy „előállítás”, kirakása (megszámlálás nélkül!) másolással, párosítással. Az ugyanannyi érzékelését sokféle bontásban és alakban kell érzékeltetni (pl. tálak, képek, dobozok szétválogatása aszerint, hogy melyeken/melyekben van ugyanannyi).

Kis számok összkép alapján:

A kettő, a három, az egy és a semmi észlelése, felismerése, megnevezése megszámlálás nélkül, összkép alapján. (Pl. képek, tálcák, kosarak, tálak stb. gyűjtése, szétválogatása, amelyeken kettő, amelyeken három, amelyeken egy rajz, sütemény, játék, gyümölcs stb. tárgy van; amelyeken egy sincs. A szétválogatás szempontja az, hogy ugyanannyi van-e rajtuk. Ellenőrzésük párosítással.)

Megszámlálás, leszámlálás kb. 6–10-es körben, a gyerekek és a csoport fejlettségének megfelelően.

Hosszúság- és magasságmérés egységgel; a kirakott egységek megszámlálása.

c) Tapasztalatok a *geometria* körében.

Építések, alkotások szabadon és másolással.

Építések szabadon különféle elemekből (pl. építőkockákból, dobozokból, Legoból, Gabi építőből, korongépítőből, dominóból, Jáva építőből). Gyurmázások szabadon. Kettő-négy elemből (esetleg még többől) álló építmények lemásolása ugyanilyen elemekből; házsor építése ugyanolyan házakból; mindegyik ugyanúgy álljon! Lakótelep építése csupa egyforma házból: mind ugyanarra nézzen!

Papírnyírás szabadon; síkbeli alkotások fantázia szerint különféle mozaiklapokból. Kettő-négy mozaiklapból összeállítható figurák lefedése, kirakása mozaikból; puzzle-kirakások nagyítás, kicsinyítés nélkül.

Szabad alkotások, másolások gyöngykirakóval.

Alkotások fonalakkól, szívószálakkól.

Építőelemek, építmények összehasonlítása, szétválogatása különféle geometriai tulajdonságok alapján, elsősorban a gyerekek által mondott szempontok szerint. Az óvónő által is kezdeményezhető válogatási szempontok: pontosan ugyanolyan alakú és nagyságú; ugyanolyan alakú (de lehet nagyobb is, kisebb is, ugyanakkora is); van-e a felületén, határán görbe rész; lyukas-e; szabályos-e valamiben; vonalak (például fonalak) szétválogatása aszerint, hogy záródnak-e.

Tevékenységek tükörrel:

A gyerekek mozogjanak nagy tükör előtt, mellett; figyeljék a tükörképük mozgását. Utánozzák egymás tükörképének mozgását: közeledés a tükröz, távolodás tőle; törzs-, kar- és lábmozdulatok megfigyelése, utánzása. Építések a tükör előtt és a tükörkép megépítése a tükör mögött, ahogyan és ahol látszik. „Utca” építése: a túloldal olyan legyen, amilyenek ezt a tükörben látod; két-két gyerek együtt is építhet.

Könyvjelző nyírása (egy hajtással): festékfolttal tükrös alakzatok létrehozása, megkülönböztetése nem tükrös alakoktól.

Tájékozódás a térben és egyszerű esetekben a síkban ábrázolt világban. Irányok egyeztetése és megkülönböztetése, követése mozgásokkal. Az alá, fölé, elé, mögé, mellé, közé, jobbra-balra, alatt, fölött, előtt, mögött, mellett, között kifejezések értése, értelmes használata. A kívül, belül, ki, be használata záródó vonallal körülvett „kiskertre” vonatkoztatva.

5 → 6 → 7 éves korban

a) Tárgyak, személyek, halmazok *összehasonlítása* szabadon és egy-egy kiemelt, megnevezett vagy felismert tulajdonság szerint.

Tárgyak, személyek, halmazok *szétválogatása*: saját szempont szerint; ismert, megnevezett tulajdonság szerint; elrontott válogatás javítása. Más által elkezdett válogatás folytatása a válogatásban érvényesülő szempont felismerése alapján.

A szétválogatás alapját képezzék a 4–5 éves csoportban választott szempontok, a gyerekek ismeretei bővülésének megfelelően, de újabb tulajdonságok is. Ilyenek lehetnek: színek árnyalatai, tárgyak állása, autók márkája, élők és élettelenek szétválogatása, az állatok szétválogatása a lábuk száma szerint stb.

Tárgyak, személyek, halmazok *sorba rendezése*, megnevezett mennyiségi tulajdonságok és elrendezett elemek sorrendjében felismert „szabályosság” szerint.

Sorozatok készítése mennyiségi tulajdonságok szerint.

Összehasonlítások szavakban.

Tárgyak, személyek, halmazok *összehasonlítása* szabadon: egyszerű megállapítások megfogalmazása; igazságuk eldöntése. Változások felismerése, megmutatása, megnevezése.

Irányított összehasonlítások a következő típusú kérdések szerint: Melyik a magasabb? Melyik az alacsonyabb? Melyik a legmagasabb? Melyik a legalacsonyabb? A hasonló típusú kérdések vonatkoznak a hosszúságra, szélességre, vastagságra és „bőségre” (pl. nyakbőség, derékbőség, pohár peremének hossza); tömegre; űrtartalomra; területre; darabszámra. Használják a gyerekek az összehasonlításokhoz a megfelelő mellékneveket fokozott alakban. (Például: legkeskenyebb, szélesebb, még szélesebb... legszélesebb stb.)

b) A *számfogalom* alapozása.

Mennyiségek összemérése:

Tárgyak összemérése, magasság, hosszúság, szélesség, vastagság, bőség (derékbőség stb.) szerint közvetlenül és zsineg vagy papírcsík közvetítésével; tömeg szerint, űrtartalom szerint; terület szerint. Az összemérés eredményének szóbeli kifejezése különbözőség és egyenlőség esetén: magasabb, alacsonyabb, ugyanolyan magas; hosszabb, rövidebb, ugyanolyan hosszú; vastagabb, vékonyabb, ugyanolyan vastag; nehezebb, könnyebb, ugyanolyan nehéz; több fér bele, kevesebb fér bele, ugyanannyi fér bele; nagyobb, kisebb, ugyanakkora területekre vonatkoztatva.

Annak a darabnak a megmutatása, amekkorával nagyobb az egyik mennyiség a másiknál. Ugyanolyan magassá, hosszúvá, vastaggá tevés toldással vagy levágással; mérlegen kiegyensúlyozás apró tárgyak hozzátevésével; a többletet jelentő víz, homok felfogása külön edényben; az összemért lapok különbségének színezése, kinyírása.

Halmazok összemérése, elemeik párosítása az egyén fejlettségétől függően nagyjából 15-ig, 20-ig.

A több, kevesebb és az ugyanannyi fogalmának mélyítése párosítás segítségével. A több, kevesebb, ugyanannyi kapcsolatok függetlenedése a halmaz elemeinek különféle tulajdonságaitól, elrendezésüktől. Ugyanannyi előállítás, ugyanannyivá tevés, az ugyanannyi érzékelése sokféle bontott alakban. Párosítás közvetítéssel is: a közvetítő elemek egyforma tárgyak, rajzjelek vagy egy-egy mondóka ritmusegységei. Számlálás kb. 20-ig: itt a számsor elemei a „közvetítő mondóka” egységei.

Sorba rendezett elemek helye a sorban; sorszámok.

A sorszám változása a sorba rendezés szerint; első elem kijelölése, irány megválasztása természetes helyzetekben, (pl.: hátra arc!; lépkedés föl és le; gyöngyök átfűzése vagy csak a gyöngysor megfordítása).

Mérések különböző egységekkel:

Hosszúság kirakása pálcikákkal, egyenlő nagyságú gombokkal, a színesrúd-készlet azonos hosszúságú darabjaival. Mérés előre felfűzött gyöngysor segítségével (hány gyöngyszem fér mellé?), gemkapocslánccal.

Tömeg mérése kb. egyenlő tömegű tárgyakkal (pl. vadgesztenyével, mokaacukorral, a színesrúd-készlet egyenlő nagyságú darabjaival). Úrtartalom mérése (pl. hány pohár lesz tele, ha széttöltöm az üveg vizet? Hány pohár vizet lehet beletölteni az üvegbe?).

Tapasztalják a gyerekek, hogy a nagyobb mennyiséget több egység teszi ki, a kisebbet pedig kevesebb. Szerezzenek élményt arról is, hogy ha az egyik mennyiséget kisebb egységgel mérik, a másikat pedig nagyobbbal, akkor nem mindig igaz az előbbi összefüggés. Ugyanannak a hosszúságnak a mérése kisebb és nagyobb egységgel; annak az összefüggésnek a tapasztalása, hogy a nagyobb egységből kevesebb teszi ki ugyanazt a hosszúságot, a kisebbikből pedig több.

Tapasztalatok a darabszám változásairól (műveletek előkészítése):

Darabszámmal kapcsolatos történetek eljátszása, kirakása tárgyakkal; történetek elmesélése eljátszott cselekvésekről, történésekről, képekről.

c) Tapasztalatok a *geometria* körében.

Építés szabadon különféle elemekből, gyurmázások: kettő-nyolc elem-ből álló építmények lemásolása ugyanilyen elemekből, ugyanilyen helyzetben és elforgatva is. (Házsor, lakótelep építése ugyanolyan házakból: egyező állással és különböző állással.) Ha a gyerek képes rá, építmények készítése perspektív rajzolt minta, kép alapján.

Síkbeli alkotások szabadon, mozaiklapokból. Kettő-hat lapból összeállítható figurák lefedése mozaiklapokkal; puzzle-kirakások nagyítás, kicsinyítés nélkül. Szabad alkotások és másolások gyöngykirakóval és szöges táblán gumikarikával.

Építés egy feltétel megadásával.

Építőelemek és építmények összehasonlítása különféle geometriai tulajdonságok szerint. Az óvónő által kezdeményezhető szempontok lehetnek a

korábbiakban kiemelt tulajdonságokon kívül: hány vonal (szívószál-darab) határolja; „kövérebb” vagy „soványabb” forma (például: babák, macik, házak, hasábok, hengerek megnevezés nélkül; téglalapok, ellipszisek ez utóbbi szintén megnevezés nélkül!; festett vagy kivágott fák, házak); pontosan félbehajthatók-e? (tengelyes tükrösség)

Tevékenységek tükörrel:

Mozgások tükör előtt: közeledés, távolodás, hajlások, kar- és lábmozgások és forgások megfigyelése a tükörben; utánzása a tükör túloldalán. A zsebtükör (tükörcsempe) mozgatása építmény, rajz előtt; kívánt mozgás létrehozása a tükör mozgatásával (pl. forduljon szembe a két maci — a rajz és a tükörképe — egymással; fordítsanak hátat egymásnak, és menjenek el egymástól; feküdjék le a maci a tükörben; feküdjék hasra). Építések szöges táblán, gumikarika kifeszítése tükör előtt és mögötte, ami a tükörben látszik. Utca és lakótelep építése egy vagy két tükör-úttal. Papírnyírás egy és két tükörhajtással. Tükrös és nem tükrös alakzatok megkülönböztetése egymástól. Tükrösség érzékelése két kéz mozgásával és látványként.

Tájékozódás a térben és a síkban ábrázolt világban:

Irányok azonosítása és megkülönböztetése, az alá, fölé, mellé, jobbra, balra, közé; alatt, fölött, mellett, jobboldalon, baloldalon, között kifejezés értéke és használata (esetleg kis segítséggel). „Labirintusban” való tájékozódás.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei minden korosztály számára

A matematikai nevelés anyagát elsősorban nem ismeretek alkotják. Ez az anyag matematikai *tevékenységeket* (cselekvéses és gondolati tevékenységeket) tartalmaz, amelyek során *tapasztalatokat, élményeket* gyűjtenek a gyerekek. Ezeket fejezik ki eleinte a saját szavaikkal és ezekből alakulnak több év alatt *képzetek, fogalmak, összefüggés-ismeretek*.

A matematikai tapasztalatszerzésben és a gondolkodás fejlődésében nagy szerepe van az *önálló problémamegoldásnak*. Az önálló probléma-

megoldás természetes módja az óvodás korban a játéokban, cselekvésben való megoldás, amit nem felszólításra, utasításra végez a gyerek, hanem a probléma-előhívta feszültség hatására. 5–6 éves kortól már képesek lehetnek a gyerekek arra, hogy szóban megfogalmazott problémákat is megértsenek. A megoldások megkeresésének a helyes útja azonban még sok éven át a *beleélés: a cselekvés, vagy később az elképzelés*.

Az *óvónő szerepe* tehát nem a tanítás, hanem a fejlődés — tanulás optimális feltételeinek biztosítása. Ennek érdekében:

— *Meg kell választania a helyes módszereket*. A módszer a matematikai nevelés szerves részét, a megvalósulás fontos feltételét alkotja.

A módszer megválasztásában az óvónő szabadon döntsön arról, hogy a soron következő fejlesztési feladatot milyen tevékenységekkel fogja megvalósítani. Ebben a döntésben azonban többféle tényezőt kell szem előtt tartani. Az egyik ilyen tényező maga a matematikai téma, az a fejlesztési terület, amely a foglalkozás anyagát képezi. A másik a gyerekek érdeklődési köre, fejlettsége, ismeretei, mozgáskészsége és igénye. A harmadik tényező az óvónő egyénisége, saját érdeklődési köre. Az, hogy mely módszerekben a legotthonosabb, legügyesebb. Végül figyelembe kell vennie az objektív feltételeket, lehetőségeket (csoportszoba, udvar, játékok, gyűjtött eszközök stb.).

— Egy-egy matematikai fejlesztési-nevelési feladat konkrét megvalósulása, tartalma függ a kézbe adható *eszközöktől*. Ezek megválasztásához a matematikai tartalmat és a gyerekek érdeklődési körét szükséges szem előtt tartani. Fontos, hogy kellő változatosságban szerezenek a gyerekek tapasztalatokat, de sohase legyen túl sok, vagy öncélúan érdekes az eszköz, mert az már elvonhatja a gyerekek figyelmét a lényegtől, akadályozhatja az elmélyülést.

— A probléma megfogalmazása legtöbbször egy-egy *problémaszituáció megteremtését* jelenti. Általában ez beépíthető valamilyen természetes játékhelyzetbe. A játékban az óvónő és a gyerekek partnerkapcsolata teszi természetessé a közös cselekvést, a megmutatással és a szavakkal történő folyamatos kapcsolattartást. Eközben az óvónő többnyire irányító szerepű, de alkalmanként vállalhat követő szerepet is. (Ez utóbbi jó alkalom arra, hogy tisztázódjon egy-egy félreértés, hogy kiderüljön, mit mond másképpen a gyerek, mint amire gondol.)

— A probléma felvetése, a módszerek és az eszközök megválasztása, a tevékenységek megtervezése, a segítség tartalmának és módjának kiválasztása valamint az eredmények megítélése során az óvónőnek folyamatosan szem előtt kell tartania a *gyerekek egyéni különbségeit*. A fejlesztő differenciálásnak tapintatos és célszerű formája a feladatok „nyitott” megfogalmazása. Ha a feladatadásban bizonyos részfeltételek nincsenek megkötve, a gyerekek saját képességeikhez formálják a problémát, s így alkalmas lesz a feladat mindegyik gyerek fejlődésének előmozdítására. Alkalmazkodni kell a gyerekek egyéni tempójához is: néhányan igen gyorsan megértik és elvégzik a feladatokat, másoknak ugyanehhez lényegesen több időre van szükségük. Az egyéni, cselekvő tapasztalatszerzéshez mindenkinek biztosítani kell a számára elegendő időt.

— Az egyéni problémamegoldásnak nem lehet minden mozzanata minden gyerek számára sikeres. A közösségben folyó munkának természetes velejárója, hogy a gyerekek időnként *másolják egymást, megbeszélik egymással tapasztalataikat, gondolataikat*. Ezek a tanulás mással nem pótolható lehetőségei. Ne féljen tőlük az óvónő akkor se, ha időszakonként egy-egy gyerek túl sokat másol, önállósága visszaesik. Amint ugyanis a cselekvés közben megérti, mit hogyan tegyen, saját belső igénye lesz, hogy segítség nélkül végezze el, oldja meg a feladatot. Ez az önállósodási folyamat azonban csak akkor lesz zavartalan, ha az óvónő nem sürgeti a gyerekeket a feladat elvégzésében, megoldásában, engedi az elmélyült gyakorlást, nem marasztalja el a segítséget igénylőket. Tisztelje az óvónő a befektetett komoly munkát, bármilyen eredményes, vagy látszólag eredménytelen. Olyan légkörben fejlődik optimálisan a gyerek, amelyben érezheti, hogy feltétel nélkül, teljesítményeitől függetlenül szereti őt az óvónő, szívesen dolgozik, játszik vele együtt.

— Az egyéni, önálló tapasztalatszerzés *optimális szervezési formája* az egyéni foglalkoztatás. 4–5 éves kortól azonban időnként adhatunk közös feladatot is két-két gyereknek, vagy az egy asztalnál ülőknek. Ilyenkor fontos, hogy legyenek legalább mozzanatok, amelyekben megoszthatják a gyerekek maguk között a tennivalókat, vagy egymást figyelve formálhatják a rájuk jutó feladatrészeket. Mindenképpen biztosítani kell a zavartalan kapcsolattartást akár a tájékozódás idején, a feladat megértésekor, akár a megoldás keresésénél vagy végrehajtásánál, akár pedig a közös munka értékelésénél, javít-

gatásánál. A feladat csoportonként lehet azonos, de lehet különböző is (akár tartalmi differenciálás céljából, akár más, külső okokból).

Szükség van időnként frontális foglalkoztatásra is. Rövid, egy-két perces foglalkozásrészletek akkor válhatnak frontálissá, amikor egy tevékenység bemutatásánál, egy eredmény rögzítésénél mindenkinek ugyanarra az információra van szüksége.

A közös csoportos tevékenység is helyet kaphat például rendezésnél, szétválogatásnál, sorozat készítésénél.

— A matematikában igen fontos a *pontos fogalmazás*. A matematikatanulásban, a matematikai gondolatok formálódásában annak van nagy jelentősége, hogy a szóbeli kifejezés a megszületett, és még inkább a születőben lévő gondolatok kifejezője legyen, ne pedig egy (esetleg meg sem értett) szó, kifejezés utánzása. Az óvónő pontos, szép beszéde legyen a minta. Ebben is az érthetőség az elsődleges követelmény, nem pedig a szakszavak korai alkalmazása. Ugyanakkor bizonyos — A fejlesztés tartalma c. részben leírt — szavak, kifejezések lassan beépülhetnek a gyerekek passzív szókincsébe. A gyerekek megmutatással vegyes, olykor kicsit pontatlan megfogalmazásait is értse meg azonban az óvónő, s ha szükséges — az anyanyelv természetes tanulásának megfelelően — ismételje meg helyesen.

— Az óvodás gyereket a személyes, érzelemmel átfűtött kapcsolat motiválja legjobban. A matematikai nevelés szempontjából törekednie kell az óvónőnek, hogy a *problémahelyzet és a probléma megoldására irányuló tevékenység önmaga is motiváljon*. Ha a matematikai foglalkozás minden mozzanata érdekes és szép, akkor önként, szívesen vesznek részt benne a gyerekek, és akkor maga a tevékenység fegyelmez és alakítja a szándékos figyelmet.

A *matematikai nevelés tervezése* szempontjából fontos tudnia az óvónőnek, hogy a *matematikai nevelés folyamat*: Ennek a folyamatnak általában csak formailag zárt egysége egy-egy (foglalkozás vagy játék során megoldott) probléma. Gondolatilag egy-egy tematikai egységet tekinthetünk viszonylag zárt szakasznak, amely azonban tovább él és hat a gyerek gondolkodásában. Egy foglalkozás eredménye tehát szinte sohasem az, hogy az óvónő „megtanított valamit”, hanem az, hogy egy matematikai gondolkörben továbbfejlődtek a gyerekek. És bár ezt nehezebb kimutatni, mérhetővé tenni, mint egy ismeret kialakulását, matematikai és személyiségfejlődési szempontból egyaránt értékeesebb eredménynek tekinthetjük.

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

4 → 5 éves korban

A fejlesztő — nevelő munka hatására elérhető, hogy a gyerekek általában szívesen vesznek részt matematikai foglalkozásokon, örömmel használják és gyakorolják megszerzett tudásukat foglalkozásokon kívül is. Társaikkal párosan együtt tudnak működni (alkalmilag), tevékenységeikben megértik, követik egymást. Gondolataikat kifejezik tevékenységeikkel, esetleg szóban is; meghallgatják egymást, és törekszenek egymás megértésére.

Néhány egyszerű, megnevezett tulajdonság szerint tudnak tárgyakat, személyeket, képeket szétválogatni, sorba rendezni. Megnevezett, egyszerű szempontú rossz válogatást, sorba rendezést javítanak. Esetenként új szempontokat is kitalálnak, és azt válogatással, sorba rendezéssel kifejezik. A tevékenység közben néhányan már megnevezik a tulajdonságokat, és általában kérdésre helyesen használják a legegyszerűbb összehasonlítást kifejező szavakat. (A szóbeliség terén azonban különösen nagy eltérések lehetnek.)

Részt vesznek hosszúságok és halmazok összemérésében, és értik azt is, hogy az összeméréssel mire kapnak választ.

Megszámlálás nélkül átlátnak 0, 1, 2, 3 tárgyat különféle méretben, különféle elrendezésben. Kb. hatig, tízig megismerik a számok nevét, sorrendjét, kialakul a számlálás módja.

Meg tudnak különböztetni eltérő alakú tárgyakat, építményeket, másolással elő tudnak állítani néhány egyszerű elemből „ugyanolyan” építményt.

Adott irányt mozgással követni tudnak, s értik térbeli mozgásukra, az irányok jelzésére használt alá, fölé, elé, mögé, mellé szavakat.

5 → 6 → 7 éves korban

A gyerekek általában képesekké tehetők arra, hogy az óvónő kérdéseit, gondolatát megértsék, kövessék. Matematikai jellegű helyzetről, problémáról saját gondolataikat szabadon is elmondják; egymás állításainak igazságát megítélik, megbeszéljék, esetenként javítsák saját tévedéseiket. Általában elérhető, hogy szívesen vállalkoznak a felvetett vagy felismert problémák megoldására.

Képesek jól ismert (de meg nem nevezett) tulajdonságok szerint válogatás folytatására, sorba rendezés kiegészítésére, saját szempontú válogatás, sorba rendezés végzésére. Összehasonlításaikat szóban is kifejezik, és mások megállapításainak igazságát megítélik. Értik és helyesen használják az év során szereplő mennyiségekkel, halmazokkal kapcsolatban az összehasonlítást kifejező szavakat (pl.: hosszabb, rövidebb, legrövidebb stb., több, kevesebb).

Hosszúság jellegű mennyiségeket önállóan is össze tudnak mérni, az összemérés alapján helyes megállapítást tudnak tenni. Részt tudnak venni más mennyiségek összemérésében, alkalmi egységgel való mérésben. Össze tudnak mérni két halmazt párosítással (legalább 10-ig) az elemek különféle színe, nagysága, elrendezése esetén is.

Elő tudnak állítani különféle elemekből különféle elrendezéssel, bontással ugyanannyit, többet, kevesebbet.

Tárgyakat meg tudnak számlálni legalább 10-ig.

El tudnak mesélni tevékenységről, történésekről, képről egyszerű darabszámmal is kapcsolatos történeteket: az elmondott történetet eljátszással, kirakással, rajzzal meg tudják jeleníteni.

Építései, síkbeli alkotásaik legfőbb eredménye továbbra is a szemléletfejlődés: azonosítani tudnak különféle helyzetükben is egyező alakú tárgyakat, síkbeli alakzatokat. Másolással képesek megépíteni a mintával megegyező elemekből és színben, nagyságban eltérő elemekből is kirakni térbeli és síkbeli alakzatokat (például: csupa rózsaszínű rúdból épített „házat” lemásolhatnak fehérekől vagy más színű rudakból stb.).

Képesek különféle geometriai tulajdonságok szerint térbeli és síkbeli alakzatokat szétválogatni, egyes egyszerű tulajdonságokat meg is nevezni.

A tükörrel való tevékenységük tapasztalat- és élményszerzésre szolgál: általában 2–4 elemből álló alakzat tükörképét zsebtükör mögött meg tudják építeni.

A térben való tájékozódásban elérhető a jobbra-balra irányok és állások megkülönböztetése; értik és követni tudják az irányokat, illetve helyeket kifejező névutókat (például: alá, fölé, közé; alatt, fölött, között). A síkban megszokott megegyezést megértik (mit értünk a vízszintes síkban az alatt, fölött szavakon).

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

TESTNEVELÉS

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

FELADATOK

A FEJLESZTÉS TARTALMA és ajánlott módszerei

1. Mindennapi testnevelés
 2. A heti testnevelési foglalkozások anyaga korcsoportok szerint
3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4	éves korban
4 → 5	éves korban
5 → 6 → 7	éves korban

TESTNEVELÉS

Helye a nevelési folyamatban

A testnevelés az óvodai nevelés folyamatában a gyerekek egészséges *testi- és mozgásfejlesztése* útján szolgálja személyiségük fejlődését.

A testnevelés fejleszti a gyerekek *természetes mozgását*: a járást, futást, támaszt, függést, egyensúlyozást, ugrást, dobást. Megismerteti velük a gimnasztikát és néhány talajtorna-elemet, labdagyakorlatokat és a sokszínű, változatos testnevelési játékokat.

Lehetőséget biztosít a gyerekek mozgástapasztalatainak rendszeres bővítésére, fejleszti cselekvő- és feladatmegoldó képességüket, erősíti a szép mozgás iránti vonzalmukat. Fejleszti *testi képességeiket*, az ügyesség sokféle formáját, a testi erőt, gyorsaságot és állóképességet. Az örömmel végzett gyakorlatok és játékok elősegítik a gyerekek helyes testtartásának, szép mozgásának kialakulását, s megkedvelik a szabad levegőn történő testmozgást.

A *rendszeres testnevelés* kedvezően befolyásolja az egész szervezet növekedését, hozzájárul a légző- és keringési rendszer teljesítőképességének, a csont- és izomrendszer teherbíró képességének növeléséhez.

Az óvodáskorban a testnevelés fontos szerepet játszik az *egészség megővésében*, a szervezet biológiai egyensúlyának fenntartásában. A gondozás, egészséges életmódra nevelés hatását felerősíti, kiegészíti.

A mozgáskultúra fejlesztése mellett segíti a térben és időben való tájékozódást, a helyzetfelismerést, a döntést; fejleszti az alkalmazkodás képességét is, így támaszkodik, illetve előkészíti a vizuális-, a matematikai-, a zenei- és a környezet megismerésére nevelés fontos, kapcsolódó feladatait, ezzel is fejleszti a gyerek személyiségét.

A testnevelés hatására a gyerekekben fontos *szeménység tulajdonságok* alakulnak és erősödnek meg: mint a bátorság, a fegyelmezettség, a kitartás. A közösségi élet alakulásához is fontos tulajdonságokat fejleszt: pl. az egymás segítése, együttműködés stb.

Genius és labtorna! Kb. 3 héttől
Minden napos testnevelés!
Jó fele.

FELADATOK

Az óvónő a gyerekek egészséges fejlődése érdekében teremtsen meg azokat a feltételeket, amelyek elősegítik a biológiai fejlődést, növelik a szervezet teherbíró, ellenálló és alkalmazkodóképességét. Ezért alapvető feladat a jó levegőjű, tiszta környezet, melynek kialakításában a gyerekek is segíthetnek az óvónőnek (pl. bevonja őket a szemétösszeszedésébe, a szabadtéri gyakorlókörhöz előkészítésébe, rendjének fenntartásába), de a foglalkozások menetét nem lassíthatja a gyerekek bevonása, a szerek elhelyezése.

A különböző mozgások elsajátításának folyamatát az óvónő a gyermek mozgástapasztalatára, játékos kedvére építse.

Tartsa szem előtt, hogy a testnevelés *legértékesebb anyagai a játékok*, mert nemcsak a mozgások kombinációira adnak alkalmat, hanem új meg új tapasztalatok szerzésére is.

Mivel a testnevelés foglalkozások nagy része a szabadban szerveződik, fontos feladat a megfelelő öltözék biztosítása minden gyermek számára.

Az óvónő alkalmazkodjék a gyerekekhez. Adjon lehetőséget, hogy az adott gyakorlatot ki-ki saját képességei szintjén hajtsa végre.

Az óvodai testnevelés feladatainak teljesítésére az óvónő a testnevelés két *formáját* használja fel: a naponta szervezett ún. mindennapi frissítő 2x10 perces testnevelést, és a heti egy, illetve két testnevelési foglalkozást.

A mozgás megszerettetésében az óvónő működjék együtt a *családdal*. A szülő lehetőség szerint az óvodán kívül is teremtsen minél több mozgási lehetőséget a gyermek számára, vigye gyermekét játszótérre, uszodába, engedje kerékpározni, rollerezni, szánkózni, korcsolyázni, sízni, s a szülőkkel együtt kiránduljanak stb.

A FEJLESZTÉS TARTALMA ÉS AJÁNLOTT MÓDSZEREI

1. A mindennapi testnevelés

A mindennapi testnevelés magalapozza azt az igényt, hogy minden nap rendszeresen mozogni jó és szükséges. A délelőtti és a délutáni napirendben szereplő kötelező tevékenység (2x7-10 perc), melyre mindhárom korcsoportban naponta kétszer, reggeli előtt és délután az alvás után kerüljön sor. Folyamatos reggeli esetén az egész csoportra kiterjedő első tevékenység előtt szervezhető (pl. séta, kirándulás, udvari játék stb.).

A mindennapi testnevelés a rendszeresen ismétlődő hatások együttesével eredményesen szolgálja a kötelező testnevelési foglalkozásokat. Ezért fontos, hogy a gyerekek aktívan vegyenek részt benne.

A mindennapi frissítő testnevelés általában járással kezdődik. Ez történhet alakzatokban és azok változtatásával, különböző feladatokkal, speciális, lábboltozatot erősítő járásokkal. A lábstatikai rendellenességek megelőzése, illetve korrekciója érdekében szükség van rendszeres lábboltozatot erősítő gyakorlatokra is. Ehhez kapcsolódnak a futás sokféle változata.

A *gimnasztika anyaga* főleg törzsgyakorlatokból álljon, mert ezek a helyes testtartás kialakulását segítik elő. Kedveltek a gyerekek körében a szabad-, társas-, kéziszer- és padgyakorlatokból álló összeállítások is.

A mindennapi testnevelés *középpontjában a mozgásos játék álljon*. Ez a gyerek számára az aktív pihenés egy formája. A játék többször ismételtető, s időarányaiban is a leghangsúlyosabb tevékenység maradjon.

Utolsó — egyben befejező — gyakorlatai a járás és a légzési gyakorlatok. Ez a levezetést, a gyerekek megnyugtatását szolgálja.

A mindennapi testnevelés néhány egyszerűbb gyakorlatát délután ének-szóra, zenére is végezhetik a gyerekek.

Az óvónő mindig legyen tekintettel az évszakokra is. A késő őszi és kora tavaszi időben élénkebb mozgással járó gyakorlatokat vezessen. A gyerekek öltözete tegye lehetővé, hogy késő ősszel és kora tavasszal is *szabad levegőn* tornázhassanak.

Az óvónő gondosan készüljön fel a mindennapi testnevelésre, melyet lehetőleg a szabadban, az udvaron, fedett színben, teraszon tartson. Ha van tornaterem, akkor ott, esetleg az óvoda erre alkalmas folyosóján is végezhetik, de ügyeljen a balesetek megelőzésére, azok elhárítására (pl.: kőburkolatú padló, bútorok stb.). Tervezésnél vegye figyelembe a napirendre vonatkozó szempontokat.

2. A heti testnevelési foglalkozások anyaga korcsoportok szerint

3 → 4 éves korban

1. A fejlesztés tartalma

Játékok: szerep- vagy utánzó játékok, futójátékok sorban, körben szét-szórtan.

Szabályjátékok: fogójátékok szerepvállalással körben, házzal, egy fogóval. Egyéni és csoportos versenyek feladattal akadályon át; kéziszerral, gimnasztikai alapformákból, járásból, futásból, támaszgyakorlatokból: szökdeléssel, változatos feladatokkal, azonos testhelyzetekből történő indulással és érkezéssel; labdajátékok gurítással; egyéb játékok (az évszagnak megfelelően).

Szervezési gyakorlatok: Álljanak a gyerekek zárt lábbal, egyenes testtartással, nyújtott karral, befelé néző tenyérrel, emelt fejjel néhány másodpercig mozdulatlanul.

Forduljanak állóhelyben meghatározott irányba (ajtó, ablak, fa stb. felé).

Járjanak, fussanak és álljanak meg.

Üljenek egymás mellé. Álljanak egyenes vonalban, vagy „L” alakban elhelyezett székek vagy padok segítségével.

Alakítsanak kört kézfogással valami körül, egyenes vonalból, vagy állóhelyből.

Helyezkedjenek el körülhatárolt területen, felszólításra futás közben az óvónő felé fordulva, tetszés szerinti helyen álljanak meg és induljanak el.

Gimnasztika: Végezzenek szabadgyakorlatot és legalább kétféle kéziszergyakorlatot (például szalaggal, körkötéssel, babzsákkal, labdával stb.) a következő alapfogalmak felhasználásával:

— Kartartások: mély-, mellső-, magas-, és oldalsó középtartás; csípőre-, és vállra tartás.

— Testhelyzetek: alap- és terpeszállás, térdelés (két térden, kissé nyitott lábbal), nyújtott- és terpeszülés, hason- és hanyattfekvés; guggoló- és térdelőtámasz; csípőben és térdben hajlított mellső és hátsó fekvőtámasz.

— Kar-, törzs-, térd- és lábmozgások: emelés, leengedés, lendítés, lengetés, lebegtetés, lökés, húzás, hajlítás, nyújtás, fordítás, páros lábon szökdelés, ujjak nyitása, zárása, mozgatása, csukló hajlítása és nyújtása.

Járás: Természetes járás egyenesen és különböző irányokba (balra, jobbra kanyarodással, tárgyak és személyek megkerülésével, körben az óvónő vezetésével, kézfogással, továbbá kézfogás nélkül).

Speciális járás lábujjon és térdemeléssel.

Ütemérzéken fejlesztő járás tapssal, dobbantással.

Futás: Fussanak a gyerekek természetes módon kötetlenül egyenes és különböző irányokba, körbe, szétszórtan, irányváltoztatással: balra- és jobbra kanyarodással, tárgyak és személyek ki- és megkerülésével (100–150 méter távon).

Fussanak többféle testhelyzetből történő indulással, és megállás után helyezkedjenek el azonos és különböző testhelyzetekben (lassítással és gyorsítással).

Fussanak egy-két akadályon át.

Fussanak versenyt 10–15 méter távon.

Támasz, függés: Csússzanak, kússzanak, másszanak talajon előre, oldalt, körben kéziszerrel is (mászás, négykézláb járás 2x10 méter távon).

Bújjanak át egy, majd két különböző magasságú szer alatt (például zsinór, szalag, lécz, asztal, laticel-szőnyeg, pad stb.).

Másszanak át, fel és le egy, majd két különböző szeren vízszintes és függőleges irányban (például padon, bordásfalon).

Guruljanak egyenes irányban a test hossz tengelye körül magasra nyújtott karral.

Egyensúlygyakorlatok: Egyensúlyozzanak talajon 50–10 cm széles vonal között kúszva, mászva, természetes járással (például szigetelőszalag, lécz, pad stb. felhasználásával).

Egyensúlyozzanak 30 cm magasságig emelt szeren (például deszka, pad stb.).

Egyensúlyozzanak kéziszerekkel is.

Ugrás: Előkészítő ugrások: szökdeljenek páros lábon helyben és haldással egy-két akadályon át (például szalagkarikán, babzsákon, zsinóron, krétavonalon, szigetelőszalagon stb.). Lépjenek utánlépéssel előre és oldalt.

Lépjenek–, fussanak át 10–15 cm magas és 50–60 cm széles sávon (zsinóron, gumiszalagon stb.) helyben és hat-nyolc lépés nekifutással.

Ugorjanak kéziszeren át páros lábbal (helyből távol- és magasugrás).

Labdagyakorlatok: Ismerkedjenek a labdával; a labda fogásával, tartásával két kézzel, különböző kartartásokkal.

A labdát gurítsák terpeszülésből és állásból társuknak; gurítsák egyenes irányba, majd fussanak a guruló labda után, és fogják meg; dobják fel és le állóhelyből, fogják meg két kézzel.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő ősszel, alkalmas időben kezdeményezzen a gyerekekkel mozgásos játékokat. Az első hetekben ezek a játékok alkossák a mindennapi testnevelés anyagát is. A szerepes futójátékok után a szabályjátékokat ismertesse meg. A kötelező és a mindennapi frissítő testnevelés játékait építse egymásra.

A kicsiknél kezdetben a szerep határozza meg a teendőket, ez ad értelmet a cselekvésnek. Utánozni lehet a vonatozást, a mozdonyt, a vasúti kocsikat, az autót, a repülőgépet, a körhintát, a csikót, a kocsit, a méhecskét, a vadászt, a nyulakat, a gólyát, a nyuszt a fűben, a tyúkanyót és a csirkét, a cicát és az egereket, az ugráló verebeket, a cammogó medvét stb. Megtanulnak a gyerekek átbújni az „aranykapun”, kikerülni társaikat, kéz-

fogással bekeríteni az óvó nénit, megtalálni a párjukat stb. Mindez különböző alakzatok kialakításával jár együtt és helykereséssel köthető össze.

A szabályjátékok közül a fogójátékoknál gyakran előfordul, hogy a gyerekek az üldöző és a menekülő szerepét nem ismerik, nem szaladnak el a fogó elől, hanem körülötte nyüzsögnek, meg akarják magukat fogatni a „szerep” kedvéért. Ezért helyes, ha az óvónő kezdetben a fogó szerepét vállalja, dicsérve az ügyesen elfutókat, majd pl. „cica-mamaként” tanítja a „kiscicákat” egerészni, és csak ezt követően játsszák a játékot a gyerekek önállóan.

A játék lendülete, hangulata következtében a gyerekek gyakran ütköznek, és akadályozzák egymást. Meg kell tanítani őket ezek megelőzésére, elkerülésére.

A kötött testnevelési foglalkozásokra a kicsiknél hetenként egyszer októbertől kezdve kerül sor. Időtartamuk kezdetben 8–10 perc, s ez fokozatosan 15 percig növekedhet. A foglalkozások középpontjában mindig egy főgyakorlat és a hozzá választott játék álljon. A főgyakorlatok elsősorban a támaszgyakorlatok legyenek. Ezt kövessék az egyensúlygyakorlatok, az akadályfutás, a függés, az ugrás és a labdagyakorlatok. A járás, a futás és a gimnasztika csak másodlagos jelentőségű, de ezek is elsősorban játékos jellegűek legyenek.

Az óvónő vegye figyelembe, hogy a gyerekek — ha nem jártak bölcsődébe — az együttes, szervezett mozgáshoz nem szoktak hozzá, esetleg idegenkednek is tőle. Az irányító szavakat lassan fogják fel, mozgásuk még rendezetlen. Csak bemutatással, cselekvés közben értik meg a szavak és a mozgások kapcsolatát. Az óvónő alkalmazkodjék a gyerekek szókincséhez, és a bemutatás után türelmesen várjon, a részvételt se erőltesse. Biztassa és dicsérje a gyerekeket. Egy-egy jól sikerült gyakorlat után váljék az öröm közössé.

A szervezési gyakorlatokat csak akkor alkalmazza az óvónő, ha egy-egy feladat megoldásához szüksége van rájuk. Már az első foglalkozásnál térjen rá például a sorakozásra, fordulásra, az elindulásra és megállásra. A köralakításra csak később kerüljön sor.

A gimnasztikai gyakorlatok a szervezet általános és sokoldalú fejlődését segítik elő. Ezek a főgyakorlatok, és a játék anyagának elsajátításához mint előkészítő, vagy rávezető gyakorlatok is szükségesek.

A gimnasztikát szabadgyakorlatok formájában kezdjük tanítani.

A kéziszerrel végzett gimnasztikai gyakorlatok változatosságot jelentenek, és könnyebbek a gyerekek számára. A gyerekek a kéziszerrel mindig rendeltetésének megfelelően használják. Az óvónő engedje meg, hogy a babzsákot zörgessék, a zászlót lobogtassák stb. A kéziszer fogási módja többféle lehet. Alkalmazásuk elősegíti az ujjak és a kéz mozgékonyágának fejlesztését is.

A hibákat a helyesen végzett gyakorlat kiemelésével javítsa.

Járásgyakorlatok többsége a természetes járást fejleszti.

Ahhoz, hogy a gyerekek csoportosan, többen együtt tudjanak járni, türelemre és a fokozatosság betartására van szükség.

Körben járásnál a gyerekek kissé a menetirányba forduljanak, az óvónő vezetésével kézfogás nélkül vagy kézfogással járjanak valami körül mindkét irányba.

A természetes járást a foglalkozások kezdetén, a speciális és az ütemérteket fejlesztő járásokat a befejezéskor alkalmazza.

A játékok kialakítása érdekében először a természetes futás képességét fejlesszük. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a gyerekek megtanulják az iram- és irányváltatást, a gyors indulást és a megállást.

A kicsik szívesen „dobognak” futás közben. Az óvónő törekedjék arra, hogy a futás fokozatosan zajtalanná váljék.

Ebben a korban a gyerekek magát a futást élvezik, és csak az év vége felé kívánnak versenyezni.

A futást egyszerre több jellel (tapssal és szóban is) indítsa az óvónő.

A futásra kijelölt távolság hossza a csoport fejlettségétől függ (Kb. 100–150 m).

A támaszgyakorlat gyűjtőfogalom. A vállövet, a kar- és a törzs izomzatát fejlesztő, és a testtartást javító hatása miatt a korcsoport leghasznosabb mozgása. A legtöbb mozgástapasztalatot a támaszgyakorlatok segítségével szerezheti meg a gyerek.

A hároméves gyerek képes a csúszást, kúszást, mászást bújással, járással összekapcsolni. Az át-, fel- és lemászást különböző szereken szívesen gyakorolja.

A támaszgyakorlatok közben használt szerek és eszközök jól rögzítettek, balesetmentesek és tiszták legyenek. A szerek felállítási módja és az eszközök többször változzanak, hogy mindig újszerűen hassanak. A gyerekek ma-

guk válasszák meg, melyik gyakorlatot tudják végrehajtani és melyik szeren gyakorolnak többet.

A támaszgyakorlatokat a gyerekek sokszor (akár 20–30-szor is) végezhetik. Ahol 2 cm átmérőjű és 20 fok távolságú bordásfal van, ott a gyerekek a fel- és lemászásra ezt a szert is felhasználhatják.

A támasz- és függés gyakorlatokat együtt vagy kisebb csoportokban végezzék.

A természetes egyensúlygyakorlatokat először széles alátámasztási felületen és testhelyzetben végeztesse az óvónő. A gyerekek az egyensúlyozó járásnál épp úgy lépjenek, mint a természetes járásnál. Ha az egyensúlyozás bizonytalan, és a gyerekek utánlépéssel kísérleteznek, akkor tanácsos vizsztatérni az egyensúlyozás egyszerűbb formáihoz.

Az egyensúlygyakorlatokat úgy szervezze az óvónő, hogy a gyerekeknek egy-két társuknál többet ne kelljen megvárniuk. A könnyebb és a nehezebb feladatok között saját maguk választhassanak.

Az izomműködést tekintve az ugrás minden formája összetett. Kicsiknél csak az előkészítő ugrásokra kerül sor. Ezeket követi az átlépés, átfutás, majd az átugrás helyből páros lábra szalagon, zsinóron, babzsákon stb.

Ha kéziszter van a gyerekeknél, akkor helyből páros lábról páros lábra, illetve helyből távol- és magasugrást végezzenek, hogy a különböző tárgyakon átugorva újabb mozgástapasztalatokra tegyenek szert.

Az átlépés, majd az átfutás összekapcsolása a nekifutással nem könnyű gyakorlat, sok gyereknél megtorpanást idézhet elő.

Már a kiscsoportban is szükséges, hogy a gyerekek megismerkedjenek a labdával, többféle nagyságú és súlyú labdát (fél kg-ig) tudjanak megfogni, tartani, hordani, gurítani, le-, majd feldobni és elkapni. A labdakezelés a foglalkozás főgyakorlata legyen.

1. A fejlesztés tartalma

Játékok: utánzó játékok: futójátékok több csoportban, párokban, egy és két sorból, körből, kettős körből.

Szabályjátékok: fogójátékok szétszórtan átfutással, ház nélkül egy fogóval; sorverseny dobással kiegészített feladatokkal, különböző kiinduló és befejező testhelyzetekből történő indulással és érkezéssel; labdajátékok a labda hordásával, átadásával; más játékok az évszaknak megfelelően.

Szervezési gyakorlatok: Sorakozás felrajzolt vonal mögött.

Kör alakítása egyes oszlopból és szétszórt elhelyezkedésből.

Gimnasztika: szabad-, társas-, és kéziszergyakorlatok (például körszalaggal, körkötéssel, kockával, babzsákkal, labdával stb.) és padgyakorlatok (kézfogással, tapssal, kopogással, dobogással, futás közbeiktatásával) a következő alapformákat felhasználva:

— Kartartások: fejtetőre-, kör- és vállhoztartás; fogásmódok változtatásával (például kézfogás saját magával, valamint két- és egy kézzel társsal; könyökfűzés, keresztezett kézfogás).

— Testhelyzetek: lábujj-, és sarokállás, hajlított, harántterpeszállás; térdelés zárt lábbal, lefeszített lábfejjel; törökülés, zsugor-, sarokülés; mellső- és hátsó fekvőtámasz.

— Kar-, törzs és lábmozgások: karkörzés egy és két karral előre és hátra a test oldalán és a test előtt lefelé; törzshajlítás oldalt, törzsforgatás; térd- és lábemelés; egy lábon szökdelés, utánlépés előre és oldalt.

Járás: természetes módon egyesével, párokban kézfogással és kézfogás nélkül egymáshoz alkalmazkodva, hullámvonalban és átlóirányban (természetes járás); oldalt, hátra, különböző kartartásokkal; körben és szétszórtan, közben 180°-os fordulattal; rövidebb és hosszabb lépéssel váltakozva; sarokon és lábujjhegyen (speciális járás); járjanak az óvónő majd a gyerekek számolására (ütemérzékenet fejlesztő járás).

Futás: természetes módon, kötetlenül a járásnál megismert alakzatokban (150–200 métert).

Versenyezzenek 15–20 m távon harántterpeszállásból indulva.

Fussanak három-négy akadályon át.

Támasz, függés: Másszanak négykézláb egyenes irányban hátra és irányváltoztatásokkal (2x20 m távon).

Bújjanak át különböző magasságú szerek alatt, a csúszás, kúszás, mászás váltakoztatásával egyenként és társsal kézfogással.

Másszanak át-, fel- és le különbözőképpen (például rézsútosan, lépcsőzetesen stb.) felállított szerekre, 150 cm magasságig, meghatározott támasz- és fogáskereséssel, kézzel és lábbal, tempóváltoztatásokkal és összekapcsolva, 20–30 cm magasból leugrással.

Csússzanak padon karhúzással- és tolással.

Guruljanak egyenes irányban a test hossz tengelye körül, magastartásba emelt karral.

Gyakorolják a gurulóátfordulást hajlított terpeszállásból: érkezés nyújtott, majd zsugorulásba, illetve guggolótámaszba és hajlított álláson át állásba.

A kézállás előgyakorlataként végezzenek rézsútos mély fekvőtámaszt különböző szereken (például pad, fal, kerítés, Greifswald-fal stb.).

Gyakorolják a „csikórugdalózást”; a kiindulópózt zárt állás, a kar magastartásban előrenéző tenyérrel, elrugaszkodás a talajra támaszkodva.

Járjanak függőállásban érintőmagas szereken (nyújtón, létrán, bordásfalon, mászószereken stb.). Kézzel és lábbal előre, hátra, oldalt.

Végezzenek lábmozgásokat hátsó függőállásban.

Egyensúlygyakorlatok: Egyensúlyozzanak természetes módon járással, futással 20–10 cm távolságra lévő vonalak, padok között; 5 cm széles vonalon; vízszintes és rézsútos szereken (40 cm-re emelt padon, gömbölyű farönkön) magasabb térdemeléssel, különböző kartartásokkal, és közben lépjenek át két-három kéziszert utánlépéssel előre és oldalt.

Ugrás: Ugorjanak helyből távolba és magasba páros lábról, repülés guggolóhelyzetben, talajfogás páros lábra; sorozatban páros és egy lábon, négy-öt akadályon át (például szalag, babzsák, kocka, krétakör stb.); mélyugrással 30–40 cm magasból guggolótámaszba, majd hajlított állásba; célba 100 cm széles sávba vagy körbe; kéztámasszal a padra fel és le; neki-futással távolra és magasra egy lábról két lábra és egy lábra.

Dobás: Különböző dobóeszközök megfogása, elengedése, majd elkapása (például babzsák, habszivacs, gumilabda stb.).

Babzsák csúsztatása kb. 3–4 m távolságra felfordított padhoz különböző testhelyzetekből (például guggolás, terpesz- és harántterpeszállás stb.).

Célba dobás egykezes felső dobással vízszintes és függőleges céltárgyakra.

Babzsák, kislabda távolba hajítása. Kiinduláshoz álljanak kisterpeszmajd harántterpeszállásba.

Labdagyakorlatok: Gurítsák a labdát különböző testhelyzetekből a felfordított padhoz.

Dobják fel, és kapják el a labdát állva és különböző testhelyzetekben, majd végezzenek különböző feladatokat járás és futás közben.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő az első hetekben felidézhet már ismert és kedvelt játékokat, gyakorlatokat. Adjon arra is lehetőséget, hogy a foglalkozásokon kívül — udvaron, játszótéren, réten stb. — kötetlenül, kedvük szerint mozogjanak, ötleteik szerint csoportosan játsszanak.

A heti egy testnevelési foglalkozás októberben kezdődik. Az első egykét foglalkozáson az óvónő állapítsa meg a csoport előző évben elért mozgásfejlettségét. A foglalkozások időtartama kezdetben 15 perc legyen, majd a terhelés emelkedésével fokozatosan növekedjék 25 percre.

A 3 → 5 évesek tevékenységei azonosak; a fejlődés a gyakorlatok nehézségi fokában és a végrehajtás minőségében van. Az óvónő a gyerekektől itt már szebb mozgást, pontosabb végrehajtást igényeljen.

A foglalkozásokon továbbra is a játékon, a játékosságon legyen a hangsúly. A feladatok megoldása során érvényesüljenek a gyerekek saját elgondolásai, ötletei.

A korábban megismert futójátékok a foglalkozások elején jól alkalmazhatók.

A szabályjátékokat a főgyakorlatok közben alkalmazza az óvónő, mert ezek a játékok a gyerekektől már fejlettebb együttműködést kívánnak. A játékokat többször is játsszák el.

A játékok bővüljenek új szabályokkal. A gyerekek a szabályokat pontosan tartsák be. Mindig más és más gyerekek legyen alkalma a szerepválalásra.

A szervezési gyakorlatok egyöntetű végrehajtására ennél a korosztálynál sincs szükség.

A gimnasztikai alapformákat változatosság jellemezze. Egy alkalommal 6–10 féle, főleg törzs-, kar- és lábgyakorlatok szerepeljenek, amelyek nemcsak különböző testhelyzetekben végezhetőek el, hanem a járás, a futás és az egyéni versengés közbeiktatásával is.

A gimnasztikai gyakorlatok közben jelentkezzenek „rejtett formában” az egyensúlyérzéklet fejlesztő feladatok is. A gyakorlatot az egyensúlyi helyzet biztonságának csökkentésével is végezzék el a gyerekek. (Például felemelt térd alatt tapsoljanak stb.).

A gyurulóátfordulást (bukfencet) feltétlenül előzze meg a gurulás hátra nyújtott ülésből, lábemelés a fej fölé, kéztámasszal a csípő mellett, majd kéztámasszal a vállnál és ebből gurulás vissza ülésbe.

Páros gimnasztikai gyakorlatra csak kivételesen kerüljön sor.

A padgyakorlatok elsősorban támaszhelyzetek feldolgozására alkalmasak. A padok változatos, különböző módon való felállítása fejleszti a helyzetfelismerő képességet és térérzékletet.

Az alapformákból alkotott gimnasztikai gyakorlatok két mozdulatot tartalmazó, kétütemű feladatot adjanak a gyerekek számára és ezeket lehetőleg folyamatosan ismételjék. Időtartamuk egy-egy foglalkozáson 3–4 percnél ne legyen több. Javasolt alakzat: kör, szétszórt elhelyezkedés, két szemben álló sor.

4–5 éves korra a természetes járás harmonikusabbá válik, így a gyerekek átveszik egymástól a helyes lépésritmust.

A lábboltozatot erősítő speciális járás- és gimnasztikai gyakorlatoknál kívánatos a lábfej feszítése is.

Az ütemérzéklet fejlesztő gyakorlatoknál az ütemezés eszközei változnak.

A gyerekek a gyors és az állóképességet kívánó futást egyaránt szívesen végzik. A test futás közben alig észrevehető mértékben előredől a gyerek jó kar- és összehangolt lábmunkával fut. A gyermeki reakció gyorsaságát

is számításba veheti az óvónő. (Gyors indítás és megállítás.) Futhatnak három-négy akadályon át (vonal, karika, kocka stb.).

Versenyeknél ügyeljen arra az óvónő, hogy a kisebb teljesítményű gyerekek önbizalma ne csökkenjen, a nagyobb teljesítményre képesek pedig ne éreztesék társaikkal fölényüket.

A gurulás, a gurulóátfordulás és a kézállás a támaszgyakorlatok előgyakorlatai. Ezeket a talajtorna-elemeket a csúszás, kúszás, mászás révén sajátítják el a gyerekek. Négy-öt éves korban a gyerek már képes begömbölyödni, és a fejét is le tudja hajtani. Megerősödött törzsizomzatával már gurulni is tud.

A támaszgyakorlatok összeállításánál az óvónő ne csak a szerek térformáinak változtatásával, hanem a támasz- és fogáskeresés módjaival is törekedjék az átbújás, a fel- és lemászás és átmászás változatos megoldásaira. Egyszerre több azonos szert vegyen igénybe, hogy a gyerekek ne várokozzanak. Használja ki az udvar és terem adta természetes lehetőségeket is. A támaszgyakorlatok közül a „bukfenc” első kísérletei segítséget igényelnek.

Ha rézsútos szereket használnak, az óvónő mindig mondja meg a gyerekeknek, hogyan menjenek fel és le. Használjanak hozzá szőnyeget.

Ebben a korcsoportban új elem a padon csúszás. Ez egészen új technikát, húzást és tolást igényel.

Nyújtott lábbal, egyenes irányba guruljanak. Fejüket erőteljesen hajtsák le, hogy ne érintse a talajt.

A rézsútos mély fekvőtámasz falnál a kézállás előgyakorlata.

A támasz- és függésgyakorlatok gazdaságosabb szervezést kívánnak, hogy a gyerekek minél többször végezhessek el őket.

Az egyensúlygyakorlatokhoz új szert, gömbölyű gerendát, farönköt használjon az óvónő. Ez a gyakorlat is a lábboltozatot erősíti. Nehezíthető a gyakorlat rézsútosan elhelyezett szerekkel is. Ha az egyensúly megtartásának képessége kialakult, a gyakorlatokat leugrással is összeköthetjük.

Az első kísérletek csak az egyensúly megtartására irányuljanak. Később a fej, a törzs egyenes tartására, és az ingásmentes haladásra is hívja fel az óvónő a gyerekek figyelmét.

Az egyensúlygyakorlatokat kisebb csoportokban célszerű végezni.

A sorozatugrás négy-öt akadály folyamatos átugrását jelenti páros lábbal vagy egy lábon (például szalagokon, zsinórokon, karikákon át).

Távolugráskor a szabadban nekifutással 8–10 lépés után egy lábról ugorjanak el a gyerekek, majd jól felhúzott térdrel repüljenek minél távolabbra. A talajra páros lábbal érkezzenek.

Magasugráskor nekifutással 6-8 lépéssel fussanak neki a gumizsinórnak, botnak, seprűnyélnek, lécnak. Gyakorló magasság 20–25 cm.

Minél többféle tárgyat ugranak át — akár távol-, akár magasugrással —, annál több tapasztalatszerzésre van alkalom. Ezért célszerű babzsákot, léggömböt, színes műanyag kockákat stb. is átugrani. Aki elfárad, az egy kis időre pihenjen. Az ugrások mennyiségét és helyét minden gyerek maga válassza meg.

A mélyugrás padról, zsámolyról történjék: kis térdhajlítás, a kar előrelendítése mélyretartásból, elugrás páros lábról, pillanatnyi repülés, talajérés páros lábra, hajlított állás.

Célba ugrás 100 cm széles sávba vagy körbe: elugrás páros lábbal vagy egy lábról, repülés felhúzott térdrel, talajérés páros lábra.

Az ugrásgyakorlatokhoz az együttes és a csoportos végrehajtás egyaránt ajánlható.

A dobás elsősorban a vállövet és a kart veszi igénybe. Szorosan összefügg a fogással. Biztos fogás nélkül a dobás nem sikerülhet. Éppen ezért célszerű minél többféle kéziszerszám fogása, elengedése és elkapása. A gyerekek ismerkedjenek meg a változatos eszközökkel, és sajátítsák el a kezelésüket. Tanulják meg a dobás menetét, az eszközök összegyűjtését. A dobás irányítása még nehézséget jelent. Az óvónő az indulóvonal mögül dobasson. Az eldobott eszközt a gyerek a lehető leggyorsabban vegye fel, és olyan helyre fusson, ahol a társ dobása már nem található el.

A kislabdahajítást babzsákdobás és célba dobás előzze meg. Dobás közben a hüvelykujj és a kisujj oldalról támasztja, biztosítja a fogást. Felállás kis terpeszállásban, majd harántterpeszállásban a dobás irányával szemben. A dobóeszközt a gyerek a fejtető magasságában kissé oldalt tartsa. A lábfejek és a tekintet a dobás irányába nézzen. A dobás a könyök vezetésével és a kar fokozatos nyújtásával történő gyors ostorcsapásszerű mozdulat.

Ajánlott az együttes vagy csoportos foglalkozási forma.

A labdagyakorlatok legyenek változatosak.

1. A fejlesztés tartalma

Játékok: szerep- vagy utánzó játékok: futójátékok fogásmódok változtatásával.

Szabályjátékok: fogójátékok két fogóval; váltóversenyek; labdajátékok dobással és célzással; egyéb játékok az évszaknak megfelelően.

Forduljanak a gyerekek állóhelyből a tárgy és az irány megnevezésével jobbra, balra és hátra (pl. ajtó felé, balra át).

Sorakozásnál tetszés szerint álljanak egymás mellé.

Gimnasztika: Végezzenek szabad-, páros-, társas-, továbbá legalább hatféle kéziszergyakorlatot (például kisszékkel, labdával, asztallal) és padgyakorlatot a következő alapformákban:

— Kartartások: tarkóra-, mellhez-, vegyes kartartás; fogásmódok: alsó- és felső fogás.

— Testhelyzetek: guggoló-, lépő-, és lebegőállás térd- és lábemeléssel előre és hátra; térdelés egy térden és a másik láb oldalt; lebegőülés; oldalon fekvés; oldalsó fekvőtámasz.

— Kar-, törzs- és lábmozgások: karkörzés két karral a test előtt lefelé kezdve; tölcser- és malomkörzés; lábkörzés előre; törzsfordításban hajlítás, törzsgyakorlatok kar-, lábtartással és mozgással; utánmozgások, helycserék; galoppszökdelés párosával.

Járás: Járjanak természetes módon és az irányok változtatásával, továbbá csigavonalban, nyolcasban. A gyakorlóhely közepén haladjanak balra, majd jobbra kanyarodással körbe, majd ugyanez ellentétes irányba kanyarodással (természetes járás).

A talp külső élén, guggolásban és feladatokkal (speciális járás): nyolctizenhat lépést ütemre, dobszóra majd zenére (ütemérzékfejlesztő járás).

Ugrás: Végezzenek távol- és magasugrást néhány lépés nekifutással.

Mélyugrás maximum 80 cm magasból 40–10 cm széles szerről (emelt pad, tornaszer, kétrészes ugrószekrény, farönk, padmerekvítő gerenda, gerenda stb.).

Felugrás nekifutással keresztbe állított kétrészes ugrószekrényre térdelésbe, majd guggolásba és tetszés szerinti módon leugrás.

Futás: Fussanak természetes módon, kötetlenül, a járásnál megismert alakzatokban (200—250 m); versenyszerűen 30 méteres távon, indulás állórajttal (a rajtszavak helyes használata).

Másszanak a hely- és helyzetváltoztatás különböző formáival (pók-, rák-, sántaróka-járás stb.) és párokban.

Talicskázzanak combfogással.

Másszanak 2—4 akadály különböző módon való leküzdésével.

Guruljanak a test-hosztengelye körül, magastartásba emelt karral, párokban kézfogással, egymással szemben.

Végeznek gurulóátfordulást terpesz-, zárt- guggoló állásból mellső középtartásba emelt karral, érkezés guggolótámaszba, majd állásba.

Végeznek gurulóátfordulást szalagon, karikán stb. helyből és néhány lépésből, továbbá egymás mellett állva kézfogással párokban („ikerbukfenc”).

Álljanak kézen a lépő láb magasra lendítésével és távoli kilépéssel, és pillanatnyi fellendülés után talajéréssel egy lábra.

Végeznek „lajharmászás”-t (felnőtt székre helyezett felfordított pad alatt gerendán és más szereken).

Lengjenek (hintázzanak) két futólépéssel előre és hátra.

Egyensúlyozzanak természetes módon, padon járással és közben 360°-os fordulattal; társkerüléssel; fej-, kar- és lábmozgásokkal összekötve talajon; egyensúlyozással különböző szereken (padmervítő gerendán, létra peremén, létrafokon, karikán stb.); egyensúlyozó járással lábujjérintéssel a talajon, vonalon, padon, kissé kifelé fordított lábfejjel; majd sarokra lépés, a fej emelésével és a tekintet előreirányításával, járás egyensúlyvesztés nélkül.

Dobás: Dobjanak kétkezes alsó és felső dobással különböző nagyságú és súlyú labdával (1 kg-ig).

Dobjanak távolba (5 cm átmérőjű) kislabdával 200 cm magas kötél felett.

Dobjanak vízszintesen és függőlegesen 4-6 méterről egykezes alsó és felső dobással célba 100 cm széles „folyosóba” (karikába, háromszögbe stb.).

Hajítsanak (5 cm átmérőjű) kislabdát távolba kidobóállásból.

Labdagyakorlatok: Vezessék a labdát járás, lassú és gyors futás közben. A labda előredobása után fussanak érte, és a felpattanó labdát fogják el. Futás közben tegyék egy meghatározott helyre a labdát, majd vegyék fel.

A labdát vezessék két párhuzamos vonal (padok között), pad mellett.

Adják át a labdát párokban 3–4 méter távolságra lévő társnak egy és két kézzel.

2. A tevékenység megszervezésének ajánlott módszerei

Az óvónő az októberben kezdődő testnevelési foglalkozásokat hetenként két napon délelőtt szervezze. A foglalkozás időtartama 25-35 perc lehet.

A foglalkozás anyaga az előző évek gyakorlataira épül, a végrehajtásban azonban már magasabb szinten.

Fontos feladat, hogy az óvónő továbbfejlessze a korábban kialakult kezdeményezőkedvet, önállóságot, bátorságot, kitartást, egymás segítségét, az alkalmazkodóképességet, mások sikereinek elismerését stb.

A bemelegítésre a futó-, fogójátékok és helycserés sorversenyek jöhetnek számításba.

A váltóversenyek akkor keltik fel a gyerekek érdeklődését, ha szerephez kötődnek, ami a szabály elfogadását elősegíti.

A labdajátékokat akkor kedvelik a gyerekek, ha a labdát már jól tudják gurítani, dobni, megfogni, és tudnak vele célozni is.

A játék vezetése mindig érthető és elfogulatlan legyen. Ez az együtt játszó csoportok megszervezésével is elősegíthető.

Az 5 → 6 → 7 éveseknél már bizonyos vezényszavakat is használni lehet, de csak akkor, ha a gyerekek a vezényszavakra végrehajtandó feladatokat ismerik. Öncélú rendgyakorlatoknak itt sincs helyük. Az egyöntetűségre olyan mértékben törekedhet az óvónő, amilyen mértékben azt a csoport mozgása megkívánja. A jó hangsúllyal és időben adott vezényszavak egységes végrehajtást eredményeznek.

A nagyok állandó összetételű, négy kis csoportban történő sorakoztatása megkönnyíti a játékok és főgyakorlatok szervezését. Az egyes csoportokat ajánlatos saját külön névvel (például: mackó, tigris, nyuszi, róka stb.) ellátni.

A gimnasztikai gyakorlatok összeállításánál a hangsúly a testtartás érdekében a törzsgyakorlatokra helyeződik át. Különösen fontos a hátizmok összehúzódnak működtetése és fejlesztése. Külön nyakgyakorlatokat ebben a korban ne végezzenek a gyerekek.

Utánzó gyakorlatokra csak ritkábban kerüljön sor, annál több játékot szervezzen „Ki tudja?” — felhívásra. Három-négy hónap után egy-két gyakorlatot a gimnasztika közben meghatározott formában egyszerre hajtsanak végre a gyerekek. Az egyöntetű mozgásnak esztétikai hatása van. Elsősorban a szabadgyakorlatokat végezzék kötötten, számolásra, váltogatva szavakkal, tapssal. Változatosságot jelent, ha a gyakorlatokat saját maguk kötik össze kézfogással, tapssal, kopogással, dobantással, fordulattal.

A páros gyakorlatokon kívül négy-hat gyerek is végezzen együtt társas gyakorlatot.

Ahol a csoport fele bordásfalhoz jutott, a gimnasztikai gyakorlatok egy részét azon is végeztetheti az óvónő. Ilyenkor a csoport másik fele egyéb gyakorlatot végezzen, majd cseréljenek.

Az alapformákból alkotott (kettő-négy ütemű) gimnasztika két feladatot tartalmazó gyakorlatból álljon folyamatosan ismételve.

Szervezhet az óvónő gimnasztikát két és több vonalban, kis körben, kettős körben is. Időtartama 4–6 perc lehet.

Természetes járás közben a térdizület teljesen nyújtott, a lépéshossz az életkornak megfelelő. Az ujjak és a karok lazán nyújtottak, még a könyökizület is; járás közben csak az előrelengés végső szakaszában hajlanak be egy kevéssé, és akkor az alkar kissé a test elé lendül.

Az új alakzatok tanítása az ismert alakzatokhoz kapcsolódik. A körben járás mindkét irányba történjék.

A speciális járásgyakorlatba iktassa be az óvónő a feladatok közé például a váltogatva nyújtott ülést, ahol a lábfejek nyújtását és hajlítását, továbbá lábfejkörzéseket is végezhetnek a gyerekek.

Ebben a korban elvárható, hogy kb. 24–32 ütemen keresztül a gyerekek rugalmasan, egyenletesen járjanak összehangolt kar- és lábmunkával, megfelelő lépéshosszal. Ennek hossza általában 30–40 cm. Lépéseiket a gyere-

kek zenére is végre tudják hajtani 8–16 lépésenként a természetes járással váltakoztatva.

Körpályán történő futásnál az elrugaszkodó láb azonban még nem nyúlik ki, és a sarok felcsapódása sem megfelelő.

A futóverseny segítse elő, hogy az egyéni adottságok felszínre kerüljenek, és minél több gyereknek legyen sikerélménye.

Az állórajt hajlított térdű harántterpeszállásból, derékszögben hajlított karral, az indulóvonal mögött állva, induláskor a hátul lévő lábbal történik. A rajtszavak: „Rajthoz! — Vigyázz! — Rajt!”. Az óvónő törekedjék arra, hogy az együttes futások mellett már négyes-hatos csoportokban is fussanak a gyerekek.

A mászás, a négykézláb járás sokféle formáját főleg a téli hónapokban szorgalmazza az óvónő, mert a gyerekek erőnlétét és mozgásigényét ezzel tudja a legjobban megőrizni és kielégíteni.

Végezzenek a gyerekek talicskázást egy és mindkét láb combfogásával.

Változatosságot jelent a gurulás a hossz tengely körül, párokban egymással szemben és a gurulóátfordulás megjelölt formáiban.

A kézállásnál az óvónő a lábak zárását ne erőltesse.

A függés gyakorlatok rövid ideig tartsanak, és csak három-négyszer ismétlődjenek. Az óvónő mindig a függés helyénél tartózkodjék. Segítsen a rászorulóknak, fogja a gyerekek csuklóját.

A függéshez felhasználható szerek érintőmagasak legyenek és a fokot a gyerekek madárfogással fogják.

A lengést is érintőmagas szeren végezzék, a szert ennél is madárfogással fogják. A gyerek a lendületet egyik lábának hátraemelésével kapja, ebből a helyzetből következik két futólépés előre, majd a láb összezárása, azután a lendületszerzés két futólépéssel hátra folytatódik. A lengés csak kis lendülettel történjék.

A függést a testnevelési foglalkozásokon csapatmunkával lehet megoldani.

A természetes egyensúlyozó járás padon fordulattal, társkerüléssel, és különböző szereken egyensúlyozással nehezíthető, és a talajon fej-, kar- és lábmozgásokkal is összeköthető.

Az egyensúlyozást az óvónő mindig úgy szervezze, hogy egy-egy szerenél a gyerekek legfeljebb 3–4 társukat várják végig. Közben iktasson be kiégésztető gyakorlatokat is.

A mélyugrásnál a repülés íve magasabbá válik, és a láb kinyújtására is lehet ügyelni. Az érkezés feltétlenül habszivacs szőnyegre történjék. A felfelé előre irányuló homorított leugrásnál a kar erőteljes magastartásba lendül.

A távolugrás néhány lépés nekifutással homokba, minél távolabbra történjék, a magasugrás szintén nekifutással homokba 30–50 cm-es magasságban folyjék.

A felugrással is megismerkednek a gyerekek. A néhány lépés nekifutás a széltében állított szeren egyenes irányú.

A felugrás és a függőleges repülés összekapcsolása az óvodában nem feladat.

Ajánlott foglalkozási forma: együttes vagy csoportos.

Kétkezes alsó és felső dobáshoz a felállás kis terpeszállásban történik. Az alsó dobást enyhe térdhajlítással a térd közül, majd onnan előre, a felső dobást két kézben fogott labdával enyhén hajlított karral végezzék a gyerekek.

Kislabdahajítás távolba kidobóállásból történjék. Ekkor a testsúly a hátul lévő jobb lábon van, a másik láb kissé oldalt támaszkodik a talajon. A törzs csavart helyzetben, a dobókar mélyen hátranyúlva. A másik kar a test előtt enyhén hajlítva egyensúlyoz. A kidobás a hátul lévő láb nyújtásával és törzsfordítással történik, erejét gyors csuklómozdulat fokozza. Elvárható távolság 6–10 m.

A dobásnál már ebben a korban különbség mutatkozik a leányok és a fiúk között, ezért a teljesítmény értékelésében a gyerek önmagához viszonyított eredményeire utaljon az óvónő. A nemek közötti természetes eltéréseket csak akkor fogalmazza meg, ha szükségesnek tartja.

Ahhoz, hogy a kislabdahajításnál a kellő kidobási szöveget, a 45°-ot elérjék a gyerekek, a hajítást a fejnél magasabb kötélén át (hálón, létrán stb.) gyakorolják.

A vízszintes és függőleges célba dobás tárgya változatos legyen; pl. földre rajzolt ház, kötélkarika, folyosó, 1 m átmérőjű kosár, vödör stb.

A gyerekek a dobásokat mindig kiindulóvonaltól végezzék együttesen vagy csoportosan.

Ebben a korban a legnehezebb feladat a labdavezetés, ezért a gyerekek először terpesztett, majd zárt lábbal állva csak egyszer ejtsék, vagyis üssék le a labdát, hogy visszapattanjon, és el tudják kapni. Azután a leütést egy kéz-

zel folyamatosan három-négyszer kíséreljék meg, majd azt hol az egyik, hol a másik kézzel gyakorolják. Jóval nehezebb a labdavezetés a test oldalán és különböző testhelyzetekben járás, futás közben, párhuzamos vonal között vagy pad mentén.

A labdavezetést először egyenes irányba, majd szétszórt alakzatban történő haladással járás, majd futás közben gyakorolják.

Helyben történő labdavezetéskor a gyerekek számolják a leütéseket. Az ügyesebbek a hiba nélküli labdavezetést is elérhetik.

Az átadás párokban a szemben lévő társnak 2–3 méterről történjék tetszés szerinti módon, csak a labda megfogása legyen a feladat. Használja fel a labdagyakorlatokat az óvónő a mindennapi testnevelésben is, és biztassa a gyerekeket arra, hogy ha erre lehetőségük van, otthon is sokat labdázzanak.

A családban — az iskolába lépés előtt — a gyerekektől gyakran túlzott mozgásfegyelmet kívánnak meg. A szülők gyerekeiket szívesebben szoktatják ülő tevékenységhez. Az óvónő hívja fel a figyelmüket arra, hogy az iskolára előkészítés nem jelentheti a természetes mozgásigény elfojtását. A mozgásigény kielégítése ebben a korban különösen fontos.

3. Minden korosztály számára érvényes ajánlások

A hibákat gyakorlat közben a helyes mozgás dicséretével javítsa az óvónő. A jó hangulatot az egyes gyakorlatok gyorsításával vagy lassításával tartsa fenn.

A hibajavítást tapintatosan végezze. A bátortalanabb, vagy ügyetlenebb gyerekeknek mindig segítsen, és vigyázzon arra, hogy ezek a gyerekek soha ne kerüljenek társaik előtt kedvezőtlen helyzetbe.

Mivel az óvodában csak szervezési gyakorlatokról beszélünk, az *utasításokat* egyszerű felszólító módban kapják a gyerekek. Az utasítás két részből álljon: egy felhívó és egy végrehajtó jelzésből. Például kicsiknél így: Gyerekek! — Induljatok el! Nagyoknál: Csoport! — Indulj! — Csoport! — Állj!

A testnevelés *megtervezésénél* és levezetésénél az óvónő tartsa szem előtt a csoport egészségi állapotát, egy-egy gyerek fáradékonyságát, teljesítőképességét, és éljen a környezeti feltételek adta lehetőségekkel! (Pl. tornaterem, udvar, terasz, különböző szerek, eszközök stb.)

A FEJLŐDÉS JELLEMZŐI

3 → 4 éves korban

A gyerekek örülnek a mozgásnak. Ismernek és az óvónő irányításával eljátszanak futó- és fogójátékokat.

Néhány másodpercig nyugodtan állnak alapállásban.

Képesek körülhatárolt területen futás közben az óvónő felszólítására feleje fordulva szétszórt elhelyezkedésben megállni.

Természetes járással, emelt fejjel, ismétlődő egyenletes mozgással, a lábmunkával ellentétes karlendítéssel járnak.

Ismerik a futás és a járás közötti különbséget.

Képesek futás közben megadott jelre irányt változtatni, személyeket és tárgyakat kikerülni és megkerülni.

Csúsznak, kúsznak, másznak a talajon irányváltoztatással is.

Hat-nyolc lépés nekifutásból megtorpanás nélkül a megjelölt széles sávon átlépnek.

A labdát helyben és járás közben maguk mellett egy kézzel gurítják.

4 → 5 éves korban

Eljátszanak futójátékokat kettős körből a szabályok magyarázata nélkül. Ismernek átfutó játékokat. Csoportos versenyjátékot el tudnak játszani négy csapatban.

Oszlopból és szétszórt elhelyezkedésből felszólításra kézfogással kört alakítanak.

A természetes járás ritmusát 12–16 lépés alatt átveszik.

Összehangolt kar- és lábmunkával egyenesen és körben futnak.

Két feladatból álló mászófeladatot 5–6 lépés nekifutással összekapcsolnak.

Gurulóátfordulást végeznek hajlított térdű terpeszállásból zsugorülésen át alapállásba.

Biztosan haladnak végig vízszintes padon, a pad végén leugranak hajlított alapállásba.

30–40 cm magasból páros lábbal pillanatnyi repülésen át talajt fognak páros lábra, hajlított állásba.

Célba dobnak egykezes felső dobással vízszintes, 150 cm széles „folyosóba”.

Labdát fognak, feldobnak és elfognak, alkar között gurítanak, közben leguggolnak és felállnak.

5 → 6 → 7 éves korban

Növekszik teljesítőképességük, mozgásuk összerendezettebbé, ügyesebbé, megfelelő ritmusúvá válik. Mozgástapasztalataik az egyensúlyozásban és ugrásban növekednek.

Cselekvőképességük gyors, mozgásban kitartóak.

Fejlődik tér és idő tájékozódóképességük. Megszeretik és igénylik a mozgást.

Egyéni-, csoportos-, sor- és váltóversenyt játszanak az óvónő segítségével és a szabályok pontos betartásával.

Megértik az egyszerű vezényszavakat.
A természetes járást ütemes járással váltakoztatják.
Állórajtból kiindulva 20–30 métert futnak.
Talicskáznak combfogással.
Egyensúlyoznak padmerekvítő gerendán.
Hátsó függőállásban lábmozgást végeznek.
Hat-nyolc lépés nekifutással tetszés szerinti akadályt átugranak. Ugrásokat a talajéréskor fékezni tudják.
Kislabdát hajítanak távolba.
Labdát vezetnek helyben.

V. KAPCSOLATOK MÁ S NEVELÉSI
SZÍNTEREKKEL

UNIVERSITÄT ZÜRICH
MATHEMATISCHES INSTITUT

Mathematisches Institut
Wintersemester 1998/99

Algebra II

- 1. Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, +)$ ist isomorph zu $(\mathbb{Z}, +)$.
- 2. Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, \cdot)$ ist isomorph zu (\mathbb{Z}, \cdot) .

Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, +)$ ist isomorph zu $(\mathbb{Z}, +)$.
Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, \cdot)$ ist isomorph zu (\mathbb{Z}, \cdot) .

Algebra II

- 1. Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, +)$ ist isomorph zu $(\mathbb{Z}, +)$.
- 2. Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, \cdot)$ ist isomorph zu (\mathbb{Z}, \cdot) .

Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, +)$ ist isomorph zu $(\mathbb{Z}, +)$.
Die Gruppe $(\mathbb{Z}/n\mathbb{Z}, \cdot)$ ist isomorph zu (\mathbb{Z}, \cdot) .

HELYE A NEVELÉSI FOLYAMATBAN

Az óvoda és a család

1. Az együttműködés alapelvei
2. Az együttműködés tartalma
 - a) a családok helyzetének figyelembevétele
 - b) a kapcsolattartás módja, formái
 - c) a szülői munkaközösség

Az óvoda és a bölcsőde

1. Az együttműködés alapelvei
2. Az együttműködés tartalma

Az óvoda és az iskola

1. Az együttműködés alapelvei
2. Az együttműködés tartalma

Az óvoda és a közművelődési intézmények

1. Az együttműködés alapelvei
2. Az együttműködés tartalma

KAPCSOLATOK MÁ S NEVELÉSI SZÍNTEREKKEL

Helye a nevelési folyamatban

Az óvodát szociális és nevelési funkciója összekapcsolja a családdal és a gyerekek fejlődésére közvetlenül ható más tényezőkkel: a bölcsődével, az iskolával és a közművelődési intézményekkel.

Az óvodai nevelőmunka eredményessége nagymértékben attól függ, képes-e az óvónő a gyerekek személyiségfejlődését mint folyamatot látni. Ebben az óvodába lépést megelőző, és az azt követő időszak egyaránt fontos szerepet tölt be.

Az óvodai nevelés a *családi nevelésre épül*. A kettő összhangja, az óvoda folyamatos együttműködése a szülőkkel a gyerekek harmonikus fejlődésének feltétele. Az óvoda nem vállalhatja át a család nevelési feladatainak megoldását, de hozzájárulhat a családi szocializáció esetleg kedvezőtlen hatásának enyhítéséhez. Az óvónő gyerekismerete, pedagógiai és pszichológiai felkészültsége, a gyerekek fejlődéséért érzett felelőssége megfelelő alapot teremt a családdal való eredményes együttműködéshez.

A *bölcsődével* kialakított kapcsolat a gyerek életmódjának folyamatos-sága érdekében nélkülözhetetlen.

Az óvoda megkülönböztetett figyelmet fordít a családból, illetve a bölcsődéből óvodába kerülő gyerekek beilleszkedése közötti különbségekre.

A gyerekek iskolára előkészítése az óvodai nevelés folyamatában történik.

A kapcsolattartás és a folyamatos együttműködés a bölcsődével és az *iskolával* a kölcsönösség alapján áll.

A *közművelődési hatások* a nevelési folyamatba beépülve segíthetik elő a fejlesztést. Az óvoda és a közművelődési intézmények együttműködése — a gyerekek túlterhelése nélkül — kitágíthatja a családi és óvodai tapasztalatok, élmények körét.

A kapcsolatok alakításában az *óvoda a kezdeményező*. Engedjen betekintést az óvodai életbe a szülőknek, a gondozónőknek, a tanítóknak és törekedjék a család, a bölcsőde és az iskola nevelőmunkájának megismerésére. Az óvoda a kapcsolatokat a nevelési céloknak, feladatoknak alárendelve kezdeményezze, tervezze és szervezze meg.

AZ ÓVODA ÉS A CSALÁD

1. Az együttműködés alapelvei

A családban és az óvodában nevelkedő gyerekért mind a két környezet felelős. Az óvoda csak a családdal együtt, a családi nevelés funkcióját erősítve tudja nevelő szerepét betölteni.

Az együttműködés *egyenrangú nevelőtársi viszonyban*, a jó partnerkapcsolatban valósuljon meg. Alapja a kölcsönös bizalom és segítségnyújtás. Az óvónő ennek érdekében tájékoztassa a szülőket arról, hogy mi történik az óvodában. Ismerje meg a családok életmódját, a gyerekek helyét a családban.

A család tapasztalatai, információi az egyéni különbségek megértésében nélkülözhetetlenek. A lassúbb értelmi fejlődés, vagy a kiemelt figyelmet igénylő magatartási megnyilvánulás csak a család megismerése, megnyerése és aktív, őszinte közreműködése útján enyhíthető. A szülő találjon az óvónőben támaszt és segítőtársat gyereke fejlesztéséhez.

Mindebből az óvónő sok és a gyerek neveléséhez nélkülözhetetlen információhoz juthat. Szükség lehet arra, hogy megpróbálja a szülők nevelési szemléletét tapintatosan, közvetve befolyásolni. Fontos, hogy a gyereket elhanyagoló, vagy nem megfelelő módszerekkel nevelő szülő is érezze, hogy az óvónő vele együtt, az ő egyetértésével kíván neki és gyerekének segíteni. (Lásd: Egyéni bánásmód c. f.) Az együttnevelésben az óvónő vállalja a megértőbb, a türelmesebb, az érzelmileg elfogadó partner szerepét.

A kölcsönös kapcsolat kifejezője az is, ha a *szülők kérését*, javaslatát, esetleg bírálatát az *óvónő komolyan* fontolóra veszi, nem hárítja el, nem ér-

tékeli a közösséggel szemben álló, egyéni kedvezményeket igénylő megnyilvánulásként. Mindig gondoljon arra, hogy a gyereket a szülő ismeri a legjobban. Amikor a szülő kéri (pl.: hogy gyereke fekhessen délután nyitott szemmel az ágyon, ihasson tej helyett teát, bevihesse saját játékát a csoportba, alvás előtt vagy közben is kimehessen WC-re stb.), ezzel segítséget nyújt az óvónőnek a gyerek megismerésében, és megértésében, s egyben jelzésül szolgálhatnak, hogy hol változtasson nevelési módszerein. A szülők indokolatlannak tűnő kéréseit beszélje meg a szülővel, és tegyen kísérletet az általa megfelelőnek tartott álláspont elfogadtatására.

Az egyenrangú nevelőtársi viszony az óvónők és a szülők *kölcsönös alkalmazkodásában* is megnyilvánul (például a szülő megvárja, amíg a gyerek alszik vagy eszik, felébred, elrakta a játékot stb., és csak azután viszi haza). Ugyanakkor az óvónő is lehetővé teszi, hogy a gyerek indokolt esetben később érjen be az óvodába. (Lásd: Közösségi nevelés, egyéni bánásmód, napirend c. f.)

A 8–9 órás óvodai tartózkodás, amely mindenképpen megterhelő, különösen fontossá teszi a családi és az óvodai élet közötti *folymatosság biztosítását*. Ebben az is segíthet, ha a gyerek nem átmenet nélkül, hirtelen, hanem fokozatosan kerül be az óvodába, ha egy-egy saját tárgyát, játékát beviheti, magánál tarthatja. (Lásd: Közösségi nevelés, a beszoktatás c. f.)

Segíthet az is, ha figyelembe veszik *egyéni igényeit, szokásait*, ha szülei megbecsülését tapasztalja abban, ahogyan az óvónő a családi eseményekről szóló beszámolóit meghallgatja, ahogyan az óvoda dolgozói szülei és családjáról beszélnek.

Szükséges, hogy az óvoda *minden dolgozója elbírteletektől mentesen* tudjon *közeledni* minden családhoz. Fontos, hogy az óvónőket a szülő anyagi, társadalmi helyzete, kulturáltsága a legkisebb mértékben se befolyásolja elfogadó, megértő, a gyerek szüleinek kijáró megbecsülést kifejező magatartásukban.

Az együttnevelés módja családonként különböző. Az *óvónő minden egyes családdal* külön találja meg a kapcsolatteremtés, az együttműködés — ha szükség van rá —, a segítség legmegfelelőbb módját. Vannak, akikkel az együttműködés kialakításához elegendő az óvónő őszinte érdeklődése a gyerek iránt. A bizalmat ébresztő, elfogadó, támaszt nyújtó magatartás

többnyire lehetővé teszi, hogy a szülők az óvónővel együtt találjanak megoldást a gyerekükkel kapcsolatos kisebb-nagyobb gondjaikra.

Fordulhassanak az óvodához olyan problémával is, amelynek következményeit az óvónő a gyerek viselkedésének megváltozásában még nem észleli. Így együtt megelőzhetik a gyerek esetleges érzelmi sérülését, fejlődési zavarát. Előfordulhat, hogy az otthoni nehézségek ellensúlyozásában az óvónő csak a gyerek kedvező tulajdonságairól adott tájékoztatásával vesz részt. Igen fontos, hogy a családot az óvodai követelmények túlzott hangoztatásával, és a gyerek esetleg meg nem felelő teljesítményének vagy magatartásának kiemelésével ne riassza el. Vannak azonban olyan családok is, amelyeknél az óvónőnek kell megkeresnie a kapcsolatteremtés módját; az utat, miként ébreszthető fel a szülők érdeklődése a gyerek óvodai élete iránt, hogyan nyújthat segítséget nevelési gondjaik megoldásában.

A hátrányos helyzetű, veszélyeztetett környezetben élő gyerekek szülei az óvónő megértő, bizalmat ébresztő magatartással kezdeményezzen kapcsolatot. Ha szükséges, az óvónő kezdeményezze a gyerekvédő hatóságok segítségét. (Lásd: Közösségi nevelés, egyéni bánásmód c. f.)

2. Az együttműködés tartalma

a) A családok helyzetének figyelembevétele

A család legfontosabb társadalmi funkciója a gyereknevelés. A család hatásának döntő szerepe van a gyerek egészséges testi, érzelmi és értelmi fejlődésében. Az óvodás gyerek fejlődését is az otthon érzelmi biztonsága alapozza meg.

A családok többsége rugalmasan alkalmazkodik a társadalmi, gazdasági átalakulással járó megváltozott körülményekhez. A gyerekek érzik a családi légkör melegét, és megismerik a társas viselkedés alapvető mintáit, szerepeit. A gyerekgondozási segély bevezetése növelte azoknak a gyerekeknek a számát, akik életük első éveit nyugodt körülmények között, a családon belül, édesanyjuk mellett tölthetik. Ez a lehetőség — az esetek túlnyomó többségében — előnyösen hat a gyerek érzelmi fejlődésére, és egészséges személyiségfejlődésének megalapozására.

A családok eltérnek abban, hogy mennyire várták a gyereket, hogyan tördtek vele, mennyire érezheti ő maga körül szülei gondoskodó szeretetét. Fontos, hogy az óvónő megismerje a családra jellemző főbb tudnivalókat.

A *szülők életkora* is eltérő lehet. Többségük azonban az otthonteremtés nehéz időszakában élő fiatal.

A *gyerekeknek a testvérsorban elfoglalt helye* sem egyforma. Van aki egyetlen, van aki egy vagy több idősebb vagy fiatalabb testvérével együtt nevelkedik.

Sajátos helyzetben vannak azok a gyerekek, akik vagy csak az *egyik szülővel*, vagy a szülők egyikének új házastársával (nevelőapával, vagy anyával), esetleg féltestvérekkel is együtt élnek.

A gyerekek helyzetét a családban a *szülők nevelési célkitűzése* is befolyásolja. A gyerekükről szeretettel gondoskodó, egymásnak és a gyerekeknek biztonságot, sok örömet nyújtó szülők mellett előfordulnak olyan családok is, ahol a szeretetet a gyerekeknek juttatott anyagi javak túlzott halmozásával „helyettesítik”.

A gyerekek életét megnehezítő szülői magatartás a *gyerekek túlterhelése* magas, rendszerint intellektuális követelményekkel, külön foglalkozásokkal. Vannak szülők, akik abban a hitben, hogy ezzel a gyerek jövőjét alapozzák meg, elsősorban *teljesítményeket* kívánnak tőle.

Nem ritka a *rideg*, sokszor a gyerek testi-lelki bántalmazásától sem visszariadó *szülői magatartás*. Ez a bánásmód felbukkanhat epizódszerűen, és előfordul a szülőre jellemző viselkedésként is. Fakadhat a szülő saját gyerekkorában elszenvedett érzelmi nélkülözéséből, életviteli problémáiból, de a nevelési kérdésekben való tájékozatlanságából, a gyerek által okozott problémákkal szembeni tehetetlenségből is.

Az óvodába járó gyerek magával hozza a családban kialakult szokásokat, értékeket, viselkedést, érdeklődési körét. Magatartását, érzelmi életét később is a családtagokat összekötő kapcsolatrendszer, a család életmódja, annak nevelési stílusa, pedagógiai kulturáltsága alapvetően alakítja.

b) A kapcsolattartás módja, formái

A szülők általában örömmel fogadnak minden tájékoztatást az óvoda életéről, és különösen érzékenyen figyelnek a gyerekükről szóló információkra, értékelő megnyilatkozásokra.

Az óvónő *reálisan tájékoztassa* a szülőket. Tisztelje érzelmeiket, mindig tapintatosan és segítőkészséget kifejezően nyilvánuljon meg.

A segítő kapcsolat kialakításának előfeltétele, hogy az óvónő javaslatait mindig a szülőkkel megbeszélve tegye, az ő véleményüket, gondolataikat is hallgassa meg, hogy a megoldást közösen kereshessék. A kapcsolat alakulásában lényeges az is, hogy a szülő bízhatson az *óvónő diszkréciójában*.

Az óvónő elsősorban *saját példájával* hat a szülőre; ahogyan ő szól a gyerekekhez, ahogyan ő foglalkozik a gyerekekkel, ahogyan minden egyes gyerek munkáját megbecsüli. Nem kevésbé fontos az sem, hogyan beszél a szülőknek gyerekükről és a többi gyerekről. A szülők bizalmát, tiszteletét ezzel tudja megnyerni, és nem a barátkozás erőltetésével.

A beszoktatás során kialakult együttműködést a gyerek egész óvodai tartózkodása alatt folytatni lehet, felhasználva a kapcsolatteremtés sokféle lehetőségét az együttműködés tartóssá tétele érdekében.

Az óvónő tudatosítsa a szülőkben, hogy a gyerek közösségi érzéseit a család is formálja. A gyerek legyen a család számba vett, megbecsült tagja, de ne a központja. Fejlettségének megfelelően vegyen részt a család örömeiben és a közös munkában. A család szoktassa a gyereket arra, hogy törődjön másokkal, legyen tekintettel mások kívánságára.

A *naponkénti párbeszéd* — mert a találkozások alkalmával nincs mód a hosszú beszélgetésre — pillanatai lehetőséget adnak a kölcsönös érdeklődés kifejezésére, a tájékoztatásra. Az óvónő tegye lehetővé, hogy a szülők — a gyerek érkezésekor, távozásakor — beláthassanak, bemehessenek a csoportszobába is. Nem helyes, ha a szülőket kitiltják a folyosóról, ha egy „hívogató”, „szólítgató” megbízásával lehetetlenné teszik, hogy a szülő benyomást szerezzen arról, kivel játszik, mivel van elfoglalva a gyereke.

A szülők érdeklődését fokozza, gyereke élményeinek, örömeinek és gondjainak megértését segíti, ha ismeri az óvoda életét, az óvónőt, a többi gyereket és azok szüleit is. Az óvónő gondoskodik arról, hogy a szülők ne legyenek kirekesztve az óvoda hétköznapijaiból. Tegye lehetővé, sőt szorgalmazza azt is, hogy időnként (előre megbeszélte időpontban) néhány órán át vagy egyes napszakokban egy-egy szülő megfigyelhesse a csoportot, és ezen belül a gyereke életét. A *szülő jelenléte a csoportban* a gyerek számára is fontos esemény, mert a családi és óvodai környezet összekapcsol-

lódását fejezi ki. Az óvónő segítse őket abban, hogy jelenlétükkel ne zavarják a csoport életét, ne avatkozzanak be a gyerekek tevékenységébe. Viselkedésük fejezze ki, hogy „vendégek”. Ha egy-egy szülő jelenléte mégis zavaró lenne, azt az óvónő kérje meg, hogy a továbbiakban ne menjen be a gyerekek közé, vagy csak egészen rövid időt töltsön ott.

A szülők csoportban tartózkodásának speciális esete a *nyílt napon* való részvétel. Ilyenkor az óvoda egy-egy csoportjába hívja meg az óvónő a gyerekek szüleit (egy-egy órára, vagy fél napra), hogy megismerhessék a csoport és benne a saját gyerekük óvodai életét. A nyílt napra a szülők meghívását az óvoda kezdeményezze, és olyan szülőket is vonjon be, akik maguktól nem keresnék az alkalmat gyerekük óvodai életének közvetlen megfigyelésére. A nyílt nap ne váljék túlságosan ünnepélyessé, zsúfolttá. Az óvónő ne „bemutató” foglalkozásokat tartson, hanem a szülők gyerekeik mindennapi óvodai életét, játékát láthassák. A nyílt nap sikere érdekében célszerű, ha egy-egy alkalommal a szülőknek csak kis részét hívják meg. Az év folyamán az érdeklődéstől és az óvoda adottságaitól függően többször tartsanak nyílt napot.

Komolyabb négy szemközti találkozást igénylő problémák megbeszélésére a *fogadóóra alkalmas*. A fogadóórán kívül is teremtse meg az óvónő a személyes beszélgetés, a közös megoldáskeresés lehetőségét minden olyan esetben, amikor a szülő igényli. Ezt akkor is tegye meg, amikor úgy érzi, hogy a gyerek óvodai életének rendezésében erre szükség van.

A csoportos találkozások, *szülői értekezletek* jó alkalmat adnak arra, hogy a szülők megismerkedhessenek az óvoda rendjével, elvárásaival, feladataival és a szülők is elmondhassák gondolataikat, javaslataikat. A szülők általában szívesen fogadják, ha a szülői értekezleten egy-egy nevelési, egészségügyi vagy egyéb kérdés megbeszélésére kerül sor. Az óvónő minden esetben arra törekedjék, hogy az összejövetel ne egyoldalú tájékoztatásból vagy előadásból álljon, hanem inkább oldott hangulatú beszélgetésre, a jól kiválasztott, a szülők érdeklődését is kiváltó téma megvitatására adjon alkalmat.

Az óvónő a családban vendég. Általános tapasztalat szerint a szülők és a gyerekek egyaránt szívesen fogadják előre bejelentett *látogatását*, mert az nem meglepetést, ellenőrzést, hanem a kölcsönös ismerkedést, tájékozódást szolgálja. Jó, ha az első látogatásra még a gyerek óvodába lépése

előtt kerül sor, de hasznos és szükséges a már ismert, szeretett óvónő látogatása a 3 év folyamán többször is.

Az együttműködés a szülő részéről abban is megnyilvánul, hogy otthon is *érdeklődik gyerekétől* az óvodai életéről, ha szívesen hallgatja az óvodában tanult verseket, énekeket, figyelemmel kíséri a gyerek barátkozását, esetleges konfliktusait és azok megoldását, ha segíti őt az óvodában kapott különféle jellegű megbízatások teljesítésében (levelek, képek gyűjtése, részvétel az otthoni munkában stb.).

További közeledést jelent az óvoda és a család között, ha az egyes *programok szervezésében* a szülő nemcsak mint néző vagy kísérő, hanem mint az óvónő segítőtársa is részt vehet (például: egy nagyobb séta vagy kirándulás). A gyerekek hasznos ismeretekhez juthatnak azokon a foglalkozásokon, ahol egy-egy szülő saját munkájáról beszélget velük és közösen készítenek valamit.

Az óvoda és a szülők együttműködésének erősödését segíti bekapcsolódásuk egy-egy *ünnep lebonyolításába*. A szülők az előkészületekben való részvételükkel emelik az ünnep hangulatát, miközben az óvodai csoporttal, az óvónőkkel és a többi szülővel együtt osztoznak az ünnep örömeiben.

Az ünnepi előkészületekhez hasonló együttműködés a közös *munkadélutánok* rendezése, amely szintén megfelelő alkalom egymás jobb megismerésére.

c) A szülői munkaközösség

Az óvoda és a család kapcsolatának alakulásában fontos szerepe van a szülői munkaközösségnek. Az SZMK nemcsak *koordináló*, hanem *kezdeményező* is a folyamatos együttműködés elősegítésében.

Az SZMK segítségével az óvoda változatos módszerekkel valósíthatja meg a szülők közötti ismeretterjesztést. (Például praktikus gyerekruhákból, ajánlott játékokból rendezett kiállítással; a kisgyerek nevelésével és gondozásával foglalkozó könyvek terjesztésével; előadások, filmvetítések szervezésével stb.)

Az SZMK *vezetőségébe* olyan szülőt érdemes bevonni, aki mind a szülőkkel, mind az óvónővel képes közvetlen kapcsolatot teremteni és partnerként együttműködni. A hatékony, aktív SZMK kialakítása érdekében érdemes a vezetőség megalakításával addig várni, amíg a szülők megismerik egymást, és az óvónő is javaslatot tud tenni. Az SZMK vezetőségét évenként is lehet változtatni.

Egyes családokkal kapcsolatban számoljon az óvónő a *családgondozás* szükségességével is. A gyerekek érdekében együttműködhet az SZMK-val, a megfelelő egészségügyi szakemberekkel és gyermekvédelmi intézményekkel. Szükség esetén kezdeményezze a nevelési tanácsadónál és a gyámhatóságnál a gyermek (illetve a család) gondozásba vételét. Ha indokolt, az SZMK-val együttműködve lépjen közvetlen kapcsolatba a veszélyeztetett gyermek családjával, és kérje mindazoknak az intézményeknek közreműködését, amelyek a megelőzésben és a már kialakult nehézségek megoldásában segítséget nyújthatnak.

AZ ÓVODA ÉS A BÖLCSŐDE

1. Az együttműködés alapelvei

Az óvodába lépés fordulópont a bölcsődés gyermek életében is. Az alkalmazkodás az új környezethez, a számára ismeretlen felnőttekhez és a gyerektársakhoz pszichés megterhelést jelent. A gyermek érzelmi biztonságát idegen helyzetben mindig elsősorban a jól ismert, szeretett személyek jelenléte adja.

Az ismerős gyerektársak, az ismerős környezet és a már kialakult szokások erősítik biztonságérzetét, csökkentik szorongását és félelmét. Mindezek együttesen szolgálják a gyermek folyamatos, kiegyensúlyozott fejlődését, beilleszkedését az új környezetbe.

A *gyerek biztonságérzetéhez* az átmenet időszakában hozzájárul az *ismert személy* (gondozónő) időleges jelenléte és az, hogy a fogadó óvónő tartósan ugyanaz a személy legyen.

Fontos, hogy az *átmenet a bölcsődéből* az óvodába ne okozzon érzelmi megrázkódtatást a gyermek számára. A változás csak olyan mértékű legyen, amelyet a gyermek már el tud fogadni, és fejlődésének *folyamatosságát* szolgálja. Ennek feltétele a két intézmény gyerekközpontú szemléletén alapuló folyamatos, jól összehangolt nevelési gyakorlata. A *gondozónők* és az *óvónők közötti kapcsolat* kezdettől lehetővé teszi a gyerekek egyéni tulaj-

donságainak figyelembevételét. Alapot nyújt ahhoz, hogy a fejlesztést az óvónő arról a szintről folytassa, ahova a gyermek a bölcsődei nevelés folyamatában eljutott.

A kapcsolatfelvételen és a kapcsolattartásban fontos a kölcsönös *nyitottság* és a folyamatosság érvényesítése.

Az óvónők és a gondozónők *közösen felelősek* az átmenet fokozatosságának megvalósításáért.

2. Az együttműködés tartalma

Az *óvónő tájékozódjék* a bölcsőde életéről és működéséről. Ismerje meg azt a környezetet és életmódot, amelyből a gyerekek többsége érkezik, tanulmányozza a bölcsőde gondozó-nevelő munkáját szabályozó előírásokat. Kísérje figyelemmel a bölcsődei kisóvodás csoport életmódját, tevékenységét: elemezze az óvodába felvett gyerekek fejlődését bemutató adatokat és feljegyzéseket.

Mutassa be a gondozónőnek az *óvodát*, ismertesse meg az óvoda szerepével, működésével és napirendjével; beszélje meg velük az óvodai nevelési program kicsikre vonatkozó feladatait, a fejlődés jellemzőit.

A pedagógiai munkát szabályozó és a gyerekek fejlődését tükröző dokumentumok elemzésekor ismerjék meg egymás munkáját, teremtsenek kölcsönösen lehetőséget a tájékozódásra.

Az óvónő és a gondozónő *közösen tervezzék* meg a szülőkkel és a gyerekekkel való kapcsolattartás formáit és lehetőségeit.

Beszéljenek a bölcsődei és az óvodai beilleszkedés tapasztalatairól, az egyéni bánásmód alkalmazásának különböző eljárásairól, eredményeiről.

A közösen szervezett *továbbképzéseket*, munkaközösségi megbeszéléseket használják fel a tapasztalatok elemzésére és értékelésére.

Az óvónő a gyerekek óvodába lépése előtt tartson tájékoztató *szülői értekezletet a bölcsődében*.

Ahol a bölcsőde közel van, közös látogatás, esetleg közös programok segítsék a gyerekek és az óvónők megismerkedését.

AZ ÓVODA ÉS AZ ISKOLA

1. Az együttműködés alapelvei

Az óvodából az iskolába történő *zavartalan átmenet* megkívánja az óvoda és az iskola nevelőmunkájának összehangolását, a két intézmény együttműködését.

Az óvoda és az iskola kapcsolatában, tartalmi együttműködésében érvényesüljön a *kölcsönös nyitottság*. Az óvónő szoros együttműködést, nevelőpartneri viszonyt alakítson ki az iskolai pedagógusokkal. A kapcsolattartást az iskolával az óvodai nevelőmunka szerves részének tekintse.

Az óvoda iskola-előkészítő munkája akkor tekinthető sikeresnek, ha a gyerekek örömmel, bizalommal és érdeklődéssel várják az iskolát. Ennek érdekében az óvónő tegye lehetővé, hogy a *gyerekek pozitív élmények útján megismerkedjenek* az iskolai életmóddal.

Az óvoda és az iskola együttműködésében érvényesüljön a *kölcsönös bizalom*, egymás munkájának ismerete és megbecsülése. Ez biztosítja az átmenet folyamatosságát a gyerekek számára. Az óvónő a családok és a gyerekek egyéni helyzetét és jellemzőit figyelembe véve segítse az iskolába lépés zavartalanságát.

2. Az együttműködés tartalma

A hatékony együttműködés érdekében az *óvónő ismerje meg* az általános iskola nevelési alapelveit, az iskola nevelési tervéből az 1. osztályra vonatkozó követelményeket.

Az óvoda vezetője és az óvónők teremtsék meg annak a feltételeit, hogy a társiskola tanítói minél teljesebb képet kapjanak az óvoda mindennapi életéről, iskolára előkészítő munkájáról. Az 1. osztály tanítói ismerjék meg az óvodai nevelőmunka folyamatát, eredményeit. A *kölcsönös érdeklődés, tisztelet* és a gyerek megismerése alapján hangolják össze *nevelési törekvéseiket*.

Az óvoda olyan formális elemektől mentes, tartalmas kölcsönös kapcsolatot kezdeményezzen az iskolavezetéssel, alsó tagozatos munkaközösségével, az 1. osztályos tanítókkal, a napközis, iskolaotthonos nevelőkkel, amely a gyerekek folyamatos megismerését és fejlesztését szolgálja. A vezető óvónő feladata, hogy a helyi sajátosságok figyelembevételével az óvoda körzetében lévő iskolával *fenntartsa ezt a kapcsolatot*.

Elősegíti az együttműködést, ha az *óvónő lehetőséget ad a tanítóknak* az óvoda napi- és hetirendjének, az egészséges életmód, a közösségi élet szokásainak, a helyi hagyományoknak, a nevelési eszközök, a nevelési módszerek, eljárások és a családdal való együttműködési formák *megismerésére*.

Az óvoda az iskola esetleges követelményeinek hatására sem térhet el az óvodai nevelési program céljától, feladataitól, módszereitől.

Az óvoda nevelőtestülete tekintse feladatának, hogy ha szükséges, az óvoda gyerekközpontú szemlélete, módszerei hassanak a gyerekeket befogadó iskolára.

Az *óvónő adjon tájékoztatást* a gyerekek fejlődéséről, egyéni fejlődési üteméről, az egyéni bánásmód alkalmazásának tapasztalatairól és az esetleges várható alkalmazkodási nehézségekről. Az óvoda elősegítheti a gyerekek zavartalan iskolai beilleszkedését, illetve csökkentheti az átmeneti nehézségeket, de nem vállalhatja egyedül a felelősséget a gyerekek iskolai magatartásáért és előmeneteléért.

Az *óvónő feladata*, hogy a gyerekeket fokozatosan alkalmassá tegye az iskolai életbe való bekapcsolódásra, és a tanulás megkezdésére. Tegyen meg mindent, hogy az iskola előtt álló gyerekek érdeklődéssel és *örömmel induljanak* az iskolába.

Az *óvónő látogasson el az iskolába a gyerekekkel együtt is*. Keressék fel az 1. osztályban és a napközi otthonban tanulókat. A *gyerekek ismerkedjenek* meg leendő tanítóikkal, az iskolai taneszközökkel, vegyenek részt közös óvodai-iskolai rendezvényeken, ünnepélyeken, foglalkozásokon, tanórákon. Színes, vonzó tapasztalatok útján tekintsenek be az iskola életébe.

Az *óvónő kísérje figyelemmel a gyerekek iskolai beilleszkedését*, használja fel e téren szerzett tapasztalatait saját nevelőmunkájában. Építse be munkatervébe a kapcsolattartás konkrét feladatait, tartalmát.

Az óvónő, ha szükséges, *működjék együtt a családdal* és a nevelési tanácsadóval az iskolába lépés harmonikus megvalósítása érdekében is. Ha a helyzet megkívánja, közvetítsen a szülő, a nevelési tanácsadó és az iskola között. A *gyerekek fejlettség szerinti iskolakezdése* (rugalmas beiskolázás) tágabb lehetőséget és egyben fokozott felelősséget jelent az óvónő számára az iskolára alkalmasság megállapításában.

Az óvónő a folyamatos megfigyelés tapasztalatai és az orvosi szakvélemény alapján döntse el, hogy a gyermek megkezdje-e az iskolai tanulást. Döntésének alapja, hogy a gyermekben kifejlődtek-e a sikeres iskolakezdés alapvető képességei. Ha úgy ítéli meg, hogy ennek eldöntéséhez kiegészítő vizsgálatra van szükség, forduljon a nevelési tanácsadóhoz. A nevelési tanácsadó nélkül csak akkor döntsön, ha biztos benne, hogy a gyermek könnyedén, feltehetően kielégítő eredménnyel képes megfelelni az iskolai követelményeknek. Különösen gondosan mérlegelje ezt a 6. évüket a nyári hónapokban betöltő gyerekek esetében.

Ha a szülő szeretné, hogy gyereke még egy évig óvodába járjon, kérését az óvónőnek teljesítenie kell. Az egy évre még óvodában maradó gyerekeknek a foglalkozások keretében folyó differenciált fejlesztését gondosan tervezze meg. Egyéni fejlesztésük tartalmára, módszereire vonatkozóan — ha szükséges — kérje a nevelési tanácsadó segítségét, illetve szaktanácsait.

AZ ÓVODA ÉS A KÖZMŰVELŐDÉSI INTÉZMÉNYEK

1. Az együttműködés alapelvei

A közművelődési intézmények — könyvtár, művelődési ház, múzeum, színház — sajátos lehetőségeit tudatosan használja fel az óvónő a nevelőmunkában. Úgy válogasson a kínálatból, hogy az *elősegítse a nevelési feladatok sokoldalú megoldását*. Úgy építse be ezeket a nevelési folyamat egészébe, hogy a gyerekek napirendjét, a nyugodt játékát, pihenését ne za-

varják meg. *Védje meg az óvodát* az olyan közművelődési törekvésektől, melyek károsan hatnak a 3 → 6 → 7 éves gyerekek fejlődésére, és az óvodapedagógiai elvekkel is szemben állnak. Tartsa szem előtt, hogy a gyereket túlterhelő élményözön, fárasztó közlekedés, utaztatás éppúgy ártalmas lehet a személyiségfejlődésre, mint az élmények hiánya.

Az óvoda és a közművelődési intézmények kapcsolatában érvényesüljön a *kölcsönös nyitottság*. Az óvónő keltse fel a gyerekek és szülők érdeklődését, ismertesse meg velük az óvoda közelében lévő közművelődési intézményeket, az ott folyó különböző tevékenységeket. Készítse elő őket az esztétikai élményre, a művészetek befogadására, érzelmileg megalapozva és segítve igényeik fokozatos kielégítését. Készítse elő a könyvtár-, színház-, múzeumlátogatást.

2. Az együttműködés tartalma

Az óvodák lehetőségei — eltérő környezetük, települési viszonyaik miatt — a közművelődési intézményekkel való együttműködés lehetőségeiben is különböznek.

Az együttműködés megteremtésében a nagyobb *felelősség az óvodáé*. A kapcsolat kezdeményezője, irányítója a *vezető óvónő*, de a kapcsolattartás a gyerekeket legjobban ismerő óvónő feladata. Az óvoda nevelési feladatainak megfelelően csak akkor használhatja fel a közművelődési intézményektől nyerhető segítséget, ha az óvónő részt vesz az együttműködés tervének, tartalmának és módszereinek kialakításában, ha folyamatos pedagógiai tanáccsal, tájékoztatással és alkalomszerű jelzésekkel is irányítja a gyerekek és a szülők körében végzett közművelődési tevékenységeket.

Az óvónő a különböző foglalkozásokhoz kapcsolódóan tervezze meg az *ismerkedést* a közeli közművelődési intézmények épületeivel és funkcióival. Ez a tapasztalatgyűjtés tegye színesebbé, örömtelibbé és gazdagabbá a gyerekek tevékenységét. Az óvónő a gyerekek esztétikai élményeire építve formálja kulturált magatartásukat, fejlessze érdeklődésüket, kíváncsiságukat és tevékenységi vágyukat.

A közművelődési hatások beillesztése a nevelési folyamatba akkor lehet harmonikus, ha az óvónő a maga szervezte és vezette programokban alkalmanként *külső szakember* segítségét is igénybe veszi. Ez az együttműködés is körültekintő előkészítést igényel. Ilyen alkalomkor akár az óvodában, akár a közművelődési intézményben folyik a gyerek tevékenysége, az óvónő felelős azért, hogy az az óvodapedagógiai elvekkel összhangban legyen.

Az óvoda napi élete nem teszi szükségessé, hogy a közművelődési hatások mindennapos gyakorisággal beépüljenek a nevelés folyamatába. Kívánatos azonban, ahol erre lehetőség van, az évi 2–3 élményt nyújtó találkozás.

A *filmvetítés* körültekintő szervezést és előkészítést igényel, ezért csak az 5–6 éves gyerekeket ajánlatos 2–3 alkalommal elvinni ilyen rendezvényre. Ügyeljen az óvónő a filmek pedagógiai szempontú kiválasztására, a filmvetítés időpontjára, időtartamára.

A *könyvtár* az óvodai könyvkészlet és szakkönyvtár mellett gazdagítja a gyerekirodalom és a szakirodalom kínálatát, segíti az óvónőket és a szülőket a tájékozódásban. A látogatás az óvodai irodalmi nevelést kiegészítve felkelti a gyerekek érdeklődését a könyvek és a könyvtár iránt. Év közben egy-egy alkalommal rendhagyó foglalkozás keretében szervezzen az óvónő a gyerekek számára kötetlen beszélgetést a könyvtárossal.

Ünnepi alkalmat jelenthet a gyerekeknek, ha általuk ismert versek, mesék szerzőivel személyesen is találkozhatnak.

A legtöbb lakóhely közelében megtalálható a *művelődési ház*. Közel hozza a gyerekekhez a hiányzó művelődési lehetőségeket: a bábszínházat, a kiállítást, a gyerekszínházat, a különböző játékos és mozgásos gyerek- és családi programokat.

A művelődési házban az óvodás gyerekek szülei számára alkalmanként pedagógiai, egészségnevelési előadásokat, kerekasztal-beszélgetéseket, konzultációkat, filmvetítéseket is rendezhetnek.

Az óvónő a programok ajánlásánál elsősorban azokra a szülőkre gondoljon, akik halmozottan hátrányos helyzetűek, és alapvető kérdésekben szorulnak segítségre (például gyerekgondozási, főzési tanfolyamok stb.).

A *színházlátogatás* a nagycsoportban ünnepi alkalommá válhat. Fejleszti a gyerekek erkölcsi érzelmeit, esztétikai fogékonyságát, erősíti az óvodai

közösséggel alakuló kapcsolatukat, formálja magatartásukat. Az óvónő te-
gye lehetővé az élmények feldolgozását, elmélyítését a játékban, a meghitt
beszélgetésekben, az ábrázolás és egyéb tevékenységek során is.

A *múzeumlátogatás* az 5–6–7 éves gyerekeknél elősegítheti a múzeum
megszerettetését, a helyes múzeumi viselkedés megismerését és elfogadá-
sát. Az óvónő körültekintően válasszon a múzeumi tárlatokból; illetve a ki-
állítási témakörökből a gyerekek számára érthető, hozzájuk közel álló, él-
ményt jelentő programok közül. A múzeumi szakemberekkel közösen a lá-
tottakhoz kapcsolódva szervezzen különböző tevékenységeket (például:
népművészeti kerámiák megtekintése után agyagozást, a történelmi emlé-
kekkel összefüggésben játékokat stb.).

A közművelődési intézményekben meghirdetett és szervezett, az óvodá-
tól független speciális programok — idegen nyelv, torna, balett, népi tánc
— az óvoda munkáját kiegészítve járulnak hozzá a gyerekek képességei-
nek fejlesztéséhez. A közművelődési intézmények feladata a programok
előkészítése, szervezése és a szülők tájékoztatása. A speciális programokra
a gyerekeket mindig a szülő kíséri el.

Helyes, ha az óvónő bekapcsolódik az óvodáskorú gyerekek számára
szervezett *speciális programok* megszervezésébe, és szakértelmével, egyé-
ni érdeklődése szerint közvetlenül is segíti a közművelődési intézmények-
ben folyó munkát. A felnőttek (szülők) számára hirdetett programokon, a
különböző szakkörökön, tanfolyamokon való részvétele (bábozás, népi
tánc, népdalkör, turisztika, nyelvtanulás) erősíti kapcsolatát a szülőkkel, és
hozzájárulhat saját igényeinek, érdeklődésének, önképzésének kielégítésé-
hez is.

Az óvodás korosztály és a szülők számára meghirdetett speciális prog-
ramok terjesztésében az óvoda csak *tájékoztató szerepet* vállaljon.

Az óvónő pedagógiai tanácsaival segítse a családokat a hasznos, egész-
séges hétvégi szabadidő programok kiválasztásában is.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

Jegyzet

Jegyzet

Jegyzet

Megjelent a Tankönyvkiadó Vállalat gondozásában 1989.

Raktári szám: 93 191

Nyírségi Nyomda, Nyíregyháza, 89. 229

Felelős vezető: Jáger Zoltán igazgató